

LET
SLOVENSKE
PROSVETNE
ZVEZE

KOROŠKI KOLEDAR

1945 1948 1951 1954 1957 1960 1963 1966 1969 1972 1975
1946 1949 1952 1955 1958 1961 1964 1967 1970 1973 1976
1947 1950 1953 1956 1959 1962 1965 1968 1971 1974 1977

1978

TISKARNA DRAVA

Založniške in tiskarske družbe z o. j.

9170 BOROVLJE
Dollichgasse 4

tel. (0 42 27) 22 50, 22 32

Vam tiska in dobavi:

vse vrste poslovnih in osebnih tiskovin v najkrajšem
dobavnem roku

NAŠA KNJIGA

C E L O V E C

Paulitschgasse 5-7 tel. 86 1 05

Ljubitelji slovenske knjige
vabimo, da nas obiščejo
v novih
sodobno urejenih prostorih

Na izbiro so:

- slovenske leposlovne knjige
- strokovna literatura
- knjige slovenskih pisateljev
in pesnikov
- izbrana dela klasikov

- mladinske slikanice in
pripovedke
- najboljša dela iz svetovne
književnosti
- gramofonske plošče in kasete
klasične, narodne in zabavne
glasbe

Po naročilu priskrbimo:

- vsako drugo knjigo v nemškem
in drugih jezikih
- vse domače in inozemske časo-
pise in revije

Individualna in hitra postrežba — ugodne cene!

Koroški koledar
1978

Koroški koledar

1978

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Leto 1978

je navadno leto in ima 365 dni oziroma
52 tednov in 1 dan.
Letni vladar je Luna.

Začetki letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 00.34 uri
Poletje se začne 21. junija ob 19.10 uri
Jesen se začne 23. septembra ob 10.26 uri
Zima se začne 22. decembra ob 06.21 uri

Mrki v letu 1978

V letu 1978 bo sonce mrknilo dvakrat in
luna dvakrat.
Od teh bomo pri nas delno videli le oba lunina
mrka, ki bosta 24. marca ob 14.28 uri in 16. sep-
tembra ob 17.21.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februar
Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških
družin 14. in 15. aprila.
Obletnica obglavljenja 13 selskih žrtev na Dunaju
29. aprila.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto	1. januarja
Sveti trije kralji	6. januarja
Velikonočni ponedeljek	27. marca
Praznik dela	1. maja
Vnebohod	4. maja
Binkoštni ponedeljek	15. maja
Rešnje telo	25. maja
Velika gospojnica	15. avgusta
Državni praznik	26. oktobra
Vsi sveti	1. novembra
Brezmadežno spočetje	8. decembra
Božič	25. in 26. decembra

D 84 844 / 1978

Kakšno bo vreme

Še danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje

vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni

luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1 NEDELJA	NOVO LETO
2 PONEDELJEK	MAKARIJ
3 TOREK	GENOVEVA
4 SREDA	ANGELA
5 ČETRTEK	EMIL
6 PETEK	SVETI TRIJE KRALJI
7 SOBOTA	VALENTIN
8 NEDELJA	SEVERIN
9 PONEDELJEK	JULIJANA
10 TOREK	PAVEL
11 SREDA	HIGIN
12 ČETRTEK	ERNEST
13 PETEK	VERONIKA
14 SOBOTA	HILARIJ
15 NEDELJA	PAVEL
16 PONEDELJEK	MARCEL
17 TOREK	ANTON
18 SREDA	PRISKA
19 ČETRTEK	MARIJ IN TOV.
20 PETEK	FABIJAN IN SEB.
21 SOBOTA	NEŽA
22 NEDELJA	VINCENCIJ
23 PONEDELJEK	ZAROKA MAR. DEV.
24 TOREK	FRANČIŠEK SALEŠKI
25 SREDA	SPREOBURNENJE PAVLA
26 ČETRTEK	KOLIKARP
27 PETEK	JANEZ
28 SOBOTA	PETER
29 NEDELJA	VALERIJ
30 PONEDELJEK	MARTINA
31 TOREK	PETER

☾	2. ob	23.07 uri
☼	9. ob	5.00 uri
☾	16. ob	4.03 uri
☼	24. ob	8.56 uri

PREGOVORI

Ce na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo po tem mesec dan.

SPOMINSKI DNEVI

- 6. 1. 1946 začetek slovenskih odaj po celovškem radiu
- 7. 1. 1893 umrl na Dunaju slovenski fizik in znanstvenik Josip Štefan
- 15. 1. 1914 umrl v Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik - Mlinarčev Hanjža
- 16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler
- 19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih
- 23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič
- 23. 1. 1909 umrl v Globasnici Franc Leder-Lesičjak, ljudski pesnik in pevec
- 25. 1. 1890 rojen v Maloščah Ciril Kandut, publicist
- 25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih

Oton Župančič

Fr. Leder-Lesičjak

FEBRUAR

1	SREDA	IGNACIJ
2	ČETRTEK	SVEČNICA
3	PETEK	BLAŽ
4	SOBOTA	ANDREJ K.
5	NEDELJA	AGATA
6	PONEDELJEK	DOROTEJA
7	TOREK	PUST
8	SREDA	PEPELNICA
9	ČETRTEK	APOLONIJA
10	PETEK	SHOLASTIKA
11	SOBOTA	LURŠKA MATI BOŽJA
12	NEDELJA	EVLALIJA
13	PONEDELJEK	GREGORIJ
14	TOREK	VALENTIN
15	SREDA	JORDAN
16	ČETRTEK	JULIJANA
17	PETEK	FRANČISEK KAL.
18	SOBOTA	SIMEON
19	NEDELJA	KONRAD
20	PONEDELJEK	SADOT
21	TOREK	GERMAN
22	SREDA	PETER
23	ČETRTEK	OTON
24	PETEK	MATIJA
25	SOBOTA	VALBURGA
26	NEDELJA	ALEKSANDER
27	PONEDELJEK	GABRIJEL
28	TOREK	ROMAN

☾	1. ob	5.51 uri
☾	7. ob	15.54 uri
☾	14. ob	23.11 uri
☾	23. ob	2.26 uri

PREGOVORI

Če na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi.

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
7. 2. 1809 rojen v Goričah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarski organizator koroških Slovencev Valentin Podgorc
18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
27. 2. 1929 umrl v Rožeku akademski slikar Peter Markovič
28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih zadrug v Celovcu

M. Majar Ziljski

M. Verdnik-Tomaž

MAREC

1 SREDA	ALBIN
2 ČETRTEK	KAREL
3 PETEK	KUNIGUNDA
4 SOBOTA	KAZIMIR
5 NEDELJA	GERDA
6 PONEDELJEK	FRIDERIK
7 TOREK	PERPETUA IN FEL.
8 SREDA	JANEZ OD BOGA
9 ČETRTEK	FRANCIŠEK R.
10 PETEK	40 MUČENCEV
11 SOBOTA	TEREZIJA
12 NEDELJA	MAKSIMILIJAN
13 PONEDELJEK	TEODORA
14 TOREK	MATILDA
15 SREDA	KLEMEN M.
16 ČETRTEK	HILARIJ IN TAC.
17 PETEK	JEDERT
18 SOBOTA	CIRIL JER.
19 NEDELJA	CVETNA NEDELJA
20 PONEDELJEK	FELIKS
21 TOREK	BENEDIKT
22 SREDA	LEA, KATARINA
23 ČETRTEK	VELIKI ČETRTEK
24 PETEK	VELIKI PETEK
25 SOBOTA	VELIKA SOBOTA
26 NEDELJA	VELIKA NOČ
27 PONEDELJEK	VELIKONOČ. PONED.
28 TOREK	JANEZ K.
29 SREDA	BERTOLD
30 ČETRTEK	JANEZ KL.
31 PETEK	MODEST

☾	2. ob	9.34 uri
☼	9. ob	3.36 uri
☾	16. ob	19.21 uri
☼	24. ob	17.20 uri
☾	31. ob	16.11 uri

PREGOVORI

Če na 40 mučencev dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo suši.

SPOMINSKI DNEVI

3. 3. 1885 rojen v Stari vasi pri St. Lipšu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
4. 3. 1844 rojen na Muljavi pisatelj Josip Jurčič
12. 3. 1912 rojen v Lobniku narodni heroj France Pasternak - Lenart
17. 3. 1854 rojen na Cestlah pri Rogatcu slovničar Josip Lendovšek
18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvet-skem polju v slovenskem jeziku
24. 3. 1835 rojen v St. Petru pri Celovcu fizik in znanstvenik Josip Štefan
29. 3. 1918 umrl v Celovcu kipar Alojzij Progar
30. 3. 1871 umrl v Celovcu slikar Marko Pernhart (Pernat)

Josip Štefan

Josip Jurčič

APRIL

1	SOBOTA	HUGO
2	NEDELJA	FRANČIŠEK P.
3	PONEDELJEK	RIHARD
4	TOREK	IZIDOR
5	SREDA	VINCENCIJ
6	ČETRTEK	SIKST P.
7	PETEK	JANEZ B.
8	SOBOTA	ALBERT
9	NEDELJA	HUGO
10	PONEDELJEK	METILDA
11	TOREK	STANISLAV
12	SREDA	JULIJ
13	ČETRTEK	IDA
14	PETEK	JUSTIN
15	SOBOTA	ANASTAZIJ
16	NEDELJA	BENEDIKT
17	PONEDELJEK	RUDOLF
18	TOREK	APOLONIJ
19	SREDA	LEON IX.
20	ČETRTEK	NEŽA MONTEP.
21	PETEK	ANZELM
22	SOBOTA	SOTER IN GAJ
23	NEDELJA	VOJTEH
24	PONEDELJEK	JURIJ
25	TOREK	MARKO
26	SREDA	KLET IN MARCEL
27	ČETRTEK	CITA
28	PETEK	PAVEL OD KRIŽA
29	SOBOTA	PETER
30	NEDELJA	KATARINA

☉ 7. ob 16.15 uri
 ☾ 15. ob 14.56 uri
 ☼ 23. ob 5.11 uri
 ☾ 29. ob 22.02 uri

PREGOVORI

Če je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

SPOMINSKI DNEVI

- 4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasternk - Lenart
- 4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon
- 5. 4. 1894 rojen v Dolah (občina Brdo) narodopisec in politik Vinco Möderndorfer
- 11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklovo Zale, dr. Jakob Sket
- 14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh
- 24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel
- 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda
- 29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih koroških Slovencev, žrtve fašističnega terorja

F. Pasternk-Lenart

Zupanc Johan

MAJ

1	PONEDELJEK	DELAJSKI PRAZNIK
2	TOREK	ATANAZIJ
3	SREDA	FILIP IN JAKOB
4	ČETRTEK	VNEBOHOD
5	PETEK	IRENIJ
6	SOBOTA	JANEZ
7	NEDELJA	STANISLAV
8	PONEDELJEK	MIHAEL
9	TOREK	GREGOR NAG.
10	SREDA	ANTON
11	ČETRTEK	FILIP IN JAKOB
12	PETEK	PANKRACIJ
13	SOBOTA	SERVACIJ
14	NEDELJA	BINKOŠTI
15	PONEDELJEK	BINKOŠNI PONEDELJEK
16	TOREK	JANEZ NEPOMUK
17	SREDA	BRUNO
18	ČETRTEK	ERIK
19	PETEK	PETER CEL.
20	SOBOTA	BERNARDIN
21	NEDELJA	TEOBALD
22	PONEDELJEK	EMIL
23	TOREK	JANEZ ROS.
24	SREDA	JOHANA
25	ČETRTEK	REŠNJE TELO
26	PETEK	FILIP NERI
27	SOBOTA	BEDA
28	NEDELJA	AVGUŠTIN
29	PONEDELJEK	MARIJA MAGDALENA
30	TOREK	IVANA
31	SREDA	ANGELA

☉	7. ob	5.47 uri
☾	15. ob	8.40 uri
☼	22. ob	14.17 uri
☿	29. ob	4.30 uri

PREGOVORI

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, april deži in majnik hladi, kašče, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
2. 5. 1852 rojen v Mestinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
11. 5. 1784 rojen na Poltoce v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreaš

Ivan Cankar

dr. Jakob Sket

JUNIJ

1 ČETRTEK	FELIKS
2 PETEK	PETER
3 SOBOTA	KLOTILDA
4 NEDELJA	FRANČIŠEK CER.
5 PONEDELJEK	BONIFACIJ
6 TOREK	NORBERT
7 SREDA	ROBERT
8 ČETRTEK	MEDARD
9 PETEK	PRIMUS IN FEL.
10 SOBOTA	MARGARETA
11 NEDELJA	BARNABA
12 PONEDELJEK	JANEZ
13 TOREK	ANTON
14 SREDA	BAZILIJ
15 ČETRTEK	VID
16 PETEK	FRANČIŠEK R.
17 SOBOTA	GREGOR
18 NEDELJA	EFREM
19 PONEDELJEK	JULIJANA
20 TOREK	SILVERIJ
21 SREDA	ALOJZIJ
22 ČETRTEK	AHACIJ
23 PETEK	AGRIPIN
24 SOBOTA	JANEZ KRSTNIK
25 NEDELJA	VILJEM
26 PONEDELJEK	JANEZ IN PAVEL
27 TOREK	HEMA
28 SREDA	IRENIJ
29 ČETRTEK	PETER IN PAVEL
30 PETEK	EMILIJAN

☉ 5. ob 20.05 uri
 ☽ 13. ob 23.44 uri
 ☿ 20. ob 21.31 uri
 € 27. ob 12.44 uri

PREGOVORI

Če na sv. Medarda dan (8.) de-
 žuje, štirideset dni dež še nale-
 tuje. — Če sta Peter in Pavel
 jasna, bo letina krasna. — Ur-
 banovo sonce in Vidov dež,
 prav dobrega leta upati smeš.

SPOMINSKI DNEVI

8. 6. 1503 rojen Primož Trubar
 11. 6. 1844 umrl v Blatogradu
 pesnik in jezikoslovec Urban Jar-
 nik
 11. 6. 1926 rojena v Lobniku
 Oraže Amalija - Tatjana
 19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pes-
 nik Oton Župančič
 21. 6. 1891 rojen v Ljubljani
 glasbenik in harmonizator ko-
 roških narodnih pesmi France
 Marolt
 23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na
 Dolenjskem organizator planin-
 stva na Koroškem Alojzij Knafelc
 28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir
 30. 6. 1858 umrl v Celovcu šol-
 ski pedagoški pisatelj Simon
 Rudmaš

Primož Trubar

France Marolt

JULIJ

1	SOBOTA	TEOBALD
2	NEDELJA	OBISK DEV. MAR.
3	PONEDELJEK	HELIODOR
4	TOREK	URH
5	SREDA	ANTON
6	ČETRTEK	IZAIJA
7	PETEK	CIRIL IN METOD
8	SOBOTA	ELIZABETA
9	NEDELJA	VERONIKA
10	PONEDELJEK	AMALIJA
11	TOREK	OLGA
12	SREDA	FELIKS
13	ČETRTEK	ANAKLET
14	PETEK	BONAVENTURA
15	SOBOTA	VLADIMIR
16	NEDELJA	DEV. MAR. K.
17	PONEDELJEK	ALEŠ
18	TOREK	MIROSLAV
19	SREDA	VINCENCIJ
20	ČETRTEK	MARJETA
21	PETEK	PRAKSEDA
22	SOBOTA	APOLINARIJ
23	NEDELJA	MARIJA MAGDALENA
24	PONEDELJEK	KRISTINA, BORIS
25	TOREK	JAKOB
26	SREDA	ANA MATI M. D.
27	ČETRTEK	RUDOLF
28	PETEK	VIKTOR
29	SOBOTA	MARTA
30	NEDELJA	ABDON IN SENEN
31	PONEDELJEK	IGNACIJ

☉ 5. ob 10.50 uri
 ☽ 13. ob 11.49 uri
 ☿ 20. ob 4.05 uri
 ♄ 26. ob 23.31 uri

PREGOVORI

Če sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme ta dan (20.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter Markovič, akademski slikar
- 6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)
- 10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenje koroških Slovencev
- 22. 7. 1941 nacisti likvidirali slovenske zadrage na Koroškem ter razpustili Zvezo slovenskih zadrug v Celovcu
- 22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda
- 25. 7. 1914 začetek prve svetovne vojne
- 31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majar Ziljski

Peter Markovič

Vinko Poljanec

AVGUST

1 TOREK	VEZI SV. PETRA
2 SREDA	PORCIJUNKULA
3 ČETRTEK	LIDIJA
4 PETEK	DOMINIK
5 SOBOTA	MARIJA - SNEŽNA
6 NEDELJA	GOSPODOVO SPR.
7 PONEDELJEK	KAJETAN
8 TOREK	CIRIJAK
9 SREDA	ROMAN
10 ČETRTEK	LAVRENCIJ
11 PETEK	SUZANA
12 SOBOTA	KLARA
13 NEDELJA	HIPOLIT IN KAS.
14 PONEDELJEK	EVZEBIJ
15 TOREK	VNEBOVZETJE M. B.
16 SREDA	ROK
17 ČETRTEK	HIACINT
18 PETEK	HELENA
19 SOBOTA	LUDOVIK
20 NEDELJA	BERNARD
21 PONEDELJEK	IVAN
22 TOREK	BREZM. SRCE MARIJINO
23 SREDA	FILIP BENECIJ
24 ČETRTEK	JERNEJ
25 PETEK	LUDOVIK K.
26 SOBOTA	MARJETA
27 NEDELJA	JOŽEF KAL.
28 PONEDELJEK	AVGUŠTIN
29 TOREK	OBGL. JANEZA KRST.
30 SREDA	ROZA LIM.
31 ČETRTEK	RAJMUND

- ☉ 4. ob 2.01 uri
 ☽ 11. ob 21.06 uri
 ☼ 18. ob 11.14 uri
 ☾ 25. ob 13.18 uri

PREGOVORI

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči. — Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. — Srpana če veter zvedri, vreme dolgo še trpi.

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig
 4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman
 9. 8. 1965 umrl v Celovcu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
 9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija - Tatjana
 10. 8. 1873 rojen na Zilji pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Fran Eller
 10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
 22. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla
 25. 8. 1938 umrl v Škocijanu Vinco Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec

Lovro Kuhar

Josef F. Perkonig

SEPTEMBER

1	PETEK	EGIDIJ
2	SOBOTA	ŠTEFAN
3	NEDELJA	DOROTEJA
4	PONEDELJEK	ROZALIJA
5	TOREK	LAVRENCIJ
6	SREDA	CAHARIJA
7	ČETRTEK	MARKO
8	PETEK	ROJSTVO MAR. DEV.
9	SOBOTA	PETER KLAVER
10	NEDELJA	NIKOLAJ TOL.
11	PONEDELJEK	HIACINT
12	TOREK	IME MARIJINO
13	SREDA	NOTBURGA
14	ČETRTEK	POVIŠ. SV. KRIŽA
15	PETEK	MARIJA 7 ŽALOSTI
16	SOBOTA	LJUDMILA
17	NEDELJA	LAMBERT
18	PONEDELJEK	JOŽEF
19	TOREK	JANUARIJ
20	SREDA	EVSTAHIJ
21	ČETRTEK	MATEJ
22	PETEK	TOMAŽ VIL.
23	SOBOTA	HELENA
24	NEDELJA	RUPERT
25	PONEDELJEK	NIKOLAJ
26	TOREK	KOZMA IN DAMIJAN
27	SREDA	CIPRIJAN
28	ČETRTEK	VENČESLAV
29	PETEK	MIHAEL
30	SOBOTA	HIERONIM

☉ 2. ob 17.09 uri
☽ 10. ob 4.20 uri
☽ 16. ob 20.01 uri
☽ 24. ob 6.08 uri

PREGOVORI

Če je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po Mali maši kosi, ta za pečjo suši.

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu“

11. 9. 1957 olvritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu

16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž

16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinistov pevec in prosvetni delavec Miha Habih z Ruta pri Hodišah

18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovnicar in književni organizator Anton Janežič

18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi

28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreaš

M. Oraže-Tatjana

Alojzija Grafenauer

OKTOBER

1 NEDELJA	REMIGIJ
2 PONEDELJEK	ANGELI VARUHI
3 TOREK	TEREZIJA
4 SREDA	FRANČIŠEK ASIŠKI
5 ČETRTEK	PLACID
6 PETEK	BRUNO
7 SOBOTA	KRALJ R. V.
8 NEDELJA	BRIGITA
9 PONEDELJEK	JANEZ
10 TOREK	FRANČIŠEK B.
11 SREDA	MATER. MAR. D.
12 ČETRTEK	MAKSIMILIJAN
13 PETEK	EDVARD
14 SOBOTA	KALIST
15 NEDELJA	TEREZIJA
16 PONEDELJEK	GAL
17 TOREK	MARJETA AL.
18 SREDA	LUKA F.
19 ČETRTEK	PETER ALG.
20 PETEK	JANEZ K.
21 SOBOTA	URŠULA
22 NEDELJA	KORDULA
23 PONEDELJEK	SEVERIN
24 TOREK	RAFAEL
25 SREDA	KRISPIN
26 ČETRTEK	DRŽAVNI PRAZNIK
27 PETEK	FRUMENCIJ
28 SOBOTA	SIMON IN JUDA
29 NEDELJA	NARCIS
30 PONEDELJEK	DOROTEJA
31 TOREK	VOLBENK

☉	2. ob 7.41 uri
☾	9. ob 10.38 uri
☼	16. ob 7.10 uri
☽	24. ob 1.34 uri
☿	31. ob 21.02 uri

PREGOVORI

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo čuka.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
- 10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem
- 12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrtilitev koroških partizanov na Komelju pri Pliberku
- 17. 10. 1908 odprtje slovenski delavski dom v Podljubelju
- 20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu
- 25. 10. 1896 odprtje Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovcu
- 26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo
- 29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnšek

Simon Gregorčič

Aleš Einspieler

NOVEMBER

1	SREDA	1	VERNE DUŠE
2	ČETRTEK	2	HUBERT, IDA
3	PETEK	3	KAREL, BOR
4	SOBOTA	4	CAHARIJA 'IN E.
5	NEDELJA	5	LENART
6	PONEDELJEK	6	ENGELBERT
7	TOREK	7	BOGOMIR
8	SREDA	8	TEODOR
9	ČETRTEK	9	ANDREJ AVEL.
10	PETEK	10	MARTIN
11	SOBOTA	11	KUNIBERT
12	NEDELJA	12	STANISLAV
13	PONEDELJEK	13	SERAFIN
14	TOREK	14	ALBERT
15	SREDA	15	OTMAR
16	ČETRTEK	16	GREGORIJ ČUD.
17	PETEK	17	ODON
18	SOBOTA	18	ELIZABETA
19	NEDELJA	19	FELIKS VAL.
20	PONEDELJEK	20	DAROVANJE D. M.
21	TOREK	21	CECILIJA
22	SREDA	22	KLEMEN
23	ČETRTEK	23	JANEZ OD KRIŽA
24	PETEK	24	KATARINA
25	SOBOTA	25	KONRAD
26	NEDELJA	26	VIRGILIJ
27	PONEDELJEK	27	GREGORIJ
28	TOREK	28	SATURNIN
29	SREDA	29	ANDREJ
30	ČETRTEK	30	

7.	ob 17.18 uri
14.	ob 21.00 uri
22.	ob 22.24 uri
30.	ob 9.19 uri

PREGOVORI

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in popisec Franc Mišic

11. 10. 1955 koroški Slovenci vložili pri avstrijski vladi in predstavnikih štirih volesil Spomenico glede izvedbe člena 7 državne pogodbe

13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler

20. 11. 1882 rojen v Dobrijah pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik

29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce

29. 11. 1945 proglasitev FLR Jugoslavije

Andrej Einspieler

dr. Franc Kotnik

DECEMBER

1	PETEK	MARJAN
2	SOBOTA	BIBIJAN
3	NEDELJA	FRANCIŠEK
4	PONEDELJEK	BARBARA
5	TOREK	SABA
6	SREDA	MIKLAVŽ
7	ČETRTEK	AMBROZIJ
8	PETEK	BREZM. SP. M. D.
9	SOBOTA	VALERIJA
10	NEDELJA	HERBERT
11	PONEDELJEK	DAMAZ
12	TOREK	MAKSCENCIJ
13	SREDA	LUCIJA
14	ČETRTEK	BERTOLD
15	PETEK	MAKSIMIN
16	SOBOTA	EVZEBIJ
17	NEDELJA	LAZAR
18	PONEDELJEK	GRACIJAN
19	TOREK	URBAN
20	SREDA	EVGEN
21	ČETRTEK	TOMAŽ
22	PETEK	JUTA
23	SOBOTA	VIKTORIJA
24	NEDELJA	ADAM IN EVA
25	PONEDELJEK	BOŽIČ
26	TOREK	STEFAN
27	SREDA	JANEZ EV.
28	ČETRTEK	NEDOLŽ. OTROČIČI
29	PETEK	TOMAŽ
30	SOBOTA	DAVID
31	NEDELJA	SILVESTER

☾ 7. ob 1.34 uri
 ☼ 14. ob 13.31 uri
 ☾ 22. ob 18.42 uri
 ☼ 29. ob 20.36 uri

PREGOVORI

Grudna mraz in sneg žila dosti pred in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer
- 2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator koroških narodnih pesmi Oskar Dev
- 3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren
- 3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder - Lesičjak
- 11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani
- 15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer
- 19. 12. 1828 rojen v Lešah slovnica in knjižni organizator Anton Janežič

France Grafenauer

Anton Janežič

Ob stoletnici rojstva

Otona Župančiča

Božidar Borko je zapisal, da „majhen narod prav v liriki, ki ne zahteva kakor epika, novela ali roman velikih dogodkov in mogočnih življenjskih koncepcij, najverneje izraža svojo dušo“. Ne slučajno so bili kar trije iz četvorice slovenske moderne pesniki. Oton Župančič pa je bil od njih največji. Kakor Cankar slovensko prozo, je obogatil Župančič slovenski verz, slovensko poezijo. Skupno s Cankarjem je bil „srce v sredini slovenske besedne umetnosti in narodne problematike“ (Zadravec).

Župančič je pesnik prvinske povezanosti z naravo in domačo zemljo, glasnik življenjske radosti s težnjo po harmoniji in objektivnosti, pesnik zdravega optimizma in ustvarjalnega poguma, ki je v svoje ustvarjanje vključil toliko tem kot pred njim samo Prešeren.

Rodil se je v Beli krajini, na koščku slovenske zemlje, ki je izredno bogat po svoji ljudski kulturi. Ljudsko pesništvo, folklor in ljudska govorica so našli izraz v Župančičevih pesmih celo takrat, ko se je v svoji mladostni dobi najbolj odprl tujim vplivom, poeziji evropske dekadence in simbolizma. Pesnik se ni zgledoval pri dekadentih v prvi vrsti vsebinsko, temveč je iskal v njihovi poeziji nove izrazne možnosti v svoji mladostni poeziji (Čaša opojnosti, 1899) vriskajoče sprejema življenjske lepote in radosti. Odvrta vsako zatrtost in ustrahovanost; notranje se osvobaja. Tudi v drugi pesniški zbirki (Čez plan, 1904) obo-

žuje življenjske radosti, moč in ljubezen. Prvič pa se mora zamisliti ob krutosti življenja in smrti, ko umreta mlada pesnika Kette in Murn. Tematika njegove poezije se začena širiti na filozofska, socialna in narodna vprašanja.

Med slovenskimi pesniki je Župančič v najpopolnejši obliki povezoval tesno priklenjenost k domovini z odprtostjo do drugih evropskih civilizacij. Jasen izraz njegove skrbi za socialno zatirani slovenski narod je pesnitev „Duma“, najveličastnejši spomenik domovinske ljubezni (v zbirki Samogovori, 1908). Dialektično nasprotje med idilično vasjo preprostih, krepkih in zdravih slovenskih ljudi na eni strani ter širokim svetom tehničnega napredka in velikih idej na drugi strani reši Župančič s sintezo prirode in tehnike, domačijskega slovenstva in naprednega internacionalizma. „Središnji konflikt Dume je zgodovinski konflikt slovenstva z Evropo, province z industrijsko visoko razvito civilizacijo in duhovnim bogastvom, je konflikt, v katerem moški glas ženskemu glasu ali razum čustvu ne more in tudi ne sme prizanašati: pesnik čustveno veže Slovence na domačijo, na patriarhalno dedovo njivo, obranja pomen kulturne tradicije in zavrača tiste, ki izgubljajo narodno avtohtonost, se vdajo renegatstvu in brezosebni kozmopolitstvu, obenem pa odločno pove, da posamezniku in narodu zapira razvojno perspektivo, s tem pa ogroža tudi njegovo varnost, kdor opeva le večno slavo dedovih običajev in se zakleči pred očetovo hišo“ (Zadravec). Duma je za nas v koroških razmerah še kako aktualna!

Tudi v zbirki „V zarje Vidove“ (1920) je dosti pesmi s socialno in narodno vsebino, ki jo je pesniku vsiljevala tedanja resničnost: beda slovenskih delavcev (Žebljarska, Kovaška), morija prve svetovne vojne in slutnja bližajočega se političnega osvobojenja Slovencev (Na Jurjevo osemnajstega). Pesnik obsoja imperialistične načrte diplomatov, ki hočejo krojiti usodo celih narodov, in se sprašuje, ali bodo ostali Slovenci v bližajoči se vihri „v duši čvrsti“. Zaničuje sramotno blapčevstvo tedanjih narodnih voditeljev (Naše pismo) in napiše slavo-spev materini besedi (Naša beseda).

Že zgodaj je Župančič začel pisati otroške pesmi (Pisanice, Sto ugank, Ciciban), ki ga uvrstijo v sam vrh slovenske otroške poezije.

V medvojni dobi je pesnik dalj časa molčal. Kot dramaturg ljubljanske Drame se je vse bolj ukvarjal z vprašanji dramatike. Poslovenil je Shakespeara in Moliere ter sam napisal psihološko ljubezensko dramo „Veronika Deseniška“.

Njegove pesniške sile ponovno zaživijo, ko je slovenski narod med okupacijo obsojen na smrt. Skrb za narodovo usodo v teh najtežjih trenutkih njegove zgodovine ga spontano privede na stran upora proti okupatorju (Veš, poet, svoj dolg?). V ogroženem osebnem in narodnem položaju je prav Župančič zahteval „pesem za današnjo rabo“: pesem, ki je močnejše povezana z ljudmi. Naslov Župančičeve zbirke „Zimzelen pod snegom“ pa spominja še na staro kmečko puntarsko pesem.

V tej zbirki je tudi pesem „Korotan v srcu“, eden od primerov pesnikovega zanimanja za usodo koroških Slovencev. „Kadar se v srcu spomnim Korotana, odpre se mi globoko v prsih rana.“ Vendar se tudi za Koroško obetajo lepši dnevi, saj „mladi rod prebuja v novi se ljubezni“, pa čeprav se tudi pesnik zaveda, da bo pot do enakopravnosti dolga:

„Kdaj res ta dolga borba bo končana?
Naj se mi nikdar ne zaceli rana,
naj peče me, naj spati mi ne da —
ne izpustim iz srca Korotana.“

Štefan Pinter

OTON ŽUPANČIČ

Miklova Zala

Ko v turški sužnosti ječala
in k svojemu Bogu molila
za drage Miklova je Zala,
vso dušo mi je razsvetlila. —
Kadar me skrb za nas napade
in več nikjer ne vidim nade,
se spomnim Zale na kolenih,
poln zopet upov sem ognjenih
in vem: naj pride kar že koli,
za nas še zvesta Zala moli.

Misli ob 70-letnici ustanovitve Slovenske prosvetne zveze

V jubilejnem letu, ko praznujemo 70-letnico formalnega priznanja ustanovitve osrednje koroške slovenske kulturne organizacije, je prav, da se še posebej poglobimo v zgodovino in delo te važne ustanove. To je zlasti potrebno zaradi tega, ker danes ob poudarjanju takoimenovane visoke kulture čestokrat ne cenimo dovolj dela in prizadevanja na slej ko prej potrebnem ljudsko-prosvetnem področju.

In vendar se imamo prav delavcem na tem področju zahvaliti, da danes še živi naša slovenska beseda in da danes s svojim literarnim ustvarjanjem tudi koroški Slovenci spet odrajtamo svojo kulturno dačo sodobni slovenski in tudi svetovni književnosti.

To je treba poudariti, da se zavedamo velikega pomena dela in ustvarjanja naše organizirane ljudske prosvete. Na žalost še vedno nimamo dokumentarnega dela, ki bi prikazalo vso to težko dobo našega narodnega življenja, ki obsega trojni bujni pričetek aktivizacije narodne zavesti našega človeka, hude udarce obeh svetovnih vojn in junaški čas protifašistične borbe, z osvetlitvijo vsakokratne družbeno-politične in kulturne atmosfere, iz katere in za katero so se porajali različni prijemi v kulturnoprosvetnem delu, ki pa so se le redko kdaj v bistvu spremenili, ker se tudi problemi niso spremenili in so danes še živi, nekateri celo osupljivo podobni dandanašnjim.

Ali ni kakor da bi šlo za današnjo odločitev celovškega sodišča, če ugotovimo, da je celovško okrajno sodišče jeseni leta 1908, torej v letu ustanovitve Slovenske prosvetne zveze, zavrnilo v slovenskem jeziku pisano in vloženo tožbo C III 632/8 in je prišlo potem celo do protestnega zborovanja nemških na-

cionalistov zoper dozdevne „provokacije“ slovenskih odvetnikov, ki so zagovarjali enakopravnost slovenskega jezika pred sodiščem v Celovcu. Študij tedanje borbe za priznanje slovenskega jezika pred sodišči in uradi kaže, da se na Koroškem ni nič spremenilo in da tudi po porazu skrajnega nemškega nacionalizma, kakršen je prišel do izraza v nacional-socializmu, kljub jasnim določilom člena 7 državne pogodbe nemški nacionalisti nočejo priznati domovinske pravice slovenskemu jeziku na avtohtonem naselitvenem prostoru našega ljudstva. Jezikovni spori v letih 1907 do 1910 so tako silno podobni današnjim, da človek kar ne more verjeti, da je medtem minilo 70 let in da so se v teh letih skoraj v vsem svetu uveljavila načela človekovih pravic, ki so jih Združeni narodi proglasili leta 1948, torej v letu 40. obletnice ustanovitve Slovenske prosvetne zveze.

V tej zvezi morda ni nezanimivo na kratko opozoriti na dogodke in položaj ob vsakem desetletju, da vidimo in na

kratko osvetlimo razvoj našega narodnega gibanja, s katerim je tesno povezano delo Slovenske prosvetne zveze.

Po породnih bolečinah in ostrih jezičkovnih borbah v prvih letih po ustanovitvi se osrednja kulturna organizacija razvija in krepi, da je kljub vojni vihri leta 1918 glavna nosilka majniške deklaracije, ki v bistvu zahteva združitve vsega ozemlja, na katerem živijo Slovenci, Hrvati in Srbi, v posebno državno enoto v okviru habsburške monarhije.

Deset let pozneje — leta 1928 gre borba za kulturno avtonomijo in to predvsem za avtonomijo na šolskem področju. Kakor danes, je oblast nedostopna za vse konstruktivne predloge slovenske manjšine, tako da se prav ob šolskem vprašanju razbijejo pogajanja za kulturno avtonomijo. Do le-te ni prišlo, ne zaradi odklonitve s strani vodstva slovenske narodne skupnosti, marveč zaradi torpediranja nadaljnjih pogajanj s strani nemških strank, ki niso hotele izročiti predvidenih manjšinskih šol v upravljanje koroških Slovencev, ki so v želji po dosegu kulturne avtonomije pristali celo na nacionalni kataster. Gre torej za ukinitve pogajanj s strani nemških strank, ki je osupljivo podobna ukinitvi pogajanj z eksperti leta 1976, čim smo koroški Slovenci bili pripravljeni za kompromis glede ureditve slovenskega uradnega jezika in dvojezičnih topografskih označb in napisov. Kakor tedaj tudi danes slovenski manjšini v nasprotju z njeno dejansko pripravljenostjo, da sprejme predlagano ureditev življenjskih vprašanj, očitajo, da je zaradi svoje nefleksibilnosti in trme ba- je kriva na razbitju pogajanj.

Leta 1938 prevzame „koroško vprašanje“ v nacistični vladi v roke tedanji vodja Kärntner Heimatbunda, naslednika in predhodnika Kärntner Heimatdienstu Alois Maier Kaibitsch. Načrt likvidacije slovenske narodne skupnosti, ki ga je od leta 1920 naprej pripravljala, z vso grozoto izvaja: na koncu so izselitev stoterih slovenskih družin, razpust vseh slovenskih narodnih organizacij,

zaplomba slovenskega narodnega premoženja, prepoved slovenskega jezika! In spet paralela z današnjim časom: vse te ukrepe utemeljuje s povezavo manjšinskega vodstva z Ljubljano in Beogradom, z njegovo nelojalnostjo in pomanjkanjem domovinske zvestobe, torej same paroje, kakršne slišimo tudi danes na zborovanjih iz ust nemških nacionalistov!

Medtem ko v letu 1948 še svetohlinsko zagovarjajo obvezno dvojezično šolstvo kot sodobno in vzorno obliko šolske vzgoje otrok sosednih narodov in v času pogajanj za državno pogodbo kot dokaz spremenjenih pozitivnih odnosov do slovenske narodne skupnosti, doživimo leta 1958 šovinistične šolske štrajke, ki jim sledi usodnosni odlok deželnega glavarja Wedeniga o odpravi odredbe o obveznem dvojezičnem šolskem pouku za vse otroke v šolah na dvojezičnem ozemlju. To je pričetek izdolbenja vsebine člena 7 državne pogodbe in pričetek „reševanja“ življenjskih vprašanj slovenske narodne skupnosti ne z uveljavljanjem v členu 7 vsebovanih večjih pravic, marveč z njihovo okrnitvijo in likvidacijo.

Te politike tudi ne spremeni obnovitev Newoletovega odloka o možnosti uporabe slovenskega jezika pred deželnimi oblastmi po ravnatelju deželnih uradov dvornem svetniku dr. Haverju v letu 1968, torej v jubilejnem letu 60-letnice ustanovitve Slovenske prosvetne zveze, ker se — očitno v sporazumu z odgovornimi oblastniki — vzporedno nadaljuje borba nemških nacionalistov zoper tako ureditev. Vsekakor jim nihče ne oporeka niti brani, da ob 50-letnici plebiscita lahko formirajo vse svoje nekdanje nacionalistične grupacije in obnovijo svoje nekdanje nacionalistične preferenije.

Kdor je tedaj gledal pohod teh formacij po celovških ulicah, je lahko spoznal, kdo se skriva za organizacijo in kdo jo vodi. Podobnost je bila prevelika in tako neprikrta, da se je naslednja proslava tisočletnice Koroške s svo-

jimi nacionalističnimi gesli že kar popolnoma ujemala s podobno proslavo v času tisočletnega rajha. „Nacionalistične trobente so pač kot zvok čarobne piščali sposobne poklicati v življenje vso negativno dediščino preteklosti, da mobilizirajo in aktivirajo na svoji strani širok in raznovrsten krog družbenih skupin in institucij ter povzročajo reakcionarno transformacijo njihove narave“ (dr. N. Pašič, Nacionalno vprašanje).

In s tako reakcionarno nemško-nacionalistično družčino imamo koroški Slovenci opravka tudi v letu 1978, to je v jubilejnem letu 70-letnice obstoja naše osrednje kulturne centrale.

V kratkih obrisih smo videli močne reakcionarne nacionalistične silnice, ki so trdožive, ker živijo iz notranje socialne napetosti in iz konfliktov zaradi nezadovoljivo rešenih vprašanj sožitja med narodi. Prav zaradi tega so na Koroškem tako močne in bomo koroški Slovenci konfrontirani z nemškim nacionalizmom in šovinizmom tudi še v nadaljnjem desetletju obstoja Slovenske prosvetne zveze.

Sicer se zdi, kakor da bi bila vsa naša 70-letna borba brezuspešna, ker smo ugotovili praktično nespremenjene razmere in smo konfrontirani s stalno ponavljajočimi se nespremenjenimi problemi, pa naj gre potem za šolske, jezi-

kovne, kulturne, gospodarske ali druge pravice v borbi za našo identiteto. Dejstvo, da sedaj nastopajo generalno in kakor trdijo in želijo zadnjo ofenzivo proti našim pravicam, vendar potrjuje določen in to zelo važen uspeh naše borbe. Z vsemi pretkanimi načini vplivanja, izigravanja, izsiljevanja in v času nacizma tudi kulturnega in dejanskega genocida niso uspeli, da bi uničili našo življenjsko voljo. V jubilejnem letu 70-letnega obstoja naše osrednje kulturne organizacije koroški Slovenci ne ustvarjamo le na tradicionalnem ljudsko-prosvetnem področju, marveč smo si kot samorastniki priborili in ustvarili dokaj pomembno mesto tudi v literarni in likovni umetnosti, pa tudi v znanosti zlasti na področju slovenskega jezikoslovja. Koroški Slovenci smo spet prisotni kot duhovnotvoren živ del slovenske narodne celote.

Kaj čuda potem, da se danes zaletavajo v nas na vseh področjih z ostrino, ki je podobna le še ostrini v času nacizma. Ta primerjava je gotovo trda, vendar gre pri „reševanju“ našega vprašanja tako v času nacizma kakor danes za isti končni cilj — za likvidacijo naše narodne skupnosti. Le tako je namreč mogoče interpretirati manjšinsko zakonodajo z dne 7. julija 1976 in izvedbene odredbe z dne 31. maja

Jugoslavija
prizadeto
spremlja
usodo
zamejskih
Slovencev:
predstavnike
ZSO in NSKS
je sprejel
tudi
predsednik
Tito

1977: vsiljeno preštevaje, degradiranje slovenskega uradnega jezika v pomožni jezik, zoževanje in razkosanje avtohtonega naselitvenega prostora, delitev slovenskega prebivalstva na več kategorij z različnimi pravicami, resni načrti nadaljnje spremembe že tako nezadovoljive rešitve šolskega vprašanja, poskus odvzema pravice zastopstva slovenske narodne skupnosti lastnim narodnim organizacijam, stremljenja po oddelitvi slovenskega ljudstva od njegovega vodstva, uradne grožnje, oblasti ukrepi, policijski pritiski in politični procesi — vse to naj bi služilo končnemu cilju — počasni smrti slovenske narodne skupnosti na Koroškem.

Koroški Slovenci pa umreti nočemo! Preveč smo dali tudi krvavih žrtev za svoj obstoj in nadaljnji razvoj, da bi sedaj, ko smo si sami priborili mednarodno zaščito svojega obstoja in razvoja, zadovoljili z rešitvijo, katere učinek ni zagotovitev našega obstoja in enakopravnega razvoja, marveč nadaljnje hiranje do dokončne smrti.

Zato bomo brez malodušja nadaljevali svoje kulturno prizadevanje in ker brez lastne materialne osnove le-to ni mogoče, posvetili podvojeno pozornost tudi krepitvi naše gospodarske dejavnosti. To niso le utopične fraze, marveč po dolgih desetletjih danes dejansko novi podvigi v našem narodnostnem boju.

Če bomo v svojem narodno političnem uveljavljanju — in to moramo biti — tudi še naprej mimo vseh različnih političnih, svetovno nazornih in socialnih pogledov nerazdružljivo enotni in z ozirom na tesno povezanost narodnostnega in socialnega vprašanja povezani z avstrijskimi demokrati v borbi

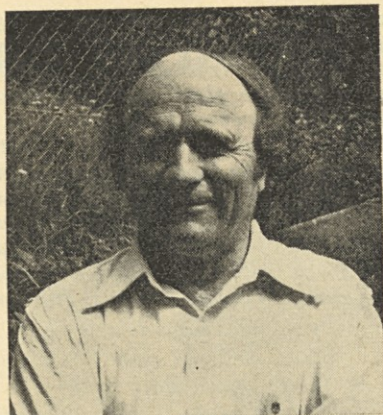
za krepitev demokratičnih odnosov in s tem tudi odnosov narodnega sožitja, nas ob zavesti ustavno zajamčene stalne pomoči matičnega naroda ni treba biti strah pred bodočnostjo. Nasprotno so z ozirom na resna prizadevanja za čimprejšnjo uresničitev „Kulturnega doma“ pred nami svetle perspektive za naš vslop v osmo desetletje organiziranega kulturnega prizadevanja. Da bomo uspeli in želi zaželjene uspehe, pa bo v bodoče potrebno še bolj smotrno delo na vseh področjih naše kulturne dejavnosti: od nujno potrebnih šolskih vrtec in dodatnega pouka v materinščini ter povečane skrbi za boljšo ureditev osnovnega, strokovnega in srednjega šolstva preko uveljavitve slovenskega uradnega jezika pred uradi in sodišči in dejanske enakopravnosti našega človeka v javnih službah do priznanja prisotnosti slovenskega življa tudi v toponomastiki in topografiji na vsem avtohtonem naselitvenem ozemlju naše slovenske narodne skupnosti!

V tej smeri naše naloge ne bodo manjše, marveč bomo morali naša prizadevanja le še pomnožiti, da bomo jubilej 75-letnice lahko kronali z otvoritvijo kulturnega središča — slovenskega Kulturnega doma v Celovcu. Le-ta naj ne bo le veličastna stavba — kamenit spomenik naše kulturne preteklosti, marveč predvsem živo kulturno središče, ki bo oplajalo naše prizadevanje za našo kulturno in narodno rast v drugo tisočletje! To je moja želja in naj bo naš sklep ob 70-letnem jubileju Slovenske prosvetne zveze.

Dr. Franci Zwitter
*predsednik Zveze slovenskih organizacij
na Koroškem*

70-letnica Slovenske prosvetne zveze

Pristopov k jubileju je več:

Poveselimo se v zavesti, da je naš jubilarant — v našem primeru osrednja prosvetna ustanova — ob svoji sedemdesetletnici krepak in mladostniško poln novih načrtov. Dokazujemo s podatki in s še živimi pričami desetletja trajajočo prosvetno dejavnost. Navajamo dokaze in dosežke iz pol pretekle dobe, kako so naši koroški slovenski predniki s svojim idealizmom do duhovnega osveščanja in srčne omike delali in ustvarjali, se razdajali v občudovanja vredni ljubezni do slovenstva in postavljali temelje organiziranega kulturno-prosvetnega udejstvovanja slovenskega človeka v skupni domovini s sodeželanom z drugim materinskim jezikom. Spoznavamo, kako so posamezniki s pogumnim nastopom prižigali luč na poteh k dosegu duhovnih in duševnih dobrin človeka v tej deželi ob Dravi.

Pristopov do jubileja je več:

Sodobniki, kulturni nadaljevalci, idealisti, načrtovalci, aktivisti in iz narodne zavednosti prizadeti vidimo skozi dolga leta kot v kalejdoskopskih prebliskih kaj pisana obdobja pretekle slovenske kulturno-prosvetne prisotnosti na Koroškem. Vprašanja se nam vsiljujejo: Kje je stal koroški Slovenec, ko je stekla zibelka predhodnice SPZ? V letu, ko so bile še vse slovenske pokrajine od Štajerske do Primorske in Bele Krajine pod cesarskokraljevsko Avstrijo? Slovenski človek, odtrgan s svoje rodne grude, je prisiljen se boriti na gališki, solunski, soški fronti in drugod tekom prve svetovne vojne — in vedno za tuje interese? Usodna zamotanost okoli plebiscita in koroški Slovenec? Senžermenska Avstrija in nova vloga koroškega Slovence kot manjšinca in zamejca? Nacistična Nemčija po letu 1938, druga svetovna vojna, izseljevanja, kaceti, partizanstvo? Prvih povojnih deset let po letu 1945, britanska zasedbena oblast in Državna pogodba 1955? ... Skozi tako razburkana obdobja je živela in životala, trpela in hrepnela, je šla SPZ. Koliko novih sproti nastajajočih situacij, prelomnic, neizgledov, novih podvigov, notranjih prepovedov, konfliktov z novimi problemi, trdih preizkušenj in zopet novih, nepričakovanih poletov ... sedem desetletij, v katerih je koroški Slovenec prebredel države, ki so mačehovsko ravnale s slovensko besedo, s slovenskim človekom ... Sedem desetletij! Tako, da smo še danes pri prvinah slovenskega narodnoobrambnega boja za obstoj materinščine in slovenskega jezika ... danes leta 1978 kakor leta 1908! Ko hočemo samo svobodno prisotnost slovenske kulture in besede, slovenske ustvarjalnosti in prosvete, slovenske besede in pravice. Naše vprašanje naj zbuja vest tistih v deželi in državi, ki vedo, da je jezik posrednik in sredstvo izobrazbe, prosvete, kulture. Nam slovenskim prosvetašem, kulturnim aktivistom, kulturno zainteresiranim, kulturno ustvarjajočim je jezik sploh pot do človečanske kulture, do svobodnega humanizma, ki ga pozna umetnost in kultura, kajti brez njega ju sploh ni.

Pristopov do jubilejev je več:

Ob primerjavi strukture slovenskega koroškega prebivalstva pred prvo svetovno

vojno in leta 1978 moramo ugotoviti velikanske spremembe: na eni strani kmečko-podeželski človek, ki številčno stagnira, če že ne upada — na drugi strani vedno večje število izobraženstva in na vseh sodobnih družbenopolitičnih prizoriščih se uveljavljajoča plast slovenskih koroških intelektualcev; med obema pa nekam zaostaja sloj delavca-obrtnika-delojemalca. Ob taki ugotovitvi nastane veliko vprašanje: V koliko še zadostuje SPZ kot „faktor organiziranega kulturno-prosvetnega delovanja“ za slovenskega izobraženca, intelektualca, umetnika? Vprašanje, ki je obteženo s protivprašanjem: Kako naj dvignemo aktivnost SPZ, ko na tretji strani (menim delavce, obrtnike, delojemalce in druge odvisneže) niti prvinskih nalog nihče ni rešil? Ali naj samo kritično pikamo okoli sebe, da so prednamci to zamudili? Ali naj poženemo kampanjo za solidarno skupno mea culpo? Ali naj lezemo posamič v „olimpijske vrhove“ in prepuščamo več ali manj asimilirane odpadnike?

Pristopov do jubileja je več...

Najvažnejši od vseh pristopov nam bodi mobilizacija vseh aktivnih in prizadetih oseb in osebnosti, društvenikov in organizacij, da bomo načrtno šli s programom, s sodobnimi pristopi v osmo desetletje SPZ!

Pomlajujmo svoj častni jubilej naše osrednje organizacije s pretresom, z oceno, s prilagoditvijo k realnemu stanju prosvetnega in narodnoobrambnega položaja koroškega slovenskega človeka v današnjih trdih dneh.

Namesto spoštovanja vrednega konvencionalizma je treba zaktivirati načrtno, kvalitetno kulturno stremenje in izživljanje, pri čemer je potrebno, da preoblikujemo čitalniški, poljudni način v strokovno izobrazbo in kulturno rast na višji ravni s soočenjem zahtevnih umetniških kontaktov. Kvalitetna kulturna dejavnost se ne sme izrpati samo (milo rečeno) za domače slovenske potrebe, ampak mora postati kulturni dejavnik tako v zavesti sodeželana nemškega Korošca in Avstrijca in izpričati slovensko kulturno zmogljivost v inozemstvu in svetu.

Kulturni svet ne pozna večinske ali manjšinske kulture, marveč le kulturo, ki je last vsega človeštva in je odlika napredka in humanizma.

Pristopov do jubileja SPZ je več...

Valentin Polanšek

predsednik Slovenske prosvetne zveze

Obirski ženski oktet je tudi v minulem letu doma in v inozemstvu predstavil koroško slovensko pesem

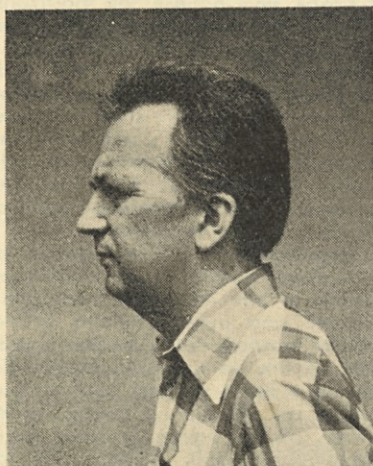
Pogled nazaj in razgled naprej

Zelet bi nekoliko orisati razvoj naše organizacije in sploh naše kulturne dejavnosti na Koroškem, kakor smo ga doživljali od vojne naprej vse do danes, ter nanizati nekaj misli o tem, kako si predstavljam, da bi šlo na tem področju naprej.

Če pogledamo nazaj, potem ugotavljamo, da smo v slovenski kulturi na Koroškem dolgo hodili nekako po poti, ki je bila zaznamovana še iz predvojnega časa. Šele po letih nam je uspela določena razširitev — ne samo glede dejavnosti marveč predvsem tudi glede vsebine našega kulturnega dela. Ta pot je bila na eni strani začrtana na dramskem in na drugi strani na pevskem področju.

Dramsko področje, uprizarjanje iger, je še danes tista zvrst izobraževalnega dela, ki zajema aktivne člane društva ter jim omogoča, da poglobljajo svoje znanje — tako v spoznavanju in obvladanju slovenske besede kakor v seznanjanju z umotvori domače in tuje književnosti. V bistvu to še danes velja. Pač pa moramo ugotoviti, da kljub tozadevnim poskusom ni v zadovoljivi meri uspelo doseči zaželenje vsebinske obogatitve in posodobljenja tovrstne dejavnosti. Bili so poskusi, da bi šli pred občinstvo z modernejšimi repertoarji in dosežen je bil določen uspeh. Zlasti pa smo napravili korak naprej k tehnično kvalitetnejšemu delu; že samo šolanje režiserjev in podobni prijemi so zagotovili dvig kvalitete. V zadnjih letih je uspelo dramsko dejavnost razširiti na več skupin, predvsem pa je bilo uvedenih tudi nekaj novih prijemov, pri čemer mislim zlasti na kabaret in podobne oblike, tako da na tem področju vsekakor lahko govorimo o določenem napredku. K zvišanju te ravni bistveno prispevajo tudi gostovanja visoko kvalitetnih poklicnih gledališč iz Slovenije pri nas na Koroškem oziroma obiski predstav v središčih slovenske odrske umetnosti.

Ob pogledu v bodočnost se mi na tem področju zdi potrebno, da si še naprej prizadevamo za zvišanje kvalitete tozadevne naše dejavnosti in ponudbe. Pri tem se moramo seveda ozirati na različni sestavi občinstva: zahteve študirajoče mladine se pač bistveno razlikujejo od potreb, ki jih imajo ljudje, ki iz različnih vzrokov niso tako izobraženi, da bi lahko z enakim razumevanjem sledili in dojemali iste oblike in vsebine, ki so drugim morda že nepo-

grešljive. Za ene bi bili preveč moderni prijemi prav tako problematični kot za druge stare in zastarele oblike. Zato mora biti v bodoče tovrstna ponudba čim širša, da bomo lahko zajeli vse plasti našega ljudstva. Istemu namenu bi služilo koriščenje vseh možnosti, ki jih nudi meddruštveno sodelovanje; naštudiranje zahtevnejših komadov, kar zahteva velike napore in izdatke, bi se dosti bolj izplačalo, če bi s takimi predstavami obiskali čim več krajev. Prav tako pa bo tudi v bodoče treba uveljavljati preizkušeno prakso izmenjave gostovanj med nami in matičnim narodom.

Na področju glasbene dejavnosti zavzema koroška slovenska pesem brez dvoma posebno mesto v okviru pevskega ustvarjanja na celotnem slovenskem kulturnem prostoru. Vendar moramo ugotoviti, da smo dosegli nekaj višek in da trenutno — kar se tiče repertoarja — že naravnost zaostajamo: imamo bogat izbor naših domačih pesmi in v določeni meri segamo tudi po pesmih drugih narodov, nimamo pa pesmi, ki bi bila primerna za današnji borbeni čas. To je vsekakor vrzel, ki jo bomo v prihodnje morali poskušati zamašiti.

Vzporedno s tem, da smo zadovoljni z našo narodno pesmijo, se namreč med ljudstvom, prav tako pa tudi med pevci in pevovodji pojavljajo želje in zahteve po borbeni pesmi, po pesmi, ki bi izražala našo današnjo situacijo, to je položaj, ko

smo prisiljeni boriti se za obstoj in enakovrednost. Še dobro se spominjam, kako je bila po daljšem „molku“ spet sprejeta v repertoar pesem iz narodnoosvobodilne borbe. Prva je bila „Naša vojska“ — tako je vžgala in osvojila naša srca, da so ji kmalu sledili tudi še drugi napravi iz tiste dobe.

Kakor smo ponosni na partizansko pesem, pa bi nam bila poleg nje potrebna tudi še borbena ali protestna pesem današnjega časa, sorodna njej, kakor je tudi naš današnji položaj podoben tedanjemu času. S presenečenjem sem slišal Velikove sestre, ko so se predstavile s sodobnimi napravi na Kajuhove verze. Sicer pa imamo tudi mi besedne umetnike, ki bi lahko prispevali ustrezne tekste za uglasbi takih pesmi, ki bi nam bile danes potrebne.

Organizacijsko smo na pevskega področja v zadnjem obdobju uveljavljali prakso, da težišče ni bilo na velikih združenih zbiorih, marveč smo pevsko kulturo in dejavnost skušali pospeševati v malem povsod tam, kjer so bili dani pogoji. Mislim, da bi se morali v naših pogojih take prakse držati tudi v bodoče, ker je mnogo večjega pomena, da se pesem in petje goji v čim številnejših krajih, medtem ko so veliki združeni zbori, ki zajamejo pevce s celotnega našega ozemlja, primerni in potrebni le za posebne manifestativne in reprezentativne namene.

Poleg dramskega in pevskega področja pa mora naša kulturno-prosvetna aktivnost obsegati tudi še vrsto drugih dejavnosti.

Zelo važna zlasti v naših razmerah je knjiga. Na žalost pa je knjiga danes le bolj dekorativnega značaja: sicer jih imamo v knjižnih policah, vendar le redko segamo po njih. Pri tem pa lahko z zadoščenjem ugotovimo, da so naši domači besedni umetniki v zadnjih letih poželi že kar lepe uspehe. Njihovo delo je ogledalo življenja in dela našega naroda — zakaj ne bi usoda in borba koroških Slovencev tudi v romansirani obliki našli svojo upodobitev?

Da je bila knjiga bolj ali manj odrinjena na polico, je v veliki meri pripisati razvoju in napredovanju televizije. Kljub tako velikemu in čedalje večjemu vplivu, ki ga ima ta moderni medij, pa koroški Slovenci še vedno nimamo možnosti rednega sprejemanja slovenskih televizijskih sporedov. Če pomislimo, v kolikšni meri je razširjena televizija tudi po naših domovih in če si predočimo, koliko časa prebije naš človek pred ekranom, potem lahko ugotovimo, pod kakšnim vplivom so ljudje. Če se to stanje ne bo že v bližnji bodočnosti spremenilo v to smer, da bomo dobili v naše domove tudi slovenske oddaje, tedaj moramo računati s tem, da bo to imelo hude posledice za nadaljnji razvoj koroških Slovencev.

Na področju filmske umetnosti smo v zadnjih letih imeli priložnost spoznati pomembne stvaritve slovenskega filma. Vendar pa smo na tem področju slej ko prej ostali le pasivni gledalci, saj preko skromnih začetkov niti v smeri aktivizacije in samostojnega dela na področju fotofilma nismo uspeli napraviti pomembnejšega koraka naprej. Zato se ravno v tej smeri za bodoče kažejo številne možnosti, ker se na področju kratkometražnega oz. ozkega filma ter fotografiranja lahko vsakdo udeležuje in tako s svojim „konjičkom“ prispeva k osveščanju naših ljudi.

Preden zaključim ta pogled nazaj in razgled naprej (ki nikakor ni popoln in bo o drugih področjih govora v nadaljnjih prispevkih), pa se moram dotakniti še tistega vprašanja, ki je morda sploh najvažnejšega pomena za naš jutrišnji dan: to je vprašanje predšolske in šolske vzgoje otrok. Ravno na tem področju pa moramo ugotoviti, da nismo napravili nobenega koraka naprej, in to ne toliko po naši krivdi, marveč predvsem po krivdi neustrezne in nam naravnost škodljive zakonodaje ter nezadovoljivega izpolnjevanja člena 7 državne pogodbe.

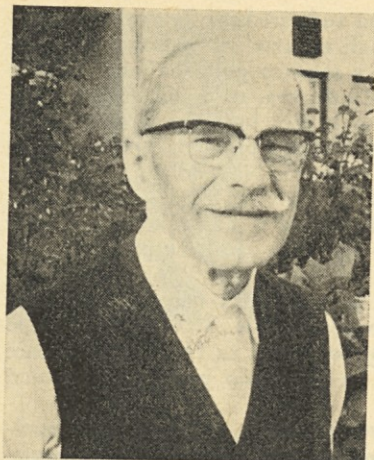
Tukaj mislim na otroške vrtce, ki bi nujno morali biti dvojezični, kakor bi tudi naša šola morala dejansko biti dvojezična. Ena naših prvenstvenih zahtev bo morala veljati zagotovitvi takih pogojev, v katerih se bo v razmerah predšolske izobrazbe tudi otrok, ki prihaja iz slovenskega družinskega okolja, lahko počutil domačega in enakovrednega. Sedanja ureditev tej potrebi nikakor ne ustreza, saj slovenskemu otroku jemlje vse možnosti, da bi bil v otroškem vrtcu deležen izobrazbe v materinem jeziku. Na šolskem področju imamo sicer teoretično možnost prijave otrok k dvojezičnemu pouku, toda v vseh letih z uradne strani ni bilo storjenega ničesar za ustvaritev takega političnega ozračja, da bi se omenjene možnosti lahko tudi dejansko posluževali v potrebni in zadovoljivi meri.

Uspeh na vseh področjih našega življenja, dela in uveljavljanja je v veliki meri odvisen od nas samih in od naše aktivnosti. Je pa odvisen tudi od razmer v deželi, od odnosa in razumevanja, ki ga za nas in za naša vprašanja kaže sosed, s katerim živimo v skupni domovini. Da bi ta sosed upošteval naš slovenski jezik in se ga morda tudi priučil, je v današnji situaciji gotovo še utopija; toda naš optimizem za bodočnost mora obsegati tudi ta cilj, kajti le na medsebojnem razumevanju in spoštovanju bomo lahko gradili enakopravno sodelovanje in prijateljsko sožitje.

Hanzi Weiss
bivši predsednik SPZ

Pogled v našo preteklost

Že v času avstroogrske monarhije se je velenemški pritisk na naše slovensko ozemlje nevarno stopnjeval. Zato je slovenski narod v zaščito svojega obstoja in razvoja začel ustanavljati svoje narodne organizacije in krajevna društva, da bi si tako ustvaril obrambo proti silnemu potujčevalnemu pohodu, ki so ga izvajala nemška napadalna društva, kot so bile „Deutscher Schulverein“, „Südmark“ in podobne organizacije. Z denarjem, ki so ga zbirali po celotnem nemškem prostoru, so zidali nemške šole in ustanavljali povsod, kjer se je le dalo, podružnice Südmarke ter druge ustanove, katerih glavni in skupni cilj je bil, čim hitreje germanizirati ozemlje, ki je bilo v napoto njihovega pohoda na jug in vzhod.

„Drang nach dem Süden und Osten“ je bil bojni klic vsenemske propagande, ki je bila zelo močna na Koroškem in Štajerskem, pa tudi po večjih krajih kranjske dežele. Tudi tja so pošiljali nemške uradnike, slovenske pa nameščali v nemških krajih, kjer so se ločeni od narodne skupnosti utapljali v nemškem morju. Da je vse to podpirala tudi avstrijska vlada, je zgodovinsko dokazano.

Naši predniki so vse to videli in so zato segli po samopomoči. Skušali so se otresti nemške nadvlade in se upreti potujčevalnemu pritisku. Vendar to ni bilo lahko, kajti napadalnost nemštva se je čedalje občutnejše stopnjevala; za svoje potujčevalno delo je imelo na razpolago ugodne pogoje in vsa sredstva. Naši narodni buditelji so dramili narod, ki se je nevarnosti tudi zavedal. V Ljubljani je bila ustanovljena Krščanska socialna zveza, ki je povezovala društva na Kranjskem. Temu zgledu pa so sledile tudi ostale slovenske dežele in v njihovih glavnih mestih so nastajale podružnice ljubljanske centrale.

Tudi na Koroškem smo spoznali, da je proti raznarodovalnemu pritisku treba nekaj ukreniti. Na podeželju so začeli ustanavljati izobraževalna društva in ko se je videlo, da ta društva potrebujejo centralno vodstvo, je bila v Celovcu osnovana Krščanska socialna zveza. Skrbela je za izobrazbo našega ljudstva, da ne bi povsem klonilo ponemčevalnemu pritisku. V društva so prihajali predavatelji, ki so govorili ljudem o kulturi. Organizirali so tudi tečaje za gospodinjstvo in gospodarstvo.

Pritisk nemštva je postajal vedno hujši in je dosegel višek zlasti v plebiscitni dobi. Posluževali so se vseh mogočih načinov, da bi razdvojili naše ljudstvo in njegove organizacije. Pri plebiscitu so gnali propagando, kdor se izjavi za Slovenca, je nasprotnik Avstrije. Našega človeka so popolnoma zbegali in s tem tudi dosegli svoj cilj. Podobno je bilo tudi pri poznejših ljudskih štetjih. Pošiljali so nemške številne komisarje, ki niso spraševali po narodnosti, marveč postavljali ljudi pred vprašanje, ali so za Avstrijo ali za Jugoslavijo; če so se priznali za Slovence, so jih dolžili, da so proti Avstriji. Tako so potvarjali resnično narodnostno stanje v deželi.

V takih okoliščinah je bilo delo zelo težavno, pa tudi sredstev in možnosti Slovinci nismo imeli, da bi se lahko učinkovito zoperstavili tej krivični propagandi, uperjeni proti koroškim Slovincem. Storili smo, kar se je v takih pogojih pač dalo.

Po letu 1930 se je Krščanska socialna zveza spričo dejstva, da je bilo treba zajeti čim več rojakov, preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo, krajevne izobraževalne organizacije pa v slovenska prosvetna društva. Do tega enotnega preimenovanja je prišlo po zdravem razumu in preudarni razlagi vodstva v Celovcu. Na podlagi take široke enotnosti je bilo delo kljub velikim težavam dosti bolj učinkovito. Tega so se zavedali tudi naši narodni nasprotniki in reakcija je bila ta, da so v naših krajih načrtno nameščali nemško-nacionalne učitelje, ki so ponemčevalno delo začeli že pri naših najmlajših.

Pritisk se je stopnjeval in ko je prišel nacizem, je postalo za nas najtežje. Razpustili so naše organizacije in zaplenili naše narodno premoženje. Številne družine so pregnali z domače zemlje v taborišča in zapore: mnogi so morali za Hitlerja na bojišče in veliko se jih ni več vrnilo. Doma na Koroškem pa je veljalo povelje „Kärntner, sprich deutsch!“

V vsej zgodovini pa je Slovenska prosvetna zveza s čutom odgovornosti izpolnjevala svojo pomembno nalogo. Kljub skromnim možnostim, ki jih je imela, je pomagala, kjer se je le dalo. Tudi po osvoboditvi izpod fašističnega jarma smo spet morali začeti znova. S skupnimi močmi smo obnovili našo centralo; prvi predsednik je bil dr. Joško Tischler, tajnik pa dr. Mirt Zwitter. Pozneje je prevzel predsedniško mesto dr. Franci Zwitter in tajniške posle Tonči Schlapper. Pod vodstvom teh mož smo obhajali jubileje 40-, 50- in 60-letnega obstoja Slovenske prosvetne zveze.

Zdaj so na vodstvu novi, mlajši ljudje. Mnogo se ustvari in veseli me, da lahko praznujemo jubilej 70-letnice naše osrednje kulturne organizacije, hkrati pa želim, da bi v prihodnjem desetletju dosegli še več kot doslej. Slovenski prosvetni zvezi ob njenem jubileju čestitam v upanju, da bomo koroški Slovenci končno le dosegli vse tiste pravice, ki nam grejo po zakonu in državni pogodbi — in to na celotnem našem ozemlju, kjer živimo že dolgih 1400 let.

Janko Ogris
častni predsednik
Slovenske prosvetne zveze

Koroški akademski oktet je ob 20-letnici obstoja prejel Drabosnjakovo priznanje SPZ

Burni časi obnove in utrditve

Usoda, izvolitev po tovariših in pristojnih forumih ter lastna osebna odločitve so hotele, da sem spadal po maju 1945 k „možem prve ure“, ki nas je čakala obnova na vseh področjih narodnega življenja na Koroškem. Saj nam je divjanje nacistov zapustilo vsepovsod samo opustošene razvaline in praznine. Nekaj misli in spominov iz te dobe naj ostane zapisanih.

Bilo je za konec razburkanih dogodkov novembra 1945, ko sem po predhodnih telefonatih sredi noči oddal na Uradu provizorične koroške deželne vlade vlogo za zopetno vzpostavitev aprila 1941 nasilno razpuščene Slovenske prosvetne zveze v Celovcu.

Šlo je za popravek zamujene možnosti samostojne oblastvene ureditve, ki so jo že od razpada oblasti nasilnikov zahtevali slovenski prosvetaši.

Deželni glavar Hans Piesch je obljubil takojšnjo rešitev. Takoj pa so se pojavile protisile s pomisleki. Zahtevali so celo posebno izjavo o protifašistični in demokratični usmerjenosti bodočega delovanja organizacije. Šele 16. maja 1946 je bil uradno potrjen zopetni obstoj Slovenske prosvetne zveze.

Občni zbor 20. marca 1946 me je izvolil za tajnika obnovljene Slovenske prosvetne zveze v Celovcu. S tem mi je

pripadla skrb in naloga, da čimprej obnovimo njeno delovanje in organizacijo.

V posebni anketi smo zbrali potrebne podatke, izvedli občne zборе, pripravili zahteve po popravi velikanske kulturnim organizacijam povzročene škode ter v akciji samopomoči pričeli z zbiranjem sredstev za financiranje kulturnega dela.

Tako sem osebno sodeloval pri obnovi skoraj vseh Slovenskih prosvetnih društev na Koroškem v krajih, kjer so do nasilnega razpusta aprila 1941 že obstojala, pa tudi pri ustanovitvi novih društev v krajih, kjer so nastale nove potrebe po takih in so bili dani potrebni predpogoji. Konec oktobra 1946 je že bil možen pregled obnovljene organizacije ter delovanja centrale in društev.

Za zimo 1946/47 smo izdali sporazumno z društvi načrt dela in razpisali celo tekmovanje s ciljem,

- da se pomnoži število, dvigne raven in kritična izbira vseh naših odrskih nastopov;
  - da se pomnoži število in stopnjuje kakovost samostojnih pevskih koncertov;
  - da postanejo prosvetni večeri s predavanjem, skupnim čitanjem listov in knjig ter splošnim razgovorom potreba vsakega tedna na vasi.
- Ponovno smo morali odločno zavračati nezakonite ovire in zahtevane prijave vsake kulturne dejavnosti, ki so jih zahtevala okrajna glavarstva. Nič manj skrbi ni bilo zaradi ponavljajočih se napadov naščuvanih napadalcov na mnoge naše kulturne prireditve in prosvetaše.

Z 99 pevci, ki sem jih spremljal na prvo turnejo koroških pevcev po novi Jugoslaviji konec aprila in začetkom maja 1947, bom ohranil nepozabne vtise. Nastopali smo v številnih koncertih po mestih Slovenije, Hrvaške in Bosne, zbor sta vodila Folli Hartman in Pavle Kernjak, jaz pa sem govoril pozdravne in spremne besede. Veličastni sprejemi, gostoljubnost in navdušenje množic niso veljali samo pevcem, marveč koroškim Slovencem, ki se borijo za svojo svobodo in pravice. Turneja je bila za nas vse prepričevalni dokaz bratske skupnosti, ki smo jo večinoma doživeli prvič v tej pristni prisrčnosti.

Ko kdaj še kje zagledam slike ali spominska darila iz te turnee po naših društvenih sobah, bi želel, da bi izžarevala nekaj navdušenja in požrtvovalnosti prosvetelcev tistih dni.

Do konca leta 1947 je veljala skrb ureditvi in obnovitvi društvenih lokalov posameznih Slovenskih prosvetnih društev, posebno njihovih knjižnic.

Začetkom 1947 smo zasnovali v okviru SPZ novo Centralno študijsko knjižnico, za katero sem dosegel veliko ugodnost brezplačnega obveznega izvoda vsake slovenske knjige. Dala naj bi nove možnosti poglobljenega kulturnega in znanstvenega dela.

V poletju 1947 je SPZ vložila na Ministrstvo za pouk na Dunaju zahtevo, da se za šolanje slovenske mladine na Koroškem ustanovi v Celovcu samostojna slovenska gimnazija in učiteljšče. Ko berem poročila o nastanku sedanje Zvezne gimnazije za Slovence, se ponovno spominjam tedanjih trdih razprav, da smo to našo pobudo spremenili v uradno zahtevo na avstrijsko vlado. Februarja 1948 smo po Slovenskih prosvetnih društvih priredili celo poseben „Dan slovenske srednje šole“, da to svojo zahtevo podpremo. Vse to nekateri danes zamlčujejo. Zato naj bo tukaj zapisano.

Ponovno smo tudi že tedaj v imenu SPZ zahtevali vsestransko izboljšanje in razširjenje slovenskih oddaj v celovškem radiu.

Otvoritev razstave „Jože Horvat - Jaki“ v auli slovenici na Prešernov dan, 8. februarja 1977

Da smo imeli v tedanji dobi — poleg raznovrstnih krajevnih tečajev — dva tritedenska kulturno prosvetna tečaja v Dolah ob Vrbskem jezeru, me spominja še danes lepo število nad 60 udeležencev, ki so večji del kasneje vidno prispevali s svojim delom v kulturnih, pa tudi v drugih naših narodnih organizacijah.

Tudi otroški vrtec je že v dobi mojega dela kot tajnik spadal med sprejeti program Slovenske prosvetne zveze. Za pripravo potrebnih voditeljic smo imeli februarja 1948 dodatni posebni tečaj.

Očitno pa je v tem času dozorela tudi odločitev nekaterih predstavnikov skupine, ki je dotlej vsaj javno hodila z nami skupno pot. Notranji pritisk naj bi izsilil uveljavljanje njenih gledišč in posebnih ciljev, ali pa ločeno pot.

Sredi priprav na praznovanje njene 40-letnice so dogajanja pred in na občnem zboru Slovenske prosvetne zveze 12. marca 1948 v Celovcu prikazala njeno le navidezno enotnost, ki jo je nekdanj dominantna skupina ta dan po zgubljenem glasovanju tudi uradno zapustila.

Volili smo nov odbor in sem ta dan podal zadnjič kot tajnik SPZ „poročilo o dosedanjem delu in uspehih kulturno-prosvetne obnove Slovenske Koroške“. Moj odhod je odgovarjal predhodnim sklepom in lastni odločitvi. Vendar mi je bilo težko slovo od dela, ki sem ga opravljal najdalj časa poleg službovanja v Uradu koroške deželne vlade. Bil sem prostovoljec, prosvetni delavec iz ljubezni do tih lepe naloge z notranjim zadoščenjem, da je nekaj sejane šlo tudi v prvo klasje. Vedel pa sem, da ga izročam v roke dobrega naslednika.

Pri preloženih proslavi 40. obletnice SPZ dne 24. aprila 1948 v mestnem gledališču v Celovcu nisem imel več dolžnosti tajnika, ki jo je bil pripravljaj. Zato sem lahko z zbranostjo predanega

poslušalca užival dosežke 20 zborov, katerih najboljši je prvič prejel srebrni pokal v tekmovanju, ki smo ga bili razpisali.

Po vseh prejšnjih dogodkih je bil to izredno lep, bogat dan za vse, ki smo prvič v zgodovini doživljali slovensko kulturno prireditve v gledališču glavnega mesta Koroške.

Posebno svetel spomin na isto gledališče pa mi pomeni še 5. junij 1950. Ta dan mi je poklonil tedanji upravnik Narodnih gledališč v Ljubljani, sedaj že pokojni pisatelj Juš Kozak svojo knjigo „v spomin na zgodovinsko nedeljo z zahvalo za Vaše prizadevanje, da smo stali med svojimi rojaki na stari slovenski zemlji.“

Še ves prevzet od nepozabnih vtisov,
Juš Kozak.”

Od občnega zbora, ko sem oddal mesto tajnika, sem ostal do 25. marca 1954 član osrednjega odbora, nato pa do občnega zbora 4. decembra 1958 član nadzornega odbora SPZ.

Delovanje Slovenske prosvetne zveze in včlanjenih prosvetnih društev se je vsestransko utrjevalo in razvijalo, čeprav je skupina, ki je bila zapustila skupno kulturno organizacijo, pričela vedno bolj delovati proti enotnim ali vsaj združujočim pogledom in nastopom v prid narodne skupnosti. Vendar so izkušeni prosvetaši vnašanje strankarskih teženj v kulturno delo večji del odklanjali. V razdvajanju so nujno občutili slabitev naših narodnih vrst in rajši ostali zvesti predstavniku skupnih kulturnih teženj — Slovenski prosvetni zvezi.

Politična ločitev v dve skupini je bila izvršena že 1949/1950. Sedaj je šlo nekdanj dominantni skupini za odločilni vpliv v kulturno-prosvetni organizaciji. Priliko za takšno spremembo je videla v občnem zboru SPZ, ki se je pripravljaj za pomlad 1951.

Napad na občni zbor SPZ dne 19. majnika 1951 pri Rothu v Celovcu je

bil masiven: Varnostna direkcija za Koroško je poizkusila odvorniti legalnost sklica, vpregli so za takšno objavo celo radio. Pojavili so se „zastopniki“ družtev, ki jih ni bilo ne v življenju, ne v društvenem registru. Do ponareditve štampiljk in podpisov in celo do fizičnih napadov v dvorani so segli poizkusi, da bi izpodkopali obstoječo večino.

Bil sem izvoljen za delovnega predsednika tega občnega zbora. Poznal sem nakane, da bi nas provocirali tudi le k najmanjši prekršitvi pravil ali zakonov. Pa so se vsi napadi klavirno izjalovili: Že v zgodnjih popoldanskih urah je morala vrhovna društvena oblast preklicati vse neupravičene trditve in v celoti potrditi legalnost sklicanja in rezultatov občnega zbora.

Ta občni zbor SPZ — komaj šest let po zlomu nacistične strahovlade v deželi — mi je zapustil v spominu zelo nelepe primere brezobzirnega teptanja resnice in celo poizkusov nasilja, da bi odločilnega vpliva vajena grupacija preteklosti nanovo zavrla nov razvoj in novo usmeritev. Hudo me je zadelo raz-

očaranje poštenih delavnih prosvetašev, ki nikakor niso mogli razumeti takšnega nastopa in metod v osrednji kulturni organizaciji.

Bil je to najbolj črn dan mojega delovanja v organizirani prosveti.

Še en razveseljiv dan naj bo omenjen, čeprav je minulo od tedaj nad 25 let. Ali pa morda prav zaradi tega: V nedeljo 10. februarja 1952 ob 8. uri zvečer smo v prostorih restavracije „Funkhaus“ v Celovcu odprli prvi „Slovenski ples“ pod častnim pokroviteljstvom deželnega glavarja Ferdinanda Wedeniga in šefa Urada za zvezo FLR Jugoslavije legacijskega svetnika Mitje Vošnjaka. Igral je 18-članski orkester Radia Ljubljana, nastopila sta sopranistka Sonja Drakslerjeva in tenorist Janez Lipušček, peli so nam „Fantje na vasi“, šaljive nam je pripovedoval Frane Milčinski — Jek.

Iz vseh dolin in najoddaljenejših vasi so se zbrali veseli ljudje in napolnili prostore, da si se le s težavo prerival skozi tesno zasedena omizja. Doma in osamljeni so ostali le neki včerajšniki,

Ob otvoritvi razstave „Matej Sternen“ v auli slovenici 14. marca 1977 je imela spremno besedo ravnateljica Narodne galerije dr. Anica Cevc, glasbeni spored je izvajal pianist Aci Bertonec

ki so imeli tedaj še „moralne pomisleke“.

Cepprav je list poročal, da je bila ta velika družabna prireditev nekaj edinstvenega in se je ta smeli načrt končal s popolnim uspehom, so ostala zamolčana imena iniciatorjev, ki so tvegali in pripravljali to prvo našo široko družabno prireditev. Bili smo dipl. trg. Milan Breznik, dipl. trg. Franci Brežjak in jaz.

S to navedbo naj bo popravljena opazna anonimnost poročila, ki sicer v naših glasilih nikakor ni običajna. 26 zapovrstnih „Slovenskih plesov“ od te dobe pa je dokaz, da smo se „prireditvi v taki obliki pošteni Slovenci“ navadili. Tedanji kritiki že leta zasedajo na „Slovenskem plesu“ častne sedeže in danes je še težje, dobiti na tej vsakoletni veliki družabni prireditvi korških Slovencev, ki jo je kasneje prevzela pod svoje okrilje SPZ, sedež in mesto.

V kasnejših letih sem imel bolj malo prilike za neposredno sodelovanje v kulturno-prosvetni dejavnosti SPZ in vanjo včlanjenih Slovenskih prosvetnih društev. Kot člana upravnega in kasneje nadzornega odbora so me dosegala največ le še poročila o opravljenem delu ter programi za bodoče naloge. Pa tudi kaka dolžnost razsojanja, če je bil pozvan nadzorni odbor SPZ kot zadnja instanca.

Na novem področju poklicnega dela v gospodarskih organizacijah je bilo dosti prilike za pomoč pri izboljšanju ali pridobitvi zunanjih pogojev prosvetnega delovanja po naših vaseh. Nikakor namreč ni naključje, da se nahajajo prostori in dvorane naših kulturnih ustanov največkrat v zadružnih hišah, že od prej ali v novo pridobljenih. Od nekdanj se mi zdi najtesnejše sožitje obeh dejavnosti, jasno urejeno in porazdeljeno, samoumevno in nujno potrebno. To tudi v bodoče, kar rad ponavljam z besedami A. Gradnika:

Ne vse za vsakdanji kruh:

Človek je telo in duh.

Saj še gora in drevo

raste v zemljo in nebo.

To načelo izpričuje „aula slovenica“, s katero smo uvedli novo zvrst kulturnega prizadevanja med našim ljudstvom.

Pa tudi gradnja Zadružnega doma na Radišah, v katerem bo večji del prostorov služil utrjevanju slovenske besede in kulture v vaseh na sončni planoti, naj bo poziv v istem smislu.

Ob 70-letnici Slovenske prosvetne zveze so moje želje vsestranski razvoj in bogati sadovi za njeno delo!

dr. Mirt Zwitter

Beseda ni konj

*To je jasno,
beseda ni konj.
Človek reče eno,
misli na drugo,
pa se sliši čisto drugače.*

*Dam besedo, častna beseda,
naj me strela udari,
če ni res.
Če morda ni, nisem jaz kriv,
kaj me boste za besedo prijekali,
keje imate dokaze,
keje je kaj napisano?*

*To so samo besede,
na besede ne dam nič.
Ne boste na eni besedi jahali,
jahajte na konju!
Vi meni konja,
jaz vam besedo,
prav?*

Marko Kravos

Misli ob našem jubileju

Zgodovina slovenskega naroda je bogata. Kdorkoli bo listal po njenih analih, pa bo v njih našel tudi delež koroških Slovencev; še več: prav na Koroškem bo našel korenine njenega začetka.

Koroški Slovenci pa svojega deleža nismo doprinali le v preteklosti, marveč ga doprinalamo tudi danes, ko tvorno sooblikujemo in bogatimo skupno kulturno zakladnico slovenskega naroda. Tega ne naglašamo zato, ker naš človek ne bi vedel za naš kulturni doprinos, marveč opozarjamo na to zaradi tega, ker nam odgovorni v deželi osporavajo ta naš doprinos in tudi ne ustvarjajo pogojev za naš naravni vsestranski kulturni razvoj.

Prav to pa nas obvezuje, da še bolj krepko primemo za delo in z vsemi svojimi silami upravičimo naš narodni in kulturni obstoj. Kajti vse to nam dokazuje, da je bila naša pot pravilna; in nam narekuje, da jo dosledno nadaljujemo v tej smeri.

Če to ugotovitev zapišemo ob sedemdesetletnici obstoja Slovenske prosvetne zveze, potem jo lahko povežemo tudi s ponosom, zakaj sedem desetletij organiziranega kulturnega delovanja v danih razmerah za nas vse nekaj pomeni. Je to odraz močne zakoreninjenosti našega človeka in njegovega zaupanja v osrednjo kulturno organizacijo, ki je potom svojih društev na podeželju usmerjala in širila slovensko kulturno-prosvetno dejavnost na Koroškem.

To pa nam seveda zastavlja nalogo, da tudi v prihodnje smotno načrtujemo vse naše akcije. Prav današnji trenutek, ki nam prav nič ne daje upanja na skorajšnje izboljšanje položaja oziroma na hitro izpolnitev člena 7 državne pogodbe, nam nalaga posebno odgovornost. Saj predvsem s kulturnim delom in našimi tozadevnimi dosežki najbolj spodbijamo trditve, češ da naša narodna skupnost na svoji avtohtoni zemlji sploh ni več prisotna oziroma da se naš človek ne identificira več s svojim jezikom in svojo kulturo.

Gotovo ni slučajno, da smo skozi vsa leta nacionalistični pritiski občutili najbolj tam, kjer je bila prisotna naša kulturna dejavnost. Skoraj povsem so nam zatrli možnosti poučevanja naših otrok v materinem jeziku in celo minimalno možnost takega pouka v šoli pogojili s posebnim prijavljanjem otrok. Pri tem se starši slovenskih otrok iz leta v leto srečujejo z najrazličnejšimi oblikami prikritega in neprikrita pritiska, čigar posledica so skromne številke otrok, prijavljenih k dvojezičnemu pouku. Tako se zatiranje slovenskega jezika pričenja že pri šolski mladini, da o vprašanju otroških vrtcev niti ne govorimo posebej. S tem je normalni razvoj materinega jezika in spoznavanje slovenske kulture za koroškega Slovenca torej močno otežkočeno, da sploh ne omenjamo težav, s katerimi se naš človek srečava v poznejšem poklicnem življenju, kjer njegovo priznanje pripadnosti slovenski narodni skupnosti čestokrat povzroča hude socialne probleme. V takih okoliščinah biti Slovenec in delati v slovenskih organizacijah je za slehernega pripadnika naše narodne skupnosti vsekakor pogumno dejanje.

Kljub vsem težavam pa je v naših krajih vendar živa dejavnost slovenskih prosvetnih društev, katerih funkcionarji in člani se zavedajo svoje težke in odgovorne na-

loge. Kdor je kulturno razgledan in seznanjen z dosežki slovenske kulture sploh, tega ne morejo ustrahovati grožnje niti ga ne more zaslepiti prepričevanje, da je znanje le enega jezika pogoj za boljši razvoj — takim lažnim argumentom lahko nasede le popolnoma neosveščen in zapeljan človek.

Ravno zato pa je prva naloga Slovenske prosvetne zveze bila skozi vseh sedemdeset let njenega obstoja in bo tudi v bodoče ta, da našemu človeku približa dosežke slovenske kulture in ga bodri k sooblikovanju njene rasti. Poznavanje kulturnih stvaritev našega naroda namreč krepi in razvija zdrav narodni ponos vsakega posameznika, s tem pa tudi celotne naše narodne skupnosti.

Naši narodni nasprotniki poskušajo našega človeka odvajati predvsem od sodelovanja v našem kulturnem ustvarjanju. V tem oziru je Slovenska prosvetna zveza zato še posebno potrebna organizacija, ki združuje številna prosvetna društva in posameznike ter jim pomaga pri njihovem delu. Tako je njeno delo vedno bilo in je tudi še danes v prvi vrsti narodno-obrambnega značaja.

Dejavnost Slovenske prosvetne zveze sega na vsa področja kulturno-prosvetnega udejstvovanja — od izobraževanja mladine in odraslih preko gojitve pevske in odrske kulture ter posredovanja slovenske leposlovne in strokovne literature pa vse tja do predstavljanja najvišjih dosežkov slovenskega naroda na področjih odrske, glasbene, likovne in filmske umetnosti. V svoje članstvo lahko šteje 25 krajevnih prosvetnih društev, ki so razširjena na domala vsem dvojezičnem ozemlju Koroške. Delo osrednje kulturne organizacije zato v prvi vrsti obstaja v sodelovanju s temi društvi, ki jim s svojo pomočjo stoji ob strani v vseh njihovih težnjah in potrebah. Tudi v prihodnje bo gotovo ta skrb zavzemala prvo mesto v njenih prizadevanjih; po možnosti jo bo še okrepila in razširila. To ni samo želja Slovenske prosvetne zveze, pač pa je to še posebej želja včlanjenih društev, ki se zavedajo, kaj pomenijo živi stiki s centralo.

Težnja po razširitvi in okrepitvi dejavnosti je razumljivo vedno prisotna. V jubilejnem letu je ta želja in tudi potreba še posebno na mestu in se bo uresničitev tozadevnih načrtov zrcalila v rezultatih prihodnjega dela. Vsaj delno pa je uspeh gotovo

Na tradicionalnem pevskem srečanju „Od Pliberka do Traberka“ sodelujejo tudi naši zbori

že viden na raznih področjih, ne nazadnje v močnem naraščanju števila prirediteljev krajevnih prosvetnih društev, medtem ko rast naklade Koroškega koledarja in zanimanje za knjižni dar Slovenske prosvetne zveze odražata njeno prizadevanje za širjenje slovenske knjige med našim ljudstvom. Vendar pa bo prav na tem področju treba še marsikaj napraviti, kajti z napredkom tehnizacije zanimanje za branje na splošno upada, kar v naših razmerah pomeni tudi upadanje poznavanja narodne kulture in književnosti.

Reševanje tega perečega vprašanja bo treba posodobiti, se pravi najti nove, privlačnejše prijeme. Morda bi bilo za bralce bolj zanimivo neposredno srečanje z avtorjem in njegovo knjigo in bi taki živi stiki zbudili večje zanimanje za branje. Tudi knjižne razstave, povezane z literarnimi ali filmskimi večeri, so že preizkušena oblika širjenja tiskane besede. Pri tem bo vsekakor treba vključiti zlasti tudi naše domače besedne ustvarjalce, saj so nekateri na tem področju dosegli že lepe uspehe. Posebna, za naše razmere povsem nova oblika pa bi bila uvedba tekmovanj za tako imenovano bralno značko med mladino. V Sloveniji so na tem področju zabeležili edinstvene uspehe, zato bomo tudi pri nas morali najti ustrezno obliko, ki bo odgovarjala našim pogojem. S tem bomo gotovo dvignili zanimanje za branje zlasti pri mladini in tako poglobili njeno spoštovanje in ljubezen do slovenske književnosti.

Televizija je danes tisto občilo, ki večer za večerom okupira cele družine — tudi naše — in v zelo veliki meri kroji razgledanost ali nerazgledanost človeka. Koroški Slovenci smo ravno na tem področju posebno prikrajšani, saj moremo televizijski spored gledati in poslušati le v nemškem jeziku. Ker nimamo možnosti sprejemati različne televizijske sporede v slovenščini, smo prikrajšani v spoznavanju kulture matičnega naroda; z ozirom na našo materinščino pa pomeni tako stanje veliko oviro za bogatitev besednega zaklada, kar je posebno opazno pri mladini.

Zato bo morala Slovenska prosvetna zveza zlasti v jubilejnem letu zastaviti vse svoje moči, da bi koroški Slovenci v svojih domovih končno lahko sprejemali slovenski televizijski spored. Pri tem ne gre le za našo pravico, ki nam jo dajejo zakonska in druga določila; gre v prvi vrsti tudi za naravno pravico sleherne narodne skupnosti, da je udeležena na dosežkih svojega matičnega naroda. Hkrati pa bo treba nadaljevati prizadevanja v tej smeri, da bomo dobili ustrezno mesto tudi v avstrijski televiziji, ki bi morala biti na razpolago vsem narodnim skupnostim v Avstriji.

Čedalje večja in neobhodna potreba je slovenski kulturni center, v katerem bi dobile svoje prostore in možnosti delovanja vse slovenske, posebno kulturne organizacije. Slovenska prosvetna zveza bo zato vložila svoje sile, da bi v Celovcu končno začeli graditi Kulturni dom kot središče, v katerem bi se stekali naši kulturni tokovi in ki bi dajal nove spodbude rojakom na podeželju. V tej perspektivi bo treba misliti tudi na ustanovitev polpoklicnega gledališča koroških Slovencev. Izkušnje kažejo, da je zanimanje za to vrst reproduktivne umetnosti med našim ljudstvom zelo veliko; zato je tozadevna težnja vsekakor upravičena, obstojajo pa tudi že skromne možnosti za tako delovanje. Obenem pa bo treba skrbeti, da do svojih prostorov in odrov pridejo tudi krajevna prosvetna društva, saj bo le ob normalnih možnostih dela krajevnih celic lahko rasla in se razvijala tudi kvaliteta naših centralno zasnovanih dejavnosti.

Misliti bo treba na zametek slovenske glasbene šole, v kateri bo mladina imela možnost učenja raznih instrumentov. Še več pozornosti bo treba posvetiti izobraževanju odraslih, da bomo našemu človeku v materinem jeziku približali dosežke znanosti in umetnosti. Mišljena so poljudno-znanstvena predavanja, ki bi jih bilo treba pripraviti skupaj s slovenskim znanstvenim inštitutom, ki bi prav na tem področju lahko odigral zelo pomembno vlogo. Prav tako tudi ne sme biti zanemarjena filmska dejavnost Slovenske prosvetne zveze, ki je vsa povojna leta skrbela, da je naš človek lahko vsaj deloma spremljal dosežke slovenske filmske umetnosti. Ravno to je oblika, ki pritegne širok krog ljudi, tudi take, ki se sicer ne zanimajo dosti za kulturno dogajanje. Naj v podkrepitev omenimo samo slovenski film „Cvetje v jeseni“, ki ga je na Koroškem videlo nekaj tisoč ljudi.

Veliko pozornost je posvečala Slovenska prosvetna zveza v zadnjih letih vzgoji mladih v likovnem oblikovanju in v ljudskem plesu. Tradicije, ki jih imata likovna

kolonija v Vuzenici in folklorna kolonija v Preddvoru, bo treba nadaljevati in ob tem iskati še nove oblike, zakaj delo z mladino je dobra naložba, je jamstvo, da bo tudi mladi rod stopal po poteh naših požrtvovalnih prosvetalcev.

Pri tem je pomembno tudi to, da že naši mladinci navezujejo prijateljske stike s svojimi sovrstniki v matični domovini. Živi stiki z matičnim narodom so za nas življenjsko važni. Tega se v polni meri zaveda tudi Slovenska prosvetna zveza in je tako povezavo gojila in pospeševala v vseh obdobjih svoje zgodovine, zlasti pa v letih po drugi svetovni vojni. Še danes so nam dobro v spominu prva gostovanja ljubljanske Opere in Drame, Slovenskega okteta in drugih vrhunskih ansamblov iz Slovenije, ki so z velikim uspehom gostovali v Celovcu in na našem podežlju. Najprej so se ti stiki odvijali na ravni centralnih kulturno-prosvetnih ustanov tu in onstran meje, pozneje pa so se na pobudo Slovenske prosvetne zveze razširili tudi na krajevna prosvetna društva. Naravno je, da se bodo taki stiki morali nadaljevati tudi v bodoče, pri čemer pa bo slej ko prej nujno potrebna koordinacija preko osrednje organizacije.

Ob teh kratkih razmišljanjih ob jubileju Slovenske prosvetne zveze pa bi bilo povsem zgrešeno, če bi hoteli zanikati, da naše prizadevanje nima političnega obtežja. Biti Slovenec je na Koroškem že politično vprašanje; boj za obstoj in razvoj naše narodne skupnosti — kulturno-prosvetno delo ima pri tem izredno pomembno vlogo! — je vendar političen boj. Pa naj bo kdo tozadevno kakršnega koli mnenja: realnost je taka, da prav prosvetalci najprej občutijo politične pritiske, kakor je tudi res, da se kulturno delo čestokrat zlorablja v politične namene. V času nacifašizma so bili prav funkcionarji Slovenske prosvetne zveze in njenih društev tisti, ki so najprej občutili politično nasilje in preganjanje. In prav naši razgledani prosvetalci so najprej spoznali, da fašizem pomeni smrt; zato so bili med prvimi, ki so se uprli ter skupaj z borci političnega naroda in zavezniškimi silami osvobodili našo domovino izpod Hitlerjevega škornja.

Žrtve koroških Slovencev so bile velike in naša dolžnost je, da teh borcev za svobodo ne pozabimo. Nasilje je strnilo slovenski narod v enotno protifašistično gibanje, zgrajeno na načelih, kot so enakopravnost in medsebojno spoštovanje.

To so tudi načela Slovenske prosvetne zveze in na teh načelih bo delovala tudi v prihodnje, ker le v tem naprednem mišljenju vidi bodočnost in vidi pogoje za obstoj slovenskega življa in slovenske kulture na Koroškem. Jubilej Slovenske prosvetne zveze pa nas obvezuje, da vsak posameznik in vsa prosvetna društva vsestransko podpirajo njena prizadevanja, da bomo skupno dosegli zastavljene cilje. Pri tem bo Slovenska prosvetna zveza upoštevala vsak konstruktivni predlog in ga sama ali ob iskrenem sodelovanju z drugimi organizacijami skušala uresničiti.

Andrej Kokot

tajnik Slovenske prosvetne zveze
v Celovcu

Z akcijami
samopomoči
smo opozorili
na
neizpolnjen
člen 7

Beseda predsednikov krajevnih prosvetnih društev

Ob 70-letnem jubileju Slovenske prosvetne zveze so tudi predsedniki krajevnih prosvetnih društev v kratkih prispevkih spregovorili o delu svojih društev, o težavah, s katerimi se borijo pri svojem kulturno-prosvetnem udejstvovanju, o odnosih z osrednjo prosvetno organizacijo ter o željah v njenem jubilejnem letu.

Letošnji jubilej Slovenske prosvetne zveze nas vse navdaja s ponosom in veseljem nad sedemdesetletnim organiziranim kulturno-prosvetnim delovanjem našega ljudstva. Beležimo 70 let neumornega in požrtvovalnega dela za ohranjanje in krepitev naših kulturnih vrednot v najtežjih okoliščinah, 70 let trdega in vztrajnega boja za naš obsoj.

Ob tej slovesni priložnosti bi rad v imenu Slovenskega prosvetnega društva „Bilka“ v Bilčovsu, ki je le štiri leta mlajše kot Slovenska prosvetna zveza, izrekel vse priznanje našim prosvetam in društvnikom.

Ob našem slavu, ko praznujemo delo sedmih desetletij, pa je v nas vseh prisotna, morda še bolj močno kot ponos in veselje ob jubileju, skrb za bodočnost Slovenske prosvetne zveze in včlanjenih krajevnih slovenskih prosvetnih društev. V zadnjih desetletjih vse bolj opažamo razkrajanje dosedanjih oblik kulturnega udejstvovanja, petja in igre. Vse težje je pritegovati ljudi k aktivnemu sodelovanju, posebno težko je v zadovoljivi meri nagovarjati mladino. Zato bo morala SPZ v bodoče zastaviti vse sile, da bo nudila krajevnim društvom pri reševanju teh perečih problemov čim več strokovne pomoči in poskrbela za uspešno kadrovsko načrtovanje.

Treba se bo prilagoditi zahtevam časa, posodobiti in kvalitativno dvigniti

Toni Schellander

*predsednik SPD
„Bilka“
v Bilčovsu*

kulturno ponudbo, najti nove oblike kulturnega udejstvovanja. Prav tako bomo morali razširiti in poglobiti ponudbo na izobraževalnem področju, ki smo ga doslej preveč zanemarjali. Za vse to bo potrebno in koristno, če bi se v okviru SPZ več razpravljalo o skupnih težavah ob sodelovanju vseh krajevnih društev. Pogostna izmenjava mnenj in izkušenj nam bo gotovo vsem v prid. Sploh bomo morali obratovati več pozornosti na organizacije, ki so med našim ljudstvom že dolga desetletja zasidrane in udomačene, jih utrjevati in izgrajevati v vseh ozirih. Zavedati se moramo, da so naša kulturnoprosvetna društva osnovne organizacije naše organiziranosti, da je z njimi najtesneje povezana usoda slovenske kulture in besede na podeželju.

To naj bo skrb in naloga nas vseh, ki praznujemo sedemdeseto obletnico naše osrednje kulturne organizacije.

Andrej Wieser

*predsednik SPD
„Borovlje“
v Borovljah*

Brez centralne organizacije je kulturno delo zelo težavno. Zato se je med prosvetnimi društvi, ki so nastajala v začetku našega stoletja, že zgodaj pojavila želja po ustanovitvi osrednje kulturne organizacije. Naše društvo, ki je formalno nastalo leta 1905, se je takoj vključilo in sodelovalo s centralo v Celovcu. Sodelovanje je bilo uspešno. Če ne bi bilo centrale, bi bilo naše delo še bolj težavno, najbrž celo nemogoče; osebno sem mnenja, da bi počasi utonili v morju ponemčevanja.

Če ob tej priložnosti navedem še kritično ugotovitev, potem to, da nam je škodovalo, ker sta po drugi svetovni vojni nastala dva tabora. Če bi se bilo to zgodilo prej, ko je bilo v Borovljah

še veliko slovenskega delavskega življa, bi bil položaj seveda drugačen. Tako pa smo tiste ljudi izgubili prav zaradi preozkega gledanja takratne centrale, ki je Slovenca videla — in priznala — samo v kmečkem življu. Slovenska prosvetna zveza je po drugi svetovni vojni postala bolj široka. V njej so našli mesto vsi — delavci, kmetje, uradniki. Zato menim, da razdvojenost, ki je nastala potem, ni bila potrebna. Naše ljudi je to samo begalo. Biti bi morali enotni, kot smo bili v boju proti fašizmu; takrat smo vedeli, kdo je naš nasprotnik. Polovica takratnih prosvetašev je končala v taboriščih in izseljeništvu, eden je bil tudi med obglavljenimi na Dunaju, nekateri pa so se vrnil duševno strti in so kmalu omagali.

Kljub vsem težavam smo nekaj le napravili. Posebno nam je to uspelo s pomočjo Slovenske prosvetne zveze. Zato želimo, da bi naša osrednja organizacija dostojno proslavila svojo sedemdesetletnico obstoja in v bodoče postala še močnejša. Kajti pri nas v Borovljah se slovenska zavest spet prebuja in zato bomo potrebovali vedno več vsestranske podpore Slovenske prosvetne zveze.

Janko Ojcl

*predsednik SPD
„Dobrač“
na Brnci*

Kot predsednik SPD „Dobrač“ Slovenski prosvetni zvezi najprej čestitam k jubileju.

Mi smo 70-letnico društva praznovali leta 1976. Naše društvo deluje na narodno zelo ogroženem področju. Zato

je delo močno otežkočeno. Zlasti med mladino je takorekoč nemogoče razviti kakšno dejavnost, ker je v našem okolišu sploh zelo malo mladih ljudi in še tisti, ki so doslej bili, polagoma odhajajo. Zato mora delo v glavnem nositi starejša generacija.

Ob jubileju bi želel, da bi s strani Slovenske prosvetne zveze v našem kraju organizirali več gostovanj, ker trenutno sami težko pripravimo samostojen spored. Pri tem mislim na predavanja, zlasti filmske večere, na koncerte, pa tudi na gostovanja dramskih skupin.

Slovenski prosvetni zvezi seveda želim, da bi svoje delo tudi v bodoče opravljala tako uspešno kot doslej. Pregledati pa bo treba vse možnosti,

da bi delo centrale še obogatili, zlasti v takih krajih, kot je naš in da bi bila društva še naprej deležna njene pod-

pore. S tem bo postala še bolj močna tudi Slovenska prosvetna zveza, kar ji ob sedemdesetletnici iskreno želim.

**Andrej
Mohar**

*predsednik SPD
„Bisernica“
v Celovcu*

Naše prosvetno društvo ima specifične naloge in specifičen delokrog, saj je društvo v centru, v Celovcu. Mnogoštevilne so naloge, ki se postavljajo društvu in ki jih poskušamo izpolnjevati. In bi bili tudi pripravljeni še več delati in se še bolj truditi. Bi bili! Zakaj pravim, bi bili?

Slika v Celovcu je taka, da nimamo niti najmanjšega lastnega prostora, v katerem bi se dalo shajati, prirejati literarne, diskusijske in izobraževalne večere, imeti pevske vaje in podobno. Skratka: nimamo niti ene sobice, v kateri bi se počutili domače!

Drugo dejstvo, s katerim smo v Celovcu konfrontirani, pa je, da je bilo naše društvo zadnja leta vse premalo delavno; se pravi, da je sicer obstajalo formalno na papirju, da je bil izvoljen odbor, ker je to pač oblast tako zahtevala. Dela pa ni bilo nobenega. Bivši predsedniki mi naj oprostijo, da malo bolj trdo izpovem to, kar me osebno boli — oziroma bi moralo boleli vsakega zavednega Slovenca —: škoda se mi zdi vseh tistih Slovencev v Celovcu, ki bi jih bili lahko pridobili, pa jih danes ne moremo več.

S tem nočem reči, da so samo predsedniki društva krivi te neaktivnosti; ne, vsak predsednik je pač toliko akti-

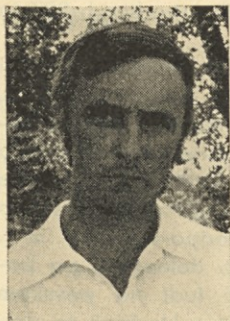
ven, kolikor je delaven odbor. Na drugi strani pa je vzrok tudi pri osrednji organizaciji, ki v tem smislu ni dajala dovolj pobud, tako da je vse obstalo ali se celo poslabšalo.

Danes stojimo pred dejstvom, da se moramo ob vsaki prireditvi „tepsti“ za poslušalce, gledalce. Do sedaj nam je to še kar dobro uspelo. Pri nastopu Primorskega dramskega gledališča iz Nove Gorice, ki je gostovalo z delom Ivana Cankarja „Martin Kačur“, nam je na primer uspelo napolniti srednjo dvorano Doma glasbe. Za nas spodbuda. Ista slika pri nastopu Odra 73, ki je podal kabaret „1×1=1“. Posebno razveseljivo je, da smo uspeli nagovoriti dosti mladine. To so potrdili tudi sami s tem, da so obiskali še druge prireditve našega društva.

In še nekaj nam je uspelo: osnovali smo lutkovno skupino, ki je z igro „Hudobni graščak“ gostovala po koroških odrih in tako ponesla slovensko besedo tudi otrokom, ki jo bodo morali gojiti, jo ljubiti in jo posredovati naprej, če bomo hoteli ohraniti slovenski življenjski prostor. Da ta igrice ni bila muha enodnevnica, dokazuje skupina sama. Sicer v spremenjenem sestavu — samo dva igralca sta prečstala od prvotne zasedbe —, toda z isto voljo in z istim prizadevanjem so se na lutkovnem seminarju v Piranu lani poleti lotili nove igrice „Pavliha in zaklad“. V načrtu pa imajo za to šolsko leto še dve drugi.

Na koncu bi lahko rekli, da kaže naše društvo življenjsko voljo in si želimo samo dve stvari: da bomo dobili lastne prostore in da nam bo uspelo ob podpori vseh članov in prijateljev napraviti iz našega društva še veliko več, kot predstavlja do zdaj. To je naša želja ob jubileju Slovenske prosvetne zveze.

Tine Wastl

*predsednik SPD
„Srce“
v Dobrli vasi*

Tudi naše društvo stoji v 70. letu obstoja. Mislim, da bomo jubilej dostojno proslavili in smo tozadevno že ukrenili vse potrebno. Po možnosti bomo spet začeli s pevskim zborom, z dramsko skupino in s prosvetno dejavnostjo. Tako se hočemo prav za naš jubilej spet s samostojnim delom predstaviti javnosti in upam, da nam bo to uspelo.

V Dobrli vasi je to posebno potrebno. Pokazati moramo, da naš kraj z okolico ni tako „čist“, kot izhaja iz zadnjih vladnih ukrepov, ko so nas enostavno zbrisali z dvojezičnega ozemlja. Zato moramo pokazati, da smo Slovenci še tu in da ustvarjamo na vseh področjih, tudi na kulturnem.

Spadamo med tista redka društva, ki imajo svojo prosvetno dvorano. Pred

nedavnim smo jo obnovili in jo uredili ustrezno potrebam sodobnega časa. Pri tem moram omeniti dr. Luko Sienčnika, ki je bil takrat predsednik društva; svoje sile je vložil za obnovo dvorane, za kar mu tudi na tem mestu izrekam našo hvaležnost. Zahvala velja tudi Slovenski prosvetni zvezi, ki je prevzela stroške za razsvetljavo našega odra. Enako pa smo hvaležni tudi naši Posojilnici, ki je pri obnovi dvorane prav tako pokazala veliko razumevanje za naše potrebe. Tako smo v Dobrli vasi v zadnjih letih s skupnimi močmi ustvarili pogoje za normalno društveno delo. Tega se kot predsednik Slovenskega prosvetnega društva „Srce“ zavedam, zavedam se naše dolžnosti, da je v to našo lepo dvorano treba vnesti življenja, ki bo odraz naše težnje po kulturnem delovanju. Ob naši sedemdesetletnici nam bo to gotovo uspelo. Kar nas najbolj ovira pri našem delu, je pomanjkanje strokovnih kadrov. Zato smo Slovenski prosvetni zvezi hvaležni, da nam pri tem stoji ob strani in nam posreduje tovrstno pomoč.

Z željo, da bi bili te pomoči deležni tudi v prihodnje. Slovenski prosvetni zvezi ob njenem jubileju v imenu našega društva želim mnogo uspehov pri bodočem delu.

Janko Schöttl

*predsednik SPD
„Zvezda“
v Hodišah*

1904 kot pevsko društvo, medtem ko se je leta 1907 preimenovalo v izobraževalno in pevsko društvo. V tistih letih je bila ustanovljena Krščansko socialna zveza, predhodnica današnje Slovenske prosvetne zveze.

Seveda je bilo naše društvo ves čas včlanjeno pri centrali v Celovcu. Sodelovanje s Slovensko prosvetno zvezo je bilo dobro. Vedno, kadar smo potrebovali kakšno besedilo za igro ali kaj podobnega, nam je SPZ pomagala; njen zastopnik je obiskoval naše prireditve in ob takih priložnostih tudi spregovoril.

Naše društvo je bilo ustanovljeno pred centralo v Celovcu, in sicer leta

Tako kot drugod pa smo tudi v Hodišah imeli težave z narodnimi nasprotniki. Pritisk je bil vedno hud. Tudi žrtve smo imeli. Leta 1936 smo v Logi vasi imeli koncert in na poti domov so napadli našega prosvetaša Miha Habiha ter ga smrtno ranili. Pa tudi fašizem je med našimi člani terjal mnogo žrtev; prvi, po katerih je segel nacistični režim, so bili naši prosvetaši in čez noč je bilo delo onemogočeno.

Toda naša volja je bila močnejša, kot smrtna obsodba nad nami. Po zmagi nad fašizmom smo s pomočjo Slovenske prosvetne zveze znova začeli z našim delom. V povojnih letih smo uprizorjali zelo zahtevne igre, kot so Miklova Zala, Kralj na Betajnovi, Deseti brat, Raztrganci in druge. Režiser je bil Tevžej Kompoš. Foltej Pavlič pa je vodil naš pevski zbor, ki je poleg nastopov doma in pri sosednjih društvih sodelo-

val tudi na centralnih prireditvah SPZ in pri raznih turnejah.

Zdaj smo nekoliko v težavah. Pri pevcih nam manjka mladega kadra. Začeli pa smo s tamburaši; Dorica Sabotnik je pred dobrim letom zbrala okoli sebe nekaj mladih in z njimi že večkrat uspešno nastopila. Pri tem smo bili deležni široke podpore s strani SPZ. Možnosti za obnovo delovanja pa bomo morali poiskati tudi na pevskem področju, kjer imamo v Hodišah že dolgoletno tradicijo.

Slovenski prosvetni zvezi želim, da bi se tudi v bodoče uspešno uveljavljala, da bi v svoje članstvo pridobila še nadaljnja društva in da bi pri naših rojakih zbujala narodno zavest. Želim, da bi bilo sodelovanje med našim društvom in SPZ tudi v prihodnje plodno in da bi nam SPZ nudila vso možno pomoč.

Janez Lesjak

*predsednik SPD
„Drabosnjak“
na Kostanjah*

V povojnem času je bila Slovenska prosvetna zveza tista, ki se je zavzela za to, da smo na Kostanjah ustanovili naše društvo in s tem nadaljevali tradicijo naših prednikov. Pod imenom društva „Drabosnjak“ smo v povojnih letih igrali Miklovo Zalo in s to igro gostovali tudi v drugih krajih, med drugim tudi na Djekšah in v Št. Lipšu.

Pozneje so se razmere poslabšale.

Takratni prosvetaši so odšli na delo v tujino s trebuhom za kruhom in društvo nekaj časa ni moglo delovati. Svoje je opravil tudi ponovno oživel šovinizem, ki smo ga prav na Kostanjah, na severo-zapadni jezikovni meji, še posebno občutili.

Ko se je potem spet nudila priložnost, smo leta 1973 s pomočjo Slovenske prosvetne zveze obnovili društvo in po 25 letih znova začeli z delom. Leta 1975 smo obhajali 150-letnico smrti Andreja Šusterja Drabosnjaka. Proslava je bila v Vrbi in je k njenemu uspehu bistveno pripomogla tudi Slovenska prosvetna zveza.

Izrazil bi željo, da bi Slovenska prosvetna zveza našemu društvu tudi naprej nudila svojo pomoč in da bi se sodelovanje še razširilo. Posebno pa bi želel, da bi na Kostanjah spet zaigrali Drabosnjakov Pasijon; seveda bi to bilo možno samo s podporo Slovenske prosvetne zveze.

Jozi Pak

*predsednik SPD
„Gorjanci“
v Kotmari vasi*

V Kotmari vasi imamo le skromne podatke o kulturnem udejstvovanju naših pradedov. Na podlagi spominov starejših občanov ter nekaj zapiskov pa je mogoče ugotoviti, da je bilo kulturno življenje v Kotmari vasi že od nekdaj močno razgibano. Tako na primer že vabilo iz leta 1895 vabi k Kanonarju na llovju, kjer je bil občni zbor, povezan s predavanjem in volitvami. Prejšnje ime našega društva je bilo „Izobraževalno društvo Horjanci“, njegova dejavnost pa se je odvijala le v domačem okolišu.

V poznejši dobi je Slovenska prosvetna zveza omogočila moškemu zboru društva „Gorjanci“ gostovanje v Ljubljani. Sicer pa so bili pevci društva „Gorjanci“ pod vodstvom Jožefa Lampichlerja sploh pojem na pevskem področju. S pomočjo, ki jo je nudila Slovenska prosvetna zveza, so takratni društveniki priredili tudi po dve igri na leto. Pod vodstvom predsednika Egidija Bašnika je igralski odsek društva oskrboval sploh ves Rož. Pevski zbor društva „Gorjanci“ pa je vodil pesnik in skladatelj Pavle Kernjak in se še radi spominjamo uspehov, ki smo jih beležili doma in širom po slovenski zemlji, pa tudi preko njenih meja. Mnogo nas je še Gorjancev, ki se nam toži po Kernjakovi šoli, na kateri še danes slo-nijo naši uspešni nastopi in naša ljubezen do narodne pesmi.

Velikega pomena za naše društvo in prosvetno udejstvovanje pa je bila in je še podpora Slovenske prosvetne zveze. Zato ji ob njenem jubileju 70-letnega obstoja iskreno čestitamo ter želimo tudi v bodoče mnogo uspeha na vseh področjih — v korist društev in naše narodnostne skupnosti.

Janez Mikl

*predsednik SPD
„Jepa-
Baško jezero“
v Ločah nad
Baškim jezerom*

Slovenski prosvetni zvezi ob njenem jubileju želim, da bi tudi v prihodnje tako uspešno delovala in med našimi rojaki zbujala narodno zavest; saj gre prav našim prosvetašem največ zaslug, da smo še tu na naši zemlji in da se kulturno udejstvujemo.

Naj bi bil odnos Slovenske prosvetne zveze do našega društva tak kot doslej. Slovenska prosvetna zveza se je vsestransko trudila in nam šla vedno na roko. Organizirala je prireditve in tako tudi v našem kraju pospeševala kulturno dejavnost.

Moja posebna želja je, da bi k delu pritegnili zlasti mladino in tako razširili dejavnost, da bi dosegli še večji razmah. Tako bi lahko dosti več napravili na pevskem področju, kjer imamo že dolgoletno tradicijo. Posebno skrb pa bomo morali posvečati šolskemu področju, ker je to najvažnejši dejavnik v boju za obstoj naše narodne skupnosti. Če bomo zanemarili to področje, potem nam bo zmanjkalo prirastka tam, kjer ga najbolj potrebujemo. Konkretno

mislim na prijave k dvojezičnemu pouku, kajti to stanje je v nekaterih krajih zelo nezadovoljivo; tak primer so tudi Loče.

V društvu bi morali spet priti do samostojnih prireditev, da bi poleg petja pripravili tudi kakšno igro ali kaj podobnega. Pri tem mislim tudi na Petra Stickerja, ki je zdaj pri nas za župnika in ki je na tem področju že marsikaj

ustvaril. Pomoč pa seveda pričakujemo tudi od Slovenske prosvetne zveze in sem prepričan, da nam je ne bo odklonila.

Naj ob koncu še enkrat izrazim željo, da bi Slovenska prosvetna zveza še naprej tako uspešno delovala kot doslej in da bi se še bolj razmahnilo tudi sodelovanje med SPZ in KKZ, kar bo v korist nam vsem.

Stanko Tschernitz

*predsednik SPD
„Svoboda“
v Logi vasi
pri Vrbi*

Ob 70-letnici obstoja Slovenske prosvetne zveze v Celovcu se čestitkam pridružuje tudi eno izmed najstarejših slovenskih prosvetnih društev na Koroškem — Slovensko prosvetno društvo „Svoboda“ v Logi vasi.

Od vsega začetka svojega obstoja do danes je naše društvo skozi 73 let

aktivno delovalo in branilo narodni obstoj ob Vrbskem jezeru. To pa je bilo mogoče le, ker je imelo močno podporo s strani Slovenske prosvetne zveze v Celovcu.

Zato bi želeli, da bi bila Slovenska prosvetna zveza še naprej tista moč na Koroškem, ki bi združevala naš življenj v boju za obstoj in branila pravice koroškega slovenskega človeka. Naj bi bila tista moč, ki bo združevala — ne razdirala; ki bo videla v človeku prijatelja — ne sovražnika; ki bo pomagala reševati narodna in mednarodna vprašanja v duhu solidarnosti in skušala graditi tisti most med narodi, ki ga je zarisal in nakazal naš veliki pesnik France Prešeren v svoji Zdravljici. S tem bo pripomogla k mirnemu sožitju pri nas na Koroškem, v Evropi, v svetu in tako ostala zvesta geslu: „Ne vrag — le sosed bo mejak“.

Prof. Valentin Feichter

*predsednik SPD
„Malošče“
v Štebnu
pri Maloščah*

Predsednik SPD „Malošče“ sem šele nekaj let. Naše društvo je na zelo šib-

kih nogah, skoraj brez vsake lastne dejavnosti. Zato smo povsem odvisni od drugih dejavnikov, zlasti pa od Slovenske prosvetne zveze. Po njenem posredovanju smo v zadnjem času imeli nekaj filmskih večerov.

Žal nimamo več pevskega in tamburaškega zbora, ki je prej obstajal. Čeprav je bilo naše društvo prej eno izmed najbolj aktivnih, smo zdaj skoraj dvajset let brez lastnih prireditev. Znašli smo se v povsem novem položaju. Okoli nas sta se začela razvijati indu-

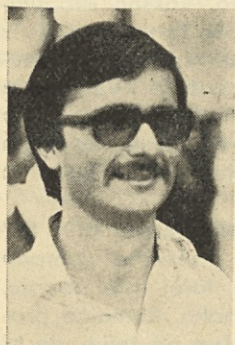

strija in turizem, naši člani pa so po večini kmetje in so ob svoji zaposlitvi ostajali vedno bolj sami.

Ob jubileju Slovenske prosvetne zveze bi bilo prav, da bi prosvetno delo poživili tudi v našem kraju. Pri tem želimo, da bi nam centrala priskočila na pomoč. Seveda pa se moramo najprej okrepiti v društvu sami. Zato bo naša naloga, da začnemo zbirati člane in vzbujati zanimanje za naše delo. To bi bilo za nas še posebnega pomena,

saj je bilo tudi naše društvo ustanovljeno leta 1908 in smo torej tudi mi v jubilejnem letu. Morda se nam ob podpori SPZ le posreči organizirati primeren proslavo. Primeren spored bi morali sami pripraviti, SPZ pa bi nam nudila strokovno pomoč. Z mladino, zlasti z dijaki, ki obiskujejo slovensko gimnazijo, bi se gotovo dalo kaj napraviti.

Slovenski prosvetni zvezi pa ob njenem jubileju iskreno čestitam in želim, da bi bilo njeno delo tudi v bodoče tako uspešno.

**Dr.
Avgust
Brumnik**

*predsednik SPD
„Obir“
na Obirskem*

Slovenska prosvetna zveza predstavlja v boju koroških Slovencev za svoje pravice najtrdnjše ogrodje ne samo kulturnega delovanja, ampak celotne narodnopolitične organiziranosti. Saj lahko trdimo, da je bila ona vedno tista organizacija, ki je najbolj množično zajemala koroške Slovence. Zato je tudi razumljivo, da svojega delovanja ni mogla omejiti samo na prosvetno delo, temveč je preko svojih zaupnikov in sodelavcev prevzemala tudi vrsto nalog na narodnopolitičnem, mladinskem, šolskem in športnem področju. Najbrž se bo v bodoče lahko posvetila bolj svojim prvotnim namenom, ker opažam poživitev delovanja tistih organizacij, katerih naloge je dosedaj v precejšnji meri opravljala Slovenska prosvetna zveza.

V danih političnih okoliščinah, ko nam avstrijska vlada zožuje in omejuje zajamčene pravice in ko nemški nacionalisti lahko neovirano hujskajo proti našemu ljudstvu, mora biti težišče delovanja Slovenske prosvetne zveze krepitev narodne samozvesti koroških Slovencev. To samozavest pa moremo doseči le, če bomo na eni strani ljudi politično osvestili, kar je predvsem naloga političnih organizacij, na drugi strani pa jim uspešno posredovali vrednote slovenskega jezika in kulture, kar je predvsem naloga Slovenske prosvetne zveze. Pri tem je jasno, da bomo samo uspešni, če bomo, kot dosedaj, tesno povezani s celotnim slovenskim kulturnim prostorom.

Vsako krajevno prosvetno društvo je v delovanju narodne skupnosti važen člen in ga ne smemo zanemarjati. Dobro vemo, da nas hočejo naši nasprotniki korak za korakom izriniti, da bi lažje nadaljevali svoje germanizatorično početje.

Ta razmišljanja so bila tudi v našem mladem društvu odločilna, da smo se vključili v Slovensko prosvetno zvezo. Tako smo postali sestavni del prosvetnega gibanja, ki ga s svojim delovanjem krepimo, sami pa sprejemamo pobude in podporo, ki naše delo olajšujejo.

Jožko Hudl

*predsednik SPD
„Edinost“
v Pliberku*

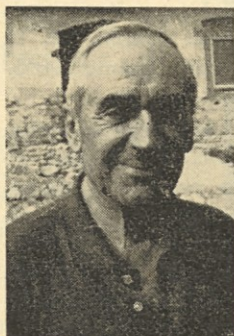
Ob 70-letnici Slovenske prosvetne zveze želim, da bi koroški Slovenci končno le dobili tisto mesto v avstrijski družbi, ki nam pripada po zgodovini in mednarodnih dokumentih, da bi končno postali enakopravni in da bi delo protislovenskih elementov bilo zabranjeno, kot je to določeno tudi v členu 7 avstrijske državne pogodbe.

Če to željo ob jubileju naše osrednje kulturne organizacije izrazim kot predsednik Slovenskega prosvetnega društva „Edinost“ v Pliberku, potem je to tem bolj upravičeno, ker naša društva na podeželju predstavljajo hrbtenico kulturnega gibanja koroških Slovencev in so tisti dejavnik, mimo katerega ne more niti največji nasprotnik naše narodne skupnosti. Naše delo je tako močno in odzivno, da naši deželi daje značaj raznolikosti, kar bi v naravnih pogojih moralo tako državi kot posamezniku biti v ponos. Toda stvarnost je žal drugačna in ravno to nas še posebej

obvezuje, da širimo našo kulturno dejavnost na vseh področjih.

Naša kulturna dejavnost je naše najmočnejše orožje, ki ga nam nihče ne more odvzeti. Zato želim, da bi prav v jubilejnem letu naše centralne organizacije naše delo ne samo pri nas v Pliberku, ampak pri vseh slovenskih društvih širom južne Koroške še ojačili in tako pokazali voljo do življenja in s tem tudi visoko kulturno raven koroških Slovencev. Zavedam se, da je to velika želja, ker vem, da s strani uradnih forumov ne dobivamo tiste podpore, ki bi jo za naše delo zaslužili. Dobro vemo, koliko podpore dobivajo društva večinskega naroda; še boljše nam je znano, kakšne drobtinice namenjajo nam. To je v nasprotju z zakoni, ki določajo našo enakopravnost in tudi našo zaščito. Vendar je naš idealizem in trud neomajen, kar mi vliva vero in prepričanje, da bodo naši dosežki v kulturi kljub temu še boljši in bogatejši.

Moja posebna želja je, da bi v Pliberku dobili svojo društveno dvorano in klubske prostore, torej tiste pogoje, ki so potrebni za vsako normalno prosvetno delo. Nasplošno pa želim, da bi koroški Slovenci končno prišli do svojega Kulturnega doma v Celovcu, v katerem bi se stekali kulturni dosežki naše skupnosti in od koder bi prihajali impulzi med slovenska društva na podeželju.

Šimej Wrulich

*predsednik SPD
„Radiše“
na Radišah*

Ob jubileju Slovenske prosvetne zveze želim povedati nekaj misli o tem, kaj pomeni SPZ za krajevno društvo in kakšne želje imamo v društvu do naše centrale.

Slovenska prosvetna zveza je za nas centrala, kjer se zbirajo poti vseh podeželskih društev, kjer se lažje organizirajo in prirejajo skupne akcije, manifestacije in podobno. Lažje se goji tudi enotnost med posameznimi društvi, saj so društva zadolžena, da spoštujejo

pravila svoje centrale. Taka centrala je na vsak način potrebna, danes bolj kot nekdaj. Povsod po svetu se združujejo društva in podjetja v večje centrale, ker je zmogljivost številčno večjega precej izdatnejša in njegov vpliv na javnost toliko večji.

Odnosi med SPZ in našim društvom so zadovoljivi, ker se naše želje in prošnje upoštevajo v precejšnji meri. Pogrešamo pa tako imenovano živo vez med centralo in društvom, premalo je kontakta med obema. Uslužbenci SPZ se ne potrudijo vedno dovolj, da bi osebno spoznali problematiko posameznih društev. Zato bi želeli, da bi se funkcionarji in uslužbenci SPZ še bolj zanimali za včlanjena društva, jih bolj pogosto obiskovali, se z njimi pogovarjali o različnih problemih in potrebah društev. Sploh je pri osebju centrale čutiti, da pri njih ni pravega idealizma; večinoma delajo in napravijo le tisto, kar jim narekuje službena dolžnost. Vendar pa bi ta in oni tudi po svojem službenem delu lahko še

marsikaj napravil v korist kakemu društvu, kajti pravi idealizem se začne šele po službi. Tako je tudi pri naših prosvetaših na terenu, ki iz idealizma gojijo kulturno dejavnost šele po delu na polju ali drugod. Kot predsednik društva in kot pevovodja imam izkušenj dovolj: zlasti na pevske vaje pridejo nekateri tako utrjeni od dela na polju, da večkrat med vajo sede zaspijo. Toda ravno taki najbolj redno hodijo na vaje! To je po mojem pravi idealizem, ko se za naša društva in za naš narodni obstoj žrtvuje toliko ur pozno v noč.

Na Radišah gradimo Kulturni dom, ki bo menda eden najlepših na našem podežlju. Zato bi kot predsednik društva prosil Slovensko prosvetno zvezo, da bi nam tokrat nudi/a še izdatnejšo pomoč. Začeli smo brez denarja in nam povzroča velike skrbi, ker bomo morali napraviti precejšen dolg. Vendar pa moramo začeto delo dokončati in bomo zato Slovenski prosvetni zvezi iz srca hvaležni za vso njeno pomoč.

Jurij Mak

*predsednik SPD
„Herman Velik“
v Selah-Kotu*

prosvetno društvo „Herman Velik“ — v čast in spomin pobudniku in soustanovitelju Hermanu Veliku.

Kot eno najmlajših društev Slovenske prosvetne zveze smo močno navezani na nasvete in podporo svoje centrale. Želim, da bi ti stiki ostali še naprej, ker edino tesna povezava krajevnih prosvetnih enot s centralo zagotavlja uspešno kulturno dejavnost, ki je zasidrana do zadnje celice.

Z veseljem sprejemamo vsakoletni knjižni dar Slovenske prosvetne zveze. Predvsem koledar je toplo sprejet v sleherni hiši Kote, ker vsebinsko odgovarja našim željam in potrebam.

Tudi na tem področju Slovenski prosvetni zvezi iskreno čestitam z željo, da bi to delo še naprej opravljala v tem smislu in s še večjim uspehom.

Slovenski prosvetni zvezi izrekam za jubilej iskrene čestitke!

Naše društvo je bilo ustanovljeno leta 1961 kot SPD „Košuta“, leta 1977 pa smo ga preimenovali v Slovensko

Dipl. ing.
Feliks Wieser

*predsednik SPD
„Vrtača“
v Slovenjem
Plajberku*

Slovenska prosvetna zveza je s svojim sedemdesetletnim delovanjem dala našemu človeku v roke pomembno narodno-obrambno orožje proti germanizaciji. Nazadnjaške sile v Avstriji, ki so se sklicevale in opirale v preteklosti kot tudi dandanes na „moč nemške kulture“, na administrativno moč države in dežele ter na gospodarsko moč večinskega naroda, so se vedno zaganjale v kulturno dejavnost koroških Slovencev. Kajti te sile vedo, da narod, ki kulturno ne ustvarja, propada in končno propade.

Narodnoosvobodilna borba slovenskega naroda je naši kulturi zapustila plemenit in neizbrisen pečat. Lahko trdimo, da je prav Slovenska prosvetna zveza tista, ki v obdobju po drugi svetovni vojni goji in širi tradicije in kulturno izročilo narodnoosvobodilne borbe.

Koroški Slovenci smo sestavni del slovenskega naroda. Zato je tudi naša kultura sestavni del slovenske kulture. To pa ne pomeni, da nam koroškim Slovincem ni treba ustvarjati in gojiti za naše pogoje (boj za naše socialne in nacionalne pravice) poleg vseslovenske še specifično našo koroško slovensko kulturo. V obdobju po drugi svetovni vojni, pa tudi že prej so se vedno spet pojavljale sile, ki so postavljale kulturne mejnike in zapornice med koroške Slovence ter Slovence v matični domovini. SPZ je prav na tem področju opravila pionirsko delo in

ustvarila pogoje, da danes na Koroškem ni več zavednega Slovence, ki bi dvomil v enoten kulturni prostor vseh Slovencev.

Zavedati se moramo, da moramo tudi mi kot Slovenci ustvarjalno dopolnjevati zakladnico slovenske kulture. Mislim, da smo ravno na tem področju koroški Slovenci v zadnjih letih doprinesli zelo pomemben del.

Poskuse nemških nacionalistov ter ostankov nacizma, da bi na dvojezičnem ozemlju južne Koroške ustvarili kulturne celice, ki bi gojile samo nemško pogosto „importirano kulturo“, o slovenski avtohtoni kulturi pa sploh ne bi vodile računa, moramo z vso odločnostjo zavrniti. Ti poskusi gredo v smer napačnega, enostranskega in popačenega prikazovanja razmer na dvojezičnem ozemlju Koroške.

Našo kulturo moramo posredovati tudi večinskemu narodu, slediti kulturnemu delovanju večinskega naroda ter iskati in ustvarjati povezovalne člene med obema narodoma v deželi.

Kultura ne more biti nekaj, kar je nadnarodno. Kultura mora biti in je sestavni del narodovega dela, življenja, hotenja, njegove borbe, biti mora končno izraz njegovega socialnega in političnega položaja v družbi, v kateri živi. Če je naša koroška kultura taka, potem je zdrava, je ljudska. Zato je naše kulturno ustvarjanje pogosto preprosto in enostavno, delavsko trdo in kmečko robato. Če ne bi bilo tako, ne bi bilo naše. Zato moramo poskuse blatenja in poniževanja takega kulturnega ustvarjanja najbolj odločno obsoditi. Delavec in kmet, ki vzame ta v roke svinčnik in poskušata iz lastnega vidika protestirati proti kričečim krivicam, ki se godijo našemu narodu na Koroškem, zaslužita odlikovanje mnogo bolj kot tisti veliki „kulturniki“, ki mislijo, da je zaslužen kulturnik samo tisti, ki zna tako „učeno“ pisati, da ga preprost človek ne more razumeti. Torej mora biti kultura sestavni del narodo-

vega dela in življenja ter izraz njegovih kulturnih tradicij.

Naša kultura nikoli ne sme biti apolitična, kajti v trenutku, ko postane kultura samo še folkloristično udejstvovanje brez jasne politične alternative, ne moremo več govoriti o ljudski kulturi.

V tem smislu bo potrebno, da se Slovenska prosvetna zveza, ki je sestavni del koroške vsakdanjosti in brez katere si ne moremo zamisliti kulturnega življenja na Koroškem, še bolj poveže z našimi ljudmi v Rožu, pri Zili in v Podjuni in da v neprestanem sodelovanju in odgovarjanju ustvari najboljše izhodišča za vsestransko kulturno

delovanje, ki je in bo v naši neenakopravni borbi eden najbolj pomembnih činiteljev. Pri tem je izredno pomembno, da se osnovne celice kulturnega delovanja organizirajo v najmanjših krajih dvojezičnega ozemlja; tudi v tistih krajih, kjer površno gledano niso najboljše pogoji za delovanje kulturnih skupin.

Na koncu bi rad čestital Slovenski prosvetni zvezi in vsem njenim širšim in ožjim sodelavcem ter ji zaželel kot naši skupni kulturni organizaciji mnogo novih in prepričljivih uspehov na področju kulturnega delovanja med koroškimi Slovenci.

Miha Kap

*predsednik SPD
„Vinko
Poljanec“
v Škocijanu*

Naše društvo nosi ime moža, ki je kmalu spoznal potrebo, da se mora slovenska kultura odvijati v lastni narodni organizaciji. V začetku se je naša osrednja organizacija imenovala Krščanska socialna zveza, pač pa je bil ravno deželni poslanec župnik Poljanec tisti, ki je smatral za potrebno, da se slovenska kultura osamosvoji od raznih verskih ustanov. Gotovo tudi le-te izpolnjujejo svoje naloge v našem narodnem življenju, vendar je prav, da se naša kultura razvija samostojno. Zato menim, da so naši predniki ravnali pravilno.

Znana je usoda, ki je doletela župnika Poljanca. Njegov naslednik župnik Koglek, ki smo ga lani pokopali, je

nadaljeval Poljančevo načelo. Vodil je enako narodno politiko in nikdar ni smatral za potrebno, da bi se morala slovenska kultura odvijati enosmerno, samo v verskem krogu. Kulturni razmah je zajamčen le tedaj, če se odvija vsestransko, predvsem pa samostojno. To je bilo in je pri nas v Škocijanu bistvenega pomena. Zato pri nas tudi nimamo nobenih trenj. V našem društvu je prostora za vsakogar, ki ima iskreno voljo, da se obdržimo kot narodna skupnost in da ohranimo našo kulturo. To je bilo tudi načelo našega pokojnega župnika in to mu je dajalo poseben ugled med našim ljudstvom.

Ko sem prevzel mesto predsednika, mi je bilo prav to načelo vodilo za vse delo. Takrat sem izrecno poudaril, da v društvu ne bom dovolil vmešavanja različnih nazorov, da pa bomo podpirali vse, kar je osnovano na zdravi narodni miselnosti; to velja tudi za versko področje, če to narodu koristi. Posebej pa bi ob tej priložnosti omenil čas narodnoosvobodilne borbe in bi pri tem Slovenski prosvetni zvezi izrazil posebno priznanje, da skozi vsa poveljna leta čuva načela in ideale, zrasle v velikem boju našega malega naroda. To je tudi edino, na kar se je lahko

opirala Avstrija, ko je šlo za državno pogodbo: na doprinos koroških partizanov v borbi proti fašizmu. In prav v tej borbi je sodelovalo največ slovenskih prosvetašev, med njimi je bilo največ žrtev. Tudi iz škocijanskega društva je 12 članov našlo smrt v tem boju.

Ob koncu bi rad še poudaril, da je odnos med našim društvom in Slovensko prosvetno zvezo odličen. Naše društvo je bilo s strani SPZ deležno vsa-

kršne pomoči, ki jo je potrebovalo od svoje strešne organizacije. Zato kot predsednik društva in osebno želim Slovenski prosvetni zvezi ob njenem jubileju, da bi njeno vodstvo ostalo tako, kakršno je — seveda v ciklu naravnega pomlajevanja, saj imamo danes že celo vrsto izobraženih mladih kulturnih ustvarjalcev, ki lahko tvorno sodelujejo pri razvoju slovenske kulture na Koroškem.

**Herman
Jäger**

*predsednik SPD
„Edinost“
v Škofičah*

Veseli me, da Slovenska prosvetna zveza praznuje sedemdesetletnico svojega obstoja. Tudi naše društvo stoji v 70. letu delovanja in sem prepričan, da nam bo SPZ ob tej priložnosti nudila svojo pomoč, da bomo lahko dostojno proslavili naš jubilej. To ne bo samo naš uspeh, ampak bo tudi uspeh SPZ, ki bo lahko s ponosom gledala na naše delo.

Ob tej priložnosti se bodo naši stiki

golovo še poglobili, s tem pa tudi sodelovanje našega društva s Slovensko prosvetno zvezo, brez katerega bi bilo naše delo šibko ali sploh nemogoče. Konkretno želim, da bi naš pevski zbor v jubilejnem letu dobil enotne obleke, kar je večina društev že dosegla. Vendar sami za to nimamo dovolj sredstev. Naša posojilnica je kupila novo lokacijo in tam je dobilo prostora tudi naše društvo. Seveda bo treba še marsikaj urediti. Potrebovali bi primeren oder. Naše društvene prostore smo sami na novo uredili, vendar tudi tam še marsikaj manjka, kar je potrebno za sodobno delo na kulturnem področju.

Slovenski prosvetni zvezi v imenu našega društva in tudi osebno čestitam k jubileju. Želim ji, da bi na pragu novega desetletja svojega obstoja postala še bolj močna — tako bo svojim organizacijam in tudi našemu društvu lahko nudila še več podpore.

**Hanzej
Leitgeb**

*predsednik SPD
„Peca“
v Šmihelu*

V Šmihelu imamo Slovensko prosvetno društvo „Peca“, vendar moram priznati, da to društvo trenutno ni dosti aktivno. To pa ne pomeni, da pri nas ni kulturnega življenja.

V povojnih letih je naše društvo sodelovalo med najbolj aktivna društva v Podjuni. Uprizarjali smo igre ter imeli pevske koncerte in druge prireditve; posebno naši igralci so bili znani daleč naokrog. Potem so prišla leta politič-

nih nesoglasij, ki so bila v naše vrste vnešena od zunaj. To nas je vrglo nazaj. Zdaj so tisti časi na srečo mimo, vendar se sledovi še poznajo. Nekdaj sloveče kulturne prireditve v Šerčerjevi dvorani so zamrle, nastala pa je v Šmihelu farna dvorana in se je naše kulturno delovanje preneslo tja. Tam imamo možnost različnih prireditev, ki jih pripravita obe osrednji kulturni organizaciji in domače Katoliško prosvetno društvo.

Spoznali smo, da so razprti je odveč in da je naš glavni in skupni cilj ohraniti našo slovensko besedo. Nimamo nič proti, če član našega odbora prevzame režijo v drugem društvu. Širina, ki smo jo vedno kazali napram drugim slovenskim organizacijam, se je prav v Šmihelu izkazala za umestno in pravilno. Pomagamo, kjer le moremo; isto pričakujemo tudi od drugih. Ob medsebojnem razumevanju in spoštovanju je za delo slehernega našega rojaka možnosti dovolj bodisi v tem ali drugem

društvu. Lepo bi bilo, če bi delo ob ustrezni koordinaciji lahko med seboj delili. Deloma se to že izvaja. Naše društvo bo v prihodnje imelo težišče na izobraževanju odraslih. Zato tudi želimo, da bi nas podprla Slovenska prosvetna zveza, ki nam je vedno priskočila na pomoč, kadar smo potrebovali podporo Celovca.

Naj v tej zvezi povem, da Slovenska prosvetna zveza pri podpiranju krajevnih društev ne dela razlik: pomaga vsakemu, ki se obrne nanjo za pomoč. V Šmihelu smo na primer v zadnjem času gledali več filmov, ki jih je predvajala SPZ v farni dvorani; pri tem ni dala na razpolago le film in predvajalca, marveč je tamkajšnjemu katoliškemu prosvetnemu društvu odstopila tudi celotni inkaso.

Želim, da bi Slovenska prosvetna zveza to širino ohranila tudi v bodoče. S tako politiko bo gotovo pridobila na ugledu in vplivu.

Florjan Lapsch

*predsednik SPD
„Svoboda“
v Št. Janžu
v Rožu*

Leta 1907 je bila v Celovcu ustanovljena Slovenska krščansko socialna zveza, prva kulturno prosvetna organizacija, ki se je začela baviti s kulturnim delom med koroškimi Slovenci. Kako velika je bila potreba po takšni organizaciji, kaže dejstvo, da so v tistih

letih po vsem ozemlju južne Koroške, od Zilje na zahodu do Dravograda na vzhodu ter od severa do Karavank ustanavljali izobraževalna društva. Slovensko ljudstvo je bilo žejno izobrazbe in se je z navdušenjem začelo oklepiti teh društev. Postala so šola našim ljudem, ki so že dolgo hrepeneli po izobrazbi v materinem jeziku, in sicer na vseh področjih — jezikovnem, kulturnem, gospodarskem in političnem.

Takrat se je slovenska duhovščina, posebno mladi duhovniški naraščaj, z vso vnemo lotila šolanja našega ljudstva. (Želeli bi, da bi tudi v teh za naš narod tako težkih časih imeli tako požrtvovalne kulturne delavce, tako duhovnike kot učitelje in akademске izobražence, kakor so bili za časa ustanovitve Krščansko socialne zveze!)

Laičnih izobražencev tedaj skoraj nismo imeli razen nekaj učiteljev in juristov ter štirih ali petih visokošolcev, ki vsi so se z največjo požrtvovalnostjo oprijeli dela.

Pozneje je iz Krščansko socialne zveze nastala Slovenska prosvetna zveza. Iz tiste dobe so izšli precej dobro izšolani prosvedaši, ki so pred prvo svetovno vojno vodili delo v društvih. Ko pa je leta 1914 izbruhnila prva svetovna vojna, je prosvetno delo zamrlo: skoraj vsi naši aktivni prosvedaši so morali k vojakom in na bojišče, od koder se jih polovica ni več vrnila. Po vojni in po izgubljenem plebiscitu je trajalo precej dolgo, da so se politične razmere za silo uredile in se je spet lahko začelo prosvetno delo. Slovenski izobraženci so večinoma morali zapustiti deželo, ker doma niso dobili zaposlitve; ostala je v glavnem le duhovščina ter nekaj redkih laičnih inteligentov. Naše ljudstvo je bilo potrto in je trajalo leto in še več, da se je spet zbralo k prosvetnemu delovanju.

Večina nekdanjih izobraževalnih društev se je pod novim imenom prosvetnih društev spet poživila in pričela z delom. Povsod so bili buditelji prosvedaši iz predvojne dobe, ki so znova zasadili plug in zaorali brazde nove prosvetne dejavnosti. Po nekaj letih so se jim pridružili mladi visokošolci — Ziljani, Rožani, ki so prinesli novega zanaša, novih pobud, novih načrtov v Slo-

vensko prosvetno zvezo. Idealizem in požrtvovalnost sta pomagala, da so jekleni značaji predvojnih prosvedašev skupaj z mladimi močmi nadaljevali z delom — kljub vsem oviram in težavam.

Takega idealizma in veselja do dela potrebuje Slovenska prosvetna zveza tudi danes, če hoče uspešno izpolnjevati svoje naloge. Nekdaj smo tožili, da nimamo zmožnih ljudi za predavanja, za šport, za gospodarstvo, za pravne zadeve in podobno. Danes to ne velja več. Na desetine naših fantov in deklet je končalo učiteljišče ali slovensko gimnazijo. Odšli so v službe v naše kraje, pa se jih le majhen del zaveda, kaj je ljubezen do naroda, kaj je njihova dolžnost služiti svojemu ljudstvu, iz katerega izhajajo, in tudi izven službe pomagati našemu človeku in ga učiti. Ne samo otroke, tudi starejše je treba še vzgajati v zavedne, napredne ljudi — to je naloga pravega učitelja svojega ljudstva. S tem nočem nikogar žaliti, saj je res nekaj pridnih učiteljev in učiteljic, ki se zavedajo svoje dolžnosti do svojega naroda; toda njihovo število je še zelo majhno.

Kjer ni društva v bližini, se izobraževalno delo lahko odvija tudi v zasebnih hišah, ob vsaki še tako majhni udeležbi, ki pa bo polagoma gotovo narasla, saj je vendar toliko področij in vprašanj, o katerih se je treba pogovariti. Za vse panoge imamo strokovnjake, zato sem prepričan, da predavateljev ne bi manjkalo. Treba bo le vzbuditi zanimanje in ljudi prepričati, da gre za izobrazbo in izboljšanje splošnega stanja naše narodne skupnosti.

Posebno važna in odgovorna je v tej zvezi skrb za mladino, ki nekaj išče, česar ji današnja družba ne more nuditi. Igre, petje in izleti še niso vse, kar mladina potrebuje. Zato se Slovenski prosvetni zvezi in krajevnim društvom zlasti na tem področju postavljajo velike naloge, pri katerih uresničevanju ji želim mnogo uspehov, ko ji čestitam k jubileju.

Tolažba

*Denem v usta pest popra,
primem cigareto za ogorek
in stopim na rjast žebelj.*

*Viš, si potem lahko rečem,
da prej ni blo tako slabo,
kot se je zdelo;
je vedno lahko še slabše.*

Marko Kravos

Franci Wiegele

*predsednik SPD
„Zila“
v Zahomcu*

Čeprav v Zahomcu ne organiziramo večjih prireditev, je naše delo na kulturnem področju kljub temu zanimivo in znano. Smo eden izmed tistih redkih krajev, kjer se je do danes ohranila živa ljudska šega — ziljsko štehanje in visoki rej pod lipo. Vsako leto prav ti običaji privabijo v naš kraj mnogo ljubiteljev pristnega ljudskega izročila.

Eden naših največjih dosežkov na tem področju je bil film „Ziljsko štehanje“, ki ga je posnelo podjetje Viba film. V filmu, ki je prejel prvo nagrado na tovrstnem festivalu v Padovi, so sodelovali naši prosvetaši, ki tudi sicer dajejo strokovnjakom potrebne informacije o naših starodavnih in še danes živih ljudskih običajih. Tako je prav po zaslugi naših ljudi ohranjenega in zapisanega mnogo gradiva tako doma kot tudi v Sloveniji.

Ni treba posebej omenjati, da smo Zahomčani posebno znani v športnem svetu, zlasti na področju smučarskih skokov. Zahomec je že dolga leta koroška smučarsko-skakalna metropola. Naši skakalci dandanes sodijo v sam vrh svetovne elite in osvajajo najboljša mesta. Pa tudi naš naraščaj obeta nove talente, ki bodo gotovo že kmalu znani širši javnosti.

Kot predsednik Slovenskega prosvetnega društva „Zila“ v Zahomcu seveda želim, da bi okrepili naše prosvetno delo, da bi dosegli boljše rezultate tudi na tem področju. Predvajanja slovenskih filmov v Čajni, ki jih občasno posreduje Slovenska prosvetna zveza, so vedno dobro obiskana in mislim, da bo tu treba nadaljevati, pri čemer pa nam je vsekakor potrebna pomoč iz Celovca.

Ko Slovenski prosvetni zvezi želim vse najboljše ob njenem jubileju, pa se vseeno sprašujem, zakaj za naše delo v Ziljski dolini ni več pozornosti in skrbi s strani naše osrednje organizacije. Pričakujem, da bo ta zanemarjenost v novem desetletju SPZ odstranjena — v prid nam vsem, ki imamo kljub težkemu položaju še dovolj smisla in volje za ohranitev našega bogatega narodnega izročila.

Stanko Wakounig

*predsednik SPD
„Danica“
v Št. Vidu
v Podjuni*

Slovenska prosvetna zveza kot ena izmed obeh osrednjih kulturnih organizacij je za delovanje našega društva

zelo potrebna. Pomaga nam v mnogih stvareh in nanjo se lahko obrnemo, kadar imamo težave. Na primer z reklamo, pri vabilih in plakatih, organizira za nas gostovanja in nam odvzame vse tisto delo, ki je ravno v društvu dostikrat v nadlogo, ker je društvena dejavnost osnovana na golem amaterizmu, medtem ko ima centrala ljudi, ki vse to delo lahko opravijo hkrati za več društev.

Da bi bilo delo centrale v bodoče še bolj plodno in v korist društvom — saj je centrala namenjena društvom in kjer ni društev, tudi centrala ni potrebna —

menim, da bi morali biti neposredni stiki med funkcionarji zveze in društvi še bolj tesni. Slovenska prosvetna zveza je v zadnjem času že marsikaj napravila v tej smeri, vendar je še vse premalo povezave in bi se gotovo dalo še več narediti. Tudi medsebojno obveščanje med društvi bi se moralo odvijati preko centrale. Tako bi se dala marsikatera stvar dosti bolje organizirati. V to smer gre tudi želja, da bi na društvenih prireditvah bili navzoči predstavniki centrale; nekdo, ki je strokovnjak, bi mnogo lažje ugotovil, ali se ena ali druga prireditev sploh izplača in kako bi se dalo doseči boljšo koordinacijo. S tem bi preprečili, da bi društva v neposredni sosesčini imela prireditve ob istem času. To ni koristno ne za eno ne za drugo in bi bilo morda bolje, če bi sosednji društvi skupaj pripravili eno prireditev, in tisto pošteno. Tukaj bi centrala lahko pomagala in posredovala; morda bi se dalo načrt prireditev pripraviti tudi za daljšo dobo. Pravtako bi bilo potrebno, da bi

obe osrednji kulturni organizaciji — SPZ in KKZ — našli k boljši koordinaciji in k sodelovanju, podobno kot opazamo to z veseljem pri ZSO in NSKS. Ne moremo si več privoščiti nadaljnjih nepotrebnih delitev.

Slovenski prosvetni zvezi čestitam, ker je v zadnjih letih tako uspešno opravljala svoje delo. Seveda bi se dalo še marsikaj izboljšati. Morda bi pri nameščanju uslužbencev v centrali morali bolj upoštevati ljudi, ki prihajajo iz društev in imajo zato tudi primeren odnos do društvenega dela (posebno občutimo to mi, ko imamo našo tajnico nameščeno pri SPZ, kjer ob svojem delu vedno spet najde čas in razumevanje tudi za težnje domačega društva). Bolj bodo uslužbenci vkoreninjeni tudi na terenu, boljši bodo kontakti. Pa tudi sami bi lahko razvili kakšno iniciativo, da ne bodo samo čakali, kaj zahtevajo od njih drugi.

Prepričan sem, da bo tak prijem znatno izboljšal in obogatil naše skupno delo za našo skupno stvar.

**Inž.
Peter Kuhar**

*predsednik SPD
„Zarja“
v Železni Kapli*

Slovenska prosvetna zveza praznuje letos 70-letnico svojega obstoja. Ta obletnica sovpada z jubilejem, ki ga obhaja tudi Slovensko prosvetno društvo „Zarja“ v Železni Kapli, ki prav tako praznuje svojo sedemdesetletnico.

Kot dolgoletni predsednik SPD „Zarja“, ki je brez dvoma eno izmed najmočnejših v SPZ včlanjenih društev, iz-

rekam Slovenski prosvetni zvezi in vsem njenim odbornikom iskrene čestitke v imenu vseh članov in odbornikov našega društva. Slovensko prosvetno društvo „Zarja“ je bilo vedno zvesto svoji osrednji kulturni organizaciji ter je njene napore stoddostno podpiralo, njene cilje pa dosledno zasledovalo in pomagalo uresničevati. Zato so uspehi in tudi neuspehi, ki jih je zabeležila v svoji zgodovini Slovenska prosvetna zveza, hkrati tudi uspehi oziroma neuspehi prosvetnega društva v Železni Kapli.

Kapelčani smo vedno sledili organizacijam, ki so se v borbi za pravice našega naroda jasno odločile. Tako bi kot predsednik SPD „Zarja“ opozoril, da so za časa nemškega nacizma, v najtežjih letih zgodovine slovenskega naroda, ravno člani našega prosvetnega društva v Železni Kapli zanetili upor ko-

roških Slovencev, ki se je iz naših grap in dolin razširil po vsej Koroški. V tistem odločilnem boju so zgubili svoja mlada življenja skoraj vsi člani društvenega pevskega zbora, ki ga je vodil Karel Prušnik. Takrat pa smo zgubili tudi predsednika našega društva Franca Pasterka-Lenarta, narodnega heroja, ki je padel kot prvi komandant prvega koroškega partizanskega bataljona.

Kakor v tistem za naš narod tako odločilnem črnu, tako je v našem kraju tu-

di danes prisotna borbena pripravljenost za težko in dolgotrajno borbo za pravice in enakopravnost slovenskega življa na Koroškem. Jubilej tako Slovenske prosvetne zveze kot Slovenskega prosvetnega društva „Zarja“ v Železni Kapli naj bi bil odraz našega zaupanja in naše vere v čas, ko bo naš pravični boj uspešno končan. Kot naši predniki hočemo tudi mi zastaviti vse sile, da bo svoboda zares zasijala tudi upornemu slovenskemu ljudstvu na Koroškem.

Jože Golavčnik

*predsednik SPD
„Trta“
v Žitari vasi*

Za vsako skupino in kulturno celico ima strešna organizacija poseben pomen. Najmanjša ustanova potrebuje nekaj centralnega, da se posamezna društva zbirajo v večji skupnosti, kjer je dana možnost, da se na podlagi vidikov in pobud, ki jih sprožijo razprave, lažje rešujejo tudi težja vprašanja v korist društev.

Ob jubileju Slovenske prosvetne zveze bi poudaril, da je za vsako ustanovo častno, ko doseže določen cilj in ob pogledu nazaj v preteklost oceni svoje delo. To je poučno zlasti za mlajšo generacijo, da vidi, s kakšnim idealizmom in požrtvovalnostjo so nekdanje delovali naši kulturniki. Vidi pa tudi nalogo, da je treba še naprej ustvarjati, širiti obzorja in se posvečati posameznim panogam prosvetne dejavnosti.

Danes so možnosti dosti večje, raznolike in za današnji čas tudi potrebne,

ker je napredoval razvoj na celotnem kulturnem področju. Nekdaj je zadoščevalo uprizarjanje iger in petje, toda danes samo s tem ni več mogoče pritegniti vse mladine. Eden je zainteresiran za to in drugi spet za drugo področje prosvetnega dela, to pa omogoča, da se v društvih razvija dejavnost v različnih smereh. Torej je treba tudi delo centrale prilagoditi našim razmeram. Prav tako pa je treba gojiti tudi dosedanje oblike dejavnosti, ki so pokazale, da je na idealizmu zgrajene največ požrtvovalnosti in kulture.

Pri tem je važno, da ima centrala tesne stike s posameznimi društvi, da se osrednje vodstvo redno sestaja s krajevnimi funkcionarji, da posluša in upošteva njihove pobude in jim nudi pomoč pri njihovem delu. To je tudi določena moralna podpora krajevnim idealistom, ki marsikdaj v centrali oziroma njenih predstavnikih vidijo nekaj več — čeprav je v resnici tudi človek iz centrale odvisen od svojega sodelavca na terenu. Kajti če ni delavcev na terenu in ni od tam odziva, je tudi delo v centrali zelo težavno in postane prej ali slej odveč.

Med zadnjo vojno so bili prav slovenski prosvetaši tisti, ki so najbolj občutili nasilje nacizma, ki je dobro vedel, da je narodu najprej treba odvzeti in zatreti njegovo kulturo. Tudi v naši občini in šentlupški fari so nacisti

segli najprej po tistih družinah, v katerih so bili voditelji našega društva in hranilnice, slovenskih gospodarskih organizacij in občinski odborniki; onemogočiti so hoteli najprej nje, tako da bi naši rojaki postali ovce brez pastirja.

Kot predsednik Slovenskega prosvetnega društva „Trta“ ob sedemdesetletnici Slovenske prosvetne zveze izražam naše skupno veselje, da lahko slavimo jubilej naše osrednje kulturne organizacije, ki je toliko doprinesla posebno v povojnih letih k temu, da se je kulturno življenje spet tako razgibalo. Ko obhaja naša strešna organizacija svoj

jubilej, je želja podeželskih društev tudi ta, da bi imela Slovenska prosvetna zveza na razpolago več denarnih sredstev in bi tako lahko bolj izdatno pomagala tudi na podeželju, kjer je prosvetno delovanje še kolikor toliko prisotno. Tako na primer v Žitari vasi, kjer imamo starejši Kulturni dom v razpadanju: da bi se obnovil in bi tako morda spet pritegnili mlado generacijo, da bi se mogla tudi ona kulturno udeleževati. Kajti ni dovolj, da je nekdo poln idealizma — imeti mora pogoje in možnosti, da ta svoj idealizem prenese v dejanje.

**Leonhard
Katz**

*predsednik KPD
„Drava“
v Žvabeku*

Morda bi bilo bolje, če bi imeli samo eno kulturno centralo. Vsekakor pa se

morata obe centralni organizaciji zavedati, da morata služiti krajevnim društvom s tem, da jim nudita vso pomoč.

Čeprav je KPD „Drava“ včlanjeno v Krščanski kulturni zvezi, je bilo sodelovanje s Slovensko prosvetno zvezo dokaj plodno. V zadnjih letih sem se šestokrat z veseljem posluževal ponudb SPZ.

Slovenski prosvetni zvezi želim ob njenem jubileju, da bi bila odprta do vseh društev, ne glede na njihovo včlanjenost, in da bi ostalo sodelovanje z mojim društvom tako intenzivno kot doslej in se na nekaterih področjih še poglobilo.

Lepoto jaz ljubim teh naših dobrav

*Razgrete so misli, predolga nam pot.
Pod težo nasilja ne kloni moj rod,
ne daj se speljati pod tujo oblast,
ker beseda domača vsa naša je last.*

*Črtim goljufijo, ne dam se speljati,
ker moja zvestoba za naš narod živi.
Kdor je pošten, ta mora priznati:
da se pravica med nami po bratsko deli.*

*Lepoto jaz ljubim teh naših dobrav,
pod streho domačo najboljši sem spal,
zato se upiram in branim naš kraj,
posebno še pesem slovensko:
moj zemeljski raj.*

Jozej Turk

SPD Borovlje je s pomočjo podjetja Slovenijales opremilo svojo dvorano pri Cingelcu na Trati z novimi stoli in s tem dobilo boljše pogoje za svoje prireditve

Kulturna ustvarjalnost koroških Slovencev

prispevek v kulturno zakladnico slovenskega naroda

Kadar govorimo o kulturni dejavnosti narodnostne manjšine, seveda ne moremo mimo splošnega položaja in razmer, v katerih manjšina živi in to iz preprostega razloga, ker je to njena osnovna pravica in se v njej kot v ogledalu odraža celostnost tega položaja. Zato nam zgodovina kulturnega življenja, snovanja in delovanja na Koroškem, kjer v preteklosti ni bilo le eno izmed kulturnih središč slovenskega naroda, ampak sredi preteklega stoletja celo glavno središče kulturnega snovanja, kaže, v kakšnih razmerah so koroški Slovenci živeli. Po sto letih danes ponovno doživljamo vzpon kulturne ustvarjalnosti koroških Slovencev, vzpon v pogojih trdega, odločnega boja za priznanje in potrditev narodnostnih pravic. Ta vzpon seveda ni in ne sme biti le glas „vpijočega v puščavi“, ampak resničen ustvarjalni prispevek v kulturno zakladnico slovenskega naroda in celotnega človeštva. Zato pa morajo biti ustvarjeni tudi takšni pogoji, takšne možnosti, da bodo Slovenci na Koroškem lahko sprostili svoje ustvarjalne sile, ne pa da so jih nenehno prisiljeni trošiti v boju za obstanek.

Današnji položaj seveda ni takšen, da bi koroškim Slovincem omogočal in zagotavljal svobodno razvijanje svoje kulture in svojega kulturnega snovanja in delovanja. Poleg splošnih omejevalnih okoliščin, ki so značilne in veljajo za vse narodnostne manjšine in izvirajo predvsem iz dejstva, da jih državna meja ločuje od matičnega naroda ter da živijo kot pripadniki tega naroda v drugi državi z večinskim narodom, so tu še posebni pogoji, kot je konkreten odnos večinskega naroda do njihovega razvoja. Narodnostne manjšine pa se v skupnosti z večinskim narodom lahko ohranijo, če so v nasprotju s svojim dejanskim položajem manjšine deležne večje, prednostne pomoči in pozornosti. V nasprotnem primeru so objektivno v neenakopravnem položaju. In drugič, uresničevanje temeljnih pravic narodnostne manjšine, kot so svobodna uporaba jezika, šolanje v materinem jeziku in razvijanje narodnostne kulture, si praktično ne moremo zamišljati brez povezanosti z matičnim narodom. Iz teh razlogov se komuniciranje in povezava z matičnim narodom spreminja v pravico, ki jo je nujno treba prišteti med temeljne pravice.

Mirno lahko zapišemo, da so koroški Slovenci ovirani pri uresničevanju teh pravic. To potrjuje tako boj za pouk v slovenskem jeziku, uporabo jezika, za pridobitev raznih institucij, kulturnega doma in drugih oblik pomoči, kakor tudi večletne in še vedno neizpolnjene zahteve, da se omogoči sprejemanje programov ljubljanske televizije. Slednje je za koroške Slovence z vidika nadaljnjega kulturnega razvoja izredno pomembno. Televizija kot najsodobnejše komunikacijsko sredstvo z velikimi možnostmi je najpomembnejši kulturni posrednik ter ima tako za koroške Slovence večkratni pomen. Na eni strani, da se vključijo v ta krog posredovanja,

a na drugi strani, da se v ta krog vključujejo tudi s svojo ustvarjalnostjo. Težko si je v današnji Evropi ob tolikšni odprtosti meja, sporazumevanju in naporih za uveljavljanje človekovih pravic ter želji, da bi se ta prostor spremenil v prostor mirnega in prijateljskega sožitja narodov, narodnosti in držav, zamišljati, da so lahko takšna vprašanja tako spotakljiva in celo osporavana.

Danes, ko pri nas oblikujemo, obravnavamo in sprejemamo kulturne programe v tovarnah, krajevnih skupnostih in občinah, se seveda odpirajo možnosti za številne pobude in zelo pestro dejavnost. Na tak način se kulturna dejavnost zamejskih Slovencev neposredno vključuje v kulturno delovanje in življenje posameznih občin ali krajev, kar je zelo pomembno. Nujno bo treba v tej smeri nadaljevati in še bolj razviti take oblike komuniciranja, torej navezovanja najrazličnejših stikov in izmenjavo obiskov, gostovanj ipd. Kulturne skupine zamejskih Slovencev se tudi redno pojavljajo na različnih pokrajinskih in republiških prireditvah, ki imajo tekmovalni značaj in kjer enakopravno z drugimi merijo svoje ustvarjalne moči, kar je zelo pomembno za njihov razvoj. Nedvoumno pa lahko zapišemo, da bi danes lahko v zvezi s tem že več storili, da bi bilo to tudi potrebno, da so kulturni ustvarjalci in posamezne skupine močnejše zastopani v različnih programih, ki se snujejo v Sloveniji.

Pri tem razmišljanju je treba opozoriti še na nek poseben vidik kulturnega delovanja vsake narodnostne manjšine, ki pa v sedanjem trenutku in na sedanji stopnji še posebej velja za koroške Slovence in bi delali veliko napako, če bi ga prezrli. To snovanje namreč terja vrednostno potrditev in priznavanje tako pri matičnem narodu, ki ga mora sprejemati kot del svoje dediščine in bogastva, kakor pri večinskem narodu, s katerim živi manjšina v državni skupnosti. Pred večinskim narodom se ne more pojavljati le s kulturno ustvarjalnostjo matičnega naroda, čeprav je to osnova, temelj njenega predstavljanja, ampak tudi s svojo lastno tvornostjo. Ta tvornost in njeni dosežki pa so seveda nujno povezani s kulturnim snovanjem matičnega naroda oziroma konkretnje z vrednostnim priznanjem v okviru kulture matičnega naroda.

Nujno je, da koroški Slovenci danes niso in tudi ne smejo biti zadovoljni le z zelo bogato razvitim ljudskim prosvetnim življenjem in delovanjem ter da iščejo in hočejo razviti višje oblike kulturnega delovanja. In tudi s tega vidika je treba razumeti zahtevo po dostopnosti slovenskih televizijskih programov, kulturnem domu itd. Koroški Slovenci že danes dajejo pomembne kulturne ustvarjalce na različnih področjih, ki so se uveljavili ne le na Koroškem, temveč širše in dobili različna priznanja. To ne velja le za pisatelje in pesnike, katerih dela so prevedena tudi v druge jezike, ampak tudi za likovne umetnike in druge. Prav ta ustvarjalnost, ki se nenehno potrjuje, odraža in izžareva tiste zdrave, življenjske moči koroških Slovencev, ki so tako potrebne v nenehnem boju za obstanek in zato terjajo od vseh, da jih še nadalje krepimo. Pri tej kakovostni rasti kulturnega snovanja in delovanja sta pozornost in skrb matičnega naroda izredno pomembni, vendar pa ne moreta nadomestiti ustvarjalnega zagona manjšine in tudi ne tiste lastne samokritične selektivnosti pri novih, svežih iskanjih, s katerimi bi se nenehno potrjevala.

Ta pot še ni začrtana, vendar pa se že nakazuje kot nujnost, ki jo bo treba močnejše upoštevati v bodočih kulturnih programih in tako premagovati sprejemanje kulturne dejavnosti zamejskih Slovencev kot nekaj folklornega, kar je treba vrednotiti s posebnimi merili. Različne kulturne skupine in posamezni kulturni ustvarjalci zamejskih Slovencev pa so že izpričali, da takšna posebna merila niso potrebna.

Štefan Balazič
tajnik Kulturne skupnosti SRS

Sodelovanje Zveze kulturnih organizacij Slovenije z zamejskimi Slovenci

Slovenci v zamejstvu kulturno delujejo zlasti v prosvetnih društvih in skupinah pri različnih organizacijah. V zamejstvu je skupno 108 društev, ki imajo 155 kulturnih skupin, in sicer 75 pevskih zborov, 14 dramskih in 12 instrumentalnih skupin, s folklorno dejavnostjo pa se ukvarja 6 skupin. Največ društev je v Italiji — 57, v Avstriji 51, na Madžarskem pa 6.

Kulturno sodelovanje med matično domovino in zamejskimi Slovenci se je začelo razvijati že v prvih dneh po osvoboditvi (kulturno življenje — predvsem pa obnavljanje slovenskih šol v zamejstvu je bilo razvito v okviru OF že med NOB). To sodelovanje pa takrat, čeprav že obsežno, ni bilo načrtno; bilo je predvsem odraz želja po medsebojnem spoznavanju in pripravljenosti Slovenije, da spodbuja pri rojakeh, ki so ostali onkraj meje, čimvečjo kulturno dejavnost. Seveda je bilo to sodelovanje omejeno, saj so bili bolj ali manj redni stiki s Slovenci možni le na ozkem tržaškem območju, medtem ko so bili predeli Goriške, Benečije, Koroške in Porabja skoraj v celoti odrezani od kulturnega zaledja v matični domovini.

Kljub takratnim težkim političnim in tudi materialnim razmeram so se Slovenci v zamejstvu z vso silo lotili samoorganiziranja in razvili izredno živahno in vsebinsko bogato kulturno življenje, ki se je stopnjevalo vse do leta 1948, ko so tudi v zamejstvu občutili vso težo konflikta z informbirojem. (Na Koroškem je po vojni politična emigracija povzročila razkroj enotne kulturne organiziranosti. Posledice so bile boleče. Politično

ozračje je bilo med zamejskimi Slovenci tako napeto, da je prišlo do prekinitev številnih že vzpostavljenih kulturnih stikov s Slovenijo. V težkih političnih razmerah in kljub pravno nerešenemu statusu Slovencev v zamejstvu pa je vendarle prevladal narodnostno obrambni duh med tamkajšnjim prebivalstvom, ki se je želelo združevati in prek svoje kulturne aktivnosti izpričati enotnost v boju za zaščito narodnostnih pravic — med njimi tudi pravice do lastnega kulturnega razvoja.

Politična razcepljenost, ki je v tem času vladala med Slovenci v zamejstvu, je povzročila težke posledice — kljub vsemu pa se je krepila težnja po združevanju, kar velja zlasti za napredno usmerjene organizacije. To je privedlo do ponovne združitve kulturnih prizadevanj v organizacijah, kot so slovenske prosvetne zveze (v Avstriji in Italiji), ki so na podlagi tradicije OF gojile ljudsko kulturno ustvarjalnost in poudarjalnost. Te organizacije so načrtno vzpostavljale stike z naprednimi silami v zamejstvu, pa tudi s kulturnimi organizacijami in ustanovami v domovini, tako da je začetni po-vojni polet postal vse bolj načrtna in programska bogata kulturna akcija, ki se je iz leta v leto krepila kljub še vedno težkim razmeram.

Združevanje slovenskih kulturnih organizacij v zamejstvu, postopno urejanje meddržavnih odnosov, odpiranje meje, postopna demokratizacija političnih razmer itd. je omogočilo pravi razcvet kulturnega življenja.

Kulturni razvoj v zamejstvu je bil marsikdaj odvisen od razvoja in stopnje organiziranosti slovenskega šolstva, vendar opažamo, da so narodno-obrambne sile

pri naših ljudeh močnejše kot pomanjkljivosti v šolstvu, ki jim ga z večjo ali manjšo ozkosrčnostjo kroji oblast.

Kulturno sodelovanje med Slovenijo in zamejstvom se je vse do leta 1959 razvijalo predvsem prek posameznih društev ter posameznikov na obmejnem območju. Manj je bilo to sodelovanje razvito prek kulturnih organizacij v občinah. Leta 1959 pa že lahko govorimo o prvih načrtovanih kulturnih stikih tudi na tej ravni. Na podlagi teh načrtov so naše organizacije nudile zamejskim kulturnim skupinam strokovno pomoč (v kadrih in literaturi), posredovale različna kulturna gostovanja, organizirale medsebojna srečanja, vplivale na pobratenja med nekaterimi slovenskimi in zamejskimi občinami, spremljale zamejske kulturne skupine itd. Zamejski Slovenci pa so se udeleževali različnih seminarjev, posvetovanj in razgovorov, ki so jih organizirale kulturne organizacije v Sloveniji, sodelovali pa so tudi na občnih zborih in konferencah kulturnih organizacij v Sloveniji.

Kljub temu, da je bilo kulturno sodelovanje med Slovenijo in zamejskimi Slovenci v obdobju od 1960 do 1969 že načrtovano iz leta v leto živahnije, pa je V. kongres Zveze kulturno prosvetnih or-

ganizacij Slovenije, ki je bil 27. in 28. marca 1969 v Ljubljani, nekakšen mejnik v sodelovanju med slovenskimi kulturnimi organizacijami v zamejstvu in kulturnimi organizacijami v Sloveniji. Na tem kongresu je bilo močno poudarjeno načelo o enotnem slovenskem kulturnem prostoru. Razprava na kongresu je izzvenela kot kritika odnosov med Slovenci znotraj in zunaj SRS, skoraj kot očitek, da Slovenci v SRS pozabljamo na rojake zunaj republike, da premalo vemo o njih, da svoje lastne dejavnosti ne snujemo tako, da bi upoštevali tudi te dele slovenskega naroda, skratka, da premalo storimo za narodni obstoj in razvoj Slovencev zunaj Socialistične republike Slovenije. Ne glede na to, ali so bili taki očitki upravičeni, prav odmerjeni in pravilni, lahko rečemo, da so imeli dobre posledice, saj so nas v SR Sloveniji spodbudili, da smo znova preverili našo politiko. Naša javnost je sedaj bolj obveščena in natančneje poučena o življenju Slovencev v zamejstvu, prav tako pa je tudi naša pomoč obsežnejša in bolj vsestranska kot prej.

Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije je upoštevala sprejeta stališča V. kongresa in nadaljevala delo na tem

Opera SNG iz Ljubljane je na povabilo SPZ spet gostovala v Celovcu (prizor iz Verdijeve opere „Ples v maskah“)

področju, razširila in poglobila je stike z zamejskimi Slovenci in njihovimi kulturnimi organizacijami, sodelovala pri oblikovanju skupnih delovnih načrtov in tudi pomagala pri njihovem uresničevanju.

Na podlagi dogovora (leta 1970) med predstavniki republiške konference SZDL Slovenije, republiškega sekretariata za prosveto in kulturo SRS, izvršnega sveta Skupščine SRS in republiških skladov (sedaj Kulturna skupnost Slovenije) je Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije prevzela nalogo usklajevalca kulturnih pobud in potreb v zamejstvu. V ta namen je Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije vsako leto organizirala neposredne razgovore s kulturnimi organizacijami in skupaj z njimi usklajevala letne delovne načrte in se dogovarjala o načrtu uresničevanja le teh. Na teh razgovorih so vselej sodelovali tudi predstavniki že omenjenih republiških organov in organizacij.

Zveza kulturno prosvetnih organizacij je vzpostavila stike z vsemi slovenskimi kulturnimi organizacijami v zamejstvu: s Slovenskima prosvetnima zvezama v Italiji in na Koroškem, s Slovensko prosveto v Trstu, z Zvezo slovenske katoliške prosvete v Gorici, s Krščansko kulturno zvezo na Koroškem; sodelovala je tudi z vsemi drugimi kulturnimi ustanovami v zamejstvu, kot so Glasbena matica, Narodna in študijska knjižnica in Slovensko stalno gledališče v Trstu, Slovenska knjižnica v Celovcu itd. Tako sodelovanje je omogočilo tudi delno usklajevanje delovnih načrtov med omenjenimi organizacijami v zamejstvu in enotnejši nastop (to velja predvsem za Slovence na Koroškem), hkrati pa nam je naša odprtost do vseh slovenskih organizacij v zamejstvu omogočila širši vpogled na kulturno dogajanje med Slovenci v zamejstvu.

I. konferenca Zveze kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, ki je bila v Celju 29. in 30. septembra 1971, je ponovno preverila stališča V. kongresa in ocenila prehojeno pot. Ugotovljeno je bilo, da je način dela in sodelovanja ZKPO Slovenije s slovenskimi organizacijami v zamejstvu pravilen in da je potrebno nadaljevati začeto pot.

Konferenca se je zavzela, naj bi matica nudila slovenskim kulturnim organizacijam v zamejstvu izdatnejšo pomoč. V raz-

pravi je bilo posebej poudarjeno, da je usoda Slovencev odvisna zlasti od razvoja Socialistične republike Slovenije, od njene notranje moči in zunanjega vpliva, njene vloge v Jugoslaviji in vloge Jugoslavije v svetu, od naših vezi z naprednimi silami v svetu, od zaveznikov in prijateljev, ki jih imamo in jih bomo imeli med drugimi narodi. Odvisna je od mesta in moči socializma, ki vse bolj označuje družbeno bit Socialistične republike Slovenije in ki postaja tudi bistvo slovenstva danes in jutri.

Slovenci, ki živijo zunaj SRS, imajo gotovo pravico zahtevati pomoč od svoje domovine in tudi vplivati na njen razvoj. Hkrati pa so dolžni, da v mejah možnosti prispevajo k veljavi matične republike, da se do nje tudi odgovorno vedejo in, če že ne prispevajo k njeni moči, da vsaj ne krnijo njenega ugleda. S tem namreč spodkopavajo tla sami sebi, prav tako pa tudi sami sebe odtujujejo od slovenskega naroda in od njegove zgodovinske poti.

Enotnost slovenskega kulturnega prostora pojmuje moč kot enotnost pravic in dolžnosti Slovencev, kot medsebojno odvisnost in odgovornost. Toda ne delamo si nikakršnih utvar o enotnosti. Zavedamo se tudi neenotnosti slovenskega prostora, njegove različnosti in celo protislovnosti. Gre za različna življenjska okolja, ekonomske in socialne strukture prostora, v katerem živijo posamezni deli slovenskega naroda, gre celo za različno zgodovinsko usodo. Zavedamo se ideološke, politične in kulturne raznolikosti v celotnem slovenskem prostoru, vendar pa menimo, da ta različnost ne bi smela onemogočiti medsebojnih vezi, sodelovanja in tudi vzpostavljanja tiste enotnosti, ki je potrebna, da se bomo vsi čutili pripadnike iste skupnosti s skupnimi nacionalnimi potrebami in koristmi.

Različnost lahko postane tudi spodbudna, če bo zagotovljen vse večji pretok kulturnih dosežkov v vse smeri slovenskega prostora. To velja tako znotraj SRS kot med zamejstvom in matico in tudi obratno, kajti obstaja še dokajšnja zaprtost, celo na ravni informacije, kar kažejo tudi številke o razširjenosti matičnega tiska med Slovenci v zamejstvu in o stopnji informiranosti v osrednji Sloveniji o kulturnem dogajanju.

II. konferenca Zveze kulturnih organizacij Slovenije, ki je bila v Novi Gorici 21. in 22. januarja 1977, je obravnavala predloženo gradivo o kulturnem življenju Slovencev zunaj meja SRS in soglasno sprejela predlagana stališča o sodelovanju s Slovenci v zamejstvu. Ta stališča pa hkrati pomenijo dogovor za dolgoročnejše kulturno sodelovanje in spodbudo za kulturne organizacije znotraj SRS, kakor tudi v zamejstvu.

Slovenci v zamejstvu imajo glede na splošen položaj v državi, v kateri živijo, različne možnosti za kulturno življenje. Stopnja razvitosti kulturne dejavnosti je zelo različna; srečamo se lahko z začetnimi oblikami kulturnega delovanja in ne nazadnje z zadovoljevanjem kulturnih potreb ob visoko kvalitetnih stvaritvah. Pri vsem tem ne smemo pozabiti na specifične možnosti, ki jih imajo Slovenci v zamejstvu glede na svoje ekonomske in politične razmere. Prav tako moramo upoštevati spreminjanje socialne strukture prebivalstva.

Naj omenimo samo nekaj skupnih problemov v kulturnem dogajanju med Slovenci v zamejstvu. Celotno dejavnost Slovencev v zamejstvu preveča skrb (zlasti v Italiji in Avstriji), kako uresničiti deklarirane pravice, ki bi varovale in zagotavljale njihov kulturni razvoj, s tem pa za-

gotavljale tudi obstoj narodnostne skupnosti. Čutiti je vse večjo potrebo po takšnih zagotovilih, ki bi onemogočila asimilacijo.

Med pomembne probleme sodi tudi odnos večinskega naroda do kulturnih prizadevanj in dosežkov Slovencev. Aktualnost tega vprašanja se kaže v težavah, ki jih imajo slovenske ustanove in organizacije pri urejevanju svojega formalno-pravnega položaja, oziroma v neznatni finančni podpori, ki jo dobivajo za svoje delo.

V zadnjih letih prejemajo skromno finančno podporo iz javnih sredstev tudi kulturno-prosvetne organizacije. S temi finančnimi sredstvi pa ne morejo zadovoljiti niti svojih osnovnih potreb, kaj šele odpraviti prepreke za neovirano kulturno dejavnost. Še manj pa je možno, da bi ob taki podpori lahko te organizacije odpravljale posledice fašističnega dvajsetletja in tudi povojnega zapostavljanja problemov in potreb Slovencev (funkcionalni in materialni izdatki, prostori, oprema, vzgoja kadrov, ureditev knjižnic, prireditvena dejavnost, stimuliranje kulturnih in prosvetnih delavcev itd.).

Martin Zakonjšek

referent za stike z zamejstvom
pri ZKO Slovenije

„Boršnikovo srečanje“ slovenskih gledališč je zajelo tudi Koroško (SNG Maribor je v Globasnici uprizorilo Mahničovo delo „Ze čriček prepeva“)

Manjšinska skupnost

nosilec ideje odprtosti in sožitja

Dokončnost je v zgodovini zelo relativen pojem, ki ima svojo veljavo predvsem v občutkih sodobnikov, neposredno prizadetih pri posameznih dogodkih. Kakor hitro je gledišče nekoliko odmaknjeno in se perspektiva podaljša, zadobijo dogodki še drugačne, dodatne pomene, vidijo se odprtine in razvojne poti, ki bi jih „dokončnost“, po definiciji, ne mogla dopustiti. Možnost jasnega in razločnega presojanja je pa največkrat v navzkrižju s časovnimi parametri človeka kot posameznika, zato ni čudno, da je zgodovina polna lažnih in retoričnih motivacij, ki so jih oblastniki in manipulanti krojili sebi v prid. Premikali so vojske in ljudstva, netili sovraštva, povzročali katastrofe in apokalipse.

V našem času smo še vedno priča takemu postopanju. Posodobili so ga z modernimi prepričevalnimi sredstvi in možnosti kapilarne propagande in manipulacije mnenj so še toliko večje in nevarnejše. Vendar raste tudi zavest, da je ta mehanizem, kljub vsem modernim tehnološkim sredstvom anahronističen in dejstva potrjujejo, da je osveščenost najširših slojev ljudi po vsem svetu čedalje večja, da niso več pripravljeni verjeti v lažne vrednote in visokozveneče besede, ki nimajo dejanske humane vrednosti v življenju posameznikov in skupnosti.

Slovenci, eden najmanjših evropskih narodov, smo izpostavljeni danes, paradokso, največjim protislovjem našega časa in smo v Evropi nekakšen pokazatelj krizne situacije, ko se po več kot treh desetletjih po končani svetovni vojni spet oglašajo sile fašizma in nacizma.

Ko smo se v najhujših dneh narodnoosvobodilnega boja kot narod opredelili za samostojnost in smotno organizirano, pravičnejšo družbeno ureditev, smo dokazali zrelost, ki je izhajala iz trezne presoje in življenjske nujnosti. Kot izraz življenjske nujnosti sta bili želja po boljših razmerah in prepričanje, da mora vsak posameznik živeti dostojno in človeka vredno življenje v skladu z interesi vseh delovnih ljudi, vrednoti takojšnje in neposredne aplikacije, istočasno pa usmeritev za bodočnost ter obveza do mlajših rodov. Delavnost in doslednost pri izvajanju teh načel sta obrodili sadove in vzpostavili ozračje prijateljstva in sodelovanja v vse geografske smeri.

Slovenci v zamejstvu smo bili tačas izpostavljeni najrazličnejšim težavam in pritiskom. Živeli smo v zelo različnih razmerah. Že v sami Italiji je bilo poskrbljeno za delitev Slovencev na tri različne skupine z različnimi pravicami: tržaški Slovenci z okrnjenimi pravicami, goriški s še manjšimi jamstvi, beneški brez vsega priznanja, kot da jih ni!

Leto 1977 pa nas je privedlo do drastične razlike med stanjem Slovencev v Italiji in Avstriji. Medtem ko se Slovenci na Koroškem spoprijemajo z absurdnim omotavanjem avstrijske družbe okrog sklerotičnih tez Heimatdiensta, je v Italiji boj za naše pravice dosegel visoko stopnjo priznanja. Obveza vlade, da bo v najkrajšem času sprejel zakon o globalni zaščiti Slovencev, je poleg osimskega sporazuma med Italijo in Jugoslavijo zgovorno dejstvo, ki dokazuje, da so se spremenili odnosi večinskega naroda do nas, in tudi, da so se odnosi sil znotraj same italijanske družbe bistveno spremenili. V zadnjih letih postaja čedalje bolj jasno, da je pri večini Italijanov potreba po širši demokratičnosti vedno bolj živo občutena. Državne strukture so v tem pogledu v hudi zamudi.

Manjšina more, kot sestavni del demokratične konstelacije, opravljati nenadomestljivo vlogo povezovalca med sosednjima narodoma. Svet, sodobna človekova

zavest, ne preneseta več zaprtosti in drastičnih ločnic. Celo morja in oceani niso več nepremagljive razmejitev med ljudstvi, nasprotno vedno bolj so element povezovanja. Toliko bolj logična in povsem normalna bi morala biti povezovalna vloga živega tkiva, ljudi, ki živijo in delajo drug ob drugem vsak dan, skozi stoletja.

Vsaka drugačna usoda teh ljudi, vsako hujskanje k nestrpnosti in sovraštvu, bi moralo odpasti kot največji absurd.

Prepričanje o potencialni pozitivnosti in smotrnosti vloge manjšin in posameznikov v njih mora biti ne samo teoretične in načelne vrednosti, ampak predvsem osnova za konkretno delo.

Med temeljnimi človeškimi pravicami je tudi pravica do lastne narodnostne in kulturne podobe. Odpovedati se ji ali popustiti tistim, ki ustvarjajo pogoje za takšno odpovedovanje, pomeni popuščanje nasilju in nedemokratičnosti.

Celovitost slovenskega naroda, enotnost kulturnega prostora vseh Slovencev, tudi tistih izven matične domovine, ni le sentimentalni podatek, ampak predvsem program, ki predpostavlja jasno vizijo pravičnih odnosov, kakršni bi morali v svetu obveljati. Iz teh trditev moramo izpeljati sledeče:

— Da je bogastvo celovitosti naroda in njegove kulture sestavljeno iz raznolikosti doprinosov in specifičnosti vsakega njegovega sestavnega dela, da moramo torej v interesu celovitosti prizadeto spremljati dogajanje pri vsaki komponenti slovenskega naroda, skrbeti, da se ohrani in razvija.

— Da je prizadevanje zamejskih Slovencev za priznanje nacionalnih pravic pripevek k boju za demokratičnost celotne družbe, v kateri živijo.

— Da mora odprtost in sožitje med narodi sloneti na poglobljenem medsebojnem poznavanju. Ni dovolj, da so pravice etničnih skupnosti deklarirane. Iskrena dobra volja in demokratičnost se merita tudi po konkretnih naporih, ki jih večinski narod naredi na mešanem področju v korist manjšine. Poznavanje obeh jezikov bi na mešanih področjih morala biti naravna posledica sožitja.

— Da smo kot manjšinska skupnost nositelj ideje odprtosti in sožitja, trdno navezani na lastno kulturo in angažirani za njeno vrednotenje, istočasno pa zagovorniki najširšega pojmovanja kulture kot skupka doprinosov vseh ljudstev, ki zavračamo pojem zaprtosti kot nazadnjaštvo.

— Da je sodelovanje med zamejskimi Slovenci potrebno in nujno. Naše manjšinsko življenje se odvija dan za dnem ob nešteti velikih in manjših problemih. Reševanje le-teh pomeni sprotno uresničevanje naših teženj in ciljev, pomeni pa tudi sprotno razvijanje manjšinske kulturne problematike ob upoštevanju različnih stvarnosti, v katerih živimo Slovenci v Italiji in Avstriji. Sodelovanje je potrebno, ker smo potrebni medsebojne vzajemnosti in občutka soudeležnosti ob vsakem dogodku, ki kakorkoli zanima ali prizadene katerikoli del slovenstva.

Klavdij Palčič

*predsednik Slovenske prosvetne zveze
v Trstu*

Suženj

*Težko mi je samo suženj biti,
ko ne pride prave sreče dan;
kdor si mora čustva vase skriti,
on svobode čakal bo zaman.*

*BORIMO se za čast resnice,
temni sili trezno glejmo v obraz,
spodbijmo trbli pod krivice,
kajti naša borba bo njih poraz.*

Jozej Turk

Življenje in delo SPZ

v sedmih desetletjih njenega obstoja

Dne 3. julija 1907 je celovski stolni kaplan dr. Ehrlich Lambert naznanil c. kr. deželni vladi, da namerava ustanoviti društvo z imenom „Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško“ s sedežem v Celovcu. Vendar to ni šele pričetek kulturnega udejstvovanja med Slovenci na Koroškem, ki ima v tem času že izredno močne temelje. Ti temelji so rasli in se utrjevali že dolga desetletja na najrazličnejše načine. Tukaj je treba omeniti delovanje celovških rodoljubov, ki so se po revolucionarnem letu 1848 začeli zbirati in ki so formirali prve oblike nekega organiziranega kulturnega delovanja. Če pomislimo na okoliščine, v katerih se je začelo razvijati kulturno življenje koroških Slovencev, potem ne moremo mimo dejstva, da je vladajoči narod v državi in zlasti vladajoči razred tega naroda gledal v procvitu slovenske kulture močno oviro za svoje osvajalske načrte. Tako ni čudno, da srečujemo vse pomembne kulturne delavce koroških Slovencev tudi v prvih vrstah političnih delavcev, tako da je ločevanje med kulturo in politično zavzetostjo posameznih težko in ne privede do objektivnega vrednotenja.

Ob pomembnih kulturnih ustanovah je skozi desetletja živila in se polagoma razvijala ljudsko-prosvetna dejavnost, ki je bila v prvi vrsti narodno-obrambnega značaja. Rastočemu nemškemu osvajalskemu nacio-

nalizmu, ki se je posluževal najrazličnejših organizacij in vpregel v svoje namene v slovenskih deželah predvsem šolo in šolnike, birokracijo in birokrate, se je začel upirati tudi slovenski človek na Koroškem. S tem svojim uporom v monarhiji ni bil osamljen. Tlačeni narodi monarhije so se po vrsti začeli zavedati svoje enakopravnosti. Ob državnem prazniku 1977 je avstrijska televizija oddajala reportažo o pogledih državljanov sosednih držav na Avstrijo in njeno zgodovino. Poizkusi novinarjev, da bi sugerirali sogovornikom — izletnikom na raznih mejnih prehodih — neko skupno preteklost in s tem povezanost, so klavрно propadli. Sogovorniki so govorili po vrsti o avstrijskem imperializmu znotraj meja monarhije in na prvem mestu omenjali osebno obnašanje monarhije nasproti nenemškim kulturam. To precenjevanje vsega nemškega je bilo še posebno razvito v koroški domovini, kjer je deželno predsedstvo konec šestdesetih let prejšnjega stoletja govorilo o soncu nemške kulture in napredka, pod katerim se koroški Slovenci edino lahko ogrevajo in pridejo do omike in blagostanja. Vemo, kam je ta prevzetnost desetletja pozneje pripeljala človeštvo.

Ljudsko-prosvetna dejavnost se je na Koroškem prvotno oblikovala in razvijala v organizirani obliki v podružnicah Ciril-Metodove družbe, čeprav segajo tudi

tu začetki daleč nazaj. Podružnice Ciril-Metodove družbe niso le ozaveščale slovenski del prebivalstva na Koroškem na področju njegovih pravic glede osnovnega šolstva, temveč so bile tudi torišče prosvetne dejavnosti.

Te podružnice so z gojitvijo prosvetne dejavnosti utrjevale pri koroških Slovencih narodno zavest in jih krepile v boju zoper raznarodovanje. O uspehih in neuspehih poroča koroški časopis Mir. Proti koncu stoletja pride do ustanovitve cele vrste teh podružnic in ob koncu stoletja jih je bilo na sedanjem dvojezičnem območju enaindvajset. Ta povečana aktivnost je verjetno ena izmed posledic osamosvojitve slovenskega konservativnega elementa od nemškega.

Ob 60-letnici Slovenske prosvetne zveze je zapisal Slovenski vestnik (29. 3. 1968, štev. 13, str. 3), da je prav ta aktivnost dokaz, „da je bila od vsega začetka gonilna sila naše ljudske prosvete narodna misel, to se pravi, boj za obstoj in ohranitev našega ljudstva v tej obrobni slovenski pokrajini“. Po razkolu Ciril-Metodove družbe leta 1907 so konservativni krogi ustanovili „Slovensko stražo“, ki pa na Koroškem ni našla odmeva. V prvem desetletju našega stoletja se na Koroškem ustanovi vrsta slovenskih lokalnih katoliških izobraževalnih društev, pride pa tudi do ustanovitve raznih drugih slovenskih društev,

Na proslavi 70-letnice SPD „Edinost“ v škočičah so bili zaslužni člani počaščeni ter so prejeli Drabosnjakova priznanja SPZ in Gallusove značke ZKOS

K. k. k. m. t. Landespräsidium
präs. 3/7 1907 Z 2675

Kr. deželna vlada!

Podpisani namerava ustanoviti društvo
z imenom: „Slovenska, kristiansko socialna
zveza za Koroško“, s sedežem v Celovcu,
naznanja to, prilagaja zakonito zahtevanih
petih izvodov pravnih, ter prosi,
da se to naznanilo blagovoli vzeti v
vednost.

~~Celovec, dne 2. julija 1907~~

Naslov: *J. E. Ehrlich Lambert*
stolni kaplan
Zabnice (Saisnitz) dne 3. julija
1907

ki presegajo lokalni pomen. Izobraževalna društva nadaljujejo z delom Ciril-Metodovih podružnic in jim je osnovna smernica za delo istotako narodno-obrambna misel. V že citiranem Slovenskem vestniku beremo, da „je misel slovenske enotnosti in kulturne skupnosti ter spoznanje nujnosti med-

sebojne povezanosti od nekdaj bila na Koroškem močnejša kot v središču slovenskega naroda. Na obrobem ozemlju, ki je bilo stalno in neposredno izpostavljeno potujčevanju, zato tudi nikdar ni prišlo do takih oblik opredelitve kakor drugod. V kolikor pa je vendar prišlo do enostran-

ske ožine, le-ta ni prihajala iz ljudskih množic samih, ki vse so se čutile vsaj glede narodnosti enako ogrožene, marveč od nekaterih posameznikov.“

Tako je prišlo v drugi polovici 1907 na Koroškem do ustanovitve tretje pomembne narodno-obrambne organizacije. Poleg organizi-

rane dejavnosti na gospodarskem področju in ob delovanju centralne politične organizacije se ustanovi 20. oktobra 1907 v „rokodelskem domu“ (danes bolj znan pod nazivom Kolpingov dom, ki so ga soustvarili Andrej Einspieler in drugi slovenski duhovniki) „Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško“. Potreba po taki organizaciji se je pokazala že na ustanovnem občnem zboru, ko je zvezi takoj pristopilo 12 izobraževalnih društev. Sestavo prvega odbora Zveze je sporočil koroškim Slovencem Mir 9. 11. 1907: „Odbor ji sestoji iz sledečih gg.: Mat. Ražun, predsednik; dr. Lam. Ehrlich, podpredsednik; Val. Jug, tajnik; P. Vunček, blagajnik; Janko Arnuš, Ant. Gril in Leopold Abraham, odborniki.“

Slovenska krščansko-socialna zveza si je zadala sledeč namen:

- ustanavljati, združevati in izpopolnjevati nepolitična društva krščansko-socialnih načel med koroškimi Slovenci ter jih gmotno in duševno podpirati;

- pospeševati pouk, vzgojo in izobrazbo med Slovenci na Koroškem v krščanskem in narodnem duhu;

- podpirati in zastopati šolske težnje koroških Slovencev.

Pomemben korak je naredila mlada organizacija na svojem prvem rednem občnem zboru 12. januarja 1908 z ustanovitvijo posebne prosvetne pisarne v Celovcu. V kratkem obdobju do prve svetovne vojne je doživela silen razmah. Čeprav se je nemški nacionalizem prav v zvezi s svojo osvajalsko politiko na balkanskem polotoku še stopnjeval in vedno huje pritisikal na vse Slovence, je raslo iz leta v leto število društev. Občnega zbora le-

ta 1911 se udeleži že 34 izobraževalnih društev, dve leti pozneje pa se zbere na Zvezinem občnem zboru 200 delegatov iz vseh krajev Koroške. Prva svetovna vojna je zadala Zvezi hude udarce. Vendar tudi v tem času ne zamre ljudsko-prosvetna dejavnost. Kljub internacijam vidnih kulturno-političnih delavcev in kljub raznim šikanam vojaških oblasti, čigar tarča so na Koroškem v prvi vrsti Slovenci, podpiše majsko deklaracijo na tisoče koroških Slovencev.

Desetletnica Zveze je minila brez večjih proslav. Kdo bi bil v vojnem času tudi še proslavljal. Cesar-ska Avstrija je stopala v grob, ki si ga je z veliko prizadevnostjo skozi desetletja sama kopala.

Po 10. oktobru 1920 je „spravna daritev“ na nekem celovškem trgu simbolično ponazarjala, kakšna usoda čaka tiste, ki se niso odločili za Avstrijo. Žih-poljski vindišar se je rokoval le v imenu tistih, ki so se sami nazivali „Nemcem prijazni Slovenci“.

Po kratkem zatišju 1921 vsepovsod zopet zaživijo društva. Veliko vzpodbudno delo je v tem oziru opravil „Koroški Slovenec“, ki ga je ustanovil Franc Aichholzer. Ob tem moramo seveda upoštevati razmere, v katerih je prišlo do poživitve. Praktično vsi slovenski izobraženci so morali po plebiscitu zapustiti Koroško. Bil je visokošolec Zdravko Zwitter, ki je povabil preko „Koroškega Slovenca“ izobraževalna društva na skupno zborovanje v Šentjakob v Rožu. O tem prvem zborovanju izobraževalnih društev po prvi svetovni vojni je poročal „Koroški Slovenec“ dne 24. 8. 1921: „Dne 7. avgusta se je vršil v Nar. domu v Št. Jakobu v Rožu shod zastopnikov rožanskih izobraževalnih društev. Zastopa-

na so bila vsa izobraževalna društva od Šmarjete do Dobrača, prišli so Zahomčani, fantje in dekleta iz Podravelj, Lipe, Št. Tomaža pri Celovcu itd. Podjuna žabilog ni bila zastopana. Referirali so: gosp. Aichholzer o preosnovi izobraževalnih društev, o upeljavi deških klubov in o podrobnih organizaciji kmečke mladine, gosp. Gastl o poživitvi in preureditvi mladinskih organizacij, gosp. Ogris iz Bilčovsa je poročal o vzglednem delovanju izobraževalnega društva v Bilčovsu. Po debati glede ustanovitve centrale rožanskih izobraž. društev je prišlo do sklepa, da skliče g. Ogris v Celovcu občni zbor slov. kršč. soc. zveze za Koroško in se vprašanje izobraževalnih društev prepusti v pretres občnemu zboru.“ Kot vemo, je Jankotu Ogrisu tudi po letu 1945 pripadla naloga, da je sklical prvi občni zbor Slovenske prosvetne zveze po drugi svetovni vojni. Drugi referent prvega šentjakobskega zborovanja po prvi svetovni vojni, Anton Gastl, pa je moral kmalu zatem priti navzkriž z varnostnimi organi, ki so ga na osnovi nekega letaka obdolžili veleizdaje. Pod pretvezo te obdolžitve so potem koroške oblasti zavračale upravičene pritožbe in zahteve koroških Slovencev, odnosno Slovenskega šolskega društva po obnovitvi slovenskih šol v Šentjakobu in Šentrupertu pri Velikovcu.

Nekoliko pred šentjakobskim zborovanjem so se v Šmihelu nad Pliberkom dne 20. 7. 1921 srečala izobraževalna društva pliberške okolice.

Do uresničitve šentjakobskega sklepa je prišlo naslednje leto.

„Dne 2. 3. 1922 se je v Celovcu prvič po plebiscitu zbralo veliko zastopnikov naših društev iz vseh delov

Koroške, četudi je bilo za nekatere kraje očitno, da je Heimatdienstu pokorna pošta imela svoje prste vmes, da nekatera društva niso dobila vabil, zašto pa so druga društva bila tem številneje zastopana. Ta občni zbor je pokazal, da sedanji koroški Slovenci niso Slovenci rajne Avstrije, ampak Slovenci polni ponosa in poguma, ki ne klonajo vraču tudi ob najhujšem pritisku, Slovenci, ki so pripravljeni z vsemi postavnimi sredstvi boriti se za svoje pravice tudi do svoje nove najvišje instance: do Zveze narodov." (SV 29. marca 1968, šte. 13, str. 3). Prav v tem času se je Slovensko šolsko društvo v sporu glede šol v Šentjakobu in v Šentpetru obrnilo do imenovane mednarodne organizacije.

Kulturno-izobraževalno delo je v naslednjih letih

pod vodstvom povojnega predsednika Zveze, Sekola, napredovalo. Obenem pa se koroški Slovenci srečajo z novimi oblikami represije s strani nahujskanih krogov večinskega naroda. Razne razbijaške kolone in tolpe so napadale slovenske kulturne prireditve, jih skušale motiti in tudi fizično napadale obiskovalce le-teh. Pod drugimi, za večinski narod še bolj sramotnimi okoliščinami se je ta žalostna igra ponovila po drugi svetovni vojni, ko so fašisti iz vseh vetrov napadali slovenske prireditve.

Pomembno odločitev je Zveza sprejela leta 1927 s sklepom, da se ustanovi v Celovcu centralna knjižnica. Sicer vemo, kakšna je bila usoda te knjižnice v drugi svetovni vojni, vendar je le treba povedati, da na gradadah niso zgorele vse knjige te knjižnice in se po-

javi zdaj ena zdaj druga, ker še niso izrezali vseh žigov ali pa so jih nemški temeljitosti navkljub prezrli. Tudi to delo se je po drugi svetovni vojni obnovilo in zadobilo prav v zadnjih letih obetajoče oblike.

Konec drugega desetletja je bilo včlanjenih v Zvezo 47 društev, ki so deloma živahno delovala, delno pa obstojala le na papirju, kar ob poznanih koroških razmerah sploh ne preseneča. Leta 1927 začne v okviru Zveze delovati Milka Hartmanova. Na občnem zboru 1928, dvajset let po prvem rednem občnem zboru in po ustanovitvi centralne pisarne, je bilo zastopanih 23 društev. Tajnik Potočnik je poročal o Prosvetnem dnevu kmetijskega ljudstva v Šmihelu nad Pliberkom; povedal je, da se slična prireditve v Rožu „še

Naša pesem ne bo zamrla: poleg znanega mešanega pevskega zbora...

ni posrečila", govoril je tudi o "organizatoričnem tečaju", o "kmetijsko-izobraževalnem" tečaju ter o "gospodinjstvih tečajih" pod vodstvom Hartmanove in s tem zajel manj poznano dejavnost Zveze, ki se je predvsem zrcalila v odrskih in pevskih nastopih. Dr. Zeichen je govoril o glavni problematiki slovenske prosele na Koroškem, o delu z mladino ter v tej zvezi predlagal "sestanke z naraščajniki" ter menil: "Žal, da nam manjka specifičnih knjig za našo mladino, ker je pouk v materinem jeziku v šolah tako pomanjkljiv, oziroma ga razen verouka sploh ni, da bi mladina mogla slovensko knjigo razumeti in bi tako dobila veselje do čitaja in lepe knjige. Na sestankih se mora mladina naravnost uvesti v slovensko čitanje." (Koroški Slovenec, 18. 7.

1928, štev. 29, str. 1). Skrb za mladino pride do izraza na vseh občnih zbiorih Zveze med obema vojnoma in seveda tudi po drugi svetovni vojni.

Pritisk na koroške Slovence se je stopnjeval. Italijanski fašizem je nadaljeval "z groznim procesom nasilnega poitalijančevanja" med primorskimi Slovenci, ki so bili v tedanjih razmerah "najbolj kruto preganjano ljudstvo v celi Evropi" (Kor. Slov. 1. februarja 1933, štev. 5, str. 1). V Nemčiji je Hitler zamenjal Schleicherja. V Avstriji je klerofašizem dvigal svojo glavo. Ob priložnosti popotovanja državnega tajnika majorja Feyja po plebiscitnem ozemlju je zastopnik koroškega "Heimatschutz" velikovski župan Pötsch zahteval od države razpust slovenskih narodnih organizacij. Ta frontalni na-

pad na vse slovenske ustanove na Koroškem je Koroški Slovenec objavil "brez vsakega nadaljnega komentara" 1. februarja 1933: "Zastopnik koroškega Heimatschutzja župan Pötsch je raztolmačil želje tamošnjega prebivalstva drž. tajniku konkretnije z zahtevo, naj država ustavi list Koroški Slovenec in razpusti vse kulturne, gospodarske in politične organizacije slovenske manjšine na Koroškem. Svojo zahtevo utemeljuje, da se na ta način zavaruje mejo proti sosednjima državama."

V istem letu pride do prve prepovedi kulturne prireditve slovenske manjšine na Koroškem. Kaj se je zgodilo? Slovenski zbori iz Galicije, Žitare vasi, Št. Lipša, Št. Petra na Vašinjah, Škocijana, Št. Vida in Radiš so napovedali v gostilni pri Mostniku ob Galiciji dobro-

...tudi že mladi naraščaj goji petje v okviru SPD „Danica“ v št. Vidu v Podjunu

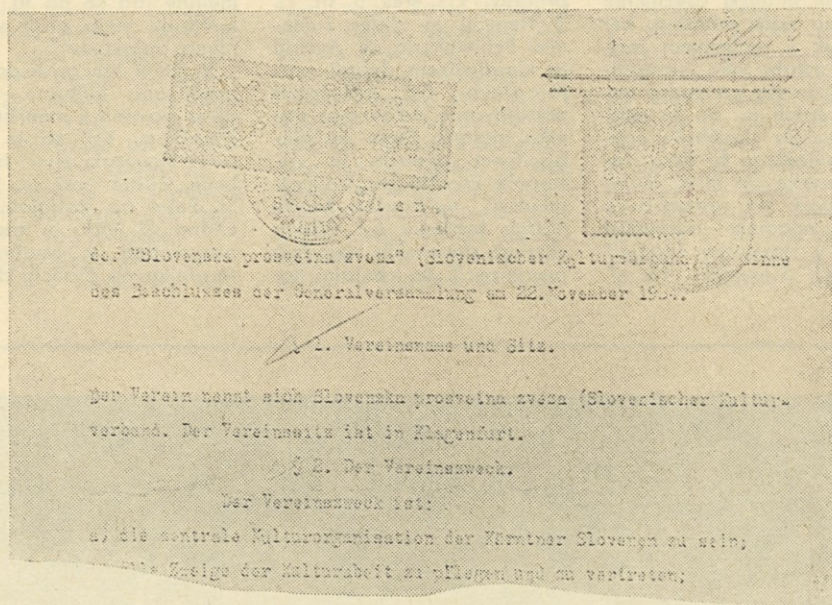
delni koncert za reveže medgorske in gališke občine. Prireditev je organizirala Zveza. Celovski nemški nacionalni listi so prinesli vest, da bo pri Mostniku pelo neko ljubljansko pevsko društvo in pripomnili, „da je taka prireditev izzivanje domovini zvestega ljudstva“ (Kor. Slov. 23. avgusta 1933, štev. 34, str. 1). Ko pritisk na gostilničarja ni zalegel, se je pri varnostnem nadzorniku Barger-

miru je zato dolžnost varnostne oblasti, da prireditev prepove“ (Kor. Slovenec n. o. m.). Prav na tem primeru vidimo tisto čudno zmes „argumentacije“, ki se pozneje ponavlja. In še to: nedemokratičen poseg in nazivem se še skrivata pod pretnost „obrambnega boja“, ki vsebolj postaja propagandno sredstvo in zlato tele.

Razpust parlamenta je imel posledice tudi za ko-

in na okoliščino, da tudi ni spremenila ničesar na žolskem področju. Vrh tega so dobili prav v tem času duhovniki prepoved delovanja v družtvih.

Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško se je ob pričetku stanovske države preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo in prevzela tudi politične naloge, ki jih je pred tem opravljalo politično in gospodarsko društvo.

ju zglasila neka deputacija in zagrozila z nasiljem. Oblast je ustregla in navedla sledeče razloge za prepoved: „Kraj, kjer naj bi se prireditev vršila, je igral posebno vlogo v obrambnih bojih proti Jugoslaviji in bi zato taista pri domovinizvestem nemškem ljudstvu vzbudila veliko razburjanje in nejevoljo, tako da bi bili javna varnost, mir in red ogroženi. Dejansko so različni krogi iz prebivalstva proti prireditvi protestirali in izjavili, da jo bodo motili. V interesu javnega reda in

roške Slovence. Stanovska država je onemogočala tudi delovanje Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Čeprav so na raznih manjšinskih kongresih govorili o naklonjenosti Avstrije manjšinam, se je ta naklonjenost odražala predvsem v deklarativnih, papirnatih izjavah, ki so jih nekateri koroški Slovenci kupili z doslednim izvajanjem želj stanovske države. Ob tem je treba opozoriti le na propadla pogajanja za kulturno avtonomijo, ki jih stanovska država ni obnovila

Stanovski državi je po nekaj letih odklenalo, za koroške Slovence, za vse miroljubne in napredne ljudi pa so napočila še strahotnejša leta. Slovenska prosvetna zveza je stopala v četrto desetletje svojega delovanja. S spretnostjo je vodila politiko v naslednjih letih vse do razpusta 1941. Nacistični veljaki so poznali pot in cilj, domačim nacističnim mogotcem pa se je že mudilo in so prav nestrpno pričakovali in pripravljali Koroško na dan, ko naj bi bila odrešena Slovencev. Interesi med Veli-

ko Nemčijo in Jugoslavijo so narekovali kolikor toliko previden in obziren odnos do koroških Slovencev in do Slovenske prosvetne zveze. Kljub izjavi Slovenske prosvetne zveze z dne 17. 3. 1938 pa je razvoj šel že v tistem trenutku drugo pot. Izjava je seveda nastala pod pritiskom razmer, če ne pod direktnim pritiskom in ima sledečo vsebino (Kor. Slov. 23. 3. 1938, šte. 12, str. 2):

„Slovenska prosvetna zveza odločno zavrača v inozemskem časopisju razširjene vesti o razmerah v Spodnji Koroški ter ugotavlja:

1. da „Koroški Slovenec“, glasilo koroških Slovencev, neovirano naprej izhaja,

2. da ni bil niti urednik imenovanega glasila niti katerakoli druga oseba zbog narodno-kulturnega udejstvovanja aretirana,

3. da so merodajne osebe dež. glavarstva zastopnikom Slovenske prosvetne zveze zagotovile, da je slovensko udejstvovanje na kulturnem in gospodarskem področju zajamčeno.”

V pozivu za glasovanje dne 10. aprila 1938 sta predstavnik slovenskih organizacij dr. Franc Petek in dr. Joško Tischler poudarjala, da „Ja 10. aprila 1938 v smislu narodnega socializma ne spreminja ničesar na naši pripadnosti k slovenski narodnosti in na razmerju do materinskega našega naroda“ ter govorila o „formalni potrditvi“ priključitve Avstrije k Nemčiji (Kor. Slov. 30. marca 1938, šte. 13, str. 1).

Dokaj spretno, prosto in kritično pisanje „Koroškega Slovenca“ ter izjave predsednika Slovenske prosvetne zveze dr. Tischlerja ob raznih priložnostih so bile možne le ob upoštevanju meddržavnih interesov Velike Nemčije, kot je to ob primeru potrditve društvenih pravil leta 1939 s strani

nacistične Nemčije nazorno prikazal Dušan Biber v knjigi „Nacizem in Nemci v Jugoslaviji“. Isto velja za dovoljenje izdajanja mladinskega lista „Mladi Koročan“.

Prva večja kulturna prireditve v novi državi je bila konec junija 1938 pri Prangerju v Zmočicah, kjer se je zbralo nad šeststo koroških Slovencev in s tem izpričalo pripadnost k slovenskemu narodu. Tako številne udeležbe nasprotnik očitno ni pričakoval. Praznovanje tridesetletnice Slovenske prosvetne zveze dne 24. julija v Globasnici pod nazivom „Slovenski dan“ je varnostna oblast prepovedala. Osrednji prosvetni odbor — SPZ praktično oz. formalno ni obstajala več — je izdal zato poseben poziv:

„Rojaki! Podjunčani!

Pozor!

Slovenski dan dne 24. julija v Globasnici je varnostna oblast prepovedala. Prireditve s istim sporedom se vrši nepreključno 31. julija 1938 z začetkom ob 3. uri pop.. Spored in podrobnosti so razvidni z lepakov in zadnje številke našega lista. Osrednji prosvetni odbor pričakuje polnoštevilno udeležbo rojakov od blizu in daleč“ (Kor. Slov. 20. 7. 1938, šte. 29, str. 1).

Slovenske manifestacije v kraljestvu kralja Matjaža se je udeležilo nad 1000 oseb in s tem izpričalo in potrdilo zvestobo slovenskemu narodu in svojim voditeljem. Ob tej priliki se je predsednik prosvetne centralne Joško Tischler spomnil tudi bivših voditeljev prosvete in povedal več kot v že citirani izjavi, ki jo je v drugi točki naravnost korigiral: „Košir, Sekol, Starc, Poljanec — bivši voditelji prosvete — za nas to niso imena, marveč vzori delavnosti, požrtvovalnosti in nesebičnosti. Narod gleda vse, kar se dogaja okoli slo-

venskih duhovnikov, iz slovenskega vidika. Dokler se ne pove, kaj te naše može obremenjuje, smo prepričani, da so obremenjeni samo po delu za svoj slovenski narod.“ (Kor. Slov. 3. avg. 1938, šte. 31, str. 1). Posebno je naglasil povezanost koroških Slovencev do „materinskega naroda“. „Kakor vzdržujejo nemške manjšine kulturne slike z materinskim narodom preko državnih meja, tako bomo tudi mi koroški Slovenci ščitili in branili slovensko zemljo, ščitili našo svojstvenost od jezika do šege in melodije in vzdrževali kulturne slike z materinskim narodom v Jugoslaviji“. (Kor. Slov. n. o. m.)

Slej ko prej je prosvetna centrala skrbela za najmlajši rod. Nacizem je že zdavnaj odpravil vse oblike utrakvistične šole in začel z germanizacijo potom vrtecev. „Koroški Slovenec“ je ugotavljal: „Na Koroškem dejstva ne odgovarjajo narodno-socialističnim načelom! To dokazujejo naše šole in dokazujejo otroški vrtci, katerih pomembni namen ofiциelno potrjuje urad narodno-socialističnega odseka za ljudsko blaginjo. Na to nedoslednost opozarjamo čvarje narodno-socialistične ideologije!“ (Kor. Slov. 7. sept. 1938, šte. 36, str. 1) Da take in podobne besede niso bile pogodu nacistom, ni treba posebej poudarjati.

Dne 25. avgusta 1938 je Slovenska prosvetna zveza zgubila svojega bivšega predsednika Vinka Poljanca, ki so mu nacistični zaporji skrajšali življenje. Slovenski koroški narod ga je spremljal na njegovi zadnji poti. Slovenska prosvetna centrala pa je želela, da bi stala „pričenjajoča se sezona naše slovenske prosvete“ v Poljančevem znamenju in „Koroški Slovenec“ (5. okt. 1938, šte. 40,

str. 1) je še posebej opozoril na „pomanjkljivosti šolske vzgoje“. Splošne besede Poljančevemu spominu dopuščajo domnevo, da nacistična oblast ni trpela, da bi se „Koroški Slovenec“ primerno oddolžil pokojnikovemu spominu.

„Koroški Slovenec“ je v svoji prvi številki leta 1939 poročal o občnem zboru Slovenske prosvetne zveze in priobčil govor predsednika Tischlerja, ki je govoril o razmerju med koroškimi Slovenci in Veliko Nemčijo. Poudaril je, da Slovenci s „svojo narodno pripadnostjo“ niso prav nikomur na voljo in naglasil „tesno kulturno povezanost z materinskim narodom na drugi strani“, povedal, da „slovenski kulturni vplivi segajo daleč preko Karavank prav v naša srca“ in rekel, da koroški Slovenci v Karavankah niso nikdar videli ali gledali kulturnih meja. Gotovo predsednikove besede niso bile izraz nekega osebnega gledanja, temveč so predstavljale mnenje in gledanje koroških slovenskih kulturnih delavcev. Nadalje je govornik spomnil nacistično oblast na dejstvo, da so slovenske organizacije 10. aprila 1938 povezale svojo izpoved za državo z izpovedjo za slovensko narodno skupnost. Na glasovalnem ozemlju sta se pred 10. aprilom 1938 pojavila tudi Maier- Kaibitsch ter deželni glavar Pawlowski. Očitno sta se oba nacistična mogotca ustrašila možnosti, da bi bilo na nekdanjem glasovalnem območju oddano večje število NE-glasovnic za formalno potrditev priključitve k Veliki Nemčiji. V tej zvezi je Tischler povedal: „V Borovljah je imenovani gospod (Maier Kaibitsch, op. avtorja) povedal sledeče: ‚Ni pa izpolnila vlada Slovincem danih obljub. Sedaj smo v Veliki Nemčiji in kar je bilo

prej samo na papirju, se bo odslej tudi izpolnjevalo, kajti pravi Nemec ne preloži besede.‘ Temu je še gospod deželni glavar Pawlowski dostavil 7. aprila v Št. Jakobu: ‚Vaša kultura, vaša kulturna svojstvenost bodo pod zaščito tretjega rajha bolje zavarovane, kakor pod bivšo Avstrijo, kajti Nemčija, ki je svojo veličino zgradila na narodnosti, bo razumela tudi tujo narodnost.‘ Navedene izjave in tudi osebna zagotovila, ki smo jih dobili ob raznih prilikah, stojijo v polnem nasprotju z našim dejanskim položajem. Pravice, ki smo jih imeli — celo po priznanju imenovanih gospodov — samo na papirju, so tudi danes na papirju, samo da je izginilo še marsikaj, kar smo doslej imeli: izginilo je 67 dvojezičnih šol, v katere je po uradni statistiki prihajalo v šolskem letu 1936/37 10.253 slovenskih otrok, izginil je slovenski abecednik, prepovedana je celo latinica, cela vrsta slovenske zmožnosti učiteljev je prestavljenih v nemške kraje. Da bi se germanizacija še pospešila, naj pomaga ju otroški vrtci, katerih pomenčevalna naloga se po listih javno priznava. To so stvari, ki niso v skladu z danimi zagotovili...”

Istočasno je Slovenska prosvetna zveza odklonila priznavalno načelo pri ljudskem štetju maja 1939. Na račun nacističnih mogotcev, ki so z Maier Kaibitschem na čelu kovali že čisto druge načrte, pa je bilo rečeno: „To izpolnjevanje vseh dolžnosti bi pač zaslužilo, da se prijavljena zborovanja ne bi razpuščala po vaških mogočnejših, da se dovoljeni gospodinjski tečaji ne bi preprečevali, da se pri slovenskih prireditvah ne bi zahtevala uporaba državnega jezika, da se ne bi ovirale naše kulturne prireditve, da se ne bi raz-

puščala naša kulturna družstva, da se slovenskemu zdravniku ne bi onemogočila naselitev v slovenskem ozemlju, da se ne bi grozilo slovenskemu nastavljenju z odpustom iz javne službe ali celo od dela na cesti, če še nadalje sodeluje v slovenskem kulturnem društvu, in da se ne bi slovenskim gospodarjem odtegovala državna pomoč za njihove otroke.”

Dejansko je deželni šolski svet kmalu po občnem zboru prepovedal gospodinjske tečaje Slovenske prosvetne zveze, ki jih je meseca novembra 1938 za leto 1939 še dovolil. Prvi od javljenih tečajev v Dobrli vasi je odpadel „vsled tehničnih zaprek“, drugi — v Škofjicah — „je bil vsled motenja miru prepovedan.“ (Kor. Slov. 15. 2. 1939, štev. 7, str. 2 in 3). Bila sta napovedana še tečaja na Kostanjah in v Št. Vidu. Tečaji, njihova organizacija in izvedba, so bili odslej pridržani nacistični kmečki organizaciji. Tako je oblast krčila delokrog prosvetne zveze.

Svoj proglas je izdala Slovenska prosvetna zveza tudi ob priložnosti ljudskega štetja maja 1939. Vredno je, da ga podamo v celoti:

„Koroški Slovenci!

Naša osebna in narodna čast terja od nas priznanje:

Naš materin jezik je slovenski!

Mi pripadamo k slovenski narodni družini!

To potrjuje naša nprav, molitev in govorica, pesem in melodija, to potrjuje naša tisočletna zgodovina!

Zato izpovejmo slovensko materno govorico in slovensko narodnost v besedi in dejanju povsod pred vsakomur!

Predstoječe ljudsko štetje predvsem terja od nas vestne, jasne odgovore.

Tako bomo odgovarjali:
Staatsangehörigkeit:

Deutschland

Muttersprache:

Slovenisch

Volkszugehörigkeit

Slovenisch

Opozarjamo, da so neresnični odgovori postavno kaznivi in za Slovence nečastni.

Slovenska
prosvetna zveza."

Danes vemo, kakšen je bil odziv koroških Slovencev na ta poziv Slovenske prosvetne zveze, čeprav moramo ob tem seveda soupoštevati tudi "določen strah" zaradi nekorektnih odgovorov. Ni manjkalo pa tudi tistih, ki so skušali kovati na osnovi ljudskega štetja svoje načrte. Zopet se je oglasila Slovenska prosvetna zveza: "Nepoklicani trdijo, da bodo Slovenci, ki so se ob priliki zadnjega ljudskega štetja izjavili k slovenski narodni

družini, prisilno izseljeni in zamenjani z Nemci iz Jugoslavije, da bodo narodno-zavednim Slovincem ukinjene socialne ugodnosti drž. zakona kot podpore novoporočencem, otroške doklade i. dr.... Tudi Slovenska prosvetna zveza bo razburljive, neresnične izjave, ki motijo javni red in mir, takoj naznanila državnim policiji" (Kor. Slov. 26. 7. 1939, štev. 28, str. 1).

Avgusta 1939 je oblast odobrila enotna pravila slovenskih prosvetnih organizacij. V kakšni relaciji je treba videti to odobritev, je bilo že rečeno. Društveni namen je bil takole zastavljen (Kor. Slov. 18. 10. 1939, štev. 32, str. 4):

● Društvo pospešuje in krepí prirojeno narodnost slovenske koroške družine v vseh njenih elementih,

● utrjuje občestveno življenje v vasi, stanu in narodu,

● nudi članom narodne družine strokovno izobrazbo in telesno blagostanje, jih navaja k štednji in zmernosti ter posređuje ljudstvu pošteno zabavo.

Koroški Slovenec je videl v slovenskem kulturnem društvu "varuha slovenskega značaja naših krajev in našega ljudstva" ter "zaščitnika domače slovenske govorice, slovenske pesmi in knjige, domače šege in starega običaja" (Kor. Slov. u. o. m.).

Zadnji občni zbor (konec decembra 1939) pred dokončno likvidacijo je vodil podpredsednik Janko Ogris, ki je pozdravil nad 200 zastopnikov 33 članic Zveze. Več govornikov je pozivalo k novim delovnim naporom na kulturnem področju, prav posebno, ker je oblast bila dovolila pravila.

Ob pričetku nove prosvetne sezone jeseni 1940 je Slovenska prosvetna zveza

Naši prosvetaši se udeležujejo tudi na dramskem področju

pozivala Slovence in Slovenke k povečani in prvenstveni skrbi „za našo mladino, ki mora nadaljevati naše delo in narodno življenje“. „Zavedna slovenska vzgoja v naših družinah je največja dolžnost slehernega rojaka. Naš klic gre na vse: na delo za krepkost in zavednost slovenskega naroda na Koroškem!“ (Kor. Slov. 25. 9. 1940, štev. 39, str. 3).

Na Štefanovo leta 1940 se je slovenska narodna družina spomnila na proslavi v Celovcu — zadnji večji prireditvi pred ukinitvijo — sinov-vojakov. Svojevrsna prireditev: osrednji zastopnik Slovenske prosvetne zveze je ob tej priliki pozdravil „spoštovane delegate slovenske Koroške“ ob navzočnosti nemške vojske, prireditev samo pa so zaključili s himno „Slovenec sem“.

Zadnja vidna akcija Slovenske prosvetne zveze pred napadom Nemčije na Jugoslavijo je bila izdaja „Družinskih večernic“ kot „skromen nadomestek za letos izpadle Mohorjeve“. Prosvetna centrala je namenila večernice „za tihe, zbrane urice v slovenskih družinah“. Kaj so bile in kakšen namen so imele? — „V prvi vrsti so dokument naše slovenske kulturne volje. Tudi danes še ima slovenska Koroška svoje misli in težnje, svoj nazor o življenju in svetu. Tudi danes izjavlja rod Zilje, Roža, gornjancev in objezerjanov in Podjune svojo pripadnost k slovenskemu kulturnemu krogu. Veliki slovenski sinovi — Prešern, Aškerc, Gregorčič, Cankar, Župančič, Pregelj, Meško, Finžgar, brata Vodnika — so glasniki naše notranjosti, našega duha in srca. Številni sotrudniki Večernic, četudi večinoma brezimni, prisrčni interes rojakov za izdajo in topla vnema zanjo so za to našo trditev najboljši do-

DRUŽINSKE VEČERNICE

kaz. Tako naj bi Večernice postale nekaka ljudska čitanka. Posebno naše življenje je ena sama šola in srečen tisti, ki se zna v tej šoli učiti in si nabirati spoznanja, ki so trajna in nespremenljiva“ (Kor. Slov. 12. 3. 1941, štev. 11, str. 2 in 3).

Kmalu zatem se je naci-zem razdivjal nad slovenskim narodom ne le na Koroškem. Ni bilo več treba nobenih lepih besed, nobenih prepovedi, slovenski življ na Koroškem je bil obsojen na pogin oz. preganstvo. Nacistična oblast je prepovedala vsa kulturna društva, spravila njih premoženje in uničila vse knjižnice. Veliko število kulturnih delavcev je bilo izseljenih.

In vendar se je slovenska pesem kljubovalno oglasila v koncentracijskih taboriščih in uporno zadonela ob partizanskih ognjih sredi gozdov po vseh slovenskih pokrajinah. Kljub zapovedi „Kärntner sprich deutsch!“ podivjanim nemškim kulturnoscem ni uspelo doseči svojih naklepov.

Kljub velikim žrtvam je kulturno delo med koroškimi Slovenci po drugi svetovni vojni zaživelo in doživelo nov razmah. Zasedbene oblasti sicer niso takoj obnovile slovensko prosvetno organizacijo in so zavirale normalen razvoj. Tako je Osvobodilna fronta s svojim kulturnim odsekom vodila prosvetno dejavnost; na raznih manifestacijah in prireditvah Osvobodilne

fronte so slovenski prosvetaši prispevali svoj delež. Tako je prosvetna dejavnost že živela, ko so 16. 5. 1946 oblasti končno potrdile pravila Slovenske prosvetne zveze. V bistvu so bila to pravila iz leta 1934 oziroma 1937. Vendar je oblast namenu društva pripisala oziroma zahtevala nov odstavek: namen društva je, ... „podpirati lojalno in z vsemi močmi obnovo Avstrije, čigar obstoj garantirajo zavezniki ter v svojih vrstah gojiti duh miru in odločno nasprotovati vsem terorističnim in šovinističnim pojavom...“. O tem, kakšne posledice je imel ta poseg oblasti, danes ne moremo pisati, ker bi morali prikazati kompleksen politični razvoj in vsa dogajanja v zvezi s koroškimi Slovenci vse do trenutka, ko je dokončno padla odločitev, da ostanejo avstrijske meje nespremenjene.

V prvih povojnih letih je prodrla pri kulturnem delovanju napredna misel. „Dan slovenskih izseljencev“ 15. aprila 1946 je bil prva velika kulturna manifestacija koroških Slovencev, ki pa je določeni krogi na Koroškem niso mogli prebaviti in so se spravili nad udeležence s kamenjem in brizgalnami. Prvič so na Koroškem uprizorili Cankarjevega „Hlapca Jerneja“, igrali Žiškovo „Miklovo Zallo“; zbori Slovenske prosvetne zveze so junija 1947 prvič nastopili v mestnem gledališču, obnovila se je vsa predvojna prosvetna dejavnost, — med drugim je bila obnovljena Centralna študijska knjižnica Slovenske prosvetne zveze v Celovcu — dodale so se nove oblike kulturne dejavnosti.

Svojo obletnico je obha-

jala Slovenska prosvetna zveza s pevskim koncertom v celovškem gledališču, kjer je tekmovalo večje število zborov iz raznih predelov južne Koroške. Ob tej priložnosti je predsednik Slovenske prosvetne zveze dr. Franci Zwitter naglasil, „da ni je svojevrstne ljubljanske, tržaške, goriške ali celovške, še prav pa ne posebne koroško-slovenske kulture, temveč je ena sama slovenska kultura“ (SV 24. 4. 1948, šte. 24, str. 1). Prav to slovensko kulturo je Slovenska prosvetna zveza hotela zagotoviti slovenski mladini na Koroškem z zahtevo po narodnem šolstvu, še posebno pa z zahtevo po slovenski gimnaziji in učiteljski v Celovcu. Ob 40. obletnici se zaznajo prvi znaki razhajanja na kulturnem področju, ki se pozneje stopnjujejo in privedejo do cepitve.

V naslednjem desetletju Slovenska prosvetna zveza enkrat bolj, drugič zopet manj uspešno deluje in dviga raven svojega dela. Leta 1954 na novo in obširno formulira namen svojega delovanja. Da bi se Slovenska prosvetna zveza vsaj nekoliko oddolžila požrtvovalnemu delu posameznih prosvetašev in društev, je 1958 ustanovila Drabosnjakovo priznanje, ki ga je že istega leta podelila vsem društvom in vrsti zaslužnih posameznikov. Ob zlatem jubileju Zveze se koroški nestrpneži zaganjajo z vso silo v rezultat protifašističnega boja koroških Slovencev, v dvojezično osnovno šolo. Tako ni čudno, da predsednik Slovenske prosvetne zveze opozori pri jubilejni prireditvi navzočega deželnega glavarja Wedeniga na problem šolstva: „... Tem bolj smo zato razočarani, da se

moramo še vedno boriti za ohranitev osnovnega šolstva! Zdi se mi zato potrebno, da tudi ob tej priložnosti apeliram na vse dobro misleče v avstrijskem ljudstvu: V interesu mirnega sožitja in vedno večjega medsebojnega razumevanja upoštevajte naše stališče: Ne odstranitev ali spreminjanje obstoječe odredbe, ne okrnjevanje našega jezika v šoli, temveč resnično izvajanje odredbe! To je naše nesprenmenljivo stališče, pa hkrati tudi jamstvo za prepotrebno pomiritev v deželi in za medsebojno odkritosrčno razumevanje. Počlovečenje medčloveških odnosov — to je cilj in smoter naše ljudsko-prosvetne dejavnosti, to pa mora biti tudi zadnji in prvenstveni cilj vsake resnične šolske vzgoje! Zbliževati mladino sosednih narodov v skupni šoli, ne pa jo deliti v dva sovražna tabora že v šolski dobi.“ (SV 20. 6. 1958, šte. 25, str. 2) Deželni glavar Wedenig pa je septembra istega leta ukinil obvezno dvojezično osnovno šolstvo in s tem zadal slovenskemu prosvetnemu delu na Koroškem najhujši udarec. Sicer je deset let pozneje njegov naslednik Sima ob 60-letnici Slovenske prosvetne zveze priznal, da je delež, ki ga doprinašajo koroški Slovenci s kulturno-prosvetnim delom, za Koroško velike vrednosti, seveda pa to priznanje na odnosu dežele do osnovnih slovenskih kulturnih potreb ni ničesar spremenilo.

Tako rase slovenska kultura na Koroškem naprej svoje samoniklo, vendar samorastniško zavedno življenje in je deležna le majhnih drobtin iz bogato obložene mize.

Dr. Avguštin Malle

Posekana lipa

I.

Ležala lipa je, grdo razklana,
na robu razorane njive,
kot kup groze, mrhovine.

Me v srcu je zažgala rana,
so skrčile se misli sive:
Je to podoba domovine!

II.

Ja, domovina moja, lipi si podobna,
ko roka tujca, roka zlobna
ti lomi, krha žlahtne veje,

ko zlobno nas odštevava, šteje
in z ropom duš si polni žep,
da stre nas Judežev pohlep.

III.

Koliko ta pohlep požrl nam je
otrok — ne moremo prešteti
vseh cvetov, listja lipe stare,

ki padla je od zlobe na ozare,
zaničevana mrhovina
ta tisočletna imovina:

Junaštvo dedov, njih zvestoba.
Preveč nam je požrla zloba
in domov — pradedov zlat denar.

Zdaj trhle veje zlaga si drvar,
da zmage kres prižiga v dar
zločinski roki tujega vladarja.

IV.

Cvet lipe ne bo več krasil oltarja
mamice Slovenke in očeta!
Je pogorišče — lipe krona sveta!

O ne! Saj lipa spet iz korenike
poganja nove, zelene mladike.
Še bo dovolj zelenja lipe in nje cveta!

Milka Hartman

Pred nami je dolgoročna borba

Zavedati se moramo, da je rešitev manjšinskih vprašanj (dosledna izpolnitev člena 7) v prvi vrsti odvisna od notranje-avstrijskega in notranje-koroškega demokratičnega razvoja. Drugače povedano, čim močnejše bodo demokratične sile, čim bolj odločilno bodo v stanju sooblikovati družbenopolitična dogajanja v Avstriji, tem boljši bo tudi položaj slovenske narodne skupnosti na Koroškem.

Trenutna notranje-politična situacija v Avstriji (neizpolnjevanje avstrijske državne pogodbe, zloglasni tristrankarski sporazum, delovanje neonacističnih sil, zmanjševanje in zoževanje vloge in funkcij izvoljenih forumov in drugo) za naš boj ni najbolj ugodna. To tem bolj potrjuje dejstvo, da se moramo koroški Slovenci zavedati, da je pred nami dolgoročna borba. Zato mora-

mo podvzeti vse, da se pripravimo za to borbo in da bomo v tistem trenutku, ko se bodo notranje-politične razmere v Avstriji izboljšale v naš prid, v stanju enakopravno participirati na rezultatih skupne borbe. Samo kot osveščena, dobro organizirana sila bomo v stanju uspešno sodelovati v tem skupnem boju.

Kateri so predpogoji za uspešno vodenje dolgoročne borbe?

● Temelj uspešnega narodnostno političnega boja je brez dvoma akcijska enotnost koroških Slovencev. Zgodovina slovenskega in drugih narodov je to nešteto krat neovrgljivo potrdila. Graditi uspešno akcijsko enotnost znotraj narodnostne manjšine in znotraj takega političnega sistema, ki neprestano poskuša vplivati na pripadnike manjšine, da se morajo odločati in izbirati med

V naši borbi moramo iskati povezavo z demokratičnimi silami naroda-soseda

večjim številom političnih strank, skoraj vsaka od teh strank pa odločno zahteva strankarsko disciplino, ki jo v vsakdanji praksi izvaja s političnim in socialnim pritiskom, zahteva tako od narodnih organizacij, kot tudi od pripadnikov manjšine visoko stopnjo politične zrelosti. Pri tem obstoja nevarnost, da akcijska enotnost, ki jo narodna manjšina v določenem političnem trenutku doseže, temelji na preozki platformi. Zato bomo morali v prihodnjih mesecih in letih nenehno delovati med ljudmi na terenu in graditi v vaseh in občinah tisto na konkretnih problemih vaščanov in občanov temelječo akcijsko enotnost. Ta akcijska enotnost mora poleg narodnostnih vidikov obsegati predvsem tudi socialne in komunalne probleme. Le tako bomo uspeli pritegniti v boj tudi manj zavedne in že asimilirane Slovence ter nemškogovoreče Korošce. Kajti končno se moramo prebiti do spoznanja, da lahko slovensko in nemškogovoreče Korošce dolgoročno združuje edino in samo podobna ali sorodna družbenoekonomska situacija.

● S tem smo prišli do drugega, za dolgoročno borbo prav tako pomembnega dejavnika. To je najširša, konkretna in na družbenoekonomski osnovi stoječa povezava z demokratičnimi silami v Avstriji. Poudarjam najširša povezava, kajti v prefeklosti smo imeli nekaj poskusov zoževanja široke fronte demokratičnih sil v Avstriji. Delovanje solidarnostnih komitejev v zadnjih letih predstavlja brez dvoma velik korak naprej. Vendar to delovanje sloni predvsem na kampanjski osnovi in pogosto na politično preozki bazi. Ta situacija pa nam vsem skupaj nalaga, da podvzamemo vse napore, da bo solidarnostno gibanje slovensko in nemškogovorečih ljudi slonelo na taki družbenoekonomski osnovi, da bo lahko permanenten in sestavni del borbe za več demokracije v avstrijski družbi.

● Tretja pomembna točka našega delovanja v naslednjih letih bo gotovo seznanjanje mednarodne javnosti o naši borbi. Kajti zavedati se moramo, da v celotnem svetu bije ljudstvo boj za svobodo in enakopravnost. Tudi naš prispevek bo skupaj s prispevki drugih narodov nagnil prej ali slej svetovno tehniko v prid svobode in enakopravnosti. Čim bolj bomo ta boj vodili v povezavi z nemškogovorečimi demokrati, tem večji bo ta prispevek.

Globoko sem prepričan, da bodo zgoraj navedeni momenti odločilni za bolj ali manj uspešen boj v naslednjih letih.

Pred nami je cela vrsta pomembnih odločitev. Sem spadajo brez dvoma tudi prihodnje deželnozborske volitve. Ne zaradi tega, ker bi nam lahko koristile, temveč zaradi tega, ker nosijo v sebi nevarnost, da razbijejo akcijsko enotnost koroških Slovencev, ki je eden izmed predpogojev za uspešno narodno-politično delo. Volitve v praksi pomenijo dve- do trimesečno izredno temeljito, obširno in osebno volilno propagando. Po volitvah pa volilec nima več možnosti, da bi soodločal o najbolj pomembnih družbenoekonomskih vprašanjih. Odločanje poteka izven izvoljenih forumov in pod vplivom interesnih izvenparlamentarnih grupacij (vrhovi strank, predstavniki velekapitala). Po volitvah je uspeh našega narodno-političnega boja zopet v celoti odvisen od akcijske enotnosti koroških Slovencev, v prvi vrsti med ZSO in NSKS.

Najbolj prepričljivo je to potrdil nastop KEL na zadnjih deželnozborskih volitvah: po volitvah o KEL pri pomembnih političnih dogodkih zadnjih dveh let (preštevaje manjšine v Avstriji, protimanjšinska zakonodaja, demonstracije in druge prireditve) ni bilo ničesar slišati. Glavni motor političnega delovanja so bile in bodo slovenske politične, kulturne, športne, mladinske in druge organizacije.

To pa nikakor ne pomeni, da moramo Slovenci pri volitvah slepo podpreti eno

ali drugo obstoječo stranko. Nasprotno, pred očmi moramo imeti naš dolgo-ročni boj, nujno ohranitev akcijske enotnosti in pove-zavo z demokratičnimi si-lami v Avstriji.

Izhajajoč iz te, za trezne, osveščene, poštene in odgovorne pripadnike na-rodne manjšine sprejemljive platforme, bomo morali v prihodnjih mesecih in letih iskati odločitve, ki bodo dolgoročno v korist vsem pripadnikom naše narodnostne skupnosti skupaj s pripad-niki večinskega naroda.

Pri tem se bomo neprestano srečavali s silami in posamezniki, ki vidijo rešitev našega vprašanja bodisi v tem, da išče-jo kratkoročne navidezne zmage, ali

pa s takimi, ki rešitev vidijo v podreja-nju interesom ene ali druge stranke.

Ne čutim se poklicanega, da bi da-jal edino pravilni recept za prihodnje leto, zavedam pa se, da je naloga na s vseh, da prispevamo k temu, da si bomo koroški Slovenci v boju za osnov-ne pravice, v boju za obstoj izobliko-vali trdne in dolgoročne osnove. Doko-pati se moramo do take platforme, ki bo imuna pred neprestanimi političnimi pretresi za našo narodno skupnost, kot jo na žalost predstavljajo določeni spremljevalni efekti nekaterih volitev, ki pa nam lahko povzročijo tudi težko po-pravljivo škodo.

dipl. inž. Feliks Wieser
tajnik ZSO

Listje pada...

*Ne upiraj se usodi!
Naj gloda
in ukine
utrip življenja,
curek tvoje bolečine!*

*Vendar loči se od debla
in stopi iz višine!
Med vampirje stisni se,
žejne duše tvoje onemogle!*

*Odmakni se od mize,
pojdi zdaj
na večer,
da hladni puh tišine
oklene vroče ude tvoje!*

*Le krepko suni, smrt — !
In odmev se sliši
iz praznine:
Tod hodil on je,
tu njega sled, tu najdeš korenine!*

Leopold Cvelf

Zgodovina in razvoj

protifašističnega boja na Koroškem

V najbolj kritičnem obdobju avstrijskega političnega življenja, ravno v času, ko je Dollfussova vlada izključila parlament in začela s svojo diktaturo, se je nadaljeval tudi proces v slovenski politični organizaciji na Koroškem, ki se je začel že leta 1930. Ob koncu aprila 1933 se je sestal občni zbor Političnega in gospodarskega društva za Slovence. Okoliščina, da je vodstvo občnega zbora temu dalo „bolj informativen značaj in da si je pridržalo izjavo končno veljavnega stališča naše manjšine, ki danes razgrevajo svet in njegove države“ — piše v knjigi Progresivna Slovenija, Trst in Koroška — je govorila o tem, da katoliški akciji prepeljevanje slovenske stranke na pot brezpogojne podpore klerikalni diktaturi ni šlo od rok čisto gladko in brez odpora.

Značilno je, da je ravno na tem občnem zboru poslanec dr. Petek opozarjal navzoče: „Ne smemo pozabiti, da sloni naše manjšinsko vprašanje na zdravi demokraciji. In dokler se ne upostavi te, je njegova rešitev politisnjena v stran. Na nas je, da jo z ureditvijo notranjega narodnega življenja — predvsem gospodarskega — pripravimo do trenutka, ko se bo mednarodno in politično življenje okoli nas vrnilo v normalno smer.“

Občni zbor je živahno razpravljal o bodočem narodno političnem delovanju, za predsednika društva pa je izvolil dr. Petka, s čimer se je izrazilo kritično stališče velikega dela navzočih do podpiranja diktature.

A komaj nekaj tednov pozneje je uvodnik Koroškega Slovence z geslom „Državi, kar je njenega“ izrazil solidarnost z Dollfussovo Avstrijo in njenim diktatorskim režimom. Radikalna struja koroških slovenskih klerikalcev je odločno zavrnila krmilo stranke v desno, ne da bi prej sklicala posvetovanje zaupnikov. Kako popolnoma je zavrgla demokratično stališče in se vpregla v akcijo diktatorskega režima, dokazuje opozorilo v isti številki lista, naj Slovenci ne podpisujejo spomenice socialdemokratske stranke, ki je zahtevala takojšnje sklicanje državnega zbora: „Naša slovenska manjšina nima niti najmanjšega interesa na sklicanju dela nezmožnega državnega zbora in zato njeni člani spomenice ne bodo podpisali. Osrednje vodstvo.“

Splošni politični položaj na Koroškem je sledil razvoju v državi, vendar z nekaterimi posebnostmi. Prva posebnost je bila, da v februarских dneh 1934 na Koroškem ni prišlo do oboroženega odpora republikanskega Schutzbunda, kljub dejstvu, da je med delavskimi množicami bilo močno borbena razpoloženje. Ko so se delavci podali na določena zborna mesta in k skrivališčem orožja, so morali ugovoriti, da je medtem orožje že bila zaplenila policija, ki je podatke dobila od posameznih voditeljev socialdemokratske stranke. Dva najbolj vidna socialdemokratska voditelja — namestnik deželnega glavarja Zeinitzer in celovski župan ing. Pichler — sta se pred začetkom februarске vstaje dogovorila z Dollfussovo vlado in takoj ob začetku vstaje prestopila na vladno stran.

Razočaranje med koroškim delavstvom zaradi izdajalstva oz. pasivnosti preostalega socialdemokratskega vodstva v deželi je bilo hudo; prišlo je do številnega pristopanja starih socialdemokratov h komunistični stranki. Ta pojav je bil izrazit tudi v slovenskem delu dežele, kjer je takrat Komunistična partija Avstrije

močno okrepila svoje pozicije, in sicer deloma s starimi socialdemokrati, deloma pa z novimi člani iz vrst zavednih slovenskih delavcev in kmetov, ki so se odvrnili od tradicionalnega slovenskega političnega vodstva in iskali revolucionarno rešitev iz nastalega položaja.

Zaradi teh političnih dogajanj in ker se organizacija koroških Slovencev ni dosti ali pa nič brigala za slovenskega delavca in malega kmeta, mladi fantje, ki smo bili vključeni v slovenske organizacije, pa smo na lastni koži občutili narodno in socialno izkoriščanje, nas je prirodni nagon silil, da se zanimamo za politiko izven društvenega dela oz. vzporedno s slovenskim društvenim prizadevanjem. Že nas je privlačila mladinska organizacija socialdemokratov Rote Nelke ali Rote Falken in smo jih v nedeljah opazovali skozi planke, ko so igrali v trgu nogomet. Slovenske organizacije in društva niso imela športnih skupin; ravno te pa so imeli socialdemokrati. Seveda je bilo pri teh športnih društvih vse že nemško. Mnogo naših mladincev se je priključilo tem športnim organizacijam in tako so bili odtrgani od slovenskega narodnega telesa. Tam so se našli avstromarksistične ideje, ki pravi, da ni važno, kakšne narodnosti si — važno je, da si socialist in internacionalist in da si kot tak borec za socialne pravice.

Tisti mladinci, ki smo bili že z vso narodno zavestjo aktivni v slovenskih izobraževalnih društvih, smo razmišljali, kako naj živimo in delamo, da bo naša narodna in socialna vest dobila svoje zadoščenje. Pri nas v Železni Kapli in okolici nam je priskočil na pomoč slovenski komunist Valentin Kordež. Bil je preprost gozdni delavec in samouk. Vzela ga je druga svetovna vojna. Še danes kroži o njem legenda, kako je požiral knjige. Ob deževnih dneh so drugi drvarji počli-

Veako leto priredi ZKP spominsko svečanost ob grobu narodnega heroja Matije Verdника-Tomaža

vali v koči, pili žganje in kvartali, Kordež pa je deževne ure prečepel pri prižgani sveči in čital. Potem je pridobljeno znanje v preprostih besedah posredoval svojim tovarišem, ki so mu pozorno sledili, ko jim je razkladal, koliko morajo trpeti in delati za graščaka. Da smreka ni vredna nič, če je delavec ne poseka, spravi v dolino, hlode razžaga in iz njih napravi pohištvo — s preprostimi primeri je Kordež počasi zbujal v našem slovenskem delavcu socialno zavest.

Pozneje smo to zavest prenesli na slovenska društva. Tudi ob večerih, ko smo imeli vaje za petje ali igranje, smo pozno v noč diskutirali o fašizmu kot največjem sovražniku delavskega razreda in koroških Slovencev. Leta 1934 smo s Kordežem že organizirali prve celice KPA. Bil sem sekretar take celice in moje delo je bilo toliko lažje, ker sem bil obenem tudi tajnik domačega društva, ki se je prav v tistem obdobju preimenovalo iz Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva v Slovensko prosvetno društvo „Zarja“, kakor se imenuje tudi še danes.

Kolikor nam je dopuščal čas, smo se začeli zanimati za svetovno politično dogajanje. Instinktivno smo občutili, da grozi vojna. Organizirani v celicah KPA, smo slovenski komunisti trosili letake, ki so pozivali kmete in delavce, naj se pripravijo na te težke čase — da grozi vojna in da se naj slovenski delavci in kmetje združijo proti tej nevarnosti. Kaj konkretnega jim takrat po-februarskem puču seveda nismo mogli povedati, vendar pa smo jih prebujali iz politične zaspanosti, v katero nas je bila zazibala slovenska voditeljska agentura v Celovcu. Besedo „agentura“ uporabljam zato, ker je bila z izjemo dr. Petka večina takratnih „voditeljev“ poslušna direktivam škofijskega ordinariata, katoliška cerkev pa je bila takrat neposredno vključena v politično dogajanje v Avstriji. Takrat je vladal klerofašizem, ki je prišel februarja 1934 do absolutne oblasti za ogromno ceno prelite delavske krvi. Usmrčeni so bili številni revolucionarji. Kolomana Walischa in Minichreiterja so obesili; prvega so ranjenega na nosilih prinesli pod vislice.

O vsem tem se danes v Avstriji le malo ve. O zgodovini dobe 1934 do 1945 se molči. To pa za zdrav razvoj politične zavesti gotovo ni dobro.

Pa se pomaknimo naprej, da zvemo o zarodkih organiziranega partizanskega boja na Koroškem.

Ko se je v Jugoslaviji rodila protifašistična Osvobodilna fronta, tudi koroški Slovenci nismo bili povsem nepripravljeni. Predvsem v tistih predelih, kjer so delovale celice KPA s slovenskimi komunisti — to so bili zlasti Železna Kapla z okolico, Lobjnik, Lepena, Remšenik, Obirsko, Suha in Sele — so bili ljudje politično osveščeni, protifašistično razpoloženi in duševno pripravljeni za oborožen boj proti Hitlerju. Zato lahko trdim, da so oboroženo vstajo in organiziran protifašistični boj tudi na Koroškem organizirali in vodili slovenski komunisti, ki so bili s svojo zdravo globoko narodno zavestjo neposredno povezani s koroškimi Slovenci vseh slojev in svetovnih nazorov. S tem pa je trditev, da se partizanska vojska razvija, utrdi in ima vojaške ter politične uspehe samo tam, kjer je z njo neposredno povezano ljudstvo z vsemi svojimi prirodnimi elementi, v praksi dobila svojo zgodovinsko potrditev tudi na Koroškem.

V tej luči tudi izjava današnjega avstrijskega prezidenta dr. Rudolfa Kirchschlägerja, ki je trdil, da na Koroškem do leta 1944/45 partizanstva ni bilo oziroma da je bilo le-to importirano iz Jugoslavije, izzvani kot politična laž, naperjena predvsem proti koroškim Slovencem, obenem pa tudi proti tistim demokratičnim temeljem, na katerih sloni odnosno iz katerih se je znova rodila avstrijska republika. Res je, da so nam rojaki iz matične domovine priskočili na pomoč in žrtvovali dragocene politične kadre za vstajo koroških Slovencev; brez njih proti-

fašistični boj na Koroškem ne bi bil tako uspešen ali bi ga sploh ne bilo, saj zavedni slovenski komunisti so bili v zaporih, zaznamovani in gestapovcem dobro znani.

Da se oborožen boj proti Hitlerju ni širše razvil v Avstriji sami, pa ni krivda koroških Slovencev. Ta krivda leži pri zgrešenih načelih takratne politike KPA, ki je pozivala članstvo samo na pasivni odpor: razkrajati nemško vojsko na znotraj; bila pa je „proti prelivanju bratske krvi“. KPA se je omejila na to, da se je s proglasi in izjavami izrekla proti fašizmu — ni pa pozvala svojega članstva na oborožen odpor proti fašizmu. Zgodovinsko je dognano, da so se avstrijski protifašisti borili z orožjem v rokah samo toliko, v kolikor so dobili in osvojili takratna načela KPS in v Sloveniji ustanovili svoje vojaške protifašistične edinice. Tako je bil 24. novembra 1944 v Tribučah v Beli krajini ustanovljen I. avstrijski bataljon, ki je imel svoj grb in nemško komando, vendar je bil pod vodstvom vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Znan je kot izredno hraber ter je odigral pomembno vlogo v bojih z Nemci in belogardisti v tem delu Slovenije. Ob koncu vojne je korakal kot strnjena vojaška enota domov v Avstrijo, kjer se je predstavil na dunajskih ulicah.

V Avstriji sami pa med drugo svetovno vojno, razen koroških partizanov, ni bilo nobene pomembnejše protifašistične vojaške dejavnosti. To izhaja tudi iz knjige spomenikov odpora proti Hitlerju v Avstriji „Die Steine reden“, ki jo je napisal in opremil z dokumenti Erich Fein, sekretar Avstrijske zveze borcev za svobodo in žrtev fašizma (KZ-Verband).

Na avstrijskem Koroškem se je oborožen protifašistični boj začel s prvim spopadom slovenskih partizanov z SS-ovskimi enotami avgusta 1942 v Robežah pod Malim Obirjem, kjer je padlo devet fašističnih vojakov in dva partizana.

Slovenski fantje, mobilizirani v nemško vojsko, pa so začeli zapuščati le-to že v letih 1939 do 1941. Znana so imena teh prvih upornikov med koroškimi Slovenci: Šorli Jožef iz Lobnika pri Železni Kapli, Županc Janez iz Obirske, Mišič Stanko iz Črgovič pri Šmihelu nad Pliberkom, brata Wutte iz Večne vasi pri Globasnici, brata Jelen Stanko in Tone iz Libuč pri Pliberku, Potočnik Karel iz Grabelj

Pri odkritju spomenika na Robežu je sodeloval tudi Partizanski pevski zbor iz Trsta

pri Pliberku ter Malejevi bratje Pavel, Feliks, Ludvik in Janko iz Zgornjega Kota pri Selah. Vpoklicu v nemško vojsko so se odtegnili tudi Užnik Albin, Kelih Peter, Kelih Janko, Olip Maks in še več drugih, ki so se prav tako zatekli v Jugoslavijo; po napadu Nemčije na Jugoslavijo pa so se vrnili v domače gozdove, kjer so se vključili v partizansko vojsko. Večinoma so bili to gozdni delavci, kmečki fantje in študentje.

V času, ko je Kranjčev bataljon manevriral po Gorenjskem in prečkal tudi Koroško, kjer se je spopadel v Robežah z Nemci, sta v okolici Železne Kaple delovala prva oborožena partizanska aktivista — Županc Johan in Mrhar Stane. Prvi je bil doma z Obirske pri Železni Kapli ter je bil že od 1941 v partizanih na Gorenjskem, drugi pa je bil doma iz Šentvida pri Ljubljani in prav tako star partizan že od leta 1941. Organizirala sta odbore Osvobodilne fronte v Lobniku, Obirski, Suhi in Selah ter imela zaupnike tudi že v Borovljah in v Goričah blizu Rebrce. Odborom in zaupnikom sta dala jasna navodila, kako je treba voditi boj proti fašizmu, kako je treba držati stvar tajno, da sovražniku ne uspe prodreti v njihove organizacije. Odborniki so na sestankih dobili zaupane naloge za zbiranje orožja in za vzpostavitev stikov z možmi, sinovi in brati, ki so v nemški vojski; na tihem jih je treba pripraviti za pobeg. Prvi odbor OF je bil osnovan avgusta 1942 pri Tavčmanu v Lobniku.

Mrhar in Županc sta noč in dan delovala med Slovenci v omenjenem delu Koroške in imela zelo razveseljive uspehe. Vendar pa se je v vrste organiziranih protifašističnih borcev, ki so živeli še na domovih, vtihotapil gestapovski agent. Z njegovo pomočjo je gestapo novembra 1942 aretirala celo vrsto najbolj zavednih ljudi. Pripravili so jim proces v Celovcu, kjer jim je sodil zloglasni sodnik takomenovanega ljudskega sodišča Freissler, ki je bil posebej v ta namen poklican iz Berlina; 13 koroških Slovencev je bilo obsojenih na smrt, ostali pa na skupaj več kot 100 let zapora. Na smrt obsojeni aktivisti so bili 29. aprila 1943 obglavljeni na Dunaju, po vojni pa jih je Zveza koroških partizanov prepeljala v Sele, kjer so pokopani na tamkajšnjem pokopališču.

Za protifašistično gibanje na Koroškem je bil to hud udarec, ki pa nikakor ni zlomil volje našega ljudstva do boja proti Hitlerjevi Nemčiji. Takole piše v Koroškem zborniku: „Številne aretacije v tisti začetni dobi osvobodilnega gibanja na Koroškem so hudo vplivale na ljudi. Začetna ofenzivnost je nekoliko popustila. Zaradi ostrih nemških represalij so postali ljudje bolj rezervirani in še manj zaupljivi, da bi na ta način izločili delo izdajalcev. Aktivista Ivan Županc in Stane Mrhar sta prav tako hudo zbolela in ob samem krompirju prezimila v Obirskem skoraj popolnoma osamljena.“

Toda „pohod Kranjčevega bataljona čez Koroško je bil podoben soncu, ki pride izza oblakov in se potem spet skrije,“ piše Koroški zbornik. Samozavest slovenskega življa je z njim nenadoma dobila nove opore, novega ognja in nove moči. Korošci so ob njem občutili, da niso sami, da so povezani z ostalimi slovenskimi brati z vezmi, ki jih ne pretrgajo meje ne žične pregrade. Osvobodilna fronta se je zato razvijala in se utrjevala. Z njo je raslo tudi število koroških partizanov in aktivistov.

Med njimi je bil Pasterk Franc, pd. Tavčmanov Franci, s partizanskim imenom Lenart. Ko je spomladi 1942 prišel iz nemške vojske na dopust in videl prva preseljevanja Slovencev, se je v njem rodil upor proti zatiralcem in želja po maščevanju krivic. Namesto nazaj v nemško vojsko, je oktobra 1942 preko Gorenjske in Kamniških planin odšel v partizane na Koroškem, kjer je v borbi z Nemci izgubil eno oko. Naslednjega leta, marca 1943, je postal prvi komandant prvega koro-

škega bataljona. Kot komandant je padel 6. aprila 1943 v boju z Nemci v Mežici. Po zmagovitem koncu vojne je bil proglašen za narodnega heroja, njegovo truplo pa je Zveza koroških partizanov prepeljala v Železno Kaplo, kjer počiva skupaj s 120 padlimi partizani in žrtvami fašizma.

Prva koroška partizanska četa je bila osnovana v Peci nad Toplo. Bilo je to v zimi 1942/43. Štela je samo 12 borcev, ko sem se ji 3. decembra 1942 priključil in bil borec te čete do maja 1943. V zimskih mesecih je ta enota izvajala politične, organizacijske in ekonomske akcije. Tako je 15. decembra 1942 zasedla vas Solčavo, kjer je razorožila pošto stražo, priredila politični miting, prepevala partizanske pesmi in izvedla rekvizicijo prehrane. V tisti dobi se je četa tudi sama politično izobraževala; dnevno so bile politične ure, ki jih je vodil Žaucer Pavle-Matjaž. Patrulje čete so hodile od hiše do hiše in mobilizirale ljudi za boj proti Hitlerjevi Nemčiji.

Kako uspešno je četa opravljala svojo nalogo kot zbirališče političnih in vojaških kadrov, pove dejstvo, da je bil že marca 1943 formiran prvi koroški bataljon, ki je s tremi četami operiral v jugoslovanskem in avstrijskem delu Koroške. Milanova in Gorazdova četa sta izvajali vojaške akcije v okolici Železne Kaple, na Obirskem, v Kortah in vse do Št. Lipša ter Dobrle vasi.

Meseca aprila 1943 (4. 4.) je prvi koroški bataljon zasedel Mežico in izvedel uspešno politično ter vojaško akcijo. V polni kino dvorani, kjer so pravkar predvajali nemški vojnopropagandni film, so partizani predstavo prekinili, film in filmsko aparaturo uničili ter izvedli politični miting. Partizani so zaplenili za cel bataljon orožja, municije in razne vojaške opreme. Pri tej akciji je bil komandant France Pasterk-Lenart tako težko ranjen, da je čez dva dni na posledicah umrl.

Kako hitro se je razvijal protifašistični boj na Koroškem, kaže strah, ki veje iz govora gauleiterja Rainerja, ki ga je imel v Celovcu ob peti obletnici priključitve Avstrije Nemčiji. Takrat — bilo je 13. marca 1943 — je nakazal nevarnost uporniškega gibanja na Koroškem in dejal: „Sovražnik špekulira na to, da bi

Udeleženci
izleta ZKP
v nekdanjem
taborišču
Oswiecim
(Auschwitz)

spricho težkih bojov na nemških frontah zmehčal odporno moč na znotraj in zabil klin med ljudstvo ter vodstvo ..."

Tako je Rainer že v začetku leta 1943 priznal neuklonljivo rast protifašističnega gibanja na Koroškem. Pa tudi velikovski kreisleiter je bil spricho tega razvoja zaskrbljen. Takole je namreč rečeno v zaupni okrožnici, ki jo je vodja NSDAP v Velikovcu Grum dne 20. maja 1943 poslal krajevnim nacističnim voditeljem: „Die politische Lage in unserem Kreis (Auftauchen der Banden) setze ich bei allen Ortsgruppenleitern als bekannt voraus. Es muß in nächster Zeit auch mit der Verschärfung der Lage gerechnet werden."

Vojaško in politično protifašistično gibanje pod vodstvom Osvobodilne fronte se je na vzhodnem delu Koroške neverjetno hitro razvijalo in strah nacističnih oblasti gotovo ni bil zastoj.

Dokaz zasidranosti OF med koroškimi Slovenci je bila prva konferenca političnih in vojaških voditeljev na Koroškem, ki je bila dne 12. maja 1943 nad Belo pečjo v Bistri. Aktivisti so prereševali trenutni vojaški in politični položaj v svetu in posebej doma. Govorili so o organizacijskih nalogah protifašističnega gibanja na Koroškem, o delavski enotnosti, o ženski protifašistični zvezi, o moralni in gmojni podpori našim izseljencem. Mnogo je bilo razpravljanja o načinu, kako je treba v protifašistično delo povezovati vse množice slovenskega naroda in pri tem misliti tudi na ljudi, ki govorijo nemško.

Dva meseca po zgodovinski belopeški konferenci je Izvršni odbor OF izdal letak, ki je bil posebej namenjen koroškim Slovencem, ki jih je pozival v boj proti fašizmu in nacizmu. Vsebina tega letaka se je glasila: „Koroška, zibelka slovenstva, se zopet prebuja. Prvi partizani, vojaki slovenske narodne vojske, so se pojavili v koroških hribih. Prvi koroški partizani prinašajo deželi blagovest svobode in se pridružujejo borcem za slovensko narodno svobodo. Koroška se tako priključuje ostalim slovenskim pokrajinam v njihovem boju. Z ljubljansko pokrajino se v skupnem boju bore Gorenjska, Štajerska in Prekmurje, na Primorskem delujejo bataljoni Simona Gregorčiča, sedaj pa že tudi koroški partizani dopolnjujejo krog slovenskih narodnih borcev. Vsa slovenska zemlja je danes enotna v boju za svoje narodne pravice. Vsi Slovenci smo povezani v istem trpljenju in v istem upanju."

Letak, ki je bil izdan in tiskan na modernem tiskarskem stroju, je bil močno razširjen po vsej Koroški, kjer prebivajo Slovenci in so ga ljudje sprejeli z velikim navdušenjem.

Bataljon, ki je s svojimi tremi četami operiral po vzhodnem delu Koroške od Železne Kaple in Pliberka pa do Ljubeljske ceste, je bil sredi največje aktivnosti in uspehov poleti 1943 odpoklican. Odšel je v Savinjsko dolino, kjer so ga vključili v Šlandrovo brigado. Z njo je potem na povelje Glavnega štaba Slovence odšel na Dolenjsko.

Ta ukrep je sicer začasno oslabil partizansko udarno moč na Koroškem, vendar je bila s tem, da so se koroški partizani podredili povelju slovenskega glavnega štaba, postavljena na laž nemška trditev o premoči regionalne koroške zavesti. Izvedba ukrepa je pokazala, da so se koroški Slovenci smatrali za del slovenske vojske in je bila s tem potrjena resničnost besed Izvršnega odbora v letaku z dne 6. julija 1943, kjer je bilo rečeno, da je vsa slovenska zemlja danes enotna v boju za svoje narodne pravice in da smo vsi Slovenci povezani v istem upanju.

Po odhodu I. koroškega bataljona na Dolenjsko je na Koroškem ostala le še četa dvajsetih mož, ki pa je v kratkem času spet prerasla v bataljon. Le-ta je

bil enako organiziran kot bataljon pred njim in imel tudi iste naloge kakor prejšnji — le eno je bilo boljše: splošni položaj na terenu se je bistveno spremenil v njegovo korist. Politično delo, ki ga je opravil prejšnji bataljon, mu je znatno olajšalo položaj. Organizacije OF so se medtem že zelo razširile, protifašistično gibanje je ljudi zajelo na globoko in prodrlo celo čez Dravo na sever, čeprav partizani sami leta 1943 tja še niso prodrli. Čez Dravo so prvi partizani začeli prodirati februarja 1944.

Zapadni del Koroške se je v začetnem boju koroškega partizanstva 1942/43 tako v političnem kot v vojaškem pogledu naslanjal na Gorenjsko. Koroški Slovenci iz Roža in z Gur, ki so dezertirali iz nemške vojske ali se drugače odtegnili nemškim oblastem, so iskali zavetje na Gorenjskem. Od tam so se potem vračali na Koroško, na vojaško in politično delo med rojake, da bi jih podžgali za boj proti Hitlerju.

Med prvimi pionirji na zapadnem delu Koroške, predvsem v Rožu, je bil Matija Verdnik-Tomaž, doma iz Bistrice v Rožu. Spočetka je bil komisar Gorenjskega odreda, vendar so ga potem kot odličnega organizatorja poslali na Koroško. Z velikim veseljem se je odzval klicu, da odide na Koroško pripravljat teren ostalim borcem, ki mu bodo sledili. Na pot je šel februarja 1943, vendar pa je že februarja 1944 padel. Do takrat pa je opravil ogromno delo. Postavil je nad 20 odborov OF. Imel je stike tudi z nemško govorečimi Korošci v Celovcu in Beljaku. Verdnik je bil tisti, ki je vključil v partizanske edinice prve upornike — takoimenovane zelene

V sklopu slovenske partizanske vojske so se tudi avstrijski protifašisti borili za osvoboditev svoje domovine

kadre v Selah. Po vojni je bil imenovan za narodnega heroja in je pokopan v Svečah, kjer je ob njegovem grobu vsako leto posebna spominska svečanost.

Politična in vojaška organizacija na Koroškem je bila tiste čase razdeljena na vzhodni del, ki se je naslanjal na Štajersko, in zapadni del, kjer je deloval Verdnik, ki je bil povezan z Gorenjsko. Kakih vezi med vzhodom in zapadom Koroške pa do jeseni 1943 ni bilo. Na vzhodnem delu Koroške je bil jeseni 1943 formiran Vzhodnokoroški odred s tremi bataljoni, na zapadu pa Zapadnokoroški odred z dvema bataljonoma.

Zlasti po kapitulaciji Italije se je protifašistični boj tudi na Koroškem tako zasidral in razvil, da je dozorel čas za postavitve samostojnega vojaškega in političnega vodstva. Marca 1944 je bil formiran Pokrajinski odbor OF za Slovensko Koroško kot samostojno politično vodstvo za Koroško, dne 24. aprila 1944 pa je bila ustanovljena Koroška grupa odredov, kot samostojno vojaško vodstvo koroškega partizanstva. V Koroško grupo odredov sta bila vključena oba odreda — Vzhodni in Zapadni odred.

Pritok v partizane iz nemške vojske je bil tiste čase izredno velik, tako da je postalo ozemlje Koroške premajhno; zato so bili naši fantje spet poslani v razne druge slovenske edinice, npr. na Pohorje, na Štajersko in še na Dolenjsko. Vsled neprikladnega terena avstrijske Koroške, kjer se je bila oborožena protifašistična borba — saj je to ozemlje dolgo okoli 100 in široko samo 40 km in še ta dolgi pas je prerezan z Dravo, ki je bila huda zapreka za partizansko manevriranje — se na Koroškem ni mogla zadrževati močnejša vojaška edinica. Zaradi tega je bila Koroška grupa odredov spet razpuščena in je namesto nje nastal Koroški odred, ki je imel svoj operativni prostor od Pliberka do Šmohora in od Železne Kaple vse do Svinške planine, do Djekš in Golovice.

V tej zvezi je zanimivo primerjati gosto mrežo nacističnih policijskih in orožniških postojank na partizanskem operativnem ozemlju na Koroškem s številom postojank iz prejšnje dobe: južno od Drave je bilo 26 starih in 70 novih postojank, severno od Drave pa 17 starih in 39 novih postojank; vsega skupaj je bilo torej na slovenskem ozemlju Koroške pred vojno 43 in med vojno kar 152 policijskih postojank, ki so štele po 50 do 200 oboroženih nacistov.

O položaju koroških Slovencev v tedanji dobi piše Bogo Grafenauer: „Ob ‚priključitvi‘ Avstrije k Hitlerjevemu nemškemu rajhu je ostalo odločanje o koroških Slovencih v rokah dotedanjega poslovodje Heimatbunda, Aloisa Maier-Kaibitscha. Že leta 1938 je bila odpravljena slovenščina v vseh utrakvističnih šolah in za hitrejšo germanizacijo otrok so ustanovili še 60 otroških vrtcev, praktično pa onemogočili delo kulturnih in gospodarskih organizacij koroških Slovencev, čeprav so jih razpustili in zaplenili njihovo premoženje šele po napadu na Jugoslavijo 1941. Aprila 1941 so obenem pozaprlji vrsto vidnejših koroških Slovencev in aprila 1942 izselili v nemška taborišča blizu 400 najzavednejših slovenskih družin. V načrtu je bila izselitev okrog 50.000 Slovencev s Koroškega. Tako je začel Maier-Kaibitsch s fizičnim iztrebljanjem manjšine: ‚Za Slovence na Koroškem ni več prostora. Kdor pa se ne šteje za Slovence, ne sme več uporabljati nikjer slovenskega jezika‘ (10. 7. 1942).“

Odgovor je bil razširitev narodnoosvobodilnega boja na koroške Slovence že v letu 1942, z bistvenim razmahom pa po kapitulaciji Italije od zime 1943/44 naprej. V najtežjih razmerah so koroški partizani na približno 2000 kvadratnih kilometrih vezali 15.000 sovražnikovih vojakov; v okroglo 600 oboroženih akcijah so mu prizadejali poleg materialne škode še 3855 mrtvih, 3353 ranjenih in 1936 ujetih vojakov. Boj je tudi od koroških partizanov terjal 1080 mrtvih, 710 ranjenih in

317 ujetih oz. pogrešanih borcev. To je bil edini del nemškega rajha, kjer je domače prebivalstvo skozi tri leta vztrajalo v boju proti nacističnemu nasilju in tako z orožjem v roki prispevalo k osvoboditvi domače zemlje izpod tujega gospostva.

Slovenski partizani na Koroškem pa niso imeli le vojaški in politični cilj osvoboditi svoj narod izpod fašističnega jarma, marveč so si zadali tudi nalogo, vključiti Avstrijce v protifašistični boj. S tiskano in ustno besedo so vedno spet opozarjali na moskovsko deklaracijo iz oktobra 1943 in Avstrijce vabili, naj se končno tudi oni uprejo Hitlerju. Na borečem se ozemlju so bile pod najtežjimi okoliščinami tiskane nemške brošure, časopisi in letaki, ki so pozivali nemško govoreče prebivalstvo, naj se postavi Hitlerju po robu, naj sabotira nacistično vojsko in upravo. Partizanski kurirji so lačni, prezeblji in izčrpani nosili težka bremena te literature celo preko Drave, da bi zbudili tudi Avstrijce, naj se borijo za svojo svobodo. Predvsem Drava je zahtevala od partizanov ogromne žrtve; samo pri Apovniku na Komlju je 12. oktobra 1944 padlo 12 borcev, ki so imeli pripravljene težke nahrbtnike partizanske literature, namenjene avstrijskim sodržavljanom v območju Svinške planine in Korice.

Vendar pa velike žrtve, ki so jih dali partizani za internacionalno delo, v Avstriji sami niso bile poplačane s pomembnejšimi uspehi. Zato je treba ugotoviti: Kar koli se je zgodilo v Avstriji, takratni Ostmarki, so napravili slovenski partizani. Kolikor so bili avstrijski protifašisti sploh aktivni, so bili, ker so se naslo-

DIE PRASIDENTSCHAFTSKANZLEI

BEURKUNDET HIEMIT,

DASS DER BUNDESPRASIDENT DER REPUBLIK OSTERREICH

MIT ENTSCHLIESSUNG VOM

7. OKTOBER 1977

HERRN

KARL. P. R. U. Š N I K

DAS EHRENZEICHEN

FÜR VERDIENSTE UM DIE BEFREIUNG OSTERREICHIS

VERLIEHEN HAT.

WIEN, AM 7. OKTOBER 1977

DER KABINETTSDIREKTOR:

[Handwritten signature]

S podelitvijo „častnega odlikovanja za zasluge za osvoboditev Avstrije“ so končno tudi koroški partizani prejeli priznanje za njihov prispevek v boju proti fašizmu za zopetno vzpostavitev neodvisne demokratične avstrijske republike

nili na slovenske protifašistične borce. Medtem ko je na Koroškem nastalo partizansko gibanje že leta 1942, so nastale avstrijske partizanske edinice šele pozno jeseni 1944 in to daleč od avstrijske meje.

Tudi pomoč slovenskih koroških partizanov zavezniškemu bloku je bila pomembna, v danih razmerah naravnost ogromna. Slovenskega narodnoosvobodilnega protifašističnega gibanja v celoti in posebej na Koroškem ni mogoče dovolj oceniti samo s slovenskega vidika, temveč ga je treba povezati v celotni okvir boja jugoslovanskih narodov in v okvir zavezniških vojnih operacij proti Hitlerjevi Nemčiji. V tem okviru so prav slovenski partizani na Koroškem žrtvovali veliko za skupno zavezniško stvar, za skupno zmago nad nacizmom.

Pomoč koroških partizanov je bila za zaveznike tem pomembnejša, ker je bila to edina kvalitetejša pomoč v mejah samega nemškega rajha. Celotno koroško partizanstvo se je razvijalo na prometno zelo občutljivem prostoru za Nemce. Da bi bili varnejši pred običajnim partizanskim iznenadenjem, so morali Nemci posebno leta 1944 postaviti poleg prejšnjih postojank, ki so jih 1944 močno okrepili, še celo vrsto novih, ki so bile dobro oborožene, da bi mogle v največji meri paralizirati slovensko partizansko aktivnost. Na ta način je bilo na dobrih 2000 kvadratnih kilometrih partizanske Koroške v letih 1944/45 stalno okoli 15.000 nemških vojakov, kar pomeni, da je bilo na Koroško vezanih nemških sil za dobro divizijo, ki bi bila Nemcem zelo potrebna na vzhodnem bojišču.

Tega so se zavezniki tudi dobro zavedali. Zato so že spomladi 1944 poslali na naše ozemlje zavezniške misije za zveze. Te misije so skrbele, da smo sprejemali tudi pošiljke orožja in vojaškega materiala. Hvaležni so nam tudi bili, ker smo koroški partizani pomagali iz vojnega ujetništva mnogim Angležem, Američanom, Francozom, Rusom, Nizozemcem in Belgijcem, ki so bili kot vojni ujetniki zaposleni v tovarnah ali na kmetih; poskrbeli smo, da so še pred koncem vojne prišli do svojih zavezniških edinic, ali pa so ostali pri nas v partizanih.

Partizanski boj na Koroškem je imel poleg težav, ki so jih zanj pomenile hude koroške zime ter Drava, opravlja tudi s povsem podivjanimi, do zob oboroženimi edinicami SS policije in prostovoljnimi skupinami Hitlerjeve mladine. Lahko si je predstavljati to njihovo zverinstvo, če pomislimo, kako je vzgajal Hitler svojo mladino: „Wir werden eine Jugend erziehen, vor der die ganze Welt erschauern wird, eine heftige, anspruchsvolle und grausame Jugend. Ich will es. Die Jugend muß alle diese Eigenschaften besitzen. Sie muß den Leiden gegenüber gleichgültig sein, sie darf weder schwach noch zärtlich sein. Ich will in ihren Blicken das Funkeln des wilden Tieres sehen.“

Ta želja se je Hitlerju izpolnila. Njegova mladina v uniformah SA, SS ali policista in orožnika je pokazala vse svoje zverinstvo. Dne 25. aprila 1945, komaj štirinajst dni pred brezpogojno kapitulacijo nacistične Nemčije, je ta nemška in morda tudi avstrijska mladina v uniformi SS morala imeti v očeh tisti „blesk divje živali“, ko je pri Peršmanu v Podpeci brezčutno postrelila sedem otrok v starosti od 8 mesecev do 14 let, 80 let staro babico, očeta, mater in sestro. Da je nacizem na Koroškem gojil živalsko mržnjo do Slovencev, dokazuje brezobzirno streljanje maja 1944 v Bistrici v Rožu, kjer je gestapovec Rath na njihovem domu ustrelil tri Slovence — Aleša Einspielerja, Franca Schwarza in Florijana Križnarja. Ali na primer pokol pri Karlutu v Svinški planini, kjer je policija nemško govoreča zakonca brez sodnijske obravnave odpeljala v hlev in ustrelila; žena je bila noseča. Ali trinajst obglavljenih koroških Slovencev iz Sel in okolice: „kommunistisch-terroristische Elemente unschädlich gemacht,“ je takrat zapisal nacistični dnevnik Kärntner Zeitung.

Teroristično diktaturo nemškega fašizma smo koroški Slovenci težko občutili. Toda pod vodstvom OF smo se organizirano in z orožjem v roki uprli temu nasilju, uprli takrat, ko so nemške čete stale pred Moskvo, ko je bil blokiran Leningrad, ko je veljala parola „Wo der deutsche Soldat steht, kommt kein anderer mehr hin“. Koroški Slovenci smo se uprli še pred padcem Stalingrada — in zmagali. Zmagali smo zaradi tega, ker smo vodili pravično osvobodilno vojno proti krivični osvajalski, nam vsiljeni vojni kot zavezniški vojaki. In v tej vojni smo koroški slovenski partizani tudi kot vojaki ohranili svoje človeško dostojanstvo, svojo kulturnost: tudi v času, ko smo bili kot država v državi, nismo razstreljevali spomenikov, ki nam niso bili pri srcu.

Po vojni sem od naših ljudi, ki so nas takrat podpirali z vsemi močmi, večkrat slišal pomilovanje, da smo bili ubogi. Toda partizani nismo bili ubogi, mi se nacistov nismo bali. Vedno smo imeli pred očmi, da se borimo za svoje ljudi na domači zemlji. Partizani smo vedno vedeli, kje so Nemci, koliko jih je, kako so oboroženi. Vse to smo zvedeli od naših ljudi, ki so bili naša zanesljiva obveščevalna služba. Nasprotno pa so bili Nemci tujci na tujem. Nikoli niso vedeli, kje se nahajamo partizani, koliko nas je in kakšno orožje imamo. Nemce je bilo zato strah pred partizani.

Na Koroškem imamo 40 pokopališč, kjer so pokopani borci za svobodo, padli v borbi proti fašizmu. Na teh pokopališčih počiva 500 borcev. Drago smo koroški Slovenci plačali 7. člen avstrijske državne pogodbe, ki nam jamči narodne pravice. Prispevali smo tudi dragocen delež, da je Avstrija po moskovski deklaraciji dobila status napadene države in da je bila spet obnovljena kot neodvisna demokratična republika.

Maja 1944 je na novinarski konferenci v Metliki spregovoril pokojni slovenski pisatelj France Bevk naslednje besede: „Mi se danes borimo s puško v roki, borimo se pa tudi s knjigo, brošuro in časnikom. Naše geslo je resnica in pravica. Naše časopisje mora biti udarno kot naše brigade, a obenem kot žarka luč, ki preganja temo laži, kot jasen kažipot do srečnejše bodočnosti!“ Iz tega znamenitega besedila za današnjo stvarnost na Koroškem lahko izločimo samo eno besedo — puško; vse drugo naj nam bo kot oporoka in vodilo za nadaljnjo borbo proti vsem oblikam starega in novega fašizma, za dosego naših pravic.

Karel Prušnik-Gašper

Cstrine jezika

*Ostrine jezika
so skrbane,
potrpežljivost razdana.
Z zelenih miz so pomedli
lupine razdanih besed.*

*Opomini resnice
izgubljajo mero za večnost,
zakaj ure vesti
so že zdavnaj onemele.*

*V temno noč brezupa
se razrastle je pogum
in odprl cvet kresa,
ki z vseh strani zasvetil
je v turobno noč.*

*Zdaj vstalo bo,
kar nas je prekaljenih,
da pokličemo
v tih in nezlomljiv upor!*
Andrej Kokot

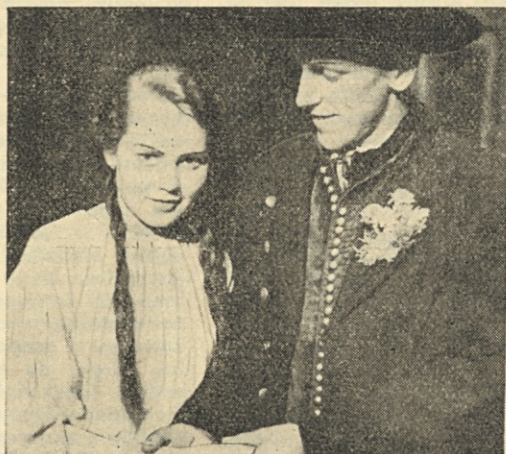

Likovna kolonija „Vuzenica 77“ je spet združila mladino iz številnih krajev tu in onstran meje, ki se je urila v veččinah likovnih dejavnosti

Jubilejno leto Miklove Zale

Med številnimi usodami, ki smo jih koroški Slovenci doživeli v teku zadnjih stoletij, je po slovenskem ljudskem izročilu gotovo še danes najbolj živo ohranjena in priljubljena zgodba o slovenskem dekletu iz Roža — trpeča usoda Miklove Zale. Čeprav „starka“, ki nosi na hrbtu že pol tisočletja, je za nas Slovence ostala še vedno lepa, čista, poštena in brhka lepota, slovenska junaška mladenka.

Slovenskih ljudskih iger s kmečko ljudsko motiviko ter idejno vsebino narodnostne problematike imamo Slovenci veliko, pogrešamo pa v njih tistih pravih ljudskih kmečkih življenjsko resničnih likov — vse preveč so odmaknjeni od življenjske realitete, včasih spominjajo na kmečke motive kakšnega ljudskega umetnika naivca. Drugače pa je s slovensko ljudsko igro oz. povestjo o lepem junaškem dekletu. To preprosto dekle je s svojo npravnostjo in življenjsko naravnim likom preživelo vse like naših povesti in marsikaterega ljudskega junaka.

Slovenci smo bili skozi stoletja porinjani v vlogo tlačanov in hlapcev, ampak do danes smo uspešno kljubovali vsem pritiskom in si ohranili naš življenjski prostor, ki so ga nam vemer izpodkopavali najrazličnejši sovražniki. Kako je mogoče, da smo se ohranili? Kje so danes turški jezdec, kje stanovski grof-

je, ki so nam z bičem krojili (ne)pravice in nam trgali in ropali z davki naše žetve, ki smo jih zasejali; kje so cesarji, ki so z demagoško zakonodajo tlačili naše prednike; kje krativci pravic 20-ih let, kje zverinski zločinci tisočletnega rajha!!! Ni več nekoč v zlatu svetlikajočih se gradov, nekaj razvalin še štrli iz nekoč od njih podjarmljenega ozemlja. Njih in njihovega razkošnega bogastva ni več, mi bivši tlačani, sužnji in hlapci pa še živimo — morda revni, skromni, ampak naše bogastvo je pričujoči obstoj in naša življenjska volja na naši rodni domači zemlji.

Vse to pa nam tudi dokazuje z nami in v nas že pol tisočletja živeča junačinja Miklova Zala. Ona je preživela vse sovražnike slovenstva, preživela naše prednike, preživela bo tudi nas. Nam in njej je to omogočil pravičen boj za obstanek, zvestoba do naših prednikov, ohranjanje jezika in kulture in vera v boljšo svobodno prihodnost — vse po vzoru naše junakinje Miklove Zale. Vera v zmago nad krivico, nad bičem, ki nam visi stoletja nad hrbtom, vera v naš pravičen boj,

zaupanje v svobodo našega naroda. Ljubezen in zvestoba narodu in načelom, ki so se zanje borili naši predniki.

Tako je Miklova Zala živa legenda o ljubezni in zvestobi: slovensko dekle, ki je ostalo zvesto svojemu poreklu in ki ni klonilo niti v najhujših trenutkih svoje sedemletne sužnosti, daleč od rodne grude, iztrgano iz osrčja slovenske zemlje. Prav ta zvestoba in zaupanje v lastno moč slovenskega naroda in vera v zmago pravičnosti so dajali Zali moč, da je preživela muke suženjstva in ob tem nikdar ni izgubila upanja v srečno vrnitev. Zmagala je in zmaguje še danes. Turki so pregnani, ni jih več, umirajo grofje in cesarji, ne bodo se vrnili — o njih le tu pa tam še priča kakšna zaprašena listina; premagane so sanje o tisočletnem rajhu. Naše ljudstvo je v letih nacistične strahovlade ravno tako upalo in vztrajalo kot je vztrajala Miklova Zala. Mnogi so se vrnili iz pregnanstva in živeli za tiste, ki svobode niso dočakali, ker so izdihili svoja mlada življenja pod smrtonosnimi škornji fašizma. Marsikdo od naših ljudi se je bodisi

kot prisilni vojak, kot interniranec v taborišču ali kot borec za svobodo spomnil v tistih težkih časih na Miklovo Zalo in z njim optimizmom prenašal muke trpljenja.

Junaštvo teh ljudi in junštvo Miklove Zale ni klasičnega Schillerjevega, Goethejevega ali celo Shakespeareovega tipa patetičnih kretanj in velikih besed. Ne, to so preprosti ljudje. Junaštvo Miklove Zale in naših trpinov je raslo brez velikih besed, zrastle je iz preprostega srca, ki je v najbolj grenkih trenutkih porodilo zvestobo narodu in zaupanje v končno zmago. Z njo smo ostali, so preživele naše matere Miklove Zale, Mikli in Serajniki in hlapci Davorini. Ta legendarna junakinja iz turških časov je preživela vse dobe našega trpljenja in tako postala za Slovence simbol narodne zavesti, zvestobe in predanosti slovenstvu. Podoba Miklove Zale je preživela vse lepe in hude čase naše preteklosti in danes bolj kot kdajkoli prej živi med nami. O njej pričajo predvsem slovensko ljudsko izročilo iz časov turških vpadov, različne pripovedi in narodne pesmi. Vse to pa je na omenjeni podlagi ter na podlagi zgodovinske kronike o krutih turških divjanjih po naši deželi (Jakob Unrest) ovekovečil konec prejšnjega stoletja dr. Jakob Sket s povestjo o Miklovi Zali v knjižni izdaji Slovenskih večernic.

V teku svoje zgodovine so morali Slovenci trikrat prenašati nadloge tujih napadalcev: najprej Obrov, potem Madžarov ter slednjič Turkov. O tem nam ve največ povedati ljudsko izročilo, nekaj narodna pesem, nekaj pa tudi zgodovinska kronika, kolikor je le-ta od takrat pač ohranjena ali sploh napisana.

Morda je slovenski narod

v časih turških napadov najbolj trpel, saj je moral skoraj 300 let prenašati turško šibo, ki mu je stremela za življenjem in premoženjem. Od leta 1408, ko so Turki prodrli do Metlike, pa vse do leta 1463 so bili ti napadi manjšega obsega. Leta 1469 pa je zavladal v Turčiji krvoločni sultan Mohamed II. Bil je osvajalec, ki je imel namen, da s trajnimi napadi in pustošenji te pokrajine moralno in gospodarsko tako izčrpa, da bi bile ob priliki lahek plen turške osvajalne vojske. Še isto leto je s svojo vojsko prodrl tik do Ljubljane. Spomladi 1471 pa je bosenski paša Izakbeg s petnajst tisoč konjeniki prodrl preko Hrvaške do Kranjske, jeseni pa na Kras in v Istro.

Konec septembra 1473 so Turki zopet šli mimo Ljubljane na Gorenjsko in ob Kokri vdrii nepričakovano na Koroško (Železna Kapla, Podjuna) ter se vračali preko Slovenj Gradca. Koroški kmetje so takoj ob prvem sovražnem obisku pokazali odpor in poslali skupnemu zborovanju kranjskih in koroških stanov v Wolfsberg (Volšperk) spomenico. V njej odločno izjavljajo, da ne bodo plačevali nobenih urbarialnih dajatev, če jim bodo nakladali še naprej nove davke za obrambo zoper Turke, turške nevarnosti pa niso odvrčali. Cesar Friderik je meseca februarja 1475 naročil prelato, plemičem in svojim oskrbnikom na Kranjskem, naj dajo svoje ljudi na razpolago pri utrjevanju mest. Ob meji so razpostavili straže, ki naj bi opazovale gibanje turških čet in obveščale dežele o preteči nevarnosti z zažiganjem grmad. V varstvu gozdov so turški konjeniki prehiteli te ognjene glasove, vsaj v obmejnih krajih; notranjosti dežele pa niso mogli presenečati

tako kot prej. Leta 1475 so pustošili Dravsko polje, na Kranjsko pa so pridrvili kar trikrat. Naslednje leto so bili na Notranjskem. Jeseni leta 1477 je okoli 10 tisoč akindžijev pod vodstvom Omarbega pridrvilo na Kranjsko in na Kras vse do Soče.

Ker se je napad na Furlanijo dobro obnesel, so se Turki zgodaj spomladi 1478 spet začeli zbirati za nov pohod, ki je šel preko Istre k Soči. V Bosni se je obetala slaba letina, zato so hoteli Turki pri nas počakati na žetev. Benečani so nakano spregledali in še pravi čas spravili žetev na varno. Zato so jo Turki potem razkačeni nad ukano mahnili naprej na Koroško, da tam poskusijo svojo srečo. Poskusi Slovencev, da bi preprečili Turkom prehod preko Predila, so se ponesrečili. Turki so, če ni šlo drugače, drzno preplezali vrloglave skalne višine, konje pa z vrvmi spuščali v globino in na drugi strani spet navzgor ali narobe.

Dne 26. julija 1478 so bili Turki že v Trbižu, od koder so se vsuli po vsej Koroški, kjer so se kmetje prav tedaj upirali graščinski gosposki. Po enomesečnem ropanju in požiganju so se vračali z velikim plenom in številnimi ujetniki (baje 8 do 10 tisoč ljudi, med njimi menda tudi naša Miklova Zala) skozi Podjuno mimo Slovenj Gradca in Celja spet nazaj domov.

Nekaj let pozneje (1480) so spet prišli, tokrat celo do Rabe na Štajerskem. Do bojev je prišlo tudi še v 16. stoletju (1529 obleganje Dunaja) ter v 17. stoletju. Leta 1683 so se Štajerci in Kranjci ponovno pripravili, če bi jih Turki hoteli nadlegovati. Toda popolnoma premagani Turki so morali po 16-letnem boju skleniti mir v Karlovcih (1699), bili so potisnje-

ni globoko v Banat, slovenske dežele pa po skoraj tristoletnih bojih in plenitvah končno rešene nevarnega in neprijetnega soseda.

Spričo zgodovinskega dejstva, da so Turki pustošili po Rožu leta 1478, se je iz tega časa preko ljudskega izročila rodila legenda o junaškem slovenskem dekletu ter se je preko Roža širila po celotnem slovenskem ozemlju. Postala je nekakšen mitološki tip junakinje med koroškimi Slovenci, lahko bi rekli, da je zgodba o Miklovi Zali že pravi koroški mit. Dokončno obliko zgodbe o Miklovi Zali pa je skrojil dr. Jakob Sket. Deloval je kot profesor na celovski gimnaziji, kot pisatelj pa je napisal veliko število znanstvenih in leposlovnih spisov ter sploh skrbel za slovensko kulturo na Koroškem.

Kako je pravzaprav prišlo do tega, da se je lotil

zbiranja ljudskega izročila okrog Miklove Zale in napisal povest, ki jo poznamo danes!

Na odborovi seji Družbe sv. Mohorja dne 6. julija 1882 je tajnik Lambert Einspieler nasvetoval, naj se razpiše darilo 200 goldinarjev za obširnejšo povest. Snov naj se ozira na domače življenje, npravno poučljivo. Rok so določili s 1. majem 1883. Tekmovali so končno štirje kandidati, med njimi Sket s svojo Miklovo Zalo. Na seji 10. julija 1883 je komisija za presojanje prisodila nagrado dr. J. Sketu in že naslednje leto je izšla njegova povest kot 38. zvezek Slovenskih večernic.

Kot povest se je rodila Miklova Zala leta 1883 — torej pred 95 leti. Od tistega dneva je preromala vso slovensko ozemlje ter zrasla v najbolj priljubljeno in najbolj brano čtivo med Slovenci sploh. Prof.

Sajnik pripoveduje, kako je leta 1885 obiskal svojo mamo, ki mu je zagotavljala, da je to knjiga, kakršne še ni brala s tako slastjo, pa še petim drugim jo je morala posoditi. Da pa je povest sploh našla pot do knjižne izdaje, je predvsem zasluga Šimena Janežiča iz šentjakebske fare ter prof. Sajnika, marljivega zbiralca in ohranjevalca narodnega izročila (skupno s Sketom). Oba sta prigovarjala dr. Sketu, naj zapiše zgodbo, ki živi in se širi med slovenskim ljudstvom predvsem po Rožu in od tam po vsej Koroški.

Prvič pa je povest (po ustnem izročilu znano) v kratkem odstavku objavil v nemškem jeziku Matija Majar v Hermannovi Koroški zgodovini I [1843 do 1860, str. 256—257] v odstavku: „Volkssagen und Volkslieder der Kärntner Slovenen, von den Türkenkriegen und dem Könige

Tudi Ziljani so uprizarjali „Miklovo Zalo“

Matija Korvin". Ta odstavek je tudi preveden v slovenščino, in sicer v Zgodovini slovenskega naroda dr. Josipa Grudna. Povest je baje krožila po Rožu v več variantah. V samem Št. Jakobu se je pripovedovala nekako takole:

Povest o ujeti Serajnici. V času turških vpadov na Koroško so le-ti odvedli mnogo ljudi iz Roža v sužnost. Med njimi mlado ženo kmeta Serajnika. Po sedmih letih jo je baje rešila stara Turkinja, ki se je je usmili. Ta ji je svetovala pot, kod naj hodi — „pojdi proti severu do velike vode, potem ob vodi, dokler ne prideš v svoje kraje." Serajnica je tako storila. Turki pa so baje imeli pesjane, to so neke vrste pesjani z eno nogo ter samo enim očesom na čelu. Imeli so posebno sposobnost, da so kristjane na daleč obvovali in jih tako mogli zaslediti. Te pesjane so Turki poslali za bežečo Serajnico. Stara Turkinja ji je tudi povedala, kako se v primeru zasledovanja pesjanov naj zadržuje, in sicer, hodi naj samo ponoči, čez dan naj se pa skriva v vodi stoječa pod koreninami. Na glavo pa si je dala vsakič kos ruše. Pesjani so jo večkrat že zasledili, ker pa je bila tako skrita, so zgubili sled. Slišala jih je govoriti: „Tu je bla, tu je ni, krščanski duh diši". Tako se je po sedmih letih vrnila domov, kjer se je njen mož spet hotel poročiti, do te poroke pa seveda potem ni prišlo. Doma jo je najprej spoznal samo domači kuža.

Ob tej varianti se človeku nehote vsiljuje podobnost s Homerjevo Odisejaddo. Tam je narobe samo to, da Odisej pride po dolgih letih nazaj, njegova žena Penelopa pa ravno izbira ženina, ki naj bi bil naslednik Odiseja. Spoznajo ga potem, ko napne lok,

ki ga je on edini kos napeči. Tudi njega je spoznal le pes. In tudi pri Homerju je govora o podobnih pesjanih: enooki Kiklop je ugrabil Odiseja, ta pa se ga reši tako, da mu v spanju izžge oko in ga oslepi. Ta Kiklop ima iste sposobnosti kot pesjani s svojimi dobrimi sposobnostmi obvojanja. Zelo neverjetno je, da bi Homerjeva Odisejada že tedaj vplivala na naše skromno, preprosto ljudstvo in s tem na ljudsko izročilo o Miklovi Zali. Bolj verjetno je, da se je Sket teh podobnosti morda poslužil le neke pri nadgradnji pripovedovanja. To so seveda samo domneve, ki jih pa nič ne potrjuje. Pa tudi če bi temu bilo tako, ne bi bilo nič hudega, ker so paralele v bistvu le neznatne.

V Veliki vasi pri Št. Jakobu je povest prikrojena spet malo drugače. To je naravno, saj se stvari, ki gredo iz ust v usta in se tako širijo, že v drugi, vsaj pa v tretji vasi že mnogo spremenijo. V tej varianti se vrne Serajnica prav tedaj, ko njen mož že obhajal poroko z drugo ženo (Almiro pri Sketu). Ob vrnitvi se je sprva z ženinom vred vsi prestrašijo, nato pa se je razveselijo; dobila je svoje pravice nazaj in gostija se je s pravo ženo nadaljevala. Kaj je bilo s „skoraj" drugo ženo, pa zgodba zamolči (Gruden I, 383).

Vsebinsko teh dveh variant je Sket združil z vsem zgodovinskim obeležjem in seveda s svojo umetniško-fantastično izpovedjo tako ustvaril dokončno povest o junaški Miklovi Zali.

Krožila je po Rožu tudi še neka druga „nečista" varianta. Stari Serajnik jo je povzel po neki stari Čarinci, ki je vsebino pripovedovala nekako takole: Turki so odpeljali mlado ženo Serajnika, torej Mi-

klovo Zalo. Ta se je po sedmih letih vrnila, vendar je imela v Bosni (!) s sultanom dvojce otrok, ki pa jih je ob begu zapustila. Kaj več stari Serajnik menda ni vedel povedati, pa tudi narodopisecem ta varianta ni znana. Verjetno oz. možno je, da je kak hudomušnež hotel to „sveto legendo" slovenskega dekleta pred vernimi ljudmi nekako hudomušno onečastiti in je spravil na dan to varianto.

Pričujočo varianto je literarno obdelal Rok Arih (Drago Druškovič) v svojih Prispevkih k podgraški kroniki ZIBELKA (izdala SPZ 1953) pod naslovom „O zalem dekletu". Objava te „pregrešne" variante pa je razburila duhove klerikalnih krogov, ki so med drugim skušali celo preprečiti sodelovanje aktivnih igralcev pri tedaj načrtovani uprizoritvi na zgodovinskih tleh.

Vendar pa se te variante ljudstvo nikoli ni oprijelo, kajti zanj je bila Miklova Zala tudi simbol čistoče, zakonske zvestobe in pobožnega značaja, češ da je predvsem z molitvijo dosegla, da se je mogla rešiti. Tudi tega versko pobožnega momenta Sket ni izpustil v svoji povesti, kljub temu pa so ga s klerikalne strani ostro napadali.

V vedno novih nakladah je izhajala povest o Miklovi Zali in ta uspeh je samega Sketa vedno znova presenečal. Saj je malokatero delo v slovenski literaturi vzbudilo tako zanimanje in pozornost kot pa ravno naša Miklova Zala. Nekateri so šli tako daleč, da so očitali tej povesti, da pohujšuje mladino itd. Ob priliki prevoda Miklove Zale v češki jezik je Sket zapisal v Kresu med drugim tudi to: „Nadejamo se, da ne bode na Češkem č. g. Ševčika, prevoditelja Mi-

klove Zale, zadelo isto očitanje kakor pisatelja samega na Slovenskem. Saj je g. Ševčik sam duhovnik in on ve mislimo tudi, kakšno berilo pohujšuje mladino. Miklove Zale ni smatral on kot tako pohujšljivo knjigo in sedaj se tolažimo tudi mi z mislijo, da ni bilo opravičeno, kar so nekateri pri nas oponašali imenovanej povesti."

Da ni bila kvarnega značaja za mladino, je bilo jasno. Tovrstni očitki so bili neupravičeni, saj je slovensko ljudstvo povest pri prebiranju tako rekoč „požiralo“.

Ta uspeh priljubljenosti med bralci dokazujejo številne naklade in to v razmeroma kratkih obdobjih. Sledile so izdaje leta 1899, 1906, četrta izdaja leta 1912 (v tem letu je dr. Sket umrl), nato 1921. leta na Prevaljah in šesta izdaja leta 1940 v Celju. Leta 1946 jo je izdal Klub koroških Slovencev z uvodno besed

do Prežihovega Voranca, ki je med drugim zapisal: „Naše slovensko ljudstvo si je v njeni podobi ustvarilo lik plemenitosti, ljubezni in zvestobe do domačih ljudi in do rodne zemlje. V njeno podobo je naše koroško ljudstvo vložilo vse tiste občutke, želje in hrepenenja, ki je njega samega navdajalo do svoje lepote, male domovine. Od takrat je Miklova Zala simbol vseh koroških Slovencev vse do današnjih dni. Miklova Zala je večna, živa vera koroških Slovencev v pravico, v zvestobo, v ljubezen do domovine in končno vstajenje..." Zadnja izdaja pa je izšla leta 1951 v Celju s spremno besedo Frana Kotnika.

Že prva izdaja povesti je doživela ogromen uspeh. Prijatelji iz gledaliških krogov, pa tudi sam Sket, so začeli razmišljati o možnostih gledališke interpretacije. K temu koraku je Sketa spodbujal tudi uspeh

na nekem koncertu v Gorici, kjer so med pevskimi točkami nekako z improviziranim tekstom iz povesti uprizorili osem odlomkov iz Miklove Zale. To je bil izjemen uspeh in v časopisu Soča z dne 18. 1. 1898 beremo sledeče poročilo: „Predstava Miklove Zale v osmih živih podobah je bila nekaj čarobnega, nekaj izvirnega in občinstvo je bilo od podobe do podobe vedno bolj navdušeno in nestrpno v pričakovanju novih prizorov."

Uspeh v Gorici je Sketa znova vzpodbudil v ideji o dramatizaciji povesti o Miklovi Zali. To nalogo je zaupal koroškemu rojaku iz Škočidola Jaki Špicarju. Špicar je bil vseskozi tesno povezan z gledališko dejavnostjo, saj je bil v Ljubljani podpredsednik Zveze kulturnih društev in referent za gledališke predstave. Leta 1905 je Špicar v Podravljah ustanovil društvo „Sloga" ter obnovil tradi-

Uprizoritev „Miklove Zale" na zgodovinskih tleh v Svatnah

cijo slovenskih ljudskih iger na Koroškem. Bil je tudi režiser in igralec ter je sam spisal preko 70 iger, množico pa dramatisiral. Špicar je predlog dr. Sketa navdušeno sprejel in takoj leta 1908 dramatisiral Miklovo Zalo. Obstojata dva rokopisa te dramatisacije, ki se pa ne razlikujeta bistveno, vsaj vsebinsko ne. Sket je k prvemu rokopisu dramatisacije imel nekaj malenkostnih, v glavnem dramsko-stilističnih pri-pomb, ki jih je Špicar upošteval pri drugi, popravljeni dramatisaciji. In ta dramatisacija je nastopila po veličastnega pohoda po odrih širom slovenske zemlje. Tak uspeh je doživela malokatera ljudska igra na slovenskih gledaliških deskah.

Letos praznujemo 70-letnico zmagovitega pohoda te ljudske legendarne od-ske junakinje in lahko smo prepričani, da nas bo še daleč preživela s svojimi odskimi uspehi, tako na poklicnih kot še zlasti tudi na amaterskih odrih, kjer je že doslej žela, vsaj po številu uprizoritev, največ uspehov. Ljudje so povsod z velikim „potrpljenjem“ sledili v velikih pričakovanjih tej priljubljeni ljudski igri, čeprav je trajala upri-zoritev približno 5 ur.

Seveda je ta uspešni po-hod ojunačil tudi druge lju-di, da so se lotili nove dra-matisacije (v glavnem za-radi dolžine teksta pri Špi-carjevi dramatisaciji), am-pak nihče ni imel prodor-nega uspeha. Špicarjeva je zmagovala povsod in je ta-ko bila tudi največ igrana. Takoj leta 1912 jo je po-novno dramatisiral Cerar Danilo, ki je Miklovo Zalo uprizoril oz. zrežiral prvič na poklicnem odru, in si-cer v Slovenskem narod-nem gledališču v Ljubljani. Njemu so očitali, da je dra-matisacijo „izmaknil“ Špi-

carju. To je povzročilo, da sta se Špicar in Cerar zna-šla pred sodiščem, kjer pa je pravdo dobil Špicar. Cerarjevo dramatisacijo pa kritizira v mesečniku Dom in svet, 1912, letnik XXV., št. 1, Izidor Cankar, ki ugo-tavlja, da ima ta dramati-zacija „še nekoliko temno preteklost, oglasil se je ne-kdo, ki trdi, da je njemu izmaknjena in da nosi po krivici ime g. Cerarja“. Izi-dor Cankar v glavnem na-pada založbo Ljudski oder, ki je to dramatisacijo izda-la. V svoji kritiki med dru-gim pravi: „Dramatisira se vse brez izjeme, kmalu ne bo več junaka v naših po-vestih, ki ne bi dišal po gledališki šminki.“ Nadalje kritizira dramatisatorje po-vesti in romanov ter dra-matisacijo imenuje „mlado dete dobičkaželjnih umet-nostnih kramarjev novega časa...“. Da je bil poleg tega „sovražen“ tudi Mi-klovi Zali kot taki, doka-zuje nadalje z ostro kriti-ko, ko pravi, da je pohujš-ljiva in plehka (ne Zala kot oseba, temveč tekst). Dramatisaciji očita fiste pa-saže, kjer avtor predpisuje, da se igralka (v tem pri-meru Almira) privije k mo-škemu in ga objame in po-ljubi itd. V tem primeru ostro kritizira tako: „...Po-ljub, vekoviti pečat ljubezni in objem, najtesnejši simbol enote, imata nezavedno pri ljudstvu še svoj sveti zna-čaj. Pri nas ne več. Poljub je moderni igri v najredkej-šem slučaju konstruktivni del kompozicije, postal je mehanični pripomoček, ka-kor vijoličasta luč ali pla-stične kulise. Z ljubeznijo sedaj delamo kakor svinja z mehom in oder ni zad-nje mesto, kjer se profani-ra. Ljudski oder pa naj gleda, da bo v tem oziru čist in brez krivde.“ Ostra, a gotovo prepotentna, predvsem pa neupravičena kritika.

Sledilo je še več drama-tizacij: Leta 1923 po škan-dalu v Ljubljani (Cerar-Špicar) je Katoliška tiskar-na naročila Marku Bajuku, naj na novo dramatisira Sketovo povest. Tudi on ni uspel, ker je v glavnem prepisal dialoge kar „žive“ iz povesti. Leta 1935 pa jo je dramatisiral že Davo-rin Petančič. Tudi ta va-rianta se skorajda ni upri-zarjala; očitali so ji, da izpostavlja samo versko pobožne momente, vse ostalo pa popolnoma za-nemari oz. sploh izpusti in ne upošteva.

Pred 70 leti so Miklovo Zalo baje že igrali po Špi-carjevem rokopisu društve-niki na Brnci (za to še ni-mam pravih dokazov, je pa zelo verjetno, da so jo res). Vsekakor pa so Brn-čani leto kasneje, torej 1909, igrali Miklovo Zalo kot opereto v Klinarjevi priredbi. Te variante ne po-znam in tako tudi ne vem, ali mu je kot podlaga slu-žil Špicarjev tekst, ali je povest po svoje drama-tiziral. Za moja tovrstna raz-iskovanja bi bilo zanimivo, da dobim neke kakšen ohranjen izvod tega upri-zorišvenega teksta.

Medtem ko Špicarjeva dramatisacija Miklove Zale nosi v glavnem versko obarvano motivacijo glav-ne junakinje in je to tudi glavna gonilna sila za pre-našanje sužnosti v turški ječi, je leta 1946, torej ta-koj po drugi svetovni voj-ni, ko je bilo koroško vprašanje v ospredju neresenih slovenskih problemov sploh, znova dramatisiral povest režiser Fran Žižek, ki je vnesel v svojo priredbo v glavnem narodnostni mo-ment, poleg tega pa tudi nekaj stvari iz kmečkega punta (kar odgovarja tedaj-njim uporom kmetov proti grofovskim stanovom — glej spomenico v Wolfsber-gu) in še nekaj slovenskih

koroških folklornih elementov. Vendar pa ima največje zasluge pri slavnem odrskem pohodu Špicar s svojo dramatizacijo, saj so jo uprizarjali polnih petdeset let in to kljub dolžine, ki zaobsega skoraj dve in pol predstave.

Da so tudi njemu nasprotovali klerikalni krogi, predvsem nemška koroška Cerkev, beremo v njegovi osebni korespondenci. V pismu Slovenski prosvetni zvezi v Celovcu avgusta 1953 med drugim pravi: „...Značilno je, da sta župnika v Skočidolu in Kolmari vasi na praznik v cerkvi priporočala obisk igre, kar škofijskim krogom gotovo ne bo po volji. Nad štirideset let hodi moja dramatizacija od uspe-

ha do uspeha po slovenski zemlji in je niti klerikalci s svojim močnim, spretnim in zahrbtnim aparatom niso mogli uničiti, zato sem mnenja, da me bo mogoče preživela in družila slovenski živelj tako kakor je bilo v Ljubljani, na Jesenicah in najbolj na zgodovinskih tleh v Svatnah.“...

Na poklicnem odru se sicer v primerjavi z amaterskimi odri Miklova Zala ni veliko igrala, ampak vselej, kadar je stopila na poklicni oder, je navduševala vse, brez izjeme. Prvič so jo igrali v Ljubljani 28. marca 1910. Nekdaj poklicno gledališče v Ptujju jo je igralo v sezoni 1924/25 ter v letih 1950 in 1955 — prvič Špicarjevo, drugič in tretjič pa Žižkovo dramatizacijo. Po zadnji vojni so jo zelo

uspešno igrali leta 1946 v SNG Maribor v režiji avtorja Frana Žižka, pod istim vodstvom pa Drama SNG v Ljubljani leta 1947. Prav tako jo je z velikim uspehom uprizorilo leta 1953 na prostem na štadijonu v Trstu tamkajšnje slovensko gledališče.

V Celovcu jo je prvič uprizorilo Slovensko krščansko delavsko društvo v nedeljo 21. majnika 1911 v veliki dvorani hotela Trambesinger. Leto pozneje so jo ob otvoritvi prosvetnega doma v Žitari vasi igrali domačini s pomočjo prosvetašev iz Št. Lipša in Št. Vida v Podjuni. Nato je prva svetovna vojna prekinila nadaljnje uprizoritve. Takoj leta 1921 pa so jo že spet uprizorili društveniki v Št. Janžu in leta 1924 se je začela, lahko bi rekel prav epidemijsko, v pozitivnem smislu, slavna pot šentjakobskih uprizoritev.

V najtežjem času dvajsetih let je zatirano in zapostavljeno slovensko ljudstvo začutilo upor, kakor ga je začutila Miklova Zala tam v daljni tujini, kjer je morala sedem let prenašati težo turškega suženstva in poniževanja, vendar ni omagala v goreči ljubezni do svoje rodne grude. Z ljubeznijo in bolešno žalostjo in osrečujočo vero v zmago in svobodo je napolnjevala srca Rožanom in vsem Koroščem, ki so bili izpostavljeni v tedanjem času najhujšemu zatiranju. Prvo pobudo za uprizoritev je dal dr. Zdravko Zwitter, ki je predlagal šentjakobskim društvenim delavcem, da bi uprizorili Miklovo Zalo, zgodbo o njihovem rožanskem dekletu. Imel je prav originalno zamisel: igralci naj bi prišli iz pravih domov, ki so omenjeni v povesti. Do tega je tudi prišlo. Tako je v prvi uprizoritvi zaigrala Miklovo Zalo hčerka Miklove domačije Micej, Strelca je igral

Mirko in Zala iz prve uprizoritve v Svatnah

sam gospodar Strelčevega posestva itd. Domačini so vložili vse svoje moči v to za preprostega človeka gotovo zahtevno in odgovorno delo. Združevalo jih je navdušenje za stvar in ljubezen do slovenske materine besede, ki je bila tedaj ogrožena, znova ogrožena in to so vsi čutili. Prvo režijo je vodil Jože Miklavčič, ki je prevzel tudi vlogo Tresoglava. Sam skromno pripomni, da so režirali vsi, „drug drugega smo popravljali in dopolnjevali“. Prvič so zaigrali v društveni dvorani leta 1924. Uspeh je bil nepopisen. Trume ljudi so hotele videti predstavo, dvorana ni mogla sprejeti tega navala množic in tako so jo morali igrati kar pet nedelj zaporedoma. Nekateri trdijo, da se je igra ponovila tudi leta 1925 in 1926. Šimej Martinjak pa meni, da se je po prvi uprizoritvi leta 1924 šele na pobudo Jake Rajhmana iz Lipe spet zaigralo in to najprej pri Vosporniku v Podravljah, kjer so morali igro spet ponoviti, ker prvič dvorana ni mogla sprejeti vseh došlecev.

Leta 1931 so jo neumorni šentjakobski društveniki obnovili. Na prigovarjanje in povabilo pesnika Otona Župančiča so se z veliko bojaznijo in poklicno tremo opogumili in zaigrali v vesplošno zadovoljstvo slovenske kulturne javnosti slovenske metropole v ljubljanski Drami. Navdušenje je bilo nepopisno, nabito polna dvorana (s policijskim dovoljenjem so še „nabili“ dvorano z dodatnimi stoli) ni nehala aplavdirati od navdušenja, ker so jim navadni kmečki ljudje v pristni, pošteni in iskreni naravnosti predložili igro o koroškem dekletu. Pesnik Oton Župančič pa je od navdušenja in v zahvalo posvetil igralcem posebno pesem o Miklovi Zali.

Istega leta so še gostovali v Mariboru, Celju in na Jesenicah. Ob vrnitvi z uspešnega obiska pa je mnoge od njih čakala grenka koroška stvarnost; nekateri so bili odpušteni iz službe zaradi tega „greha“, zmerjali in psovali so jih še dolgo po tem. V naslednjih letih so še nekajkrat igrali, dokler ni koroškim Slovincem znova preprečil kulturno udejstvovanje kruti sovražnik — nemški okupator. Nacistična strahovlada ni samo prekinila kulturno delovanje, prinesla nam je največ gorja in trpljenja in mnogo Miklovih Zal in Serajnikovih Mirkov te dobe ni preživelo. Kljub temu nismo klonili in vsak dan so se nam rojevale nove Zale in so se razvijali novi Serajniki.

Poleg Šentjakobčanov so med obema vojnama igrali Miklovo Zalo Katoliško izobraževalno društvo v Globasnici leta 1926 ter hodiško prosvetno društvo (leta 1935 ali 1938).

Takoj po zlomu fašizma pa so leta 1945 bili spet Šentjakobčani prvi, ki so začeli uprizorjati Miklovo Zalo. Že leta 1946 jo je igralo kar več društev po vsej Koroški. Uprizorili so jo Hodišani ter Pliberčani odnosno igralci iz Nonče vasi, katerim so v vaškem kozolcu v noči pred uprizoritvijo zloglasni „Wurfkomandovci“ zažgali in uničili kulisarijo, delo marljivih in požrtvovalnih rok.

Dr. Mirt Zwitter, tedanji tajnik Slovenske prosvetne zveze v Celovcu, je istega leta z Glinjčani postavil na oder „novo“ Miklovo Zalo, se pravi dramatizacijo Frana Žižka. Isto dramatizacijo je postavil na oder leta 1948 Tonči Schlapper, tajnik SPZ, v rojstnem kraju Andreja Schusterja-Dra bosnjaka, na Kostanjah. Leta 1949 pa so Brnčani znova zaigrali Klinarjevo opero Miklova Zala, s kate-

ro so gostovali tudi po drugih krajih.

Leta 1951 pa se je začelo posebno obdobje uprizoritev Miklove Zale in sicer na prostem, na zgodovinskih tleh v Svatnah pod vaško lipo in pred kuliso male vaške cerkvice. Pobudo za uprizoritev na prostem sta dala Drago Druškovič in takratni predstavnik Jugoslavije v Celovcu Mitja Vošnjak. Režijo in v glavnem vso organizacijo je prevzel Šimej Martinjak, ki je igro začel vaditi deloma s staro zasedbo prejšnjih uprizoritev, uspelo pa mu je pritegniti tudi veliko mladih novih igralcev. Tako so 8. avgusta 1951 že vabili na svečano premiero Miklove Zale na zgodovinskih tleh. Požrtvovalnost vseh akterjev se je obrestovala z ogromnim uspehom, saj je priromala v Svatne večtisočglava množica ljudi s celotnega slovenskega ozemlja. To predstavo je posnelo filmsko podjetje Triglav iz Ljubljane tudi na filmski trak.

Po tem velikem uspehu so se Šentjakobčani čez dve leti ponovno odločili, da zaigrajo na zgodovinskih tleh. Igrali so v glavnem isti ljudje kot leta 1951. Ta uprizoritev je bila že mnogo boljša od prve, saj so popravili mnogo napak in napakic s prve predstave. Tako so zožili uprizoritveni prostor, predvsem pa je bila razsvetljava na tej prireditvi brezhibna. Spet se je na prostranem travniku v Svatnah zbralo nad pet tisoč gledalcev, ki so navdušeno spremljali usodo našega dekleta Miklove Zale in boj koroških kmetov proti Turčinom.

Spet dve leti pozneje, leta 1955, so se igralci in organizatorji začeli spraševati, kaj če bi šli gostovat v matično Slovenijo, se pravi v Ljubljano, na Jesenice ter v Trst in Gorico. Igralci so se navdušili za to idejo

in najprej zaigrali v Svat-
nah. Za to predstavo so
zopet napravili nove kulise,
izpopolnili razsvetljavo in
uporabili za boljše razu-
mevanje močne zvočnike.
Pri tej predstavi je kakor
že leta 1953 z režijskimi na-
sveti stal Šimeju Martinjaku
ob strani avtor dramatiza-
cije Jaka Špicar, ki se je
o predstavi zelo pohvalno
izrazil in jo označil kot zelo
izpopolnjeno in gledali-
ško zelo dovršeno.

Omeniti je treba nekaj
zaslužnih igralcev, ki so bi-
li pripravljeni zmeraj in
povsod kot igralci izpriče-
vati življenjsko izpoved tega
ljudskega gledališkega
teksta. Najznačilnejša igral-
ka je bila Urša Serajnik, ki
je sodelovala pri vseh
predstavih v vlogi Seraj-
nice, ki jo je baje zaigra-
la celih šestdeset krat. (Iz
tega podatka je tudi raz-
vidno, da so do leta 1955
igrali to igro 60-krat.) Pa
še več je takih igralcev, ki
so bili zvesti kulturni delav-
ci, nekateri so igrali zme-
raj isto vlogo, ali pa so jo
po potrebi tudi menjali,
kakor je pač naneslo. Tako
je Lojze Baumgartner igral
vlogo Serajnika 60-krat,
Mušet Jože v vlogi kmeta
Mačka, Gabriel Tonej kot

Korajman, Mečina v raznih
vlogah, vsi po petdeset
krat. Enako tudi Izop Franc,
Amruš Mihej in Tonej. Mno-
go bi jih še lahko našeli,
ki so doprinesli s svojo po-
žrtvovalnostjo k procvitu
Miklove Zale in kulture na
Koroškem sploh. Z vsemi
tedanjimi in današnjimi
igralci in z njimi ves slo-
venski narod smo potomci
Miklove Zale pripravljeni
dokazati in pokazati, da
imamo Slovenci na Koro-
škem — kot Miklova Zala
— voljo do življenja.

Vse te predstave pa je
omogočila, sofinancirala in
veliko pomagala pri orga-
nizaciji Slovenska prosvet-
na zveza v Celovcu, ki le-
tos praznuje svojo 70-letni-
co skupno z Miklovo Zalo,
ki se je leta 1908, torej
pred 70 leti, rodila izpod
peresa dramaturga Jaka
Špicarja in ki je doži-
vela isto leto tudi ognjeni
krst v brnški uprizoritvi.

Leta 1958 so Miklovo Za-
lo še enkrat uprizorili v far-
ni dvorani v Št. Jakobu, ki
pa seveda po tako slavni
in uspešni uprizoritvi na
prostem ni doživela prave-
ga oz. zaželjenega uspeha.

Po osemnajstletni preki-
nitvi je Miklova Zala na
pobudo Slovenske prosvet-

ne zveze ponovno zažive-
la pod vaško lipo na zgo-
dovinskih tleh, in sicer 4.
avgusta 1973. V trepetajo-
čem pričakovanju, ali bo
predstava uspela ali ne,
smo zabeležili največji na-
val, ki so ga Svatne kdaj-
koli doživele. Nekaj manj
kot osem tisoč ljudi je pri-
šlo občudovat in podoživ-
ljat zgodbo o Miklovi Zali.

Vsi ti uspehi nas bodrijo
k nadaljnjemu delu in borbi
za kulturni obstoj naše
narodnostne skupnosti, k
ljubezni do materine besede
in zvestobi domači
zemlji.

Zaključil pa bi s Špicar-
jevo željo: Miklova Zala
nas naj opogumlja in krep-
ter nas združuje vse v ko-
rist večne slovenske kultur-
ne spomladi, naša ljubezen
do slovenstva naj cveti in
zeleni. Če bomo ustvarjali
in živeli po načelih in
vzgledu Miklove Zale, ni-
kdar ne bo prišla tista
hladna jesen, da bi porja-
velo in odpadlo listje. Glo-
boko so korenine drevesa,
ki ga je zasadila Miklova
Zala v slovenska tla, cve-
toči sadeži tega drevesa
pa bodimo mi vsi, hčerke
in sinovi — potomci Miklo-
ve Zale.

MarS

Viri in literatura:

Špicar Jaka: Miklova Zala, dva rokopisa, Slo-
venski gledališki muzej v Ljubljani

Špicar Jaka: Miklova Zala, tipkopis iz št. Jakoba
Bajuk Marko: Miklova Zala: Ljudski oder,

3. zvezek, Jugosl. knjigarna v Ljubljani 1923
Korespondenca med dr. Jakobom Sketom in Ja-
ko Špicarjem, Slov. gled. muzej Ljubljana

Privatna korespondenca Špicarja Jaka, Slov.
gled. muzej Ljubljana - Špicarjeva zapuščina

Zgodovina slovenskega naroda — dr. Josip
Gruden

Gledališki list SNG Maribor 1946/47, leto I, št. 6
Gledališki list SNG za osvobodeno tržaško ozem-
lje, Trst, 1952/53, št. 3

Gled. list 1965 — Dolenjski kulturni festival —
Miklova Zala

Sket dr. Jakob — Slovenski biografski leksikon
Špicar Jaka — Slovenski biografski leksikon

Špicar Jaka: Miklova Zala na zgod. tleh; Ne-
kaj pripomb k uprizoritvi (Svoboda, letnik
IV/1951, št. 7—8)

Zwitter Mirt: Kratka zgodovina Miklove Zale
(Koledar slovenske Koroške za leto 1949)

Janežič Rado: Tri obletnice Miklove Zale (Kole-
dar slovenske Koroške za leto 1958)

Sket dr. Jakob: Zgodovinski dodatek k „Miklo-
vi Zali“, 1946

Prežihov Voranc: Uvodna beseda k „Miklovi
Zali“, 1946

Osebni pogovori s Šimejem Martinjakom
Soča, št. 5, 18. 1. 1898

Jugoslovan, 16. 5. 1931

Južno, 15. 5. 1931

Slovenec, 16. 5. 1931

Slovenski vestnik — vse povojne številke, ki so
pisale o raznih uprizoritvah

Naš tednik — Kronika — vse povojne številke,
ki so pisale o raznih uprizoritvah

Arih Rok — Drago Druškovič: ZIBELKA (Prispevki
k podgraški kroniki) pod naslovom „O za-
lem dekletu“ — izdala SPZ Celovec, 1953

Naša pot čez Atlantik

Pred šestimi leti je obnovilo Slovensko prosvetno društvo „Danica“ ansambel „Korotan“. Na ta način je bilo možno enolične in morda dolgočasne koncerte malo poživiti in popestriti. Število sodelavcev pri Korotanu je naraslo na osem ljudi. Zastopani so bili vsi glasovi v enaki meri in tako je skupina lahko začela nastopati samostojno. Zlasti kadar zbor zaradi večjega števila ni prišel v poštev ali pri manjših improviziranih nastopih je pel in igral Korotan. S tem ni bil „konkurenca“ večjemu zboru, marveč je samo dopolnil to, kar je v določeni situaciji še manjkalo.

Letos pa je dosegla ta majhna skupina gotovo svoj dosežanj višek. Slovenska izseljenska matica, Kanadsko slovenska skupina in Slovenska narodna podpora enotnost v ZDA so povabile „Trio Korotan s pevci“ na pevsko turnejo čez Atlantski ocean.

„Nekaj lepega se vam obeta!“ so bile prve besede, ki jih je izrekel Jože Hartman, zastopnik Izseljenske matice, ko nam je povedal, da bi ponesli slovensko, zlasti koroško pesem v Ameriko. V začetku nismo mogli prav verjeti, toda ko je prišlo do konkretnjših pogajanj, smo videli, da je resnica. V prepričanju, da so takšne večje turneje samo za poklicne ali vsaj polpoklicne pevce, smo dolgo dvomili o naših zmožnostih. Končno pa smo si rekli, da bomo našo koroško pesem pač poskusili prinesiti čim bolj pristno in domače. Tako smo konec januarja začeli z vajami. Število teh se je proti koncu precej stopnjevalo, saj smo vadili skoraj vsak večer.

Končno je bilo tako daleč. V torek 17. maja 1977 smo odpotovali s Koroške. Bilo nas je osem: Mici Škof, Fani Marko, Stanko Wakounig, Jože Starc, Folti Hartman ter Hanzl, Ana in Danica Kežar. Spremljal nas je predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem dr.

Franci Zwitter. Veselili smo se na turnejo, a šli smo tudi s kapljico grenkobe, saj smo šli obveščat brate in sestre v daljni Ameriki o trenutnem položaju koroških Slovencev ter jih prositi, da nam pomagajo v našem boju za naš obstoj in naše pravice.

V sredo zjutraj so se nam pridružili še član Izseljenske matice tov. Jože Hartman, znani filmski in televizijski igralec Janez Hočevár — Rifle iz Ljubljane ter glavni urednik Nedeljskega dnevnika Marjan Remic. Odleteli smo iz Zagreba v Zürich. Nas, ki smo večinoma prvič sedeli v letalu, je bilo kar malo strah. Ko smo potem v Zürichu presedli v Air Canada, nas je zapustil strah, bili smo samo še polni pričakovanja, kaj bomo doživeli na drugi strani velike luže. Polet iz Züricha v Toronto je trajal 8 ur; imeli smo ves čas lepo vreme in imeniten razgled. Posebno veličasten je bil pogled na ledene gore.

Prva postaja onstran Atlantika je bil Montreal. Naš cilj pa je bil Toronto, zato smo po kratkem odmoru leteli naprej. Kakšen bo sprejem? Kakšna bo publika? Ali jo bomo mogli pritegniti z našo preprosto domačo pesmijo? Take in podobne so bile skrbi, ki so nas navdajale že prej

in še bolj pred pristankom. Sicer pa smo lahko bili optimistični, saj smo vedeli, kaj je pisal kanadski slovenski list Diary:

„Dobrodošli, sestre in bratje iz slovenske Koroške. Iz vsega srca se veselimo srečanja z vami, ki prihajate med nas kot pomladni poslanci Danice, Slovenske prosvetne zveze in vseh koroških Slovencev iz legendarnih krajev, kjer je naša draga kultura začela svojo trdoživo pot. Živo bomo prisluhnili prelepi koroški pesmi in se ob njej poklonili vsem tistim našim domačim ljudem iz vaših rojstnih vasi in mest, ki po dolгих stoletjih zatiranja prav te dni znova bijete hud boj za svoje osnovne narodne pravice. Z manifestativno udeležbo na vseh vaših prireditvah hočemo izraziti svoje občudovanje vaše vztrajnosti in odločnosti, obenem pa hočemo z množično podporo vaše pravične pravde za ohranitev mile slovenske besede tudi v Kanadi javno povedati, da koroški Slovenci v Avstriji niste sami! Vaš pravični boj je tudi naš boj. Pomagali Vam bomo!“

Pristali smo na letališču v Torontu. Tam so nas pričakali člani Kanadsko slovenske skupine za kulturne izmenjave.

V Kanadi so se naši prosvetaši srečali tudi s predstavniki tamkajšnje indijanske narodnosti

Sprejem je bil nadvse prisrčen. „Dobrodošli!“ je bila prva beseda, katero smo slišali, ko smo stopili na kanadska tla. Predsednik Ludvik Stegu in podpredsednik Ivan Curk sta jo izrekla v imenu številnih slovenskih društev iz razsežne Kanade. Sprejeli so nas z rdečimi nageljni in s solzami v očeh. Prišli smo res med brate in sestre. Bili so sicer tuji obrazi, a sprejem je bil tako prisrčen, da smo se takoj počutili kot doma. Od prvega srečanja z rojaki v Kanadi do slovesa se je spletala otožna, pa tu in tam šegava koroška pesem v eno samo hotenje: Koroški živelj, slovenski jezik in njegova pesem ne smeta zamreti! Slovenci smo majhen a hkrati velik narod. Čeprav raztreseni po domala vsem svetu, nas druži velika ljubezen do rodne zemlje. Večeri koroških pesmi zato niso pomenili zgolj kulturno doživetje, ampak so med hvaležnimi poslušalci prebujali tu in tam že okorele čute za ogroženo tisočletno kulturo in narodnost.

Kar prvi večer smo ob skupnem srečanju poskusili, če so glasovi še v redu. V prijetni družbi smo sedeli še dolgo skupaj — družina Šajn, pri kateri je bil prvi večer, je že znana po tem, da priredi vsakemu ansamblu, ki pride na gostovanje, pozdravni in poslovilni večer. Dan je trajal dolgo, saj smo odšli iz Ljubljane ob 6. uri zjutraj in dospeli v Toronto po našem času ob 23. uri, v Torontu pa je bila ura 17. popoldne. Stanovali smo pri privatnikih Slovincih in prišli tako do boljših kontaktov. Naslednji dan so društva, ki so pomagala organizirati to turnejo, priredila v ukrajinski dvorani sprejem. Tam smo se prvič predstavili zastopnikom društev in se z njimi spoznali. V petek je predaval dr. Franci Zwitter o položaju Slovencev v Avstriji. Predavanju je sledila publika z velikim zanimanjem. Potem se je razvila živahna diskusija. Kakor prejšnji večer, smo zapeli nekaj naših pesmi.

Čez dan so nam gostitelji pokazali znamenitosti Toronta in njegove okolice. Tako smo si ogledali najvišji stolp na celem svetu (533 m), farme, Niagarske slapove, živalski vrt s programom (dresure delfinov in kitov). Popeljali so nas tudi v indijanski rezervat, kjer živi približno 9000 Indijancev šestih plemen. Njihov poglavar Jim Skye nam je povedal, da Indijanci nimajo svojih šol. Indijanski jezik živi

samo še v govorjeni besedi, pisane ne poznajo. Do četrtega leta starosti se učijo samo indijanski jezik. Državne podpore so takšne, da se z njimi ne da prav živeti niti umreti. Leta 1951 so dobili pravico, da lahko gredo v javne lokale na pijačo — v rezervatu ni dovoljeno prodajati alkoholnih pijač. Ne prištevajo se h kanadskim državljanom, marveč trdijo, da so severni Američani. Zato tudi ne priznavajo vlade, a tudi nimajo volilne pravice.

V soboto 21. maja je bil koncert na farmi društva „Bled“ v Meamswillu pri Hamiltonu. Dvorana je bila nabito polna, vzdušje izvrstno. Spontani aplavz je bil potrdilo, da smo navdušili poslušalce. Po pesmi „Nmav čez izaro“ smo videli pri marsikomu solze v očeh. Po koncertu smo se pogovarjali s številnimi rojaki. Pridni so kot mravlje, ustvarili so si vse, kar sodi tamkaj k zadovoljivemu standardu. A večkrat smo slišali: „Dom je samo eden! Ah ta prelepa domovina!“ Dolgo smo sedeli z njimi, ko so obujali spomine na stare domače kraje.

Naslednji dan, v nedeljo, je bil koncert v Torontu v Central Technical School

Auditorium. Spet so bili ljudje nadvse navdušeni. O tem koncertu je pisal Franc Ros v dnevniku Diary:

„Koroška je zibelka Slovencev. Te besede mi je kot otroku govorila mati. Slišal sem jih skozi vso šolsko dobo. Kot mladenič sem jih bral v knjigah in časopisih. Nikoli pa jih nisem doumel in tudi ne doživel — vse do letošnjega leta. Danes sem prepričan, da je Koroška res zibelka nas Slovencev in k temu so pripomogli preprosti člani skupine Trio Korotan s pevci. Že veliko let je prešlo, kar sem se podal v tuje kraje in se naselil tukaj v Kanadi. Do sedaj sem obiskal skoraj vsako predstavo ali ples, na katerem so nastopali ansambli iz Slovenije, a me kljub njihovemu odličnemu izvajanju nobena prireditev ni duševno odvedla nazaj v stari kraj. V nedeljo 22. maja popoldne sem prvič v duhu spet zaživel v domačem kraju, ko sem poslušal pesem svoje matere, ki mi je pela kot otroku: slišal sem tudi petje vaščank ob zimskih večerih in slišal sem prelepo slovensko cerkveno pesem, ki jo zapojejo preprosti podeželski ljudje. Tako moram priznati, da sem celi dve uri doživiljal slovenstvo tukaj tako daleč od

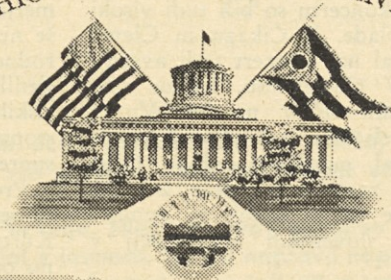

Za svoje nastope v Kanadi in Ameriki je ansambel „Korotan s pevci“ prejel številna priznanja

Tudi priznanje,
ki ga je ansamblu
„Danica“ izstavil
predstavniški dom
v ameriški državi Ohio,
je lep dokaz uspešnega
gostovanja v Ameriki
in Kanadi.

THE OHIO HOUSE OF REPRESENTATIVES

UNDER THE SPONSORSHIP OF
REPRESENTATIVE HENRIK S. LERATY
HOUSE DISTRICT #11

On behalf of the members of the House of Representatives of the 111th General Assembly of Ohio, we are very pleased to extend well-deserved recognition to the

DANICA ENSEMBLE

from Carinthia, in honor of your remarkable efforts to support the Slovenian National Pennsylvania Trade (SNP) Scholarship Fund.

Carrying out the unique and wonderful tradition of Slovene music, you have endeavored yourselves to the benefit of many through your enthusiastic renditions of genuine Slovene songs. Performers in a number of cultural concerts, you have displayed your talents to interested groups all over the United States and have significantly enriched the culture of our nation.

Your performances have inspired you the esteem of all those who have had the pleasure of hearing you entertain and have helped to guarantee a high level of success for the SNP Scholarship Fund which you have been involved.

Thus, with great pride, we salute you for your beneficial efforts for the SNP Scholarship Fund and honor you as a most talented group of singers.

[Signature]
HENRIK S. LERATY

[Signature]
JENN RIPPET
Member of the SNP
House of Representatives

V listini je med drugim
povedano:

„Prenašajoč edinstveno
in čudovito tradicijo
slovenske glasbe,
ste se prikupili srcem
mnogih z vašim
navdušenim podajanjem
prijubljenih slovenskih
pesmi. Kot izvajalci
v vrsti kulturnih
koncertov ste pokazali
svojo nadarjenost
skupinam v Združenih
državah in pomembno
obogatili kulturo
našega naroda...“

Slovenije in kličem: Čast in slava in pri-
srčna hvala vam, Trio Korotan s pevci.“

Še isti večer smo imeli nastop na znani
ladji „Jadran“, ki jo je prepeljal Slove-
nec John Ivan Letnik iz Slovenije v Kan-
ado in jo tam preuredil v restavracijo.
Pesem je bila zopet bolj zgovorna kot vse
besede. Sredi najlepšega razpoloženja so se
rojaki onstran oceana odločili, da pošlje-
jo protestni telegram avstrijski vladi, ker
je ta najavila procese proti 26 koroškim
Slovincem.

V torek nas je sprejel jugoslovanski
konzul. Še enkrat smo si ogledali Toron-
to. Nato pa je že prišel poslovilni večer.
V prisrčni družbi smo peli in se s težkim
srcem poslavljali od prijateljev, pri kate-
rih smo preživeli tako krasne dneve. V teh
nekaj dneh smo postali pravi prijatelji.
Zapuščali smo ljudi, ki jim je naša pe-

sem prinesla malo domovine in veliko
spominov v trdo trgovsko kanadsko de-
želo.

V sredo 25. maja smo odleteli z leta-
lišča v Torontu proti Čikagu. Tam so
nas čakali člani Slovenske narodne pod-
porne jednote s predsednikom Frankom
Grosserjem na čelu. Čeprav v težki okor-
ni slovenščini izgovorjene, so bile prisrčno
izrečene besede dobrodošlice. Kmalu smo
spoznali, da nismo več v Kanadi. Tako ob-
lika mest kakor način življenja se razli-
kujeta. Niti z vsemi člani SNP se ni-
smo mogli več pogovarjati v slovenskem
jeziku. Šaj je večina rojakov rojena že v
Ameriki.

Vsak dan smo imeli nastop kje drugje.
Vse je potekalo bliskovito. Več sto milj
razdalje smo morali prevoziti do nasled-
njega kraja, kjer je bil koncert. SNP je

organizirala koncerte v Čikagu, Melwau-keju, Clevelandu, Pittsburgu in Ennon Valleju. Povsod so bile dvorane zasedene in na vsakem koncertu so bili tudi visoki predstavniki vlade. V Čikagu in Clevelandu je obiskal naš koncert tudi avstrijski konzul. V Clevelandu, kamor smo zaradi tehničnih težav na letališču v Detroitu prispeli šele kratko pred nastopom, je poslal guverner države Ohio jugoslovansko zastavo z rdečo zvezdo. Pravijo, da se to še nikoli ni zgodilo na prireditvi slovenskih organizacij v ZDA.

V nedeljo 29. maja smo nastopili v Ennon Valleyu, kjer ima SNPJ na večji farmi svoj rekreacijski center. Nad 2000 ljudi se je zbralo in atmosfera je bila čudovita. Kakor povsod drugod, je tudi tukaj najprej pozdravil občinstvo predsednik ZSO dr. Franci Zwitter ter razložil sedanjí položaj koroških Slovencev. Koncerte je posrečeno povezoval s starimi koroškimi ljudskimi reki in zbadljivkami oderski in filmski igralec Janez Hočevnar-Rifle. Po koncertih so v pogovorih zlasti starejši ljudje obujali spomine na staro domovino, drugi, ki so bili rojeni že v Ameriki, pa so se spominjali svojih staršev in njihovega pripovedovanja o „starem kraju“. Z Ennon Valleya smo morali na letališče v Pittsburgh, od koder smo odleteli v New York. Nadvse čudovit je bil pogled z letala na ogromne nebotičnike, preden smo pristali na majhnem letališču sredi mesta. Prvič v Združenih državah smo imeli toliko časa, da smo si vsaj malo ogledali ogromno mesto. Gostitelji so nas vozili z avtom po dolgih avenijah, kjer peš nikamor ne prideš in ker menda tam tudi ni preveč varno.

V New Yorku nas je sprejela tudi av-

strijska delegacija pri OZN in nas vodila skozi palačo Združenih narodov. V avditoriju te ogromne hiše, ki pa je v razmerju z ostalimi newyorškimi nebotičniki še nizka, smo imeli koncert pred mednarodno publiko. Z velikim zanimanjem so sledili zastopniki afriških, azijskih in ameriških držav, v prvi vrsti pa seveda zastopniki Jugoslavije in Avstrije, našemu sporedu ter ga navdušeno sprejeli.

Predviden je bil tudi sprejem pri generalnemu sekretarju Združenih narodov Kurtu Waldheimu. Ker pa je bil službeno odsoten, nas je na avstrijskem konzulatu v New Yorku sprejel poslanik dr. Pfanzelter. Kratko pred odhodom pa smo zapeli še v Slovenskem informativnem centru v New Yorku, kjer smo se počutili že precej domače.

Prišla je ura slovesa od Amerike. S polnimi kovčki spominčkov in z najlepšimi vtisi o turneji smo se na letališču Kennedy poslovili od naših gostiteljev ter odleteli z Boeing 747 proti Zürichu.

Pristali smo spet na koroških tleh. Z našo pesmijo smo šli iskati prijatelje v daljni svet. Pridobili smo jih. Videli smo, kaj jim pomeni pesem, zaslutili smo, kaj jim pomeni daleč od svoje nekdanje domovine „rojstni kraj“. Spet smo tam, kjer je naša pesem doma in kjer bo ostala še naprej, če jo bomo gojili. Zato je naše hotenje še večje:

*Naša beseda, vsa mehka, pojoča,
pesem o izaru, gmajnici, Zili,
pesem o domu, o mamici mili,
dečvah in pobčih, rutah, pastirju,
grahovci, kmetu, Velikem Obirju;
vekomaj pesem naj naša doni,
naša beseda naj vedno živi!*

Danijela Kožar

Leva desna

*Tudi levičarji imajo dve roki,
eno na levi in drugo na desni.
In ko se med sabo pozdravljajo,
katere od dveh si stisnejo?*

*Če bi gledala glava nazaj,
bi bila levica na desni
in desna roka na levi!
Vse je odvisno od glave.*

*Človek brez levice
je labko levičar?
In levičar brez glave?
Je levičar ali desničar?*

Marko Kravos

O težavah slovenskega učitelja

Učitelj je izpostavljen kritičnim očem javnosti. Že od nekdaj je bil učitelj tista oseba na vasi, na katero je vse gledalo. Tako tudi danes učitelja dnevno ocenjujejo šolarji, starši in javnost.

To velja zlasti za slovenskega učitelja. Njega še prav posebno „ocenjujejo“: kaj bo povedal otrokom, kaj bo delal v javnosti, kje bo napravil napako. Zaveden slovenski učitelj se prej ali slej sreča s težavami — v šoli ali v javnosti.

Tekom sedmih let, odkar poučujem na ljudskih šolah po Podjuni in Rožu, sem doživel že marsikaj neprijetnega. Skušal bom na lastnih izkušnjah na kratko opisati težave, s katerimi mora računati učitelj, ki je s srcem in dušo navezan na slovenski narod, ki za narod dela, se za obstoj naroda bori in z njim trpi. Najprej bom opisal težave, ki sem jih kot slovenski učitelj doživel izven pouka, torej tako imenovane „politične konflikte“, nato pa bom nanizal še nekaj misli o težavah, ki nastanejo v zvezi z dvojezičnim poukom na šoli.

V drugem letu mojega delovanja kot pedagog sem bil premeščen na deset-razredno šolo v Podjuni. Bil je prvi dan šole in med konferenco kličejo direktorja po telefonu. Potem se obrne k nam in pove, da ga je klical kolega z glavne šole zaradi učenca, za katerega ne ve, kam naj bi ga dal: ali v glavno ali v posebno šolo. Za ravnateljem pa se oglasi zraven mene učitelj s pripombo: „Schickts ihn aufs slowenische Gymnasium!“ (S tem očitno hoče povedati, da je za slovensko gimnazijo dovolj dober tudi najslabši učenec.) Ko mu povem, da tudi jaz prihajam s te šole, mu je vidno nerodno in se skuša izgovarjati, da je napravil samo „špas“. Pri tem pa sam poučuje slovenščino — saj denar ne smrdi! Njegova žena, učiteljica na isti šoli in prav tako poučuje slovenščino, pa je neki slovenski materi, ki je prišla k njej na šolo, na slovenska vprašanja dosledno odgovarjala le v nemščini.

Tretje leto sem poučeval blizu Beljaka na ljudski šoli, kjer je bila za slovenščino prijavljena ena sama deklica, v prvem razredu. Na šoli je deloval močan „Elternverein“ in predsednik tega združenja staršev je bil višji funkcionar koroškega Heimatdiensta. Sprva nisem opazil na šoli nič posebnega; nekoliko sumljivo se mi je zdelo samo to, da je omenjeni predsednik združenja staršev vsako jutro prihajal na šolo in se pogovarjal s provizoričnim ravnateljem. Pozoren sem šele postal, ko sta me že septembra obiskala najprej okrajni in za njim še deželni šolski nadzornik. Koncem oktobra pa je gonja proti meni in proti dvojezičnemu pouku s strani omenjenega predsednika združenja staršev doživela svoj višek. Lepega jutra mi je neka mati pravila, da so mojo sliko na tabli fotografirali, ker so menda odkrili neko pravopisno napako; vse da pride v časopise in da bom moral s šole. Teden navrh je poklical predsednik „Elternvereina“ starše na sestanek, za govornika pa je povabil znanega KHD-jevca Stouraca ter KHD-jevskega odvetnika dr. Mayerja. Stourac je z znano sliko o 10. oktobru 1920 v rokah rotil starše, da podpišejo predloženo resolucijo, v kateri zahtevajo, da mora učenka, ki je bila prijavljena k pouku slovenščine, zapustiti šolo; širokogrudno so predlagali, da jo oče vsak dan vozi v šolo v Šentjakob. Toda delali so račun brez krčmarja. Očetu omenjene deklice, ki slovi kot eden najboljših retorikov med Slovenci, se je posrečilo, da je prepričal starše o absurdnosti predložene resolucije. Tako nacio-

nalisti niso prodrli in drugi dan je celo KTZ poročala o sestanku pod naslovom: „Der Schuß ging nach hinten los!“ Od takrat naprej je bilo na šoli razmeroma mirno.

Le to nato sem dobil mesto na šoli v domačem kraju. Na zunaj sprva ni bilo čutiti nobenih sovražnih akcij, čeprav sem vedel, da „rjavim“ ni prav, da se je Slovenec vsedel na njihovo šolo. Sredi šolskega leta pa sem dobil pismo okrajnega nadzornika, češ da mu je bilo naznanjeno, da imam pri pouku svojega dveletnega sinčka. Res je bilo takrat v šoli cepljenje in je prišla tudi moja žena s sinčkom, ki sem ga za dve minuti pokazal v razredu. To sem sporočil tudi nadzorniku. Začetkom aprila me je nadzornik obiskal na šoli. „Herr Wrolich, eine Anzeige...“ — spet zaradi sinčka. Povedal sem mu, da otroka ni bilo več na šoli in da bi rad vedel, kdo je nesramni ovaduh, ki si izmišlja take laži. Meseca maja me je nadzornik poklical celo na okrajni šolski svet. Imel je spet isto pritožbo: „Eine Anzeige, wegen lhres Kleinkindes!“ Tokrat pa mi je tudi ravnatelj potrdil, da mojega sinčka ni bilo več na šoli. Na podlagi tega potrdila je potem tudi nadzornik primerno odgovoril ovaduhom, ki so celo njemu grozili, da ga bodo naznanili pri deželnem šolskem svetu, če ne bo ukrepal proti meni. Kako je prišlo do teh lažnivih izpadov proti meni? Iskali so, da bi našli kaj zoper mene, pa so me opazovali, ko sem v prostih urah hitro skočil domov in šel s sinčkom malo po vasi; ker je moja žena tedaj poučevala, so nacionalisti mislili, da grem s sinčkom v šolo in ne da bi se prepričali o resnici, so me nesramno ovajali. — Še huje je bilo leto pozneje, ko smo zvedeli, da bo na šoli ukinjen en razred in da bo zato tudi eden izmed učiteljev moral zapustiti šolo. To so zvedeli tudi nacionalisti, ki so hitro organizirali podpisno akcijo, da bi me spravili s šole. Vendar tudi to ni zaleгло; s šole je moral kolega, ki je bil mlajši od mene.

In zdaj še nekaj kritičnih pripomb k takoimenovanim dvojezičnim šolam na Koroškem.

Najprej je treba opozoriti na dejstvo, da na Koroškem ni dvojezičnih šol! Imamo nemške šole, na katerih je možen tudi pouk slovenščine, vendar samo za otroke, ki jih starši posebej prijavijo. Ponekod je ta pouk v redu, drugod nikakor ni v skladu s predpisi zakona. Vse zavisi predvsem od učitelja. Na in v šolah ni dvojezičnih napisov, kot na primer: 2. Klasse — 2. razred, Konferenzzimmer — konferenčna soba itd. Na šolah pa večinoma predvsem ni tistega duha, tistega ozračja, kjer bi slovenski šolar imel občutek, da je enakovreden in enakopraven. Prvo, kar vidi šolar, ko pride v šolsko poslopje, ni kak dvojezičen ali slovenski napis — prvo, kar zagleda, je tista znana slika o 10. oktobru, kjer pristen Korošec oddaja zeleno glasovnico — nekakšen simboličen ukaz, da je na šoli treba govoriti nemško. V krajih, kjer so k pouku slovenščine prijavljeni le še posamezniki, le-te drugi šolarji gledajo kot črne ovce ter se jim posmehujejo, če morajo zaradi slovenščine ostati kako uro dalje v šoli, medtem ko gredo ostali domov.

S pomočjo šole se je nemškonacionalnim silam posrečilo v rekordnem času zreducirati slovenski živelj na Koroškem na minimum. Naj navedem zgovoren primer: Ko je moja mati hodila v Ločah v šolo, sta v odmorih stala dva učenca ob strani, ko so drugi vriskali in se pogovarjali v slovenščini — bila sta Nemca, priseljena tujca. Danes v našem kraju niti dveh šolarjev ni več, ki bi v odmoru govorila med seboj slovensko.

Ko je leta 1972 dunajski Profil raziskoval manjšinsko vprašanje na Koroškem, je prišel do spoznanja: „Zastavonoše v boju za nemštvo na Koroškem je in je bilo koroško učiteljstvo...“.

Joško Wrolich

Pomembna naloga

dijaškega doma SŠD v Celovcu

Ustanova je namenjena mladini, ki živi in se šola zunaj svojega stalnega bivališča, ločena od svojih staršev in pod vplivi novega okolja. Mladina prihaja iz različnega ekonomskega, socialnega in kulturnega okolja z različnimi navadami in pogledi. Naloga Doma je, da te sposobnosti spoznava in upošteva in učence povezuje v enoten kolektiv. Dom s svojim vzgojnim programom bistveno prispeva h kvaliteti vzgojno-izobraževalnih rezultatov, hkrati pa je tudi pomemben dejavnik pri odpravljanju socialnih razlik. Z načrtno vzgojnostjo, s socialnimi in kulturnimi vplivi ter z zdravim in ustvarjalnim življenjem prispeva k oblikovanju mlade osebnosti ter spremlja njen razvoj. Dijaški dom je dejavnik, ki bistveno vpliva na oblikovanje učencev, ki naj bi si pridobili ustvarjalen in odgovoren odnos do dela kot vira vseh vrednot, ki so merilo za življenje v družbi.

V kolektivnem življenju ima mladost-

nik možnost, da razvija humane medsebojne odnose ter čut pripadnosti k svojemu narodu in spoštovanje do drugih narodov. Dom uresničuje vzgojne smotre tako, da družinsko vzgojo povezuje s skupinsko — šolsko vzgojo in s tem mladostniku pomaga, da se na specifičen način razvija v samostojno osebnost. Za opravljanje vzgojnih nalog so poleg usposobljenih pedagoških kadrov potrebni tudi zunanji strokovni sodelavci in domsko tehnično osebje, ki prav tako vpliva tudi vzgojno.

Vodstvo doma skupno z vzgojitelji pripravi modernim metodam prirojen vzgojno izobraževalen delovni načrt, v katerem je odmerjen čas za učenje in pomoč, ki jo potrebuje posamezni učenec. Domska mladina ima možnost, da se vključuje in aktivno sodeluje preko domske skupnosti v interesnih dejavnostih (kulturnih, športnih itd.). Kritične pripombe, češ da šolar ne potrebuje prostega časa, so krivične, saj vemo, da ga vsak potrebuje, kaj šele

Mladinska
folklorna
skupina
SPD „Zarja“
iz Železne
Kopce
v folklorni
koloniji
v Preddvoru

učenec, ki sedi pet, šest in več ur v šolski klopi, nato pa ga tlačimo v klop še pri domačih nalogah in učenju.

Delo vzgojitelja v dijaškem domu je pomembno, saj je on tisti, ki vskladi s svojimi demokratičnimi odnosi z učenci in med učenci vzgojni program dela, ki odločilno vpliva na ustvarjalno življenje in delo učencev v domu. Delovni načrt obsega vsebino in obliko dela, ki ga vzgojitelj prilagodi svoji skupini. Z ozirom na starost učencev v domu mora biti delovni načrt dobro in premišljeno sestavljen, da upošteva tudi hotenje in sodelovanje učencev posamezne skupine.

V prvi vrsti se učenci pripravljajo za šolo in se učijo. Vodstvo doma skrbi za sodelovanje s šolo v obliki razgovorov in vabi starše na roditeljske sestanke. Le ob sodelovanju treh činiteljev doma - starši je zagotovljen uspeh vzgojnega dela. Vzgojna prizadevanja doma so usmerjanje, razvijanje učenčeve osebnosti. Učenec pride v dom z že oblikovanimi navadami in nekaterimi razvitimi sposobnostmi. Zato je potrebno mladega človeka najprej spoznati, da se lahko ugotovi, kje je potrebno še kaj dodati ali popraviti.

Glede na to, da življenje v domu ne sme biti podaljšek šolskega dela, se odnos med učenci in skupinami kaže povsem drugačen kot v šoli. V domu je izrednega pomena, da šolski razred zamenja živahnejša in stvarnejša ter bolj ustvarjalna skupina, ki ji je osnovna enota za delo aktivnost in skupno učenje. Vzgojitelj doma je nosilec domske vzgoje in v sodelovanju učencev programira in izvaja vzgojno dejavnost. Soustvarja naj prijetno okolje, v katerem mladina živi; pri njem morajo dobiti učenci potrebno oporo, pomoč, red in zaupanje, vzpodbudo za delo in pristne ustvarjalne stike z vrstniki in vodstvom doma.

Mladi člani SPD „Gorjanci“ v Kotmari vasi

Za širšo izobrazbo pa morajo imeti učenci dijaškega doma možnost, da se vključijo v življenje izven doma. Delo v šoli učenca bogati in širi znanje, hkrati pa sistematično vpliva na oblikovanje znanstvenega pogleda na svet in razvija pri učencih nova spoznanja. Dom jim omogoča, da izpolnijo svoje želje po znanju in izpopolnjevanju splošnih sposobnosti. Bogata knjižnica Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu, ki je v domu samem, jim omogoča sposojanje vseh vrst knjig, tako da si ob njih poglabijo in razširijo izobrazbo in kulturo.

Za vsestranski razvoj mladostnika je potrebna prilagoditev in vključitev tudi v izvenskole interesne dejavnosti: kulturne prireditve v mestu in na deželi, politične manifestacije, umetniške razstave, šport, izleti in poučne ekskurzije.

Pomembna naloga dijaškega doma Slovenskega šolskega društva ne sme le zadostiti biološkim potrebam, marveč mora smotrno vplivati na posameznika, neposredno pomagati pri razvoju in oblikovanju vsestransko razvitega človeka, ki bo sposoben odločati o svojih življenjskih razmerah in rezultatih svojega dela.

Ančka Kokot

Nekaj misli ob pogledu na delovanje Zveze slovenske mladine

Leto 1977 je na področju organiziranega delovanja mladine prineslo nov premik. Občni zbor Zveze slovenske mladine meseca februarja je bil prelomnica v tem smislu, da je hotel napraviti konec obdobju občasnih zalefov in začeti s trajnim in načrtnim mladinskim delom.

Na področju raznovrstnega mladinskega delovanja je na podeželju skoraj tri desetletja vladala praznina, ki je ne prosvetna društva ne ostale organizacije niso mogle napolniti. Dijaška društva v Celovcu in študentski klubi na Dunaju in pozneje tudi v Gradcu in Salzburgu so bolj ali manj uspešno povezovali le dijake Zvezne gimnazije za Slovence in visokošolce. Načrti teh združenj, da bi mimo te vsekakor potrebne in tudi uspešne aktivnosti nagovorili še podeželsko

mladino, so ali manjkali ali pa so ostali brez trajnejših uspehov.

Sedemdeseta leta so čas novih naporov koroških Slovencev, da pripravijo Avstrijo do tega, da končno izpolni svoje obveznosti do narodnostnih manjšin. Ta boj je v marsičem oblikovala prav mladina in prispeval je k tesnejšemu povezovanju študirajoče, delavske in kmečke mladine. Iz teh korenin je tudi zrasla prenovljena Zveza slovenske mladine.

Zveza slovenske mladine si je izbrala za svoje delovanje tista načela, ki so svojo veljavnost izpričala že v naprednem izročilu novejših zgodovine koroških Slovencev. V boju za naše pravice hoče gojiti najširšo akcijsko enotnost med koroškimi Slovenci in zaveznitvo z vsemi demokratičnimi silami večinskega na-

roda, ki spoštujejo narodno zavednost koroških Slovencev in nastopajo za narodno enakopravnost Slovencev na Koroškem. Vsestransko se hoče povezovati z matičnim narodom v Sloveniji in s Slovenci, ki živijo kot avtohtona manjšina zunaj meja SRS. Gojiti hoče tradicije narodnoosvobodilne borbe slovenskega naroda in se v široki akcijski enotnosti boriti proti vsem silam in pojavom, ki merijo na to, da slovenskemu prebivalstvu odvzamejo njegov značaj in pravice kot narodne manjšine.

Nekaj mesecev delovanja v zgodovini organizacije z večdesetletno tradicijo ni veliko. Kaj torej daje pravico, da kljub temu zadržimo pogled na glavnih postajah in pri najvidnejših dosežkih tega časovnega odseka? Če nekaj opravičuje, potem to, da je ZSM,

Nаша
mladina
v boju
za dosledno
izpolnitev
člena 7

prejšnja Slovenska mladina, z obnovo delovanja našla pot iz zaprtega kroga dijakov v vse sloje mladih koroških Slovencev.

Dosedanjemu delovanju obnovljene organizacije je dal najbolj vidno lice odpor proti manjšini nenaklonjeni politiki deželnozborskih in parlamentarnih strank. V tem okviru so v preteklih mesecih imele važno mesto demonstrativne akcije. Zlasti mladi smo opozarjali na slej ko prej neizpolnjene obveznosti države do naše narodnostne skupnosti in s tem vred na razne oblike protimanjšinskega delovanja. Najprej smo doprinesli svoj delež v pripravah na protestno vožnjo na Dunaj, kjer je zasedala komisija, ki se v okviru Združenih narodov prizadeva za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije. Z drugimi slovenskimi mladinskimi organizacijami in ob podpori solidarnostnega komiteja za pravice manjšin smo pripravili in izvedli demonstracijo proti sodnijskemu preganjanju aktivistov, ki se borijo proti kršitvi avstrijske državne pogodbe, proti vsem poskusom, da bi se kriminaliziral pravični boj Slovencev na Koroškem. Potem, ko je s prvim julijem 1977 pričel veljati zakon o narodnih skupinah tudi v svojih odredbah, se je mladina brez obotavljanja vključila v široko gibanje, ki je pokazalo domači in mednarodni javnosti, da je ta zakon protislovensko naraven in krivičen, vrhu tega pa še poln notranjih protislovij. Sentjakob, Škocijan in Pliberk, pa tudi Dobrla vas, so bili kraji, kjer se je domače prebivalstvo ob solidarnosti Slovencev iz drugih krajev narodnostno mešanega ozemlja in nemško-govorečih demokratov obrnilo proti sedmojuljski zakonodaji. Kljub temu, da so koroška nemška sredstva

javnega obveščanja od vsega začetka poskušala z nerisničnim poročanjem spraviti manifestacijo v napačno luč in so se vrhovni predstavniki treh koroških deželnozborskih strank prekašali v napadih na vse tiste, ki so se posluževali pravice do javnega izpovedovanja svojega mnenja tudi v obliki demonstriranja, se je pokazal uspeh teh akcij tudi v tem, da je število udeležencev pri demonstracijah od kraja do kraja raslo.

Precej naporov smo vložili v izgradnjo krajevne mreže odborov ZSM, ker smo na podlagi preteklih negativnih izkušenj spoznali, da način delovanja na krajevni ravni prispeva k poživitvi dejavnosti med člani na podeželju in tudi k tesnejši povezanosti med osrednjim odborom in teryonom. Obdobje notranje izgradnje organizacije pa še nikakor ni zaključeno.

Okvirna podoba narodnopolitičnega položaja se v zadnjih mesecih ni spremenila. Vodilni krogi treh strank, ki so se brez odločilnega in enakopravnega sodelovanja prizadele manjšine zedinile zunaj pristojnih forumov, vlade in parlamenta, na duhu in črki avstrijske državne pogodbe nasprotujoč in manjšinam skrajno nenaklonjen način reševanja odprtih vprašanj, svoje načelne protimanjšinske politike niso opustili. Ne uspeli bojkot novembrskega ugotavljanja s strani Slovencev, ne kričeče nizka udeležba pri poizvedovanju po materinem jeziku, če upoštevamo celotni avstrijski prostor, nista privledla do temeljne spremembe stališč parlamentarnih strank. Še nadalje vztrajajo pri vsiljevanju zakona o narodnih skupinah in njegovih odredb. Zaradi tega bo demonstrativni način delovanja tudi v prihodnje važen sestavni del akcijskega programa. Ne bomo se

bali kazati na zlaganost v odnosih dela večinskega naroda in v politiki parlamentarnih strank do manjšine.

Vendar nimamo namena, da bi izčrpali svoje moči že v manifestativnih akcijah, da nam bi potem zmanjkalo sape pri delovanju na drugih področjih. Daljnoročno gledano mora dejavnost naše organizacije prispevati svoje k prodiranju novih gledan na celotno družbeno stvarnost, ker je z njo povezano vse življenje naše narodnostne skupnosti. Premalo pa bo, če se bomo ustavili pri analiziranju stanja, manjkali pa bodo konkretni napori za njegovo spremembo.

Na več ravneh življenja in delovanja Slovencev na Koroškem opažamo vrzeli in usodne posledice zamud, do katerih je v preteklosti prišlo. Ravno tako kot na področjih, kjer je delovanje razmeroma živahno, na primer v kulturno prosvetnem delu, bo treba tudi na področjih, kjer se šele začena ali postavlja na nove temelje, na primer v izobraževanju, športu in raznih oblikah dejavnosti v prostem času, mladino upoštevati bolj kot doslej kot skupino s posebnimi interesi, da ne bo z vključevanjem mladih Slovencev v fiste skupine, ki pri svojem delu Slovencev ne upoštevajo kot enakopravnega partnerja v narodnostnem in jezikovnem oziru, prišlo do nadaljnjega narodnostnega odtujevanja in raznarodovanja.

Zveza slovenske mladine si je prizadevala, da je v okviru svojega do sedaj uresničenega akcijskega programa prispevala svoje za obogatitev dejavnosti. Mladinski seminar v Železni Kapli je bil začetek izobraževalne dejavnosti med člani, krajevni odbori pa so pritegnili široke kroge mladine k sodelovanju z

novimi oblikami, ki so imele tudi družabni značaj. Poleg samostojnega dela bo ZSM navajala svoje člane, da se bodo aktivno vključevali v delo obstoječih kulturno prosvetnih društev in drugih organizacij naše narodnostne skupnosti.

Prav tako kot v preteklosti gre tudi danes le del zapostavljanja in diskriminacije zaradi pripadnosti k manjšini na račun odrekanja jezikovnih pravic. Ugotoviti moremo, da je ta del praviloma sicer najbolj manifestativen, vendar pa je po svoji biti le bolj primerljiv z vrhom ledene gore. Del, ki navadno ostaja neopažen, so odnosi na področju gospodarstva. Izkoriščevalni odnosi se ne izražajo le v raznih oblikah izkoriščanja človeka po človeku, kažejo se tudi v izkoriščanju manj razvitih področij po razvitejših področjih. Tisti, ki imajo zaradi neenake stopnje v razvitosti ekonomske koristi, se redno trudijo, da bi te razlike tolmačili kot naravne pojave družbeno gospodarskega življenja.

Kot so naši narodnostni skupnosti pri pripravi zakonov, ki urejajo naše jezikovne pravice, dejansko odvzeli možnosti soodločanja in sooblikovanja in nam celo odrekli pravico do

nje, tudi na področjih družbeno gospodarskega življenja naše interese že desetletja namerno prezirajo. To pa zato, ker so Slovencem nenaklonjene sile videle v ekonomski dominanci svoje glavno sredstvo za pritisk na manjšino. Slovenskega človeka deli večinskega naroda že več generacij silijo, da zataji svoje pokolenje in svojo narodnostno pripadnost, svoj jezik in kulturo z drugimi narodnimi bitnostmi vred. Na razne načine mu vsiljujejo prepričanje, da ni osebnega in družbenega napredovanja brez prilagoditve večini. V koroških razmerah to nujno pomeni siljenje pripadnikov manjšine v narodnostno asimilacijo. Dominantna skupina v deželi in državi si tudi za prihodnost hoče ohraniti svojo pozicijo kot vzvod za raznarodovanje.

Prostorsko razvojni načrt, kakršnega si je omislila dominantna skupina v deželi in državi, je tak, da ima do večine slovenskega naseljenega prostora izkoriščevalni odnos, ker ga upošteva v glavnem samo kot rezervoar delovne sile s pretežno nizko kvalifikacijo in podpovprečno skromnimi zahtevami pri mezdah in plačah. Načrt o tako imenovanem koroškem centralnem prostoru pospešuje in krepi koncentracijo gospo-

darskega potenciala zunaj narodnostno mešanega ozemlja, predvsem pa zunaj področja z najvišjim deležem slovenskega prebivalstva. V praksi to pomeni prisiljevanje številnih pripadnikov manjšine, da se zaradi gospodarske zaostlosti svojega naseljenega prostora izseljujejo v bolj razvita področja in se s tem odtegnejo svoji narodnostni bitnosti, ali pa vsaj, da morajo živeti v slabših socialnih pogojih.

Gospodarske krize redno najbolj prizadenejo slabše razvita področja in šibkejša družbene sloje. Med avstrijskimi zveznimi deželami je Koroška kot dežela s slabo socio-ekonomsko strukturo tista, ki ima najvišje letno povprečje brezposelnih in tudi največ sezonske brezposelnosti. Med okraji, kjer je znotraj Koroške brezposelnost najvišja, so prav tisti, v katerih prebivajo Slovenci. Brez dvoma mladina šteje k šibkejšim družbenim slojem. Zato ji tudi bolj grozi brezposelnost, posebej še, če zaradi slabe infrastrukture ni dosegla zadostne poklicne kvalifikacije ali ustrezne šolske izobrazbe. Zato bomo prisiljeni, da pri oceni manjšinske politike upoštevamo kot važen sestavni del tudi prostorsko načrtovanje in gospodarsko politiko. V

Tudi dijaki slovenske gimnazije so protestirali proti zasledovanju svojih sovrstnikov

svefovnm merilu sta neločljivo med seboj povezana boj za kulturne in politične pravice in boj za socialne pravice. V malem mora tudi slovenska narodnostna skupnost na Koroškem v svojem stremljenju, da se ohrani, imeti obe komponenti enakopravni. Ena izmed nalog mladine bo tudi, da to spoznanje bolj kot doslej prodre v najširših slojih slovenskega prebivalstva na Koroškem in pri vsakdanjem narodnopolitičnem delu.

V svojem delovanju ne smemo prezreti, da smo z nešteti vezmi, ki jih plete družbeno življenje, povezani z dogajanjem v avstrijski družbi. Gledano iz tega zornega kota dobiva spoznanje, da je odločilno merilo za enakopravne in demokratične odnose v družbi tudi način, kako se rešujejo življenjska vprašanja manjšin, še posebno težo. Zato nikoli ne smemo omalovaževati ali pa celo podcenjevati in odklanjati sodelovanje s silami večin-

skega naroda, ki se bori za resnično demokratizacijo v družbenih odnosih. Stremljenje delov večinskega naroda po demokratizaciji je nenazadnje dobilo svoj izraz tudi v obliki solidarnostnega gibanja za pravice narodnostnih manjšin. Po svojih močeh smo dolžni prispevati, da se bo organizacijska baza tega gibanja širila in krepila.

Teodor Domej
predsednik
Zveze slovenske mladine

Pomen mladinskega delovanja

Če premišljujemo o pomenu mladinskega delovanja, se nam takoj stavi nešteto vprašanj. Kakšen pomen ima sploh aktivnost in organiziranost mladine, s čim se naj ukvarja mladina, kje pride aktivnost mladine do izraza, ali je plodno sodelovanje mladine s starejšo generacijo možno na vseh ali samo na nekaterih področjih itd.

Na nobeno izmed naštetih vprašanj pa ne najdemo takoj pravega odgovora. Poskusil bom iz svojega prepričanja odgovoriti na vprašanja le v preprosti obliki. Pri odgovoru na vsa ta vprašanja je treba na vsak način upoštevati zgodovinski razvoj mladinskega delovanja. Iz danih vzrokov pa ne bom šel preveč nazaj v zgodovino, temveč pričel z mladinskim delovanjem za nas manjšino v najtemnejšem času — dobi hitlerjanskega divjanja.

V najtemnejši zgodovinski dobi slovenskega naroda so se mlada dekleta in fantje v hrabri in požrtvovalni borbi uprli zverinskemu zlu nacističnih tolp. V nepopisni borbi, v požrtvovalnem vztrajanju, ob premostitvi težkih zaprek, ob izgubi mnogih žrtev je slovenski narod vztrajal do konca in svojo pravično borbo končal z zmago. V borbi proti fašizmu so slovenski narod zastopali v prvi vrsti mladi narodnjaki. V najbolj revolucionarni dobi slovenskega naroda je bila mladina organizirana in aktivna v narodno osvobodilni borbi.

Po zlomu nacistične Nemčije in po zmagi nad fašizmom je slovenska mladina na Koroškem čutila potrebo po delovanju in organiziranju za nadaljnji obstoj slovenskega naroda. Zveza mladine je dala pobudo za udejstvovanje vsej mladini na Koroškem, ko je bilo govora o krepitvi mladinske organizacije v udarniškem delu pri obnovi, v spoznavanju narodne zgodovine, v ljudskoprosvetnem delu in tudi krepitvi mladinske organizacije v fizikalnem udejstvovanju. Trdimo lahko, da je poleg drugih prav mladina bila tista, ki je zmeraj bila in je še tudi danes prisotna na vseh področjih delovanja slovenske narodne skupnosti.

Iz različnih vzrokov je potem uspešno delovanje mladine nekoliko popustilo in se je šele pred nekaj leti zopet reaktiviralo. In tukaj mislim, da za našo narodno skupnost ni pomembno, ali imamo eno ali več mladinskih organizacij, temveč je edinola merodajno, kakšne cilje si zastavlja mladina pri svojem delovanju in v kolikšni meri je sposobna te cilje tudi doseči.

Mladinsko delovanje naj zajame najširše množice mladine, ki je svojo prihodnost zavestno povezala z bodočnostjo slovenskega naroda na Koroškem. V tem stavku

je v kratkih besedah izpovedan cilj in pomen našega mladinskega delovanja in ustvarjanja. Delovanje po takšnem načelu pa je dostikrat ovirano, včasih celo onemogočeno. Vendar smo lahko zadovoljni, da se nam kažejo plodovi vztrajnega in mučnega delovanja med mladino. Zavedna slovenska mladina je v zadnjih letih razvila aktivnost, ki je nujno potrebna v boju za dosego naših pravic. Trdimo lahko, da je prav mladinsko delo eden glavnih nositeljev vsestranske narodne aktivnosti, bodisi na kulturnem, znanstvenem, gospodarskem, športnem in tudi političnem področju.

Prav na političnem področju bo mladina prej ali slej morala prevzeti odgovornost. Iz tega vzroka je treba zagotoviti takšne razmere, v katerih je mladina resničen subjekt in neposredni udeleženec odločanja v vseh vprašanjih. To je izhodišče za vsestransko večjo angažiranje mlade generacije. To pa pomeni, da mladina, organizirana v raznih kulturnih, gospodarskih, športnih in političnih organizacijah, ne sme stati na obrobem položaju. Uspeh mladinskega delovanja in prispevek mladine k razvoju slovenske narodne skupnosti na Koroškem bo toliko večji, kolikor bolj si bomo ustvarili pogoje za širšo in hitrejšo vključitev mladih v vse vrste odgovornosti in soodločanja. Kajti tudi mlad človek, kakor vsak drug, lahko samo v življenjski praksi, pri delu in odgovornem odločanju preverja samega sebe, svoje ideje in pobude, pravilnost svojih stališč, pa tudi realne možnosti in sposobnosti drugih.

Ako mladina želi uspešno opravljati svojo nalogo, se ne sme zapirati vase in v ozek krog mladinskih problemov, ampak mora biti tesno povezana z vsemi interesi, vprašanji in problemi naše narodne skupnosti. Interesi in potrebe mladine ne smejo biti različni od interesov nas vseh. Glavna naloga pa mora biti vsekakor ta, da vpeljemo ne samo izbrani del mladine, ampak njene široke množice v aktivno sodelovanje.

Da bi prav takšni organiziranosti dali realno vsebino, mora aktivnost mladine biti usmerjena predvsem v prevzemanje konkretne odgovornosti v manjšinskem delovanju na vseh področjih. Pri konkretnem odločanju, se pravi tam, kjer je treba reči „da“ ali „ne“, morajo mladi ljudje preverjati svojo misel, dobivati izkušnje, se učiti in z mladinsko svežino realno prispevati k reševanju najrazličnejših vprašanj.

Mislim, da ni treba posebej ugotavljati, da je mladina bila že zmeraj revolucionarna. Prav zaradi tega je delovanje mladine v današnjem položaju narodnostne skupnosti ogromnega pomena. Ne bi si mogli predstavljati delovanja in nadaljnjega obstoja našega naroda brez mladine. Saj je prav mladina tisti faktor v vsakršnem delovanju, ki včasih že nekoliko popustljivo starejšo generacijo vedno zopet sili k novi aktivnosti in k zavzemanju za nove ideje. To plodno sodelovanje mladine s starejšo generacijo je vendar v vsakršni družbi bistvenega pomena. Mnogokrat lahko opazimo, da starejša generacija svoje delovanje skupno z mladino hoče usmerjati po že preteklih oblikah. Mladina pa naj je in bo tisti faktor, ki ima zmeraj nove ideje, nove pobude in s tem usmerja in sooblikuje celotno delovanje slovenske narodne skupnosti. Vsem nam pa mora biti jasno, in prav v našem primeru, da si tudi nihče ne more več predstavljati delovanja v prid narodne skupnosti brez organizirane in aktivne mladine.

Narod, ki v svojem stremljenju in borbi za dosego svojih osnovnih pravic, ki mu zagotavljajo nadaljnji obstoj, pozabi na važnost organiziranosti in aktivnosti mladine, verjetno ne bo obstajal več dolgo. Prav mi, ki se dan za dnem borimo za dosego osnovnih človekovih pravic, ki nam gredo iz člena 7 avstrijske državne pogodbe, se moramo zavedati važnosti najširše organiziranosti mladinskega delovanja. Saj je ravno mladina, organizirana v raznih mladinskih, kulturnih, gospodarskih, športnih in političnih organizacijah, v zadnjih letih dokazala, da je usposobljena bistveno pri-
spevati v narodnopolitičnem boju naše narodne skupnosti.

Valter Gutovnik

O nastanku in razvoju pevskega zbora SPD „Rož“ v Šentjakobu

Nacrte za ustanovitev mešanega pevskega zbora SPD „Rož“ v Šentjakobu v Rožu je sedanji pevovodja Lajko Milisavljevič začel pripravljati že leta poprej. Z vso vnemo se je posvetil zbiranju starih ljudskih pesmi, najprej v Zili in potem v Rožu. Zbiral je predvsem take pesmi, ki so bile skoraj že pozabljene. Najprej jih je v izvedbi starih ljudi posnel na trak, hkrati je zapisoval tudi besedila ter melodije, kar je zahtevalo mnogo truda. Vse to je opravljal iz idealizma, kar bi lahko bilo za zgled mnogim drugim.

K izdaji obeh objav, ki sta doslej izšli, je precej pripomogel tudi prof. Samo Vremšak, zlasti pa je pri tem pomagal tudi Niko Kriegl. Priredbe rožanskih in ziljskih pesmi so ponovno vzbudile zanimanje za stare slovenske ljudske pesmi, ki so pravi biser našega kulturnega udejstvovanja na tem področju. To nam mora biti vzpodbuda tudi za nadaljnje prizadevanje v prid narodu, kajti obstoj slovenske narodne skupnosti na Koroškem nam mora biti cilj in naloga, da nadaljujemo z delom. Pri tem so nam naši predniki lahko svetel vzor in obenem tudi vzpodbuda k še večji aktivnosti vsakega posameznika in nas vseh.

V tej perspektivi je bil tudi ustanovljen sedanji mešani pevski zbor SPD „Rož“, ki šteje nad 40 članov in ki s svojo dejavnostjo bistveno prispeva pri polaganju temeljev za bodočnost slovenske kulture ne

le v Šentjakobu, marveč na celotnem dvojezičnem ozemlju. Tudi mladina vidi potrebo po sodelovanju in prav naš zbor je lahko eden izmed tistih dejavnikov, ki mlade ljudi združujejo in med seboj povezujejo. Že od nekdaj velja, da pesem povezuje narode in srca preko meja.

Mešani pevski zbor SPD „Rož“ je bil ustanovljen 19. januarja 1974. Na začetku je štel 13 članov, do danes pa je njihovo število naraslo preko 40. V tej kratki dobi delovanja je zabeležil zbor že mnoge uspehe tu in onkraj meje, saj je imel doslej že 50 nastopov, od tega 30 koncertov, na katerih je izvajal rožanske narodne pesmi ali ziljsko ohcet „Vascit pr Zile“. Dvajsetkrat pa je zbor sodeloval na raznih drugih prireditvah doma in drugod; med drugim je bilo na radiu posnetih 15 pesmi v izvedbi tega zbora. Nekak višek začetnega delovanja zbora pa sta bili obe publikaciji: zbirka rožanskih ljudskih pesmi ter brošura z naslovom „Vascit pr Zile“, kjer je bila ziljska svatba prikazana v pesmi, besedi, plesu in glasbi; to je zbirka starih ziljskih narodnih pesmi, ki jo je priredil znani skladatelj prof. Samo Vremšak, besedilo pa je pripeval Niko Kriegl.

Vsekakor je zanimivo, da število članov zbora stalno raste. To je dokaz, da ima zbor precejšnjo privlačnost za našo mladino in da si je v kratki dobi obstoja pridobil že velik ugled, kar je sad uspeš-

nega delovanja. Pod vodstvom Lajka Milisavljeviča si je zbor zastavil kot eno glavnih nalog, ohraniti stare ljudske pesmi in jih potom petja ponesti med ljudstvo ter ga razveseliti z bogatim zakladom naše pevske kulture.

Narod se kulturno oblikuje in bogati tudi s petjem. Zahteva po prireditvah, na katerih se predvajajo slovenske ljudske pesmi, je danes velika — tudi med mladino, ki se je že naveličala modernističnih skladb, uvoženih preko morja. Ljudska pesem pa je nekaj, kar je del naroda; je vedno aktualna, tudi po stoletjih, ker so imeli skladatelji in pesniki srce in pravi občutek za tisto, kar si narod želi in kar potrebuje. Zato pa moramo te skladbe, te podedovane dobrine tudi ščititi, da nam jih nasprotnik ne izmaliči ali celo odvzame. Da imamo Slovenci na Koroškem bogato kulturo, je nasprotnikom znano, zato poskušajo prav ta zaklad iz-

riniti iz slovenskih in dvojezičnih predelov dežele. Ravno od kulture pa v veliki meri zavisi obstoj naše narodne skupnosti, ki je v sedanji situaciji močno ogrožena. Narod, ki ima močno kulturo, je neupogljiv in nepremagljiv, ker se v kulturi duhovno izoblikuje vsak posameznik v odpornega in odločnega člana narodne skupnosti zoper tiste sile, ki mu strežejo po življenju.

Da je naš slovenski narod čvrstega značaja, tega nasprotnik noče priznati. Vendar pa je treba pogledati le Šentjakob in okolico, pa bomo videli, da imata tamkajšnje društvo in pevski zbor SPD „Rož“ mnogo več nastopov in prireditev kot vsa nemška društva tistih krajev skupaj. Zato pa je potrebno, da nadaljujemo pot, ki so jo nam zarisali naši predniki-prosvetaši — pot, ki vodi k zbližanju obeh narodov in k medsebojnemu razumevanju in sodelovanju.

Jože Mečina

Jesenska idila

*Minila so leta, splahnela bo kmalu jesen,
ko zima naznanja njen hladen objem.
Čez pisana polja, v senci dobrave,
uglašajo ptički nam zadnje pozdrave.
Bude se spomini, ta živi naš kres —
o zlato veselje; minil bo tvoj ples.*

*Še enkrat se suče pred tabo ta živa paleta,
da te vzdrami; skoraj boš njiva požeta.
Na tihem odhajaš v mirni tvoj stan,
saj nihče ne zvabi veselje na dan.
V samoti spoznanja razkriva se svet,
ti samo še čakaš na tvoj zadnji polet.*

Hitro minejo leta

*Hitro minejo leta, ta zlati naš čas
po poti navzdol se kar naglo vrti,
ko le malo kdo ujame pravičen tvoj glas,
že nam naša mladost v preteklost drvi.*

*Priklenjen na težke si zmote;
verige skušnjave nas težko držijo.
Ne zanašaj se na tuje dobrote,
ker najslejše obljube le slabo rodijo.*

Jozej Turk

Ob tridesetletnici

organiziranega slovenskega športa na Koroškem

Minilo je trideset let, odkar se slovenska mladina na Koroškem zaveda, da je telesna kultura potrebna in koristna, da je urjenje telesnih sposobnosti in telesna vaja važen dejavnik pri vzdrževanju zdravega telesa in zdravega duha. Pred tridesetimi leti so se mladinci prebudili in začeli ustanavljati društva, v katerih so se usposabljali in utrjevali s splošno telesno vzgojo, telovadbo in igro. Leto 1978 zato lahko smatramo za jubilejno leto organiziranega slovenskega športa na Koroškem.

Ob 30-letnici ustanovitve prvih „fizikturnih društev“ je predsednik Slovenske fizikturne zveze v Celovcu Danilo Prušnik zbral gradivo in v naslednjem prispevku opisal zgodovino slovenskega športnega udejstvovanja vse od povojnih let, to je od ustanovitve prvih slovenskih športnih društev ter začetkov smučarskih skokov in nogometa, pa do današnjega športnega gibanja med Slovenci na Koroškem.

Prvi resni poizkusi športnega udejstvovanja koroških Slovencev v povojnem času segajo nazaj v leto 1946. Takrat so bili pod pokroviteljstvom Kmečke zveze za slovensko Koroško organizirani takoiimenovani Kmečki dnevi, na katerih so se zbirali mladi fantje in se merili v košnji. V Šmihelu pri Pliberku se je 25. avgusta 1946 zbralo na Kmečkem dnevu kar 1000(!) ljudi, ki so tekmovalce vzpodbujali k hitri in natančni košnji. Podobna tekmovanja z odličnim obiskom prebivalstva so bila tudi v številnih drugih krajih širom Koroške.

V letu 1947 pa se je med koroškimi Slovenci začela uveljavljati tudi misel na organizirano športno udejstvovanje. Predvsem se je s to mislijo bavila takratna Zveza mladine za slovensko Koroško. V starih virih že zasledimo poizkuse prvih pravih športnih tekmovanj — prve smučarske tekme v Št. Jakobu v Rožu in na Komeljnu v Podjuni. Slovenski vestnik je 31. 1. 1947 v poročilu o prvi smučarski tekmi slovenske mladine na Koroškem zapisal med drugim naslednje:

„Prve smučarske tekme se je v velikem številu udeležila mladina iz Št. Jakoba v Rožu. Pionirčki s številkami okrog vratu so bili kot pravi športniki. Nestrpno so čakali znamenja za štart. Proga je bila precej strma, pa so se vseeno dobro držali in vsi srečno prispeli v cilj. Veselje jim je sijalo iz oči, ko so čakali na razdelitev nagrad. Posebno ponosno se je držal Knezov Hanzelj, najmlajši tekmovalec, star komaj osem let. Dobil je prvo nagrado... V drugem delu tekmovanja so tekmovali mladinci med 14. in 20. letom. Proga je bila precej težavna in več kilometrov dolga. Navdušenje gledalcev je doseglo vrhunec, ko je dosegel cilj prvi tekmovalec...”

Zveza mladine je bila takrat nositelj vseh pobud za športno udejstvovanje. Na pokrajinski konferenci v Dolah ob Vrbskem jezeru so se funkcionarji mladinske organizacije že zavedali pomena telesne vzgoje in ni bilo govora samo o krepitvi mladinske organizacije v udarniškem delu pri obnovi, v spoznavanju narodne zgodovine, v ljud-

skoprosvetnem delu, ampak tudi o krepitvi mladinske organizacije v športnem udejstvovanju. Prav iz tega obdobja so znana tekmovanja v Dobu ob vznožju Komeljna, ki so obsegala tako smučarske kot tudi sankarske tekme.

Velikega pomena za razvoj slovenskega športa na Koroškem posebej še glede njegove popularizacije so bili Mladinski dnevi, ki jih je organiziral pokrajinski odbor mladinske organizacije. V mesecu marcu leta 1947 je proslavljala mladina celovškega in borovljskega okraja „Svetovni mladinski teden“ na ta način, da je bil vsak dan v tednu posvečen eni izmed panog mladinskega udejstvovanja. Tako je bil 25. marec posvečen športu.

Kako resno so se bavili leta 1947 funkcionarji mladinske organizacije s problemom „fizikultura“ (= zastarel izraz za telesno vzgojo), je razvidno iz tega, da so morali delegati pokrajinske konference mladinske organizacije absolvirati meseca julija kratek praktični tečaj za organizacijo športne vzgoje.

Tako ni bilo slučajno, da

so dekleta in fantje, ki so se po vojni vrnili v domač kraj, na mladinskem sestanku v Št. Janžu v Rožu sklenili, da ustanovijo športno društvo ter so s pomočjo mladinske organizacije in predsednika Koriža Perča tudi takoj nabavili športna orodja. Delovanje novonastalega društva z imenom Slovensko fizikulturno društvo „Borba“ je bilo skromno. Športniki so se najprej zadovoljili z lahimi telovadnimi vajami in folklornimi plesi, s katerimi so nastopali na mladinskih dnevih v Št. Jakobu, na Blatu in v Logi vasi.

Na mladinskih dnevih se je vedno zbralo mnogo mladine, ki so jo telovadne vaje posameznih skupin močno navdušile. In tako so se leta 1947 po vsem Koroškem vrstili takoiimenovani „fizikulturni mitingi“.

Med pobudniki takih prireditvev je bil tudi sedanjí profesor za telesno vzgojo na Zvezni gimnaziji za Slo-

vence v Celovcu Milan Kupper, ki je kot študent navduševal slovensko mladino na Koroškem za telovadbo. Na „fizikulturnem popoldnevu“ v Št. Petru na Vašinjah je vodil Kupper približno 50 deklet in fantov, ki so nastopili s sporedom, ki je obsegal različne igre, telovadne in gimnastične vaje, vlačenje vrvi, tek in štafete v različnih oblikah, ob zaključku pa še nogometno tekmo.

Omembe vredno je iz tega časa še športno srečanje v Mokrijah, ki ga je priredila mladina iz okraja Velikovec na južnem bregu Drave. O srečanju je bilo zabeleženo, da se mladina zaveda pomena telesne vzgoje kot oblikovalnega sredstva novega človeka. Geslo, ki je staro kot šport in ki pravi, da „v zdravem telesu živi zdrav duh“, je postalo vodilo športnega delovanja. Zanimivo je dejstvo, da je miting zajel mladino iz vse

Podjune. Udeleženci so tekmovali v skoku v višino, v teku na 100 m, v teku na 1000 m, v primernih tekih pa tudi pionirski in dekletski. V borbi z žogo „med dvema ognjema“ so takrat zmagali športniki iz Globasnice.

Iz tega časa je znan tudi množičen športni miting v Mohličah, ki je bil podoben tistemu v Mokrijah. Sledili so telovadni nastopi na mladinskem dnevu v Logi vasi pri Kopitnjaku, kjer je sodelovalo nad 100 telovadcev; nastopili so v „slovenskih“ barvah: v belomodro-rdečih oblekah. Nastop telovadcev je bil tudi na sporedu Ljudskega tabora pri Prangarju na Brnci, kjer se je zbralo 2000 pripadnikov slovenskega življa na Koroškem.

Še istega leta — od 25. do 29. avgusta — je pripravila mladinska organizacija za športne delavce in športnike seminar v Dolah ob Vrbskem jezeru.

Telovadni nastop na Mladinskem dnevu leta 1947 v Logi vasi

(Štrunjski seminarji današnje osrednje športne organizacije koroških Slovencev — Slovenske fizikalne zveze imajo torej paralelo že v letu 1947.) Pod vodstvom Milana Kupperja so bili tečajniki poučeni o teoretičnem znanju v povezavi s praktičnim izvajanjem posameznih športnih panog, o vežbanju v atletiki, o igri z žogo, o suvanju krogle, o gozdnem teku, o metanju kopja, o skoku v daljavo in višino, o metanju diska itd. Posebno pogloblje na seminarju v Dolah so posvetili zimskim igram, v prvi vrsti smučanju.

Seminar v Dolah je dal povod, da je bila ob prvem snegu v Št. Janžu v Rožu v okviru tamkajšnjega Slovenskega fizikalnega društva „Borba“ osnovana posebna smučarska sekcija. Znani slovenski smučar in planinec Hanzi Inzko iz Št. Janža pravi, da so telovadne vaje ter izleti na jezera in v planine razvedrilo za poleti, toda „...vse to je bilo premalo, nismo mirovali in komaj je zapadel prvi sneg naše hribe, smo ustanovili smučarsko sekcijo Št. Janž. Sledili so nam tudi fantje iz Bilčovsa in Zahomca. In že je bila prva smučarska prireditev v Št. Janžu. Uspela je prav dobro, udeležilo se je le-te veliko število smučarjev iz drugih krajev. Tej prireditvi so sledile druge v Bilčovsu in Zahomcu“ (Kolektor slovenske Koroške 1959).

Nekak pregled športnega udejstvovanja slovenske mladine na Koroškem za leto 1948 je zaslediti v mesečni prilogi Slovenskega vestnika „Mlada Koroška“. Tam je zabeleženo, da so zastopniki slovenske mladinske organizacije sodelovali pri svetovni štafeti v Prago, ki so jo na Vratah na italijansko-avstrijski meji prevzeli od napredne demokratične mladine Itali-

je ter jo skupno s Svobodno mladino Avstrije ponesli v Celovec. Sicer pa je v omenjenem listu med drugim zapisano:

„Dolej smo polagali največjo pozornost le na kulturno delo v mladinski organizaciji. Kot pa kaže leto 1947, je Zveza mladine začela tudi z načrtno gojitvijo fizikulture... Na fizikalnem tečaju v Dolah je

mladina pokazala veliko zanimanje tudi za to področje. Fizikultura je bila razširjena v prvi vrsti le med mestno in delavsko mladino. Mnenje, da kmečka mladina dovolj telovadi že pri težkem vsakdanjem delu in bi šport le slabil njene telesne moči, je mladina spoznala za napačno in se danes že jasno zaveda pomena fizikulture, katere na-

Zgoraj: pionirji smučanja v Št. Janžu v Rožu
Spodaj: mladi naraščaj zahomskih skakalcev s trenerjem

men ni le telesna razgibanost in igre, ampak takšno športno udejstvovanje, ki teži za tem, da doseže čim boljše in večje uspehe v borbi s časom, zaprekami in nevarnostjo. Torej ideja borbe in tekmovanja, ki ima namen, da razvija sposobnosti posameznika v delu za skupnost in tesno povezuje posamezne člane skupnosti. Ta povezanost in skupna moč, ki izvira iz zdravega in prožnega telesa in duha, je posebno potrebna mladini slovenske Koroške v borbi za skupni cilj narodnega razvoja in njegove svobode. V spoznanju pravega pomena fizikulturenega udejstvovanja je naša mladina sklenila, da bo nadaljevala z načrtno in splošno fizikultureno vzgojo."

Tečaj v Dolah je vsekakor dobro uspel in že kmalu je bilo zaslediti prve sadove. V vsakem oziru je leto 1948 za slovenski šport, kar se tiče organiziranega delovanja društev, zelo pomembno. Torej je minilo trideset let, odkar so se začeli slovenski športniki na Koroškem baviti z mislijo organiziranega športa. Zavedali so se, da je treba ustanovljati društva, ki bodo zbirala mladinke in mladince, saj brez njih ni misliti

na vidne dosežke niti na športne nastope.

Ustanovljeni so bili stalni telovadni krožki — da omenim le nekatere — v Bilčovsu, v Kapli na Dravi, v Št. Petru na Vašinhah in v Železni Kapli. V telovadnih krožkih se je mladina pripravljala za mladinski dan. Enkrat na teden so vadili tudi v Št. Ilju, v Št. Jakobu, v Št. Vidu v Podjuni, v Pliberku, v Borovljah in v Dobrli vasi. V Kapli na Dravi so npr. vadili v metanju bombe, kopja, tenis žoge in diska. Boksanje je ponavadi odpadlo zaradi utrujenosti telovadcev. Mladinci omenjenih stalnih krožkov so imeli svoj „veliki nastop“ na mladinskem dnevu v Logi vasi, kjer so tekmovali v skoku v daljavo in višino, teku in drugih panogah. Na sporedu so bili tudi rokoborba, prevalj na glavo čez pet ležečih tovarišev, borba med „jezdenci“, piramide, zvezda in odbojka. Bile so to prave slovenske športne igre.

Iz športnih krožkov so nastala Slovenska fizikulturena društva (v nadaljevanju SFD), ki jih je oblast tudi uradnopravno priznala. Bila so to SFD „Tabor“ v Št. Jakobu v Rožu, SFD „Borec“ v Ločah ob Baškem je-

zeru, SFD „Slavica“ v Logi vasi, SFD „Partizan“ v Kapli na Dravi, SFD „Planica“ v Dobrli vasi, SFD „Triglav“ v Št. Vidu v Podjuni, SFD „Mladost“ v Pliberku in SFD „Triglav“ v Kotmari vasi.

Vzporedno z lastnim delovanjem in nastopi krajevnih društev pa so šla prizadevanja tudi v smeri ustanovitve organizacije, ki bi združevala društva in člane, jim nudila pomoč pri organiziranju tekmovanja, jim dajala naloge za delovanje in jih tudi drugače podpirala pri uresničevanju njihovih ciljev. Ta organizacija pa naj bi reševala tudi vprašanja skupnih akcij ter društva usmerjala.

Tozadavne želje in zahteve slovenskih športnikov so se uresničile, ko so se v nedeljo 19. junija 1949 zbrali delegati in najboljši športniki na ustanovnem občnem zboru Slovenske fizikulturene zveze v Celovcu. Navzoči so bili zastopniki vseh že obstoječih društev, pa tudi zastopniki iz tistih vasi, kjer naj bi se društva še ustanovila. Občni zbor je sprejel v Slovensko fizikultureno zvezo vseh devet že obstoječih in uradno priznanih slovenskih športnih društev.

PRVI SMUČARSKI SKOKI

Po prvi smučarski prireditvi SFD „Borba“ v Št. Janžu so bili slovenski smučarji povabljeni med drugimi na tekmovanje na Iselbergu na Vzhodnem Tirolskem in v Großfragant. Spored teh tekmovanj je obsegal tudi smučarske skoke, ki so med športniki iz Št. Janža zbudili željo po gradnji lastne skakalnice.

Na Šentjanških Rutah je bila najprej zgrajena 20-meterska skakalnica, ki je bila temelj nadaljnjemu razvoju smučarskih skokov med koroškimi Slovenci. Po skakalni prireditvi na Sojnici (Saltnitz) pri Celovcu so se znani jugoslovanski skakalci Finžgar, Langus, Rogelj in drugi mimogrede ustavili v Št. Janžu in to srečanje je bilo povod, da so v Št. Janžu pod vodstvom Hanzija Inzka in Florija Gabriela že leta 1947 začeli s pripravami za gradnjo 60-meterske skakalnice, za katero je napravil načrte znani graditelj skakalnice-velikanke v Planici inž. Bloudek.

Konec meseca novembra 1950 je bila skakalnica dograjena in Št. Janž je doživel praznični dan prvih smučarskih skokov 11. februarja 1951. Prireditve so se udeležili pokroviteljja deželni glavar Ferdinand Wendenig in vodja Urada za zvezo FLRJ legacijski svetnik Mitja Vošnjak, konstruktor skakalnice inž. Bloudek, predsednik koroške smučarske zveze Bildstein in vsa koroška športna prominenca. Zmagovalci so bili trije Slovenci: 1. Slavko Avsenik, 2. Jože Rogelj, 3. Zoran Zalokar; Jugoslovian Janko Mežih pa je s 53 m dosegel najdaljši skok.

V naslednjih štirih letih sta Št. Janž in z njim Slovenska fizikturna zveza v Celovcu doživela še tri velike mednarodne skakalne

prireditve: prvi v letu 1951 so sledile še v letih 1952, 1953 in 1955, ko je bila v Št. Janžu hkrati tudi zadnja taka prireditev. Izkazalo se je namreč — kot ugotavlja Mirko Bogataj v Koroškem koledarju 1973 — da so se pobudniki in organizatorji lotili dela na veliki skakalnici nekoliko premalo zamišljeno. Takole pravi: „Skakalnica za dva pogumneža (Hanzi Inzko, Flori Gabriel) je bila prevelika, prepiranje prenaporno in odvisno od snežnih razmer, mladina pa bi potrebovala vadbo na manjši, začetni napravi. Te pa tedaj v Št. Janžu ni bilo. Tako so izostale možnosti za načrt, stopnjevit razvoj mladih skakalcev.“ Poleg omenjenega dejstva tudi zime niso bile naklonjene in športno dru-

štvo v Št. Janžu ni imelo dosti prostovoljnih pomočnikov in zlasti premalo denarja, da bi razpadajočo skakalnico sproti popravilo. Danes je ni več in le sicerjši domačini še vedo, kje je bila s toliko trudom zgrajena skakalnica.

Po razpadu skakalnice je težišče športnega delovanja SFD „Borba“ ostalo sicer na snegu, vendar ne več v nordijskih disciplinah, marveč v alpskem smučanju. Vzporedno z mednarodnimi skakalnimi prireditvami je namreč SFD „Borba“ prirejalo na Šentjanških Rutah tudi veleslalom. Tradicija smučarskih tekmovanj se je nadaljevala do današnjih dni, kvaliteta pa se je dvignila na stopnjo mednarodnih prireditev FIS.

Začetni uspehi in veliki

Začelo se je na Bloudkovi skakalnici v Št. Janžu v Rožu

Udeleženke sankarske tekme na Obirskem

pogum mladih športnikov v Št. Janžu so privedli do tega, da so se slovenski mladinci tudi v Bilčovsu začeli baviti z mislijo na gradnjo skakalnice, ki pa naj bi bila po velikosti in zmogljivosti vsekakor manjša od šentjanske. Poleg tega jih je navdušil tudi smučarski tečaj, ki ga je leta 1953 vodil priznani strokovnjak Rudi Finžgar iz Slovenije. Smučarsko sekcijo so osnovali za božič 1952, prva skakalna prireditev v Bilčovsu, kjer so zgradili 30-metrsko skakalnico, pa je bila takoj po smučarskem tečaju, namreč 18. januarja 1953. Med osemnajstimi tekmovalci iz Št. Janža in Bilčovsa ter iz Ljubljane je zmagal Roman Paškuljin (Krim, Ljubljana), najboljši domačin Albert Lesjak pa je zasedel 4. mesto. O uspehu prireditve govori podatek, da so našli okoli 1000 obiskovalcev. Podobne prireditve so bile v Bilčovsu tudi še v naslednjih letih.

Še istega leta pa se je začela tudi „doba nordijske trdnjave Zahomec“. Jeseni 1953 so mladinci iz Zahomca in okolice pod vod-

stvom pobudnika in danasnjega znanega trenerja Francija Wiegeleta ter po načrtih inž. Bloudka zgradili 30-metrsko skakalnico, ki je bila ponos slovenske mladine ob Zilji. Januarja naslednjega leta so imeli smučarski tečaj z zaključnim tekmovanjem; na sporedu sta bili tekmi v smuku in sankanju. Že 14. februarja 1954 pa so se funkcionarji okoli Janka Wiegeleta opogumili in priredili 1. mednarodno tekmovanje v smučarskih skokih „Za pokal Zilje“. S tem se pričinja slavna zgodovina Športnega društva Zahomec.

Otvoritvenega tekmovanja v Zahomcu so se udeležili tekmovalci iz Jugoslavije in Italije ter iz vseh krajev Koroške, tudi iz Št. Janža in Bilčovsa. Med 31 tekmovalci pa je bila tudi močna 8-članska ekipa Zahomčanov. Prireditev je tako dobro uspela, da je 2. tekmovanje „Za pokal Zilje“ leta 1955 že našlo svoje določeno mesto v koledarju koroške in avstrijske smučarske zveze. Predsednik Športnega društva Zahomec (in takratni predsed-

nik Slovenske fizikulture zveze v Celovcu) Janko Wiegele je ob zaključku 2. tekmovanja za Ziljski pokal — gotovo ne sluteč razvoja skakalnega športa v Zahomcu — dejal naslednje: „... Tako smo tudi letos lahko uspešno zaključili naši dve veliki zimsko športni prireditvi v Št. Janžu in Zahomcu. Z uspehom smo ohranili in utrdili mednarodno tradicijo obeh prireditev, ki nam je trden temelj za nadaljevanje započetega dela v prihodnjih letih...“

Zahomčani so v nasprotju s Št. Janžem vodili pravilno športno politiko in vso skrb posvetili naraščanju. Letošnjo zimo bodo priredili jubilejno 25. tekmovanje za Ziljski pokal, seveda že dolgo ne več na 30-metrski skakalnici, marveč na 50-metrski, ki so jo prav tako zgradili po načrtih inž. Bloudka. Največji uspeh pa so Športnemu društvu Zahomec prinesle zimske olimpijske igre v Innsbrucku leta 1976, ko je Zahomčan Karl Schnabl postal olimpijski prvak. Sploh je bilo v zadnjih letih ugotovljeno, da so zahomški skakalci pri-

sali zgodovino ne le avstrijskih smučarskih skakalcev, marveč tudi zgodovino smučarskih skokov v svetovnem merilu.

Eno najmlajših slovenskih prosvetnih društev, ustanovljeno leta 1975 — SPD „Obir“ na Obirskem — se je odločilo, da se s svojo športno sekcijo posveti smučarskim skokom. Mladina z Obirskega je pred dobrim letom zgradila 20-metrsko skakalnico (navodila so dobili od Zahomčanov, v prvi vrsti od bratov Wiegele) in že ob prvem poskusu se je izkazalo, da je med obirsko mladino nekaj nardarjenih skakalcev.

Športna sekcija SPD „Obir“ se je pravilno odločila, kajti slovenski športniki morajo gojiti šport, s katerim imajo možnost poseči v najvišji vrh v koroškem merilu — posebej še, ko se lahko opirajo na tozadevne izkušnje Športnega društva Zahomec. Z izgraditvijo 20-metrške skakalnice se je mladina na Obirskem obvezala, da bo ubrala pot specializacije, ker le ob ta-

kem pojmovanju športa lahko doseže dobre uspehe. Tudi drugod na Koroškem naj bi bila mladina tako udarna in iniciativna; bavila naj bi se s športno disciplino, ki je kraju primerna in ljudem razumljiva, povezana z najmanjšimi stroški, ki mladino navdušuje in v kateri so — srednjeročno gledano — tudi izgledi za uspeh.

NOGOMET MED KOROŠKIMI SLOVENCMI

Že prvi telovadci in fizikulturniki povojne dobe so spoznali lepoto nogometa. Prvi zapisi o nogometnih tekmah segajo nazaj v leto 1947, ko so se fantje zopodili za žogo na takoimenovanih fizikulturnih mitingih. Prva nam znana javna tekma pa je bila 26. maja 1949, ko sta si ob Zablatniškem jezeru stali nasproti mladinski ekipi iz Roža in Podjune — športniki SFD „Borba“ iz Št. Janža in SFD „Planica“ iz Dobrle vasi, kjer so se že nekaj časa bavili z nogometom. Člani

SFD „Borba“ so od tega časa naprej kar redno vadili in imeli tudi že prve prijateljske tekme z avstrijskimi mladinci ATUS z Bistrice v Rožu. V tem obdobju je SFD „Borba“ zastopalo slovensko koroško mladino tudi na raznih srečanjih v Sloveniji in na Tržaškem. Pravo nogometno ekipo pa so osnovali v Št. Janžu po desetooktobrskem sporu z nemškogovorečo mladino leta 1957.

Leta 1960 se je društvo v Št. Janžu preimenovalo v Sportverein Št. Johann-Št. Janž. Začel se je prvenstveni ples in od leta do leta večji je postajal problem naraščaja. Dokler so v šentjanškem Sportvereinu sodelovali dijaki slovenske gimnazije v Celovcu, je kazalo dobro. Polagoma pa so se v moštvo vrinili nemškogovoreči igralci iz okolice Št. Janža in Bistrice in tako se je spremenil prvotni namen delovanja tudi v narodnostnem pogledu. Leta 1976 se je vodstvo kluba, ki ga sestavljajo slovenski fantje, odločilo za razpustitev no-

Planinski
podvig
bilčovske
mladine

**Tekma
nogometnega
moštva
Slovenskega
atletskega
kluba**

gometnega moštva, ker se je kazala nevarnost, da se nemški vpliv razširi tudi na ostale panoge.

Sedaj se športno društvo v Št. Janžu bavi predvsem z disciplinami alpskega smučanja. Pa tudi v krogu smučarjev je šlo vodstvo najbrž preveč v širino, saj ima v svojem članstvu precejšnje število vodilnih nemško govorečih in mislečih ljudi. Športno društvo Št. Janž tudi ni več vključeno v Slovenski fizikulturni zvezi v Celovcu.

Tudi med dijaško mladino v Celovcu se je porodila želja, da bi se udeleževali v nogometu. Leta 1970 je Zdravko Inzko ustanovil slovensko športno društvo — Slovenski atletski klub, ki se že osmo leto bori za prvenstvene točke. Tekmuje z bolj ali manj dobrimi uspehi, dosedanjí vrhunec pa je bil dosežen, ko si je moštvo pod vodstvom trenerja Benota Krauta priborilo prestop iz 2. v 1. razred. Želja po vstopu v kvaliteto podlgo pa se kljub odličnim trenerjem iz Ljubljane (Vujičević in Rogič) ni uresničila. Krivi temu so bili včasih nesposobni, pa tudi nedisciplinirani igralci, predvsem pa pritisk nemškoovinskih sil, ki ga nogometaši SAK občutijo nedeljo za nedeljo v naj-

različnejših oblikah. S pritiskom sicer raste narodna zavest, izostaja pa uspeh na športnem področju.

Leta 1974 so se poleg smučanja in namiznega tenisa začeli z nogometom baviti tudi športniki v Selah. Sploh je klubov, v katerih sodelujejo tudi slovenski fantje, po številu kar precej, vendar to niso slovenska oziroma dvojezična društva.

V novjšem času se slovenski športniki bavijo tudi s šahom in atletiko: medtem ko se z atletiko ukvarjajo v okviru vsestranske športne izobrazbe izključno le na Zvezni gimnaziji za Slovence v Celovcu, pa se v šahovskem krožku v Dijaškem domu Slovenskega šolskega društva zbirajo tako dijaki gimnazije kot tudi igralci iz raznih krajev južne Koroške. Vidni nastopi „atletov“ so tradicionalni dvoboji med slovensko gimnazijo v Celovcu in gimnazijo na Ravnah ter sodelovanje pri štafetnih tekih prijateljstva v okviru „Pohoda po poteh partizanske Ljubljane“. Šahisti pa so nastopili že v kvalitetni INTER-ligi, kjer sodelujejo ekipe iz Italije in Slovenije; sodelovali pa so tudi na 1. srečanju slovenskih športnikov obmejnih dežel na Ravnah.

Ob 30-letnici organiziranega slovenskega športa na Koroškem lahko trdim, da je paleta športnih panog, ki so razširjene med koroškimi Slovenci, že kar pestra. Segajo od smučarskih skokov in tekov ter panog alpskega smučanja in sankanja preko splošne telesne vzgoje z atletiko in košarko na gimnaziji, namiznega tenisa, šaha, nogometa, planinstva v okviru Slovenskega planinskega društva ter športnega streljanja na tarče in golobe v okviru Kluba prijateljev lova vse tja do ritmične gimnastike in otroške telovadbe v okviru slovenskega otroškega vrta.

Kljub vsemu temu pa se vsiljuje vprašanje, kje so ostala vsa tista slovenska fizikulturna društva, ki so bila ustanovljena pred tridesetimi leti in so delovala, dokler niso ostala le še na papirju ali so povsem zamrla. Pot šentjanške „Borbe“ smo lahko zasledovali; kaj pa je s „Taborom“, z „Borcem“, s „Slavico“, „Partizanom“ in „Planico“, z „Mladostjo“ in z obema društvoma „Triglav“? Zadovoljiv odgovor nam manjka, preostanejo le domneve: društva so se vsa leta svojega delovanja morala boriti z najrazličnejšimi težavami. Po eni strani je bil

to problem denarnih sredstev, kakor tudi Slovenska fizikturna zveza ni imela dovolj sredstev na razpolago. Nadalje je bil problem naraščaja. Toda glavni vzrok — kakor tudi na drugih področjih našega narodnega udejstvovanja — moramo iskati v problemu namernega odtujevanja in načrtnega ponemčevanja. Številni slovenski športniki so se vključili v neslovenske klube, ker so jim le-ti nudili neprimerno boljše pogoje. Kjer so prvotno delovala samo slovenska športna društva, so začeli ustanavljati močne nemške klube, ki so se ob vsestranski izdatni podpori lahko uspešno uveljavili. Niti ne izključujem, da je v funkcionskem štabu enega ali drugega „nemškega“ kluba danes tudi marsikateri član nekdanjega slovenskega fizikturnega društva. Da štejejo slovenski fantje

v teh klubih v sam vrh najboljših športnikov, ni dvoma. Naj navedem za primer le absolventa slovenske gimnazije Roberta Kročnika, ki je v teku na 400 m z ovirami postal celo avstrijski državni prvak! Ali bi mogel to postati tudi tedaj, če bi deloval v ustreznem slovenskem klubu?

Kvalitetnih športnikov med Slovenci na Koroškem gotovo ne manjka; kar nam manjka, so ustrezni klubi, strokovni kader, primerni športni objekti in potrebna finančna sredstva. Ob 30-letnici organiziranega slovenskega športa na Koroškem mora biti zato naloga nas vseh, da bomo skrbeli za razcvit in razvoj tovrstnih dejavnosti. Pri tem pa ne smemo zanemarjati zlahtne naloge, ki jo slovenski šport igra v gojenju narodne zavesti v značajnih športnikih.

Za zaključek le še seznam klubov oz. krožkov, ki so trenutno registrirani v Slovenski fizikturni zvezi v Celovcu: ŠD Zahomec (smučarski skoki, smučarski teki), Slovenski atletski klub (nogomet), ŠD Sele (alpsko smučanje, sankanje, namizni tenis in nogomet), športna sekcija SPD „Obir“ na Obirskem (smučarski skoki, sankanje), športna sekcija SPD „Zarja“ v Železni Kapli (alpsko smučanje, sankanje), športna sekcija SPD „Edinost“ v Pliberku (šah), Slovensko planinsko društvo v Celovcu (planinstvo), Klub prijatelj lov v Celovcu (lov, športno streljanje na tarče in glinaste golohe), šahovski krožek v Dijaškem domu SŠD v Celovcu (šah). To je vsekakor premalo, da bi mogli zajeti mladino vsega dvojezičnega ozemlja Koroške.

Danilo Prušnik

TRNOVSKI MARATON

SLOVENSKA FIZIKTURNA ZVEZA KOROŠKE IZ CELOVCA
ZDRUŽENJE SLOVENSkih ŠPORTNIH DRUŠTEV V ITALJI IZ TRSTA
ORGANIZACIJSKI KOMITE TRNOVSKI MARATON IZ IDRJE
SO SKLENILI S SKUPNIMI ŠPORTNIMI SREČANJI KREPITI

PRIJATELJSKE VEZI. ZATO SO PODPISALI

LISTINO O SODELOVANJU

ČRNI VRH NAD IDRJO, 20. FEBRUAR 1977

PREDSEDNIK
SFZK

[Signature]

PREDSEDNIK
OKTM

[Signature]

PREDSEDNIK
ZSSOI

[Signature]

ORGANIZACIJSKI KOMITE
TRNOVSKI MARATON
IDRIJA

70
LET

SPD
„ZARJA“

Na proslavi 70-letnice SPD „Zarja“
v Železni Kapli so se predstavile vse
skupine društva:
mešani in moški pevski zbor,
tamburaši ter
obe folklorni skupini

Od brižinskih spomenikov do cesarskih patentov

Oris zunanje zgodovine slovenskega jezika

V naslov postavljena pojma — mejnika dajeta našemu razmišljanju časovni okvir. Označujeta dve obdobji: dobo začetkov izločevanja našega jezika iz praslavščine pod konec prvega tisočletja in dobo razsvetljenstva, ki je dala prve slovenske prevode cesarskih zakonov, dobo začetkov našega jezikovnega preroda v drugi polovici 18. stoletja. V tem časovnem okviru bomo poskusili nakazati zunajjezikovne pogoje in izhodišča za nastanek in razvoj slovenskega pisnega odnosno knjižnega jezika ter pismenstva kakor tudi orisati družbeni položaj slovenskega jezika.

Naš jezikovno-kulturni razvoj v srednjem veku od 9./10. stoletja naprej je razvoj politično neavtonomnega, nedržavotvornega naroda. Ta razvoj je bil zapečaten z izgubo sprva politične samostojnosti sredi 8. stoletja in zatem še politične avtonomije pod bavarsko-frankovsko vladavino od 20-ih let 9. pa tja do začetka 11. stoletja, ko so se ostanki jezikovno slovenskega plemstva spojili z jezikovno nemško fevdalno plastjo. Narod Slovencev je postal narod z bistveno okrnjenim socialnim profilom — ljudstvo nižjih socialnih slojev, nesvobodnih kmetov in služinčadi. Plemstvo, višja hierarhija, viteštvo in patriciat v mestih na slovenskem etničnem ozemlju niso bili pripadniki slovenske jezikovne skupnosti. Pisni in literarni jezik višje družbe je sprva bila skoraj izključno latinščina, pozneje pa jo vse bolj izpodriva ljudski jezik nemške fevdalne gospode (in nemških kolonistov). Ta razvoj je bil za uveljavljanje slovenščine še mnogo neugodnejši kakor prevladujoči položaj latinščine kot kulturnega jezika. Zapisi zemljiške gospode (urbarji) so v poznem srednjem veku na Slovenskem praviloma nemški. Slovenščine pa se je sčasom prijel značaj nepisnega, neliterarnega jezika

zlasti nižjih socialnih slojev prebivalstva. Proti koncu srednjega veka se ta položaj tu pa tam že odraža v negativnem psihološkem odnosu do samega jezika.

Sprva (nekako do 11. stoletja) zunanji pogoji za razvoj in rabo slovenskega ljudskega jezika (oz. njegove predhodne stopnje) kot pisnega jezika in pogoji za nastanek bolj ali manj trdne pisne (literarne) tradicije niso bili bistveno drugačni ali slabši kakor v tako imenovanem „starovisokonemškem“ obdobju za predhodno stopnjo nemščine. Tako za prednike Slovencev kakor za „nemška“ plemena (skupna označba „deutsch“ je izpričana šele za drugo polovico 11. stol.) sta bila odločilna pokristjanjenje in prevzem rimsko-antičnega kulturnega in duhovnega sveta (oboje sprva v kaj površni obliki). Ta kulturnozgodovinski prelom je zahteval od obeh jezikov velikanško aktivizacijo in brez dvoma dajal močne pobude za literarizacijo ljudskega jezika in s tem za nastanek pismenstva, pisne tradicije.

Takšno pismenstvo je bilo potrebno za uspešno delovanje duhovnikov med ljudstvom, ki ni bilo večje drugega jezika kakor svojega. In tako imenovani kapitulariji Karla Velikega (prvi iz leta 789), zadevajoči versko-cerkveno področje, so veljali po vsem imperiju, tudi v njegovih slovanskih pokrajinah. Poleg teh pobud pa je glede našega geografskega prostora treba računati tudi z vplivi akcijskega kroga kirilo-metodijskega pismenstva.

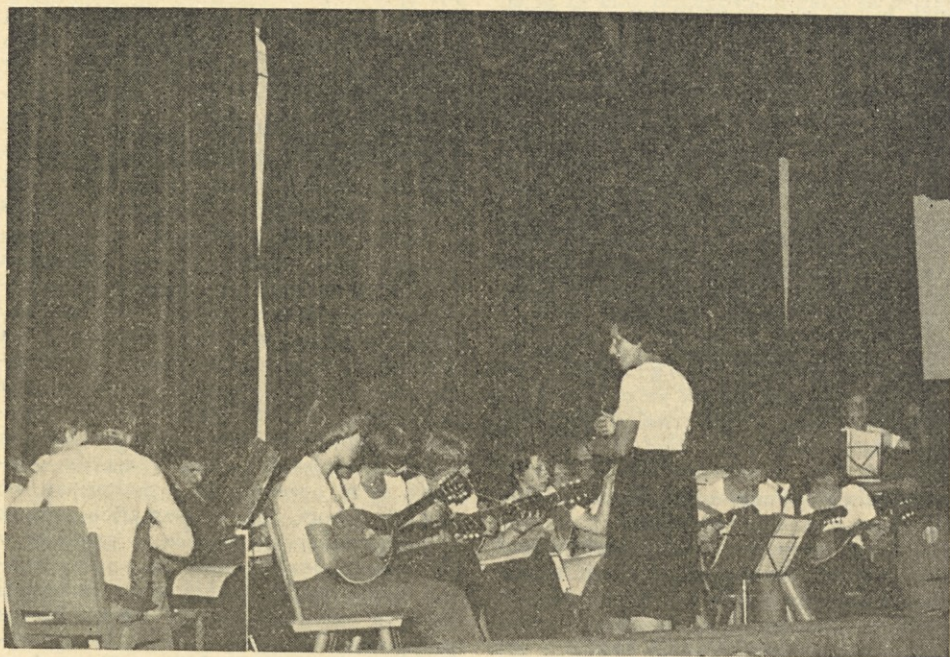
Pisмени dokumenti teh razmer do 11. stoletja so znameniti Freisinški ali Brižinski spomeniki (danes v Bavarski državni biblioteki v Münchnu). Sestojijo iz treh daljših zapisov verske vsebine, dveh splošnih izpovedi ter pridige o grehu in pokori. Kje in kako so nastali, je še danes v precejšnji meri sporno vprašanje. Jezik je še dokaj blizu

pozni praslovanščini in s tem tudi staremu cerkvenoslovanskemu literarnemu jeziku, ima pa tudi nekatere mlajše poteze južnoslovanskega (severozahodnega in slovenskega) razvoja. Pri tem so opazne določene razlike med besedili — glasoslovne, oblikoslovne, skladenjske, leksikalne, stilne in druge. Dokazano je, da so bila ta besedila v rabi in zapisana (po nareku ali spominu) oz. prepisana na Slovenskem ob prelomu tisočletja, zaradi nekaterih drugih (nejezikovnih, zgodovinskih) kriterijev verjetno na Koroškem, kjer je škofija Freising imela posestva. Izpričano dejstvo prepisovanja in drugi momenti odločno kažejo na zgodneslovensko pisno izročilo. Tudi za ves nemški jezikovni prostor se je ohranilo le kakih devet podobnih besedil iz tega zgodnjega obdobja.

V neugodnejšem položaju je bil slovenski etnični prostor od vsega začetka s tem, da so se verski centri (škofovski sedeži in samostani) nahajali zunaj slovenskega jezikovnega prostora in s tem tudi višje organizirano šolstvo za izobra-

ževanje duhovščine. Za področje severno od Drave je bil pristojen Salzburg, za Slovence južno od Drave pa Oglej. Najbližji misijonski središči za Karantance — Slovence sta bila samostana Innichen in Kremsmünster, tedaj na robu alpskoslovanskega naselitvenega prostora. Kakor kažejo Freisingški spomeniki, so v Veliki Karantaniji vendarle še obstajali določeni pogoji za skromno literarizacijo slovenščine. Ko pa se je bila utrdila navada in praksa, da se slovenščina ne piše oz. da je ni mogoče spraviti na papir, in se njen socialni položaj ni izboljšal, tudi poznejše ustanovitve samostanov in novih škofij (Krka 1072, Sekova 1218, Laibach 1228) z njihovimi majhnimi ozemlji niso prinesle nobene spremembe. Niti ustanovitev ljubljanske škofije (1461) v tem pogledu ne pomeni preobrata. V samostanih je prevladoval neslovenski element, z dušnim pastirstvom v okolici so imeli malo opravka. Hierarhija deloma sploh ni znala slovensko in je neredko živela zunaj dežele. O kaki slovenski vsebinsko raznovrstni pisni tradiciji v vi-

Tamburaški zbor SPD „Zvezda“ v Hodišah

sokem srednjem veku pač ni mogoče govoriti, čeprav se je kak drobec lahko tudi izgubil.

S to ugotovitvijo pa še nismo odgovorili na vprašanje o socialnem statusu slovenskega jezika nasploh. Ohranila so se nam prav enoumna zgodovinska opozorila, da slovenskega jezika npr. na Koroškem vodilna posvetna družbena plast tja v pozni srednji vek ni kvalificirala negativno ali zaničljivo, navzlic že stoletja delujočemu socialnemu predznaku. Takšno opozorilo je moč razbrati iz okoliščin, kako je koroški vojvoda Bernhard Šponheimski s svojim viteštvom vred leta 1227 pri Vratih ali Megvarjah pozdravil za kraljično Venero preoblečenega štajerskega viteza in pesnika Ulricha Liechtensteinskega. Vojvoda Bernhard in njegovi vitezi so pozdravili iz Benetk prispevšega Ulricha s še dandanes rabljenim slovenskim pozdravom „Buge waz primi — Bog vas sprejmi“. In Ulrichu Liechtensteinskemu se je ta gesta zdela toliko znamenita, značilna in ugajena, da jo je celo v izvirniku sprejel v svojo viteško pesnitev „Frauendienst“. Verzi 592. kitice se glasijo: „*Der fürste und die gesellen sin / mich hiezien willekommen sin. / ir gruoz waz gegen mir alsus: / buge waz primi, gralva Venus!*“ (Knez in njegovi tovariši / vitezi so mi izrekli dobrodoščilo. Njihov pozdrav nasproti meni je bil takšen: „Bog vas sprejmi, kraljeva Venus!“). — V nekoliko bolj uraden okvir sodi tudi ustna raba slovenskega jezika med znamenitim pravnim obredom ustoličevanja knezov oz. vojvod pri Krnskem gradu — do ukinitve na začetku 15. stoletja: vojvodski kmet je spraševal deželnega kneza v slovenskem jeziku in ljudstvo je pri obredu prepevalo. Gießenski rokopis Švabskega ogledala poroča takole: „*vnd fürent in och dristund vmb den selben stain vnd singent och alle klain vnd gross vnd frowen gemainlich iren windischen lassen das ist ir windisch gesang vnd lobent da mit got vnd iren scheppfer das er in vnd dem land ainen herren haut geben nach irem willen*“ (in ga peljejo tudi trikrat okoli kamna in pojejo vsi skupaj, mali in veliki in ženske, svoj slovenski elejson, to je svoj slovenski spev in hvalijo s tem Boga in stvarnika, da je dal njim in de-

želi vladarja po njihovi volji). Znana je tudi označba koroškega vojvoda kot „*windischer herre*“ v zgodovini dholiškega župnika Jakoba Unresta. Taka poročila potrjujejo domnevo, da se koroško plemstvo v srednjem veku slovenskega jezika in značaja dežele ni sramovalo. Lahko bi tu navedli še poznosrednjeveškega tirolskega pesnika Oswald Wolkensteinskega (1377—1445), ki je v dveh svojih pesmih uporabil tudi slovenske odlomke, da bi se pobahal s svojim znanjem jezikov in razgledanostjo po svetu.

Kakega znatnejšega slovenskega pismenstva omenjena dejstva niso pobudila, niti iznajdba tiskarske umetnosti. Tudi stiki z drugimi Slovani, npr. Hrvati in Čehi, ki so že imeli razmeroma razvito pismenstvo in celó literaturo, so bili skozi stoletja očitno prešibki, da bi pobudili nastanek pismenstva v domačem slovenskem jeziku. Celó v zunanjem cerkvenem in pravnem območju, v občevarju z ljudstvom, ki je razumelo samo slovensko, so zapisi od sredine 14. stoletja precej redko posejani. Tile teksti — večinoma molitveni obrazci in zaprisege — ne dajejo trdne osnove za znanstveno hipotezo o nepretrgani pisni tradiciji, pač pa nekateri dokazujejo nepretrgano ustno izročilo od začetka 9. stoletja naprej. V nasprotju s Freisinškimi spomeniki se v teh besedilih že zrcalijo narečne razmere slovenskega jezikovnega prostora. Najvažnejši so rokopis iz Rateč (danes v Celovcu), stiški (danes v Ljubljani), rokopis s Stare gore (Castelmonte) v Benečiji, iz zahodnih krajev je tudi obsežnejši Černjevski rokopis in končno še zaprisege mesta Kranj, že iz 16. stoletja. Vsaj skromno slovensko pismenstvo za praktično uporabo bi najprej pričakovali od Cerkve. Dejanski položaj pa je bil takšen, da niti najnujnejših del praktičnega knjižnega repertoarja ni bilo na voljo. Srednjeveška Cerkev tja do Trubarja se ni opremila ne s psalterijem, ne s katekizmom, ne s pesmarico niti z evangelistarjem za nedelje in praznike v slovenskem jeziku. Mašniki so iz latinske mašne knjige vsakič sproti tolmačili ljudstvu odlomke iz sv. pisma. Lahko pritegnemo Francetu Kidriču, ki ugotavlja, da cerkvena hierarhija na Slovenskem

svojih dolžnosti in nalog ni jemala kdo-
veko resno.

Korenit preobrat je prineslo v sloven-
sko kulturno in jezikovno zgodovino šele
novo mogočno duhovno gibanje v Cer-
kvi, reformacija in protestan-
tizem. Zavestna in nepretrgana pisna
jezikovna kultura med Slovenci je ne-
uničljiv kulturnozgodovinski sad prote-
stantskega gibanja 16. stoletja. Prvi slo-
venski knjigi je spisal ter na svoje stroške
in v velikih nevarnostih anonimno izdal
iz domovine pregnani ali pobegli ljub-
ljanski kanonik Primož Trubar. Obe sta izšli leta 1550 v Tübingenu. Mo-
goče bi bil tudi ta podvig ostal kulturno-
zgodovinska epizoda, če bi bili zakon
augsburske verske sprave iz leta 1555 z
njegovim pravilom „Cuius regio — eius
religio“, da se morajo podložniki glede
veroizpovedi ravnati po deželnem knezu,
takoј z vsō kruto doslednostjo izvajali.
Kajti deželni gospodarji Notranje Avstri-
je (Koroška, Stajerska, Kranjska) so bili
Habsburžani, skoraj brez izjeme zvesti
pristaši rimske Cerkve. Odgovor na vpra-
sanje „čigava je dežela“ je bil pravno in
teoretično jasen, dejansko politično raz-
merje sil pa je bilo precej drugačno. De-
želni stanovi, na katere se je moral ozi-
rati deželni vladar, so bili protestantski
ali vsaj evangeličansko usmerjeni in so
precej odkrito pospeševali reformacijo.
Bistveno vlogo v tej igri sil med kato-
liškim deželnim knezom in protestant-
skimi stanovi je imela nevarnost z osman-
skega (turškega) juga. Tako je bilo mo-
goče, da je po letu 1555 reformacija na
Slovenskem doživela takšen vzpon in
slovensko pismenstvo ter z njim slovenski
pisni ali knjižni jezik takšen nepričako-
van čudovit razcvet. V začetku 60-ih let
so kranjski stanovi celo poklicali Trubar-
ja iz Nemčije. V dogovoru z deželnimi
stanovi je Trubar, superintendent v Ljub-
ljani, priredil in pripravil Cerkveno
ordningo, s katero je hotel dati
evangeličanski cerkvi slovenskega jezika
trdno organizacijsko osnovo. Kaj drzno
podjetje! Cerkveni red, ki je vendar vse-
boval tudi posvetna mejna področja, so
dotlej razglašali samo protestantski de-
želni vladarji, deželni knezi. Zato tudi
nobena dežela nemškega jezika pod ka-
toliškim vladarjem ni imela takšne „cer-
kvene ordninge“. Od katoliškega vladar-

Naslovna stran Dalmatinove »Bibilje« iz l. 1584

ja je ni bilo pričakovati. Tako se je Tru-
bar odločil za skrajno tvegan korak:
Sam je izdal cerkveni red za evangeli-
čansko cerkev slovenskega jezika in —
ponovno šel v pregnanstvo. Tudi v za-
četku 80-ih let se je nadvojvoda uvelja-
vil proti odporu deželnih stanov in pre-
prečil, da bi celotna slovenska Biblija
(sv. pismo) izšla v Ljubljani. Tiskar Janž
Mandelc je moral takoj zapustiti Notra-
njeavstrijske dežele. Dalmatinova
slovenska Biblija je nato izšla leta 1584
v Wittenbergu na Saškem, kar je stroške
potrojilo. Iz Nemčije so potem Biblijo
pretihotapili na Slovensko deloma v vin-
skih sodih: izborno „vino 1584“ je potem
skozi dvesto let napajalo kulture žejne
Slovence in oplajalo njihovega duha v
materinem jeziku.

Na kaj se je mogel Trubar, oče slo-
venskega knjižnega jezika, opreti? Na
tradicionalni jezik ustnega cerkvenega
oznanila; na svoje poznanje narečnih raz-
lik, ki si ga je pridobil ob dušnopastir-
skem delovanju od Trsta prek Ljubljane
do zahodne Stajerske in na potovanjih;
zlasti pa se je odločil za mestni jezik kul-

turnega, cerkvenega in upravnega središča Ljubljane. Glede jezika in pisave je postavil krenico za skoraj tristo let. Njegov pisni jezik se je v zavesti Slovencev tako hitro utrdil, da je Kreljev poskus reforme glasoslovja z naslonitvijo na hrvatsko pismenstvo spodletel. Pač pa se je uveljavil Kreljev izboljšani pravopis, inspiriran po edinstveno popolni in vzorni glagolici in cirilici. Kreljeva pisava je bila uvedena v stanovsko šolo v Ljubljani, svojo dosledno uresničitev pa je doživela v Bohoričevi slovnici in v Dalmatinovi Bibliji. To pisavo, pozneje „bohoričica“ imenovano, so šele v 40-ih letih 19. stoletja, v dobi ilirskega gibanja, nadomestili z današnjo „gajico“.

Kako naj ocenimo jezik naših protestantov? Kako je bilo z njegovo krajevno veljavo oz. razširjenostjo? Na to vprašanje bi bilo treba odgovoriti tako z namembo in avtorjevimi jezikovnimi pogledi kakor tudi z vidika naslovnika. O prvem delu vprašanja nas morejo poučiti številni nemški in slovenski predgovori in posvetila. Ob tem naj mimogrede opozorimo na dejstvo, da avtorjem označba „windisch“ v nemškem besedilu pomeni čisto isto kot označba „slovenski“ v slovenskem besedilu. V posvetilih in predgovorih se z malenkostnimi razlikami stereotipno ponavljajo naslednje deželne enote: Kranjska, Spodnja Štajerska, Koroška, Kras, Istra in Slovenska krajina (Crein, Untersteyer, Karhenten, Karst, Histerreich, Windische Marck), včasih posebej še Dolenjci ali Bezjaki (Niederländer oder Beßyak). V nemškem uvodu v *„Ta drugi dejl tiga Noviga Testamenta“*, 1560, ki ga je Trubar posvetil kralju Maksimilijanu, piše: *„E. K. W. woelle sampt den Gottseligen vnd verständigen Creinern, Vndersteyreren, Kaernerren, Karschneren, Histerreicherren vnd Windischen Maerckeren (Dann diser Laender Voelcker verstehn grundtlich meine Sprach vnd Schrifften) hinfür diser vnd aller meiner außgegangenen Schrifften, vnd die ich hinfür werde lassen außgehn, gnädigster Patron, Befürderer vnd vnparteiischer Arbitrer vnd Richter sein.“* (Vaše kr. dostojanstvo bodi skupaj s pobožnimi in razumnimi Kranjci, Spodnještajerci, Korošci, Kraševci, Istrani in prebivalci Slovenske marke (zakaj ljudstva teh dežel temeljito razumejo moj jezik in

moje spise) milostni zaščitnik, pospeševalec in nepristranski sodnik teh in vseh mojih izišlih spisov in tistih, ki jih bom v prihodnje izdal.) V pismu vojvodi Krištofu Württemberskemu so Trubarjeve besede, ki se nanašajo na dunajsko oceno njegovih knjig in jezika, še določnejše: *„Der guet man, welcher sein judicium uber meine buecher der kü. w. übergeben, ist kein Creiner noch Untersteyrer, sonder ein Beßyakh, mag vielleicht herr doctor Scalichius sein. Nue hab ich der kü. w. offenbarlich in der epistola dedicatoria, dergleichen in meinem handschreiben an sie geschrieben, das ich allein die Creiner, Untersteyrer, Kherner, Histerreicher und die windischen märcker, und nicht Beßyackhen, Crobaten, Behaim oder Poln zum arbitros und richter meiner geschrifften haben will.“* (Dobri mož, ki je svojo oceno mojih knjig izročil kraljevskemu veličanstvu, ni Kranjec niti Spodnji Štajerec, marveč Bezjak (kajvavski Hrvat, op. P. Z.), mogoče gospod dr. Scalichius. Jaz pa sem kraljevemu veličanstvu pisal javno v posvetilu kakor tudi v svojem pismu, da za ocenjevalce in razsojevalce svojih knjig želim imeti le Kranjce, Spodnje Štajerce, Korošce, Istrane in one iz Slovenske marke, ne pa Bezjakov, Hrvatov, Čehov ali Poljakov). Tudi Dalmatinovo posvetilo v Bibliji je naslovljeno na plemstvo, meščane in vse verne kristjane „v kneževinah Štajerski, Koroški in Kranjski s Slovensko krajino, Metliko, Istro in Krasom vred“. Lahko bi še dolgo navajali. Slovníčar Adam Bohorič je svojo latinsko pisano slovensko slovnico celo okrasil z deželnimi grbi Koroške, Štajerske in Kranjske. Iz ponovnih naštevanj teritorialnih enot je razvidno, da so protestantske slovenske knjige bile namenjene celotnemu slovenskemu jezikovnemu prostoru.

Naslovniki jezikovni obliki niso oporekali, celo bistveno so sodelovali — organizacijsko in gmotno — pri ustvarjanju slovenskega pismenstva. To je posebno v zvezi z izdajo Biblije prepričljivo dokumentirano: Slovenska Biblija je stvar deželnih stanov vseh treh poglavitnih dežel — Kranjske, Koroške in Štajerske. V revizijski komisiji, ki je zasedala od avgusta do novembra 1581 in je imela nalogo, da pred tiskom prevod preveri po vsebinski in jezikovno-pravopisni pla-

ti, so bili zastopani protestantski teologi in jezikovni izvedenci vseh treh dežel. Velike stroške za natis, vezavo in prevažanje so skupno prevzele vse tri dežele in potem tudi dobile vsaka svoj delež izvodov za nadaljnje razpečevanje. Trubar tudi poroča, da ga je koroška protestantska duhovščina prosila za nov katekizem. Še eno dejstvo, ki osvetljuje zedinjenje Slovencev na osnovi skupnega pisnega ali knjižnega jezika, je treba podčrtati: Protestantstvo pismenstvo 16. stoletja je bilo med koroškoslovenskimi privrženci v okraju Podklošter ob spodnji Zilji, kjer je protestantizem preživel protireformacijo, še naprej v rabi. Koroški slovenski protestantje so to tradicijo gojili in prepisovali stare protestantske knjige tja do tolerančnega pamenta Jožefa II., ko so podkloštrski kmetje takoj in na svoje stroške dali natisniti protestantski molitvenik 16. stoletja.

Velikanski jezikovno zgodovinski pomen Luthrove Biblije in luthrovskega jezika — pisane in pozneje tudi govorjene „meissensčine“ (Meißnisch, na Saškem), kakor so ga pozneje nekonfesionalno imenovali — na poti k enotnemu novoviso-

konemškemu knjižnemu jeziku je splošno znan. Luthrov jezik se je iz vzhodnih predelov srednjenemškega jezikovnega prostora zelo hitro razprostil po nizozemskem severu ter nekako do konca 16. stoletja tako rekoč docela izpodrinil domači nizozemski — to je zlasti lübeckovski — pisni jezik. Južnonemški ali bavarsko-avstrijski prostor, ki je ostal katoliški, bi se bil čisto jezikovno gledano neprimeno lažje priključil jeziku Luthrove Biblije kakor nizozemski (plattdeutsch) sever. Vendar je s poudarjeno razločevalno tendenco začel gojiti svoj lastni pisni jezik, jezik cesarske kanclije, „die Reichssprache“. Merodajna za katoliški jug je postala katoliška Biblija ingolstadtskega profesorja in Luthrovega zoprnika dr. Johannes Ecka. Profesor dr. Eck (Luther ga imenuje Dreck) ni prekorigiral le tista mesta, ki so jim katoliški teologi oporekali, marveč je Luthrov prevod glasoslovno in oblikoslovno prenesel v bavarsčino in bavariziral zlasti besedišče. Nemško knjižnojezikovno poenotenje prek konfesionalne meje in nasprotij med severom in jugom je v praksi dozorelo šele v drugi polovici 18. stoletja, za klasicizma, potem ko mu je že sto let prej odločilno pomagal pripraviti pot Georg Justus Schottelius s svojim izravnalno usmerjenim obsežnim slovniškim delom.

Knjižnojezikovni razvoj na Slovenskem je bil bistveno drugačen. Katoliška hierarhija in duhovščina razcvetu protestantske literarne dejavnosti nista postavili nič podobnega nasproti in nista ustvarili kake lastne pisne tradicije. Saj je med 1550 in 1600 izšla ena sama katoliška knjiga, danes izgubljeni Pache-neckerjev katekizem (Compendium catechismi catholici in Slavonica lingua /.../ Graecii 1574), proti kateremu polemizira Primož Trubar v svojem znamenitem Katehizmu z dvejma izlagama 1575. Radikalna in večidel nasilna rekatolizacija pod konec 16. in na začetku 17. stol. je zajela praktično ves slovenski jezikovni prostor. Toda cerkvene oblasti in katoliške verske komisije, opremljene z ognjem in mečem, ki so zbirale in sežigale protestantske knjige, so Dalmatinovi Bibliji prizanesle in jezika protestantskega prevajalca niso osporavale. Ljubljanski škof Tomaž Hren je na Apostolskem

Moški zbor SPD „Svoboda“ v Logi vasi

sedežu v Rimu celo izposloval izrečno in pozneje še ponovno potrjeno dovoljenje, da slovenski katoliški kler sme uporabljati protestantsko knjigo. Ohranilo se je več ko 60 primerkov Biblije, največ v Sloveniji, nekaj tudi na Koroškem (na kmetih). Še več, protestantska Biblija je postala celo podlaga katoliškim evangelistam in lekcionarjem, zbirkam svetopisemskih odlomkov ali perikop za nedelje in praznike, ki so jih izdajali v 17. in 18. stoletju (1612/13, 1672, 1715, 1741 itd.). To dejstvo je bilo velikega pomena za nepretrgano slovensko knjižnojezikovno izročilo tja v drugo polovico 18. stoletja, ko se začno porajati še drugačne težnje, pravzaprav pa tja do katoliškega prevoda ali mogoče pravilneje priredbe Biblije od 1784 naprej.

Poudariti pa je treba tudi količinski razloček: Škof Hren s svojimi sodelavci je uspel izdati le dve ali tri knjige in niti svojega skromnega knjižnega načrta ni mogel docela uresničiti. Potem nad pol stoletja nimamo nobene nove knjige ali ponatisa — do Schönlebnovih Evangelijev in listov 1672. V 50 letih protestantske dobe je izšlo več slovenskih knjig kakor v naslednjih 150 letih do razsvetljenstva in preporoda.

Nekateri razvoji, ki so se v 17. in 18. stol. uveljavili v osrednjih narečjih, so polagoma silili tudi v knjigo. Medtem ko je bila pisna oblika knjižnega jezika bolj ali manj enotna, to še ne pomeni, da je bila enotna tudi njegova govornjena (ustna) oblika. V dobi baroka in sicer v zadnji tretjini 17. stol. (Schönleben, Ja-

nez Svetokriški) je bilo proglašeno načelo, ki ga je Svetokriški po domače obrnil takole: „Slednji po navadi svoje dežele bo govoril, jest pak bom pisal, kakor so Slovenci pisali“. Knjižnojezikovna tradicija je pokazala svojo moč nasproti raznim težnjam k regionalnim pisnim jezikom in pisnojezikovni dezintegraciji slovenskega jezikovnega prostora; te težnje od sredine 18. stol. več desetletij motijo ali ogrožajo enotnejši knjižnojezikovni razvoj. Na zunaj najbolj nazorno znamenje tega pojava, ki ima različne korenine, je npr. vzporedno izhajanje Parhammerjevega katekizma v Gradcu, Ljubljani in Celovcu. Po ponovnem knjižnojezikovnem poenotenju, ki mu je pomagal utreti pot Korošec O. Gutschmann in ki sta zanj postali odločilnega pomena Japelj-Kumerdejeva Biblija in Kopitarjeva slovnica, je samo Prekmurje obdržalo svoj regionalni pisni jezik — še v naše stoletje.

V dobi razsvetlensko modernizirane države Marije Terezije in Jožefa II., prvih slovenskih prevodov cesarskih patentov (odredb, zakonov), začetkov splošnega šolstva začne slovenska knjižna produkcija vidno preraščati okvir skoraj zgolj cerkveno-nabožnega pismenstva. Z nastopom Marka Pohlina (slovnica 1768) se nepreslišno oglašijo zavestno preporodna gesla, ki merijo na osvoboditev jezika, na konstituiranje literature kot literature. To je nekaj kvalitativno novega v naši zgodovini, mejnik, prek katerega pa se danes s temle sestavkom nismo namenili.

Sestavil Pavel Zdovec

Za slovo

*Zdi v meni brepenenje,
ne da se ukrotiti —
to sveže je zelenje:
naj beseda jasna
vsem pravico štiti.*

*S čistim glasom tu opevam,
navdihujem bolno to srce;
za bodočnost boljše se ogrevam:
ko bo izpolnil sosed nam želje.*

*Pozdravi krepko brate, če odhajaš,
vzemi moje misli v slovo —
želim ti sreče, upa, da vztrajaš
v svobodi naši, glej nebo!*

Jože Turk

Podružnice „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem 1885-1918

Nihče, ki mu je blizu novejša slovenska zgodovina, ne more zanikati obsega in koristnosti dela, ki ga je opravila narodnoobrambna šolska „Družba sv. Cirila in Metoda“. Nastala je kot obramba proti ponemčevanju in poitaljevanju, kot protiutež raznarodovalnemu delovanju nemškega „Schulvereina“ in italijanske „Lege Nazionale“. Pobudo za to družbo so dali leta 1884 Ivan Vrhovnik, Luka Svetec, Ivan Hribar, Ivan Murnik, dr. Josip Vošnjak in Tomo Zupan. Ti so tvorili odbor, ki je sestavil pravila, ki jih je oblast potrdila 9. aprila 1885.

Družba je imela namen „vsestransko podpirati in pospeševati slovensko šolstvo na katoliško-narodni podlagi“. Naglašanje verske podlage se kaže v sami izbiri imena, kot tudi v dejstvu, da so za ustanovitev društva izbrali 1000-letnico smrti sv. Metoda, s tem pa so skušali društvo kar najbolj zasidrati med duhovščino. Kasneje je prišlo ob znani „ločitvi duhov“ med Slovenci v 90. letih tudi v samem društvu do trenja in končno do odhoda pristašev slovenske ljudske stranke. Zaradi modrega vodstva prvega predsednika društva Toma Zupana je do tega razcepa prišlo šele leta 1907, čeprav so znaki vidni že prej. Do prvega napada na družbo je prišlo že na 1. slovenskem katoliškem shodu 1892. Na društveni glavni skupščini 1907 v Bohinjski Bistrici pa so dobili odločilno besedo mladi predstavniki narodno napredne stranke na čelu z Gregorjem Žerjavom, prišlo je do odcepitve pristašev slovenske ljudske stranke, ki so 11. 5. 1910 ustanovili svoje šolsko obrambno društvo „Slovensko stražo“.

Ta zelo grob oris naj bo kratek uvod v prikaz delovanja podružnic „Ciril-Metodove družbe“ na Koroškem, kajti prav ta strankarska trenja so imela nanje velik

CMD je ustanovila tudi Narodno šolo v št. Rupertu pri Velikovcu

vpliv. Družba je imela ob svoji ustanovitvi pred očmi kritično stanje Slovencev na Koroškem, vendar med njimi še zdaleč ni dosegla takih uspehov, kot jih je imela na Primorskem. Tako je na Koroškem delovala le družbina osnovna šola v Št. Rupertu pri Velikovcu, ki so jo odprli 25. oktobra 1896. Zakaj je do tega prišlo? Pričujoči prikaz bo mogoče dal vsaj nekaj odgovorov na to vprašanje.

„Ciril-Metodova družba“ je bila sestavljena iz mreže podružnic, ki so se širile po vsem slovenskem ozemlju v okviru avstrijskega dela monarhije, segle so tudi v Istro, druge avstrijske pokrajine in celo med slovenske izseljence v ZDA. Iz delovanja teh podružnic je gotovo mogoče sklepati na zakoreninjenost „Družbe“ v posameznih pokrajinah. Svoje pove število članov družbe, važno pa je tudi to, kakšne vrste člani družbe so. Družba je imela namreč več vrst članov, ki so se ločili po višini članarine in po pravici sodelovanja na skupščinah družbe in pri delovanju podružnic.

Tako je iz pravil družbe, ki so jih avstro-ogrske oblasti potrdile leta 1910, razvidno, da so pokrovitelji tisti, ki plačajo vsaj 200 kron, ustanovniki tisti, ki plačajo 20 kron, letniki plačajo vsako leto 2 kroni, podporniki pa po 20 krajcarjev na leto. Poleg teh so predvideni tudi častni člani, ki jih po nasvetu družbinega vodstva voli glavna skupščina, ki se sestane enkrat letno. Častni člani družbe in pokrovitelji so imeli na teh skupščinah posvetovalno in glasovalno pravico, ustanovniki in letniki so smeli biti na njih le poslušalci, zato pa so se mogli skupaj s pokrovitelji udeleževati posvetovanja in glasovanja v svojih podružnicah. Podporniki so se mogli le kot poslušalci udeleževati zborov svoje podružnice. Poleg redne članarine pa so podružnice pošiljale vodstvu družbe tudi prostovoljne prispevke, iz katerih se da prav tako ugotoviti njihova dejavnost.

Prvo podružnico družbe na Koroškem so ustanovili že 25. oktobra 1885 in sicer za Celovec in okolico. Njen predsednik je bil Andrej Einspieler, ki so ga že leta 1887 kot prvega izvolili za častnega člana družbe in je naslednje leto umrl. Vsega skupaj je daljši ali krajši čas v obdobju od 1885 do 1918 na Koroškem obstajalo 23 podružnic „Ciril-Metodove družbe“. Podatke za sestavo tabel o številu in vrsti članstva, kot tudi o denarnih prispevkih sem vzel iz „Vestnikov“ (in od 1904 dalje „Koledarjev“) družbe. Do leta 1900 so prikazani prispevki v goldinarjih, po tem obdobju pa v kronah, pri čemer je treba upoštevati razmerje 2 kroni za 1 goldinar. Pokrovitelji, ki so pri Celovcu in Beljaku po 1910 označeni za +, so tisti, ki so vplačali po 200 k za obrambni sklad družbe.

APAČE

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
16. maja 1888, št. 601

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1888		1	52	66	119	
1889		2	52	138	192	47
1890		1	52	66	119	36,10
1891		1	52	66	119	29,50
1892		1	39	42	82	22
1893		1	39	43	83	28
1894		1	23	19	43	23,50
1895		1	39	43	83	36,70
1897		1	14	51	66	22,50
1900		1	13	9	23	
1902		1				
1903		1				
1904		1				
1905		1				

Odbor podružnice: Anton Božič, posestnik, Andrej Butej, posestnik, Lenart Lakonik, Jernej Jagovec, Peter Pirčar, rokodelec, Luka Bolte, Tomo Olip, Josip Lučovnik, Luka Jagovec, Jernej Zablačan.

BELJAK IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
21. oktobra 1886, št. 1954

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1886		19	60	244	232	240
1888		19	40	261	320	
1889		19	43	187	249	55
1890		19	43	187	249	
1891		20	25	214	259	25
1892		20	30	281	331	15
1893		20	29	164	213	50
1894		20	16	186	222	20
1895		20	16	186	222	40,90
1897		20	16	186	222	20
kron						
1900		20	7	52	79	70
1902		20			20	
1903		20				50
1904		20				60
1905	1	20			21	60
1906	1	5	5	98	109	260
1907						25
1908	1	6	9	53	69	
1909						40
1910	2+1	6	26	7	42	50
1911	2+1	6	20	14	43	54
1912	2+1	6	20	14	44	67,02
1913	2+2	11	12	12	38	47,98
1914	2+2	11	12	12	38	17,56
1915						99
1916						27
1917						179,03
1918						179

Člani podružničnega odbora: Matija Wutti, posestnik, Ivan Wucherer, posestnik, Ivan Gajler, posestnik, Gregor Einspieler, župnik, Simon Stoekel, župnik, Josip Vintar, kaplan, Janez Lipuš, posestnik, Janez Vilčnik, posestnik, Janez Vilič, posestnik, Frančišek Bergman, župnik, Matija Kofler, posestnik, Pavel Oprijesnik, posestnik, Ivan Grabar, slikar, Jakob Wang, profesor, Zdravko Kraut, župnik, Jurij Trunk, župnik, Franc Lamprecht, asistent drž. železnic, Gašper Trupe, posestnik, Ivan Hochmüller, železniški uradnik, Ivan Miklavčič, trgovec, Fr. Ksaver Meško, župnik, Ivan Šerivicelj, P. Romavh, Zwittrova, V. Hribernik, Erat, Šiler, Z. Kovač in drugi.

BLAČE, LOČE IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
okrajnega glavarstva v Beljaku
14. 8. 1909, št. 23.620.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1909			61			100
1910			30	35	65	100
1911						50
1912			20			84,50
1913			12	36	48	53,30
1914	+1		12	36	49	12

Člani odbora: Vinko Zimčič, Anton Gastl, Fr. Lah, Ivan Sgiaravello, Marija Uršičeva, Lojzka Aichholzerjeva, Ivan Ožgan, Ivan Kanduth.

BOROVLJE

Ustanovljena 1908.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1908						200
1909						50
1910			10	17	27	50
1911						147,72
1912			27			
1913			27			
1914			27			15

Člani odbora podružnice: Josip Urek, vodja konzuma, Janko Ravnik, zasebni uradnik, Anton Borovnik, zasebni uradnik, Ludvik Borovnik, Anton Stangl, Mihael Turk, Pavel Čemer, Janko Mišič.

CELOVEC IN OKOLICA Ustanovljena 8. januarja 1886
z ministrskim odlokom št. 96

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1886		8	31		39	180
1888		8	54	2	64	
1889		8	54	2	64	22
1890		8	54	2	64	45
1891	1	8	52	2	65	46,14
1892	1	8	28	5	42	28,80
1893	2	8	28	5	43	30,30
1894	4	8	31	5	48	50
1895	3	8	32	5	48	35
1897	4	8	32	5	49	
						kron
1900	4	8	32	5	49	47
1902	5	8			13	
1903	5	8			13	
1904	5	8			13	
1905	5	8			13	100
1906	5	8	21		34	120
1907						102
1909						93,82
						(bivša podr.)

Nova podružnica,
ustanovljena 1909.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1910	7+1	8	30	1	47	24
1911	7+2	8	47	1	64	94
1912	7+3	8	47	2	67	157
1913	7+4	8	47	2	68	80
1914	7+4	8	47	2	68	67,25

Odborniki podružnice: Andrej Einspieler, prof. v p., Ivan Wieser, župnik, Filip Haderlap, urednik „Mira“, Fran Treiber, kaplan, Janez Ure, posestnik, Anton Pelnaž, kaplan, Matija Ražun, kaplan, Tomo Schrey c. kr. prof. v p., Vekoslav Legat, vodja tisk. družbe sv. Mohorja, Fr. Errat, zasebni uradnik, dr. Janko Brejc, odvetnik, I. Krofta, vodja Ljubljanske kreditne banke, Lambert Erlich, kaplan, Valentin Podgorc, vikar, dr. Valentin Janežič, učiteljski profesor.

Odborniki nove podružnice: Štefan Podboj, profesor, Iv. Weber, uradnik, Iv. pl. Kappus, uradnik, Tilčka Štuhec, Jož. Čad, dr. Josip Wieser, Josip Štuhec, Z. Bernot, M. Štanjko, Ladislav Bavdek, dr. A. Gosak, dr. Št. Rajh, dr. Marko Stanjko.

ČRNA IN OKOLICA

Ustanovljena 12. maja 1889.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1889					200	
1890		6	42	86	134	40
1891		6	42	86	134	20
1892		6	42	86	134	18
1893		6	42	86	134	
1894		6	42	86	134	51,40
1895		6	42	86	134	
1897		6	42	86	134	
1900		6				
1902		6				
1903		6				
1904		6				
1905		6				
1906		6				

Člani odbora podružnice: J. Petek, posestnik, Ivan Müller, posestnik, Primož Walter, Alojzij Božič, Tomo Sepulj.

GLINJE IN OKOLICA (MOŠKA)

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
8. 6. 1909, št. 2498.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1909		6	19	28	53	166,90
1910		6	14	17	37	35
1911		6				
1912		6	10	15	31	
1913		6	23		29	25,20
1914		6	23		29	

Odborniki: Jakob Jug, posestnik, Josip Goričnik, puškar, Janko Ravnik, puškar, Boštjan Zablacan, posestnik, Florjan Goričnik, posestnik, Val. Paher, hišni upravitelj, Šime Fric, Valentin Wieser, zidar, Josip Esterl.

HABER PRI MEDGORJAH

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
20. okt. 1888, št. 1447.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1889		1	36	59	96	49,50
1890		1	36	71	108	32
1891		1	36	71	108	54,54
1892		1	36	71	108	12,10
1893		1	36	71	108	
1894		1	36	71	108	35
1895		1	36	71	108	
1897		1	36	71	108	20 kron
1900		1	12	120	133	36
1902		1	16		17	32
1903		1	11	124	136	30,36
1904		1	4	50	55	25,40
1905		1	4	50	55	20
1906		1	3	75	79	27

Odborniki podružnice: Matija Dobivnik, posestnik, Anton Dobivnik, posestnik, Martin Kordaš, posestnik, Martin Dominikus, posestnik, Matej Riepel, župnik, Juri Dobivnik, gostilničar, Ivan Ebner, župnik, Josip Kordež, župan, Anton Kaplan, župnik, Valentin Lušnik, Ivan Ogriz, župnik.

KOTMARA VAS IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade 11. marca 1890,
št. 298.

pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1888	1	67	102	170	
1889	1	32	147	180	47,50
1890	1	35	182	218	32
1891	1	21	128	150	30
1892	1	23	138	162	35
1893	1	23	132	156	25
1894	1	23	133	157	30
1895	1	23	132	156	25
1897	1	23	132	156	16
kron					
1900	1	20	134	155	25
1902	1	10		11	20
1903	1	12	127	140	
1904	1	12	127	140	
1905	1	10	115	126	75
1906	1	5	115	121	30
1907					15
1908	1	12	120	133	15
1910	1	15	126	142	27,26
1911	1	15	118	134	
1912	1	15	118	134	35
1913	1	20	85	106	10
1914	1	20	85	106	
1916					35,18
1918					50

Odborniki: Matija Prosekar, posestnik in trgovec, Valentin Stangel, posestnik, Ivan Stih, posestnik, Boštjan Gradičnik, župnik, Mihael Robas, posestnik, Rupert Rotter, župnik, Andrej Koban, posestnik, Doniž Struger, posestnik, Ivan Ebner, župnik, Jernej Modrič, organist in cerkovnik, Rupert Krušič, Jakob Hedenik.

**ZILJSKA DOLINA IN
FARA VRATA**

Ustanovljena kot Bistrica na
Zilji, odobrena z odlokom
deželne vlade 6. 11. 1887,
št. 1492.

pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1888	2	60	38	100	
1889	3	48	110	161	29,07
1890	3	25	62	90	36,20
1891	3	23	62	88	34,30
1892	3	36	63	102	21,60
1893	3	36	63	102	17,70
1894	3	7	72	82	26,90
1895	3	50	70	123	22,04
1897	3	50	70	123	30
kron					
1900	3	50	70	123	49,10
1902	3				
do					
1906	3				

Odborniki: Josip Katnik, posestnik, Frančišek Katnik, župnik, Valentin Šnabel, posestnik, Josip Svatou, kaplan, Filip Milonik, posestnik, Luka Bavtižar, župnik, Martin Krejči, župnik, Ivan Milonik, Valentin Brandstätter, Anton Svener, Luka Pis, Tomo Vigele, Ivan Hebein.

LIBELIČE

Ustanovljena 8. februarja 1891
z odlokom deželne vlade
20. marca 1892, št. 400.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1891			15	124	139	
1892			15	124	139	8
1893			15	125	140	
1894			15	125	140	
1895			20	80	100	
1897			20	80	100	
						kron
1900			10	19	29	21,40
1903			10	19	29	
1904			10	19	29	
1905			10	19	29	

Odborniki: Anton Mesner, posestnik, Franc Uroživnik, posestnik in mlinar, Vinko Glinik, posestnik, J. Hlevnik, posestnik, Ureh Kušnik, posestnik, Andrej Stimmikar, posestnik, Martin Krejči, župnik, Peter Ring, trgovec, Anton Mežnar, posestnik, Ivan Stavdekar, Cvetko Pičko, Ivan Stana, Ivan Držanič, župnik, Francišek Trampuš.

PLIBERK IN OKOLICA

s sedežem v Šmihelu

Ustanovljena 2. aprila 1888.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1888		6	65	152	223	
1889		6	65	152	223	40
1890		6	65	152	223	10
1891		6	65	152	223	52
1892		6	65	152	223	
1893		6	65	152	223	
1894		6	65	152	223	
1895		6	65	152	223	17,23
1897		6	65	152	223	
						kron
1900		6	20	170	196	50,36
1902		7	22	10	39	45
1903	1	7	19	11	38	
1904	1	7	19	11	38	225
1905	1	7	19	11	38	
1907						45,87
1910	1	7			8	18
1911	1	7		6	14	

Odborniki: Josip Kraut, posestnik, Jurij Reš, veleposestnik, Anton Gabron, župnik, Andrej Kuhar, posestnik, Ivan Kraigher, posestnik, I. Jernej, M. Hanin, Jurij Rudolf, posestnik, Simon Mikeln, kaplan.

PREVALJE IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
10. 3. 1910, št. 967.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1910		10	15	2	27	260,40
1911		9	15	2	26	37
1912		9	27		36	56
1913		9	25		34	
1914		9	25		34	
1917						3,50

Odborniki: Andrej Hrast, posestnik, Valentin Wesiak, posestnik, Angela Hrastova, Štefan Kralj, Luka Potočnik, Jožef Riffel, Ferdo Godec, Franc Stopar.

LIBUČE IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade 30. junija 1902,
št. 1175.

pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1905		21	107	128	
1906					63,40

Odborniki: Pavel Riedel, posestnik, Anton Teul, kaplan, Ivan Hornböck, kaplan, Matej Žik, posestnik, Fran Reš, trgovec, Ivan Kolenik, posestnik, Fran Kralj, posestnik, Matej Breznik, posestnik.

**SV. ŠTEFAN NA ZILJI
IN OKOLICA (ŠTEBEN)**

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade 22. 2. 1890,
št. 249.

pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1890	1	53	126	180	60
1891	2	37	94	133	52
1892	2	37	94	133	14
1893	2	37	94	133	30
1894	2	35	52	89	32
1895	2	19	105	126	
1897		16	90	106	
					kron
1900	1	11	30	42	18,10
1902	1	12	10	23	25
1903	1	12	10	23	29
1904	1	12	10	23	15,14
1905	1	12	10	23	8,36
1906	1	12	10	23	18
1907					15,92
1908					13
1909		5	7	12	11,45
1910		4	8	12	12,35

Odborniki: Jernej Leks, poštar in posestnik, Vinko Jank, posestnik, Gašper Leks, Ivan Morič, Peter Urbanc, Juri Blümel, Ivan Ferlič.

ŠKOCIJAN IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade 21. 5. 1888,
št. 636.

pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1888	2	28	65	95	
1889	2	52	138	192	67
1890	2	58	165	225	31,26
1891	2	64	176	242	47,25
1892	2	67	195	264	19,11
1893	2	67	195	264	13,82
1894	2	67	195	264	21,30
1895	2	70	216	288	26
1897	2	70	228	300	23,35
					kron
1900	2	15	13	30	39,50
1902	2	20	7	29	40,78
1903	2	24	46	72	65,23
1904	1	18	34	53	
1905	1	14	120	135	98,83
1906	3	30	78	111	144,56

Odborniki: Janez Silan, posestnik, Josip Povoden, posestnik, Karol Silan, kmečki sin, Lovro Milar, posestnik, S. Temelj, kmet, Boštjan Ražun, posestnik, Martin Ročič-jak, posestnik, Peter Povoden, krojač.

POKRČE IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
13. oktobra 1897, št. 1686.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1900			15	57	72	
1903			10	19	29	
1904			10			20
1905			10			

Odborniki: Mihael Kulterer, posestnik, Štefan Bayr, župnik, Josip Frank, posestnik, Tomo Bobak, posestnik, Josip Lavre, posestnik, Josip Dobrnik, Josip Božič, posestnik.

ROŽEK IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade 19. 6. 1893,
št. 1178.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1893		8	30	120	158	
1894		6	26	175	207	56,84
1895		8	30	120	158	21
1897		8	30	120	158	21 kron
1900		8	30	120	158	40
1902		8	13	15	36	27,50
1903		8	13	15	36	
1904		4	18	32	54	
1905		4	18	32	54	191
1906		4	15		19	
1907						30

Odborniki: Jožef Paul, veleposestnik, Peter Markovič, slikar, Gregor Arnejc, posestnik, Dragotin Hütterer, župnik, Matej Ražun, župnik, Janez Miklavčič, Simon Lepušič, Ivan Mikula, Mat. Stikar, Frančišek Janah.

ŠMARJETA V ROŽU

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
30. 12. 1908, št. 4408.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki kron
1908		3	17	6	26	70,55
1910		3				
1911		3				
1912		3				

Odborniki: Šimen Černe, posestnik, Valentin Černe, posestnikov sin, Ciril Zablachan, posestnikov sin, Josip Lučovnik, Luka Bolte, Rafael Wernig, Luka Jagovec, posestniki, Iv. Ilovnik, Iv. Ogriz, Jak. Jaklič.

ŠT. JANŽ V ROŽNI DOLINI

Ustanovljena 16. sept. 1888.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1889		1	59	85	145	
1890		1	59	85	145	
1891		1	59	85	145	
1892		1	59	85	145	
1893		1	59	85	145	
1894		1	59	85	145	
1895		1	59	85	145	43,11
1897		1	59	85	145	
1900		1				
1902		1				
do						
1906		1				

Odborniki: Martin Štih, posestnik, Iv. Simonič, župnik, Matija Ambrož, dekan, Fr. Colarič, Iv. Kuraš, Jur. Fajnik.

TOLSTI VRH IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade 6. 6. 1888,
št. 677.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1889		1	52	31	84	46,65
1890		1	52	31	84	24,86
1891		1	52	31	84	32,54
1892		1	52	31	84	32,54
1893		1	52	31	84	25,88
1894		1	52	31	84	21,35
1895		1	21	37	59	23,14
1897		1	21	37	59	
						kron
1900		1	21	37	59	
1902		1	13	10	24	
1903		1	13	10	24	
1904		1	13	10	24	36,20
1905		1	13	10	24	61,34
1906		1	13	10	24	31
1909		1				
1910		1				
1911		1	12	22	35	
1912		1	12	22	35	42
1913		1	12	20	33	
1914		1				

Odborniki: Dominik Kotnik, posestnik, Jožef Pogačnik, Franjo Kogelnik, posestnik, Fran Ločnik, Lorenc Osojnik, Janez Herman, Andrej Oražem, mlinar, Václav Valeš, župnik, L. Abraham, Ferdinand Godec, kmečki sin, Luka Kotnik, posestnik, Andrej Oset, Josip Dolinšek, Fr. Celestina, Anton Konečnik, Avgust Križaj, Fr. Cvetkovič.

VELIKOVEC IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželnega predsedstva
v Celovcu 6. 10. 1893,
št. 1616.

	pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1894			32	52	84	59,40
1895			32	52	84	26,76
1897			32	52	84	28,16
						kron
1900			32	52	84	64,24
1902			52	17	69	105,70
1903			52	17	69	74
1904			52	17	69	103,20
1905			52	17	69	98,31
1906			30	40	70	124
1907						74,60
1908						71,30
1909			20	39	59	72
1910			21	26	47	74,70
1911			21	26	47	
1912			21	26	47	32
1913			21	26	47	

V „Koledarju CMD“ za leto 1911 je pri seznamu podružnic navedena tudi ženska za Velikovec in okolico, ki jo je deželna vlada v Celovcu odobrila 3. 6. 1910, vendar je navedeno, da še ni imela ustanovnega občnega zbora. V naslednjih seznamih podružnic se ne ponavlja več.

Odborniki: Josip Pušl, kmet, Valentin Gross, Matej Škofic, kmet, Francišek Reš, Jurij Rutar, Janez Mavklar, Anton Kasl, kmet, Franc Treiber, župnik.

PRIBLA VAS IN OKOLICA

Ustanovljena z odlokom
deželne vlade v Celovcu
22. marca 1890, št. 385.

pok.	ust.	let.	podp.	skupaj	prispevki gld.
1890		10	120	130	
1891		8	103	111	7,50
1892		8	103	111	
1893		8	103	111	13
1894		9	76	85	
1895		9	76	85	13
1897		9	76	85	7
					kron
1900		9	76	85	
1902		6			12
1903		6			

Odborniki: Josip Lipuš, posestnik, Fran Lenc, provizor, Francišek Kumer, posestnik, Josip Fugger, kaplan, Jurij Piževnik, Janez Glinik.

Pri navajanju odbornikov mi ni šlo za natančen prikaz odborov in spreminjanja v njih. Hotel sem navesti kar največ ljudi, ki so v njih sodelovali, skupaj z njihovimi poklici. Seveda po socialni sestavi odborov ne moremo natančno opredeliti sestava članov podružnic, vendar pa nanjo vsaj v določeni meri lahko sklepamo. Razvidno je, da je bila večina odbornikov kmetov, precej je bilo duhovnikov, vendar njihovo število po že omenjenem razcepu precej pade v tistih podružnicah, ki so še delovale. Natančen prikaz spreminjanja sestave odborov bo vsekakor osvetlil to vprašanje. Sicer pa so v odborih zastopani še profesorji, zasebni uradniki, železniški uslužbenci (v beljaški podružnici), puškarji (v podružnici Glinje). Gre predvsem za več ali manj neodvisne poklice, ki so bili sposobni kljubovati nemškemu pritiskom. Značilno pa je, da med vsemi temi ni naveden noben učitelj.

Kot vidimo iz pregleda, je v vsem obravnavanem obdobju delovalo le nekaj podružnic, druge pa so že okoli leta 1900 začele kazati sledove umiranja in jih je vodstvo družbe moralo ukiniti. Potovalni učitelj družbe Ante Beg piše v „Koledarju“ za leto 1911, kako je v začetku leta 1909 skušal oživiti delovanje podružnic, ki jih je bilo na papirju 19, odbore pa so imele le tri. „Črtati se je morala ravno polovica koroških podružnic“. Ustanovili so nekaj novih, vendar tudi te niso prav zaživele. Na papirju so imele koroške podružnice relativno dovolj članov, vendar so izrazito prevladovali tisti z najmanjšo članarino — podporniki. Zelo pičli so bili denarni prispevki, saj so na primer v letu 1909 vse koroške podružnice zbrale manj kot na primer turjaška.

Že Ante Beg se v omenjenem sestavku sprašuje, zakaj se „Ciril-Metodova družba“ ni mogla zakoreniniti na Koroškem. Navaja, da so družbo na Koroško presadili predvsem duhovniki, ki so naglašali zlasti verski moment, s tem pa so odbili posvetno razumništvo, še zlasti učiteljstvo. To naj bi se še zlasti odvrnilo od Družbe, ker so njeni člani na Koroškem agitirali za odpravo nemščine iz šol in za skrajšanje obiskovanja šole. Tudi slovenski koroški kmet naj bi se od nje odvrnil, ker naj bi potreboval pouka nemščine. Tako Beg.

Svoje je seveda prispeval razcep med klerikalci in liberalci. Družbi se je odtegnila večina duhovščine. Stvari so se še zapletle, ko so leta 1908 ustanovili na Koroškem „Slovensko šolsko društvo“, ki je začelo ustanavljati svoje podružnice, pa tudi z ustanovitvijo že omenjene „Slovenske straže“. Tako so strankarske strasti hromile delovanje slovenskih narodnoobrambnih organizacij. Namesto ene so bile kar tri, ki so si „hodile v zelje“, škodo pa so seveda imeli koroški Slovenci, ki so bili še bolj izpostavljeni udarom germanizacije, za katerimi so enotno stali Nemci tako iz Avstro-Ogrske, kot tudi iz Nemčije.

ANDREJ VOVKO

Vindišarska 'teorija' na avstrijskem Koroškem po drugi svetovni vojni

V odnosu avstrijske in koroške nemško-nacionalne družbe do slovenske skupnosti na Koroškem je opaziti že vrsto let ločevanje koroškega slovenstva na dve skupini, na takoiimenovane „Windische“ in na „nacionalne“ Slovence. Po tej delitvi, ki je v zadnjih letih zašla celo v manjšinsko zakonodajo, se tisti del slovenskega prebivalstva, ki se podreja nemškonacionalnemu vplivu in ne vztraja na nacionalni enakopravnosti, šteje za „Windische“, medtem ko se slovenski značaj dopušča le tistemu slovenskemu prebivalstvu, ki se za takšno enakopravnost aktivno prizadeva. Do anšlusa (vključitve Avstrije v nacistično Nemčijo leta 1938) je bila nakazana delitev privatna teza koroških nemških nacionalistov, z marcem 1938 pa je prešla v uraden odnos nacističnega režima do slovenske skupnosti. Najdemo jo celo pri ljudskem štetju leta 1939; značilno pa je, da so jo prevzela tudi dosedanja ljudska štetja v drugi avstrijski republiki. Za razumevanje položaja manjšine po letu 1955 je podčrtati, da so po prevzemu oblasti nacisti postavili v njihov državni zbor (Reichstag) celo zastopnika do tedaj nepoznanih „vindišarjev“, Franza Mikulo.

Značilno je, da so tako avstrijske oblasti kot ostali udeleženci poveljnih konferenc za sklenitev avstrijske državne pogodbe poznali na Koroškem edino Nemce (oziroma Avstrijce) ter Slovence. V prvih poveljnih letih so nacistično ozadje „vindišarstva“ priznavale tudi koroške oblasti, saj drugače ne bi deželni šolski svet 10. aprila 1946 prepovedal uporabljanja izraz „windisch“ za šolsko uporabo.

Pač pa je koroški nemškonacionalni tisk pričel leta 1947 znova poudarjati vrsto sestavin vindišarske „teorije“. Tako imamo v tem času glasilo takoiimenovane Bunda der heimatfreien Südkärntner (Zveza domovini zvestih južnih Korošcev) Unsere Heimat. List je izhajal v Do-

brli vasi ter v imenu „domovini zvestih“ nastopal proti delovanju Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško in njenim težnjam za priključitev koroškega slovenstva matičnemu narodu. Predvsem pa je list povzemal vrsto trditev vodilnega predvojnega deželnega zgodovinarja ter večletnega predsednika vodilne protislovenske organizacije v deželi, imenovane Kärntner Heimatbund, dr. Martina Wutteja. Med njimi najdemo tudi trditev, po kateri dejstvo, da „govore koroški Slovenci slovensko“, ne more služiti temu, da se jih ima „za ljudstvo ali narod“.¹ Nasproti enostranski teoriji o narodu kot izključni jezikovni skupnosti, je list postavljal „moderno narodnostno teorijo“, po kateri jezik ni več odločilen.

Tako kot v plebiscitnem času, tudi sedaj najdemo poudarjanje domovine, gospodarske pripadnosti južne Koroške Avstriji, in kot nov element življenjsko svobodo (to v nasprotju z Jugoslavijo). Na podlagi prirodnega prava in samoodločbe je glasilo Bunda der heimatfreien Südkärntner zahtevalo na jezikovnem in vzgojnem področju uveljavitev takoiimenovane „pravice staršev“, po kateri odločajo starši o jeziku, v katerem naj bi se poučeval njihov otrok; dosledna uveljavitev tega načela bi zaradi prevlade nemštva seveda pomenila na Koroškem nadaljnje omejevanje pravic manjšine in v končni posledici odpravo obvezne dvojezične šole. Istočasno se je pojavila zahteva po „pravici občin“, po kateri imajo občine (seveda v škodo manjšine) odločati o jezikovnih vprašanjih in vprašanjih pouka slovenskega jezika na svojem območju, zahteva, ki je na strani koroškega meščanskega tabora še danes živa.²

Dokončno je cilje nemško-koroškega nacionalizma izoblikoval v času zavrnitve jugoslovanskih predlogov po priključitvi južne Koroške Jugoslaviji znani koroško nemški nacionallec dr. Hans Steinacher. V

drugi polovici 1949 je kot „izvedenec“ ljudske stranke za manjšinska vprašanja nakazal pričetek tistega razvoja, ki je pripeljal leta 1958 do dejanske odprave dvojezičnega šolstva na Koroškem. Pri tej priložnosti je podčrtal, da je treba z vsem poudarkom v manjšinski politiki znova uveljaviti narodno obrambne naloge, ki jih je zajel v naslednjih zahtevah: pobijati je treba zgodovinsko laž o germanizaciji, obnoviti narodnoobrambna društva, uvesti v šolsko politiko pravico staršev, opozoriti na nevarnost slovenske iredente, na vsak način ohraniti vindišarsko tvorbo in končno preprečiti vsako narodnostno ureditev s paragrafi.³

Takratni koroški tisk dokazuje, da se je meščanski tabor takoj lotil nakazanih „nalog“. Značilno je, da so posamezni učitelji kljub prepovedi še pred tem letom uveljavljali v šolskem poslovanju vindišarsko jezikovno označevanje (npr. v Žitari vasi).⁴ Za stališča nemških nacionalistov do slovenskega vprašanja v prihodnjih letih je ob tem poučen prispevek objavljen v celovski *Kleine Zeitung* 11. marca 1951, št. 58. V njem najdemo napade na slovensko poznamenovanje Celovca v slovenskih oddajah tamkajšnjega radia. Pisec je med drugim napadel neakti-
vnost slovenskega poznamenovanja za

Celovec in se celo spraševal, ali se naj Celovčani pripravijo na nekaj podobnega, kar so doživela mesta na (nekdanjem) nemškem vzhodu, ki so izgubila nemško ime (Königsberg, Breslau, Stettin). Sledi napad na obstoječo obvezno dvojezično šolo, kjer se sicer uče dva jezika, vendar pa ne jezika, ki ga govorijo, namreč vindišarščine. „In če zastopniki Slovencev navajajo, da so si Vendi in Slovenci v sorodu, je treba nakazati, da vsi romanski ali germanski jeziki kažejo sorodstvene znake, zato pa še zdaleč niso Rusi ali Poljaki ali Čehi in Vendi Slovenci,“ bemo v nadaljevanju članka.

Ostalo ni le pri tem, saj je tisk skrajne desnice skušal v tem času postaviti novo inačico vindišarske „teorije“, po kateri so „Windische“ pripadniki ali celo nasledniki posebnega vendskega plemena! Po tej trditvi se „Windische“ kot potomce vendskega plemena sploh ne more prištevati k slovenskemu ljudstvu niti po krvi, kulturi ali jeziku.⁵ Tisk te vrste jih je celo označil za „komično ljudstvo“ (komisches Volkstum), o njihovem izvoru pa pisal, da izhajajo iz „starega zgodovinskega plemena V e n d o v“, ki bi jih mnogi šovinistično-nacionalistični slovenski ekspanzionisti radi reklamirali zase.⁶

Predvsem pa je zaživel poudarjanje

Na 2. srečanju narodnosti sosednih držav v Lendavi so se zbrali predstavniki manjšinskih organizacij iz Avstrije, Italije, Jugoslavije in Madžarske

vindišarstva ob ljudskem štetju 1951, ko so oblasti prevzele vindišarsko jezikovno kategorijo in njene izpeljanke (šlo je za naslednje jezikovne kategorije: windisch, deutsch-windisch, windisch-deutsch, windisch-slowenisch in slowenisch-windisch; v zadnji dve jezikovni kategoriji so številni komisarji zapisali le nekaj posameznikov in sta kategoriji pri prihodnjem štetju 1961. leta odpadli).⁷

Potek štetja je slovenski koroški tisk označil takole: „Navodila, ki so jih dobili številni komisarji pri ljudskem štetju leta 1951, so precej podobna navodilom Hitlerjevega Grenzrufa (ob štetju 1939 op.). Tudi zdaj so rekli: vindiš ni isto kakor sloveniš. Nad 10.000 ljudi, ki govorijo oba jezika, so zapisali za Nemce. Kdor je rekel, da govori slovensko, so ga kratkoma zapisali za vindiš. Svoje postopanje so utemeljevali s tem, da je sloveniš samo pismeno slovensko. Številni komisarji so čisto samovoljno ne oziraje se na to, če je kdo rekel, da je njegov občevalni jezik slovenski, zapisali vindiš. Če je kdo hotel, da so napisali sloveniš, se je moral skoro naravnost stepsti s števnimi komisarji! Znani so nam taki slučaji.“⁸ Slovenski tisk je pisal tudi o navodilih, po katerih je bilo treba „slovensko govoreče ljudi šteti po možnosti tako kot bi govorili samo nemško, kvečjemu še vindiš, skrbno pa se je treba izogibati, če je treba tudi preprečiti, da bi si kdo na Koroškem domišljjal, da govori slovensko.“ Tisk je pri tem kazal na takratnega namestnika velikovškega okrajnega glavarja in kasnejšega namestnika koroškega deželnega glavarja in člana ljudske stranke dr. Mayerhoferja.⁹ Diskriminacije manjšine pri štetju 1951 je potrdilo tudi glasilo koroških socialistov, ki je opozorilo, da so pri štetju „določeni krogi... silili prebivalstvo, da navede (v popisnice op.) termin windisch namesto slowenisch“.¹⁰

Leta 1949 nakazane zahteve nemškega koroškega nacionalizma so bile vse do leta 1958 usmerjene predvsem proti obstoječi dvojezični šoli. V tem času se vedno bolj pojavlja zahteva po odpravi teritorialne ureditve obvezne dvojezične ljudske šole, sredstva za doseg tega cilja pa naj bi bila že nakazana „pravica staršev“ ter vsestranska uveljavitev „vindišarstva“ in njegove „teorije“. Pouk slovenskega jezika na obveznih dvojezičnih šolah se je celo

označeval za protiustavnega ter se je trdilo, da krši „tradicijo Koroške in Avstrije in da pomeni nazadovanje za 200 let.“

Značilno je, da je aprila 1952 postavil dr. Steinacher zahtevo po odpravi prepovedi uporabljanja „tisočletne“ vindišarske oznake v šolskem poslovanju; pri tem se je seveda zavzel za „pravice nemškega in vindišarskega prebivalstva“, usmerjene na odpravo obstoječe šolske ureditve. V podporo takim zahtevam pa naj bi nemškim nacionalistom služili posamezni jezikovni podatki štetja 1951, češ da gre po teh podatkih le za majhno slovensko manjšino, kateri na ljubo morajo na Koroškem vzdrževati obvezno dvojezično šolo (list Salzburger Nachrichten je pisal le o tri tisoč Slovenceh, medtem ko je bil ostali tisk bolj prizanesljiv; tako je npr. Kleine Zeitung nakazovala 33.000 Slovencev na Koroškem).¹¹ Dejstvo, da je uradna statistika pri objavi podatkov štetja 1951 pripisala vindišarske jezikovne kategorije Slovincem, je koroški meščanski tisk označil za „ustavno ogoljufanje vindišarskih deželanov za njihovo lastno priznanje“.¹² Tisk koroškega deželnega glavarja pa je ugotavljal, da bi se z objavo vindišarskih jezikovnih kategorij Avstrija „blamirala“ pred svetom. Neimenovani koroški politik je dalje dal priznanje, ki bi moralo veljati tudi še danes: „Centralni statistični urad si ni mogel predstavljati, da bi kdo mogel priznati občevalni jezik windisch kot posebni jezik, poleg tega pa bi bilo tudi več kot komično, ko bi se na Koroškem prikazal narod, ki se do danes sploh ni pojavil. Nastop take vrste bi blamiral do kosti avstrijsko uradno statistiko pred vsem svetom...“¹³ Koroški listi so tudi pisali, da se je del koroških Slovencev iz političnih vzrokov izjavil za „Windische“, da bi tako poudaril svoje koroštvo in avstrijsko usmerjenost.

Ozadje nastopa vindišarskih zagovornikov je ob poudarjenem nastopanju nemških nacionalistov 22. maja 1952 pojasnil socialistični tisk v tem smislu, da se je v ljudski stranki na Koroškem ustvarilo krilo, ki misli z „divjim nacionalizmom“ doseči uspehe. Nakazoval je, da je v ozadju tega nastopanja znani dr. Hans Steinacher ter ga označeval za „velikopruskega agenta“.

Orisani nastop koroško nemškega nacionalizma se je še posebej razvnel po

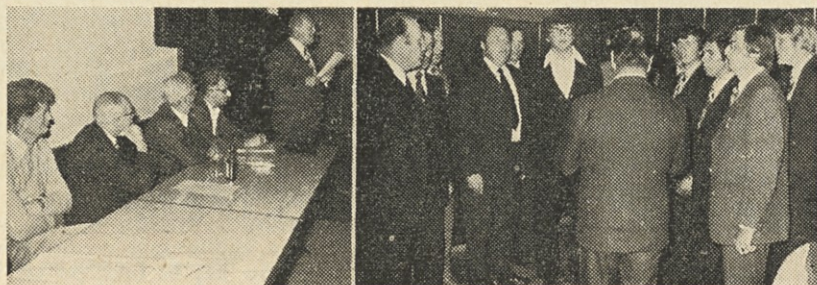

15. maju 1955, po dnevu, ko je bila podpisana avstrijska državna pogodba. Vidni znak tega dejstva je bila komaj štiri dni po podpisu pogodbe ustanovitev Kärntner Schulverein - Südmark kot enega naslednikov še pred letom 1938 nacificiranega Nemškega šolskega društva Südmark. V prihodnjem letu so bila ustanovljena še nekatera nemškonacionalna društva, dokler ni iz njih ter ob pomoči obeh meščanskih strank na Koroškem, ljudske in svobodnjaške (ÖVP in FPÖ), izšel v začetku leta 1957 tako imenovani Kärntner Heimatdienst (Koroška domovinska služba) kot osrednja protislovenska povezovalna organizacija na Koroškem.¹⁴ Celotno delovanje te organizacije kaže, da je še vedno usmerjeno v doseg tistih ciljev, ki so si jih zastavljali nemški nacionalisti tako v času prve avstrijske republike kot po marcu 1938, ali drugače rečeno: v dokončno uničenje koroškega slovenstva. Slednje je na primer dovolj jasno nakazalo tudi glasilo Kärntner Heimatdienstu Ruf der Heimat, ko je ob petdesetletnici koroškega plebiscita leta 1970 dalo vedeti, da bo dokončno potegnjena črta

na Koroškem šele, ko ne bo več v deželi enega od obeh narodov (to je Slovencev).

Dejstvo, da imamo prav po letu 1955 ponovne izbruhe nemškega nacionalizma (med nje spada tudi odprava obvezne dvojezične šole leta 1958) je gotovo pripisati dejstvu, da je Koroška ob Štajerskem obmejnem območju edino območje slovensko-germanskega sveta, kjer je nemški nacionalizem še vedno živ in kjer še vedno deluje v nekdanjih oblikah, čeprav z novimi potezami.

Odsev slednjega je tudi vindišarska „teorija“, ki prav v tem času doseže svoj vrh z ustanovitvijo organizacije „Bund der Kärntner Windischen“. Razvojno pomeni enega prvih vidnih korakov v tej smeri nastop dr. Valentina Einspielerja, prihodnjega načelnika vindišarskega Bunda, februarja 1956 na zborovanju Bund europäischer Jugend (Zveze evropske mladine) v Celovcu, namenjenemu manjšinski problematiki. Dejstvo, da je bil Einspieler v tem času deželni vodja mladinske organizacije ljudske stranke (Österreichische Jugend), kaže usmerjenost strankine politike do slovenskega vpraša-

Vsako leto se zberejo bivši izseljenci na svojem zboru

nja, saj je Einspieler na celovškem zborovanju nastopil kot deklarirani vindišar; gotovo pa nismo daleč od resnice, če zapišemo, da je bila ena nalog mladinske organizacije ljudske stranke na območju južne Koroške odvrčati slovensko mladino od materinega jezika

Ko je govoril o manjšinskem vprašanju, je Einspieler ob tej priložnosti označil vindišarje za mešano ljudstvo. Po nekdanjem predsedniku Kärntner Heimatbunda dr. Martinu Wutteju je povzel trditev, da so imeli vindišarji 1920 odločilen delež pri plebiscitni odločitvi. Podobno kot še nekateri pred njim¹⁵ je tudi Einspieler govoril o ponovnem dokazu vindišarske zvestobe, potem ko so po zmagi nad nacizmom prišli v deželo Jugoslovani. Dejal je tudi, da je ostala „domovina nedeljena“ samo zato, ker ni uspelo napraviti vindišarje za Slovence in jih prisiliti k „slovenskemu priznanju“. Nasprotoval je trditvam o žaljivem prizvoku besede windisch, o vindišarjih pa menil, da je njihova tragika v tem, ker nimajo šolane inteligence in ker ta prehaja v nemštvo; nasprotno pa imajo Slovenci narodno zavedno in bojevito inteligenco. To naj bi bil vzrok temu, da se niti po prvi svetovni vojni niti v državni pogodbi iz leta 1955 ni upoštevalo vindišarjev.

Tako kot vsi dotedanji zagovorniki vindišarstva, se je tudi dr. Einspieler dotaknil koroških „vindišarjev“. Ob tem je skušal opravičiti dejstvo, da vindišarjev vse od tega časa pravzaprav ni bilo čuti in so v njihovem imenu nastopali skoro izključno nemški nacionalisti. Drugače bi jih pač ne mogel označiti za „molčeč“ koroški element. V duhu nemškega nacionalizma je tako formuliral vindišarska prizadevanja: odklanjanje vsakega pritiska (seveda slovenskega!) ter zavračanje „prisilnega pouka slovenščine“ (mišljena je bila takratna dvojezična šola). Po Steinacherjevem vzoru iz leta 1952 je tudi Einspieler nastopil proti prepovedi uporabe vindišarskega poznamenovanja v šolskem poslovanju. Po njegovem bi se pri javnem priznavanju na jezikovno mešanem ozemlju prištela večina prebivalcev k vindišarjem in ne k nacionalnim Slovincem. Za gledanje nemškega nacionalizma na vindišarje pa je vsekakor poučna Einspielerjeva izjava, da vindišarji ni-

so za zvestobo Koroški poželi še nobene zahvale.¹⁶

Kmalu za tem je Einspieler pisal, da sta bili v 19. stoletju med koroškim „obmejnim ljudstvom“ (Grenzvolk!) dve usmeritvi: medtem ko je ena stavljala v ospredje narodnostno-kulturno usmeritev in iskala z vsemi sredstvi naslonitev na Ljubljano, so se javile v drugi teritorialno-historično „misleče“ sile. Ta druga usmeritev je iskala naslonitev na nemški kulturni krog ter njene pripadnike imenovalo narodno zavedni Slovenci za nemčurje. Slovence Einspieler označuje za majhno skrčeno manjšino, medtem ko so vindišarji postali premočna večina; v njih Slovenci tudi vidijo svojega največjega nasprotnika, celo večjega kot v Nemcih. O vindišarjih pravi, da v „časih potrebe“ opravljajo svojo dolžnost in „molče prinašajo (nemštvu op.) žrtve“. Označil jih je tudi za „državi zvesto ljudstvo“, in to v očitnem nasprotju s Slovenci. O njihovih zahtevah pa beremo, da zahtevajo po demokratičnem principu subjektivno odločitev — priznavalni princip — v vseh vprašanjih, ki se tičejo jezikovno mešanega ozemlja.¹⁷

Ko je pisal o narodnostni usmerjenosti svoje družine, je dr. Einspieler posebej naglašal, da so njegovega očeta spravili s sveta leta 1944 slovenski partizani. Postavil je tudi trditev, da so vindišarske družine trpele med partizanskim bojem 1944/45 in to samo zato, ker niso hotele biti slovenske: „Že v času partizanskih bojev 1944/45 so se nacionalni slovenski krogi prizadevali vindišarje, ki so jih smatrali za renegate, proglasili za Slovence. Zato so posebno trpele vindišarske vasi in družine po partizanih. Mojega očeta, kmeta na starodavni domačiji (alteingesessener Bauer) v rožanskem Bilčovsu so 1944 odvlekli in umorili samo zato, ker ni hotel biti Slovenec.“¹⁹ (Kolikor vemo iz drugih virov, je bil v nasprotju s trditvami dr. Einspielerja njegov oče nacistični krajevni kmečki vodja, Ortsbauernführer, Einspielerjevo pripombo pa je razumeti v tem smislu, da so bili „Windische“ med protinacističnim bojem na Koroškem na strani vladajočega režima). Nekdanja podpora vindišarjev nacističnemu režimu naj bi sedaj postala vsega upoštevanja vredna vrednota, medtem ko naj bi imel po tej interpretaciji

protinacistični boj Slovencev na Koroškem značaj izdajstva in zločina. Einspieler je tudi zavračal primerjavo svoje družine z ostalimi soimenjaki v rojstni vasi, pri čemer je podčrtaval njihovo slovensko in protinacistično usmeritev.²⁰

Tisk je aprila 1957 poudarjeno pisal, da bi avstrijski kancler Raab med predvolilnim obiskom Koroške obiskal tudi „stari vindišarski“ Einspielerjev kmečki dom ter pozdravil Einspielerjevo mater, „katere moža so Titovi partizani umorili na najbolj grozovit način“.²¹ Omeniti je tudi, da je v tem času postavila ljudska stranka Einspielerja za svojega kandidata na volitvah v deželni zbor, s tem pa tudi dokončno očrtala svoj nacionalistični pogled na slovensko vprašanje.

Nacionalizem pa je bil gonilna sila (in je še) tudi svobodnjakarjev, druge meščanske stranke na Koroškem. Nemajhnega pomena za razumevanje koroške problematike je nedvomno dejstvo, da je bila v letu ustanovitve Kärntner Heimatdienstta proglašena splošna amnestija za še preostale naciste (manj obteženi nacisti so bili amnestirani že leta 1949, se pravi v času prvega nacionalističnega protislovenskega vala).

Omenili smo že, da je bil med prvimi Heimatdienstovimi ukrepi ustanovitev „Bunda der Kärntner Windischen“. Ustanovni zbor Bunda je bil 25. aprila 1957

v Celovcu. Anonimni poročevalec v glasilu nemškonacionalističnih koroških organizacij Kärntner Landsmannschaft (št. 2/1957), pač dr. Einspieler, piše, da je bil Bund ustanovljen z namenom, da bi se odvrnilo zaničevanje (vindišarstva na slovenski strani op.) ter po drugi strani, da bi zastopal „upravičene skrbi in želje vindišarjev“, to pa „se je zgodilo v trenutku, ko se bližajo vrhu pogajanja za izvedbo člena 7 državne pogodbe“. V točki 2 je bil namen Bunda očrtan takole: „Namen društva je zajetje koroških vindišarjev in zastopanje njihovih interesov tako pred oblastmi kot tudi pred ostalimi organizacijami in narodnostnimi skupinami. Ta cilj pa skuša doseči s pojasnjevanjem prebivalstvu (oblasti) o posebnostih koroških vindišarjev in njihovih pravic pri razgovorih in vlogah oblastem“. Anonimni Carantanus še piše, da vindišarji izjavljajo, da zastopniki nacionalnih Slovencev nimajo v nobenem primeru legitimacije govoriti v imenu vindišarjev ali da v njihovem imenu postavljajo zahtevo po vsej južni Koroški. „Windische“ tudi čuvajo „svobodno narodnostno priznavanje vsakemu državljanu“. V šolskem vprašanju zastopajo stališče, po katerem naj imajo Slovenci manjšinske šole, Nemci nemške, vindišarji pa prosto pravico izbirati, v kateri teh šol bodo vzgajani njihovi otroci.²²

Selski prosvetaši na izletu v Sloveniji

Poročilo o občnem zboru Bunda der Kärntner Windischen nakazuje vlogo, ki jo je tej organizaciji dodelil nemški nacionalizem v duhu Steinacherjevega postavljaja slovenskega vprašanja leta 1949: po eni strani razdvojevati manjšino, po drugi pa preprečiti vsakršno manjšinsko zakonodajo, obstoječo pa vsaj omejiti. Slednje se je pokazalo še zlasti leta 1958, ko je nemškemu nacionalizmu uspelo odpraviti obvezno dvojezično šolo. Da je bila prav obstoječa dvojezična ureditev osnovnega šolstva eno izmed izhodišč ustanovitve vindišarskega Bunda, je ob njegovi ustanovitvi nakazal tudi Einspielerjev namestnik Erich Silla: „Velik problem je prisilni (dvojezični op.) pouk, kajti na takimenovanem jezikovno mešanem ozemlju morajo brez izjeme vsi otroci že od prvega šolskega leta obiskovati pouk tako v nemškem kot v slovenskem jeziku.“²³ To pa je seveda krivica, ki jo je treba po mnenju nemških nacionalistov odpraviti in to čim prej, ker je obstoječa dvojezična šolska ureditev slonela na teritorialnem principu, ali kot je decembra 1956 nakazal dr. Einspieler: usodepolni teritorialni princip se mora končno umakniti personalnemu.

Po avstrijskih virih zajema Bund der Kärntner Windischen le kakih 20 članov (če ne še manj). To pa ne pomeni, da ni Bund odigral tiste vloge, ki so mu jo namenili v Kärntner Heimatdienstu zbrani nemški nacionalisti. To se ni pokazalo le ob odpravi obvezne dvojezične šole leta 1958, ampak tudi pri spreminjanju nove manjšinske zakonodaje prihodnje leto in ne nazadnje po februarju 1973, ko je bil v komisijo kanclerja dr. Kreiskega za vprašanje dvojezičnih krajevnih napisov sprejet tudi dr. Valentin Einspieler.

Za dosego nacionalističnega cilja v odnosu do slovenske skupnosti sta meščanski stranki že leta 1956 spravili v deželni zbor oba prihodnja voditelja vindišarskega „Bunda“, ljudska stranka dr. Einspielerja in svobodnjaška učitelja na grebinjski glavni šoli Ericha Sillo; vzporednica z vpoklicem Franza Mikule v rajhstag leta 1939 najbrže pri tem ni slučajna. Bund der Kärntner Windischen se je ob ustanovitvi tudi proglasil za zagovornika vseh tistih, ki jim je bila pri štetju leta 1951 vpisana vindišarska jezikovna ka-

tegorija skupaj z izpeljankami, tako da so bili nemški nacionalisti zaenkrat pripravljeni priznati za pripadnike manjšine vsega 13.712 oseb, se pravi približno isto število kot Martin Wutte po plebiscitu, nasprotno pa naj bi znašalo število vindišarjev 28.000 prebivalcev južne Koroške.²⁴

Nastop meščanskega tabora ter Kärntner Heimatdiensta do manjšine je že junija 1956 formuliral nekdanji deželni glavar inž. Vinzenz Schumy. V javnem nastopu ga je očrtal v petih točkah, ki naj se jih upošteva v interesu mirne izgradnje dežele. Prva točka: Z dosego popolne avstrijske suverenosti maja 1955 je odpadlo vsakršno vprašanje o spremembi meje in izven vsake diskusije je, „da ne obstoji več koroško vprašanje“. Druga točka: Manjšinska določila člena 7 državne pogodbe naj se „lojalno in korektno izpolnjuje“, vendar mora izpolnjevanje zaviseti od tega, „če in v kolikšni meri hoče dati slovensko vodstvo zadostne garancije za lojalno, državni zvesto zadržanje slovenske manjšine“. „Nemški in Nemcem prijazni krogi prebivalstva Koroške bi pozdravili dogovor med Nemci in Slovenci v interesu blagostanja dežele“. Točka tri: Obvezna dvojezična šolska ureditev iz leta 1945 je protizakonita in ne more služiti niti za bazo, niti za izhodišče novi ureditvi koroških šolskih razmer. Slednja je mogoča le ob popolnem varstvu „svoboščin državljanov in pravice odločanja staršev“. Točka štiri: V vseh vprašanjih manjšinske zaščite se zahteva „neomajna“ pravica do priznavnega principa. Točka pet: V koroškem manjšinskem vprašanju naj ne bo sprejeta nikakršna ureditev brez zaslišanja domačega (bodenständig) prebivalstva. Domovini zvestemu in nemškemu prebivalstvu mora biti tudi dana možnost, da se nadstrankarsko organizira, da bi tako moglo zastopati svoje interese in poglede pri pristojnih.²⁵

Vidimo torej, da je Schumy že junija 1956 najavil ustanovitev Kärntner Heimatdiensta. Opazno je nadalje posredno označevanje slovenstva z iredentizmom in tujkom v deželi, kar vse je pomenilo ponovitev napadov na manjšino iz let po plebiscitu, ko je bil Schumy koroški deželni glavar. Znova so bili v Steina-cherjevem smislu formulirani pogledi

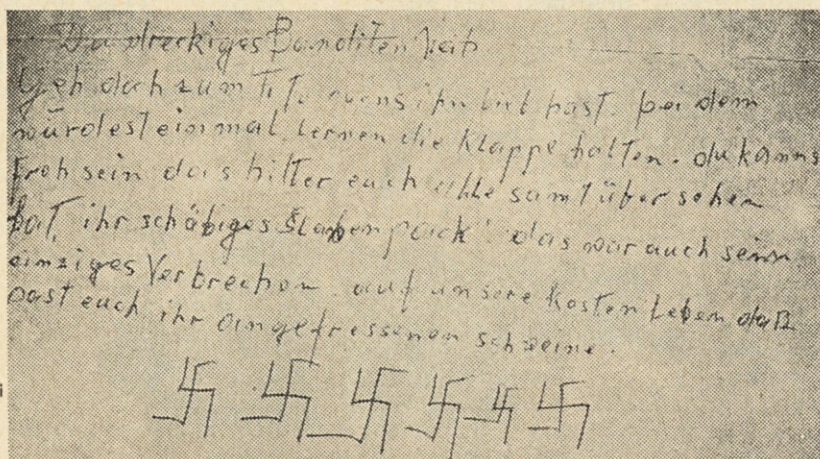
nemškega nacionalizma na slovensko vprašanje, pogledi, ki so dobili skupaj z vindišarsko „teorijo“ svojo dokončno potrditev s postavitvijo dveh „vindišarjev“ kot predstavnikov v deželni zbor, dr. Valentina Einspielerja in Ericha Sille, in to le leto dni po podpisu pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije.

V nasprotju s prvo avstrijsko republiko, ko je bila vindišarska „teorija“ še privatna teza nemških nacionalistov in njihovih organizacij, pričanja postajati diskriminacijski pogled na slovensko vprašanje sestavni del politike političnih strank meščanskega tabora do slovenske manjšine. Značilno je, da se pojavi vindišarska „teorija“ po drugi svetovni vojni v času, ko pride do prve večje amnestije za nekdanje nacistе, in ljudsko štetje leta 1951 je v dokajšnji meri odmev tega dejstva. Od tega časa dalje pomeni „teorija“ z vsemi spremljevalnimi pojavi vred (uveljavljanje subjektivnega principa pripadnosti k narodnosti, priznavalni princip, pravica staršev i. p.) sestavni del politike meščanskega tabora do manjšine, vendar je morala ta politika zaenkrat še upoštevati prisotnost britanske zasedbene oblasti v deželi. Teoretično glasilo avstrijskih socialistov Die Zukunft je v tej zvezi avgusta 1957 (št. 31) podčrtalo, da so nemški nacionalisti „v svojem bedastem boju proti manjšini in njenim zdaj še posebej zapisanim pra-

vicam (mišljena so s tem obvezna dvojezična osnovna šola in manjšinska določila državne pogodbe op.) pred nekaj leti iznašli takoimenovano „teorijo o vindišarjih“, s katero se takoimenovani domovini zvesti Slovenci postavijo nasproti „nacionalnim Slovencem“... To umetno razdvajanje uporabljajo pri vseh vprašanjih spodnje Koroške, čeprav je odlok deželnega šolskega sveta za Koroško že aprila 1946 v vsem uradnem občevarju prepovedal uporabo izraza „Windisch“ oziroma „vindišarski jezik“ za označbo avstrijskih državljanov slovenske narodnostne pripadnosti in slovenskega jezika“.

V celoti pa pomeni podpis državne pogodbe maja 1955 tudi v okviru slovenskega vprašanja prelomnico, ki jo nazven označuje ne le ustanovitev Kärntner Heimatdiensta, ampak tudi nova manjšinska zakonodaja, ki je bistveno zožila dotedanje pravice slovenske skupnosti. Vindišarstvo sedaj ni več predmet polemik dnevnega tiska, ampak zaide tudi v osrednje deželno in državno predstavništvo, v koroški deželni zbor in v dunajski parlament. Tu naj omenimo le nastop dr. Valentina Einspielerja proti obvezni dvojezični šoli v deželnem zboru decembra 1956.²⁶ Še bolj pomembno je dejstvo, da je pododbor dunajskega parlamenta za vprašanja manjšinskega šolstva na Koroškem takoj po konstituiranju (odbor je bil ustanovljen 29. januar-

Nacionalistični
hujski
razkrivajo
svojo
miselnost

ja 1958) sprejel delegacijo koroških vindišarjev pod vodstvom dr. Einspielerja in Ericha Sille.²⁷ Nasprotno pa je bila manjšina ves čas obravnave novega manjšinskega šolskega zakona za Koroško potisnjena v ozadje. Značilno je, da je med obravnavo tega zakona predsednik pododbora, drugače koroški poslanec ljudske stranke Weissmann, nakazoval, da je prišlo do obvezne dvojezične šolske ureditve na Koroškem po britanski zahtevi in da je pomenila uredba o dvojezičnem šolstvu za „veliko nemško večino na južnem Koroškem kratkomalo „posilstvo“. Upoštevati pa je treba — je nadaljeval — da je bil takratni položaj na tem prostoru še popolnoma nejasen, ker so grozile jugoslovanske ozemeljske zahteve.²⁸

Po letu 1958 je bilo vidno tudi prizadevanje po uveljavitvi vindišarske „teorije“ izven avstrijskega prostora, pred mednarodno javnostjo. Tak nastop naj bi po pisanju tiska pomenila tiskovna konferenca vindišarskih predstavnikov na Dunaju leta 1959. Na tiskovni konferenci so nastopili dr. Einspieler, Erich Silla ter Albin Petschnig. Ob tej priložnosti so poudarjali vindišarsko pripadnost nemškemu kulturnemu in narodnostnemu prostoru. Označevanje vindišarstva s slovenstvom so označevali za žalitev; za vindišarsko govorico pa proglasili „mešano domače narečje“ (med nemščino in slovenščino op). Za največjo vrednoto so na konferenci nakazali vzgojo otrok v nemških šolah in njihovo učenje nemškega jezika, z drugimi besedami germanizacijo otrok slovenskega jezika. Posebno mesto je ob tej priložnosti imelo vprašanje priznavalnega principa pripadnosti k določeni narodnosti, ob katerem so vindišarski „zastopniki“ v skladu s prizadevanji nemškega nacionalizma zavračali upoštevanje objektivnih znakov, češ, da

ima v demokraciji po mednarodnem pravu vsakdo izključno pravico odločati o sebi in o svoji narodnosti.²⁹ Slovenski tisk je ob tem pisal, da je dr. Einspieler iznašel na tiskovni konferenci formulo, po kateri je Windisch enako Deutsch.³⁰

To pa še ni bilo dovolj. V glasilu federalne unije evropskih manjšin (FUENS) Europa ethnica, 1962, Dunaj, št. 2/3, 89—116, je dr. Einspieler objavil obsežnejši članek o narodnostnem problemu na Koroškem v preteklosti in sedanjosti. Z njim je skušal na navidezno znanstven način, z obilnim citiranjem in raznimi statistikami dokazati obstoj posebnega vindišarskega etničnega prebivalstva na Koroškem, kakor tudi, da je slovenska manjšina omejena na neznatno število ljudi, ki so vrhu tega raztreseno naseljeni in ne tvorijo teritorialne enote. V članku dalje trdi, da Ljubljana slovensko manjšino vedno zlorablja za to, da ob ugodnih priložnostih jemlje manjšinsko vprašanje kot pretvezo za napad na integriteto koroške dežele.

Članek, opremljen s francoskim povzetkom, je pomenil prvi poskus utemeljitve vindišarske „teorije“ tudi v mednarodni strokovni javnosti. Ko razpravlja o vindišarski govorici, Einspieler poudarja vpliv nemškega govora na njeno oblikovanje in sicer tako v fonetiki kot v sintaksi. Slednje dokazuje z več primeri germanizmov, kakršnih je na Slovenskem vse polno. S tem skuša pokazati takoj spoznaven prepad med pisano slovenščino in vindišarsko govorico. Pravi tudi, da preprosto ljudstvo brez temeljitega šolanja ne more brati tekstov, napisanih v pisni slovenščini. Navaja naslednje primere razlik med narečjem, slovenščino in nemškim jezikom:

narečje	puab	paur	zukur	putr	bukve
slovensko	deček	kmet	sladkor	presno maslo	knjiga
nemško	Bub	Bauer	Zucker	Butter	Buch
narečje	hamer	dohtar	tischler	lerer	hartl
slovensko	kladivo	zdravnik	mizar	učitelj	vrt
nemško	Hammer	Arzt	Tischler	Lehrer	Garten

Navaja tudi nekaj stavkov:

Briftrögr je zaitinge pa brife prnesu.
Pismoñoša je prinesel časopise in pisma.
Der Briefträger hat Zeitungen und Briefe
gebracht.

Iz cvetnika podobne publicistike naj
navedemo še nekaj primerov:

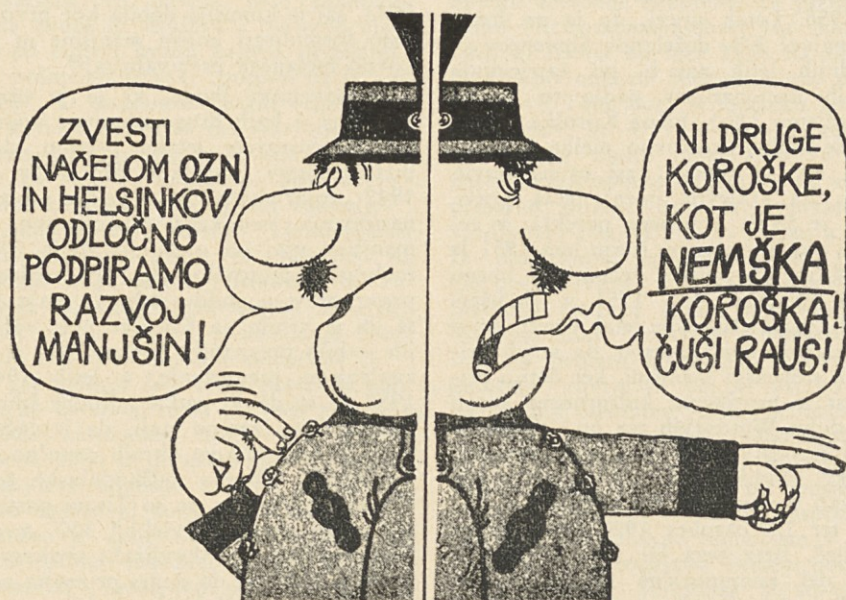
Jaz grem na gmajno stemplat.

Jaz grem na občino kolkovat.

Ich gehe auf die Gemeinde stempeln.³¹

Odveč je pripomniti, da postavlja dr.
Einspieler v Evropi ethnici zahtevo po
tajnem „ugotavljanju“ slovenske manjšine
na Koroškem, zahtevo, ki je postala na
strani nemških nacionalistov vodilna po
odpravi dvojezične šole konec petdesetih
let. Zahtevo je utemeljil z nujnostjo, da
se bo dobilo „znanstveno fundirano jas-
nost o problemu moči slovenske manjšine
na Koroškem“; sama zahteva pa je slo-
nela na zadevnem zakonskem določilu, ki
ga je leta 1959 uvedla za slovensko manj-
šino manjšinska zakonodaja ter naj bi po
prvotni zamisli predstavljala instrument;
od katerega bi bila sploh odvisna kakršna
koli manjšinska določila državne po-
godbe.

Dostopna dokumentacija kaže, da je
bila med avstrijskimi političnimi stran-
kami posebej zavzeta za „ugotavljanje“
Slovencev svobodnjaška stranka, tej pa
se je leta 1972 nedvoumno in dokončno
pridružila tudi ljudska stranka. Kako naj
bi izgledal zakon o ugotavljanju manj-
šine, kaže gradivo, objavljeno v Juristi-
sche Blätter št. 21/1958. Po gradivu bi z
referendumom po občinah ugotovili, ali
je tam slovenska manjšina in kakšna je
njena moč. Drugi člen osnutka je dolo-
čal, da je pod slovensko manjšino razu-
meti tiste državljane, ki se k njej prište-
vajo. Člen 3 bi pooblašчал deželno vlad-
do, da določi dan referenduma. Po členu
4 bi imel glasovati vsak, ki ima volilno
pravico za volitve v deželni zbor, člen
5 pa je formuliral vprašanje postavljeno
v osnovi referendumu: „Ali se priznava-
te k slovenski manjšini“ in oba možna
odgovora „DA“ in „NE“, torej uveljavi-
tev subjektivnega principa v najčistejši
obliki. Člen 6 je določal uradno glasov-
nico, člen 7 pogoje za veljavnost glasov-
nic, člen 9 pa je govoril o objavi podat-
kov referenduma. — Očitno je, da je na-
kazana formulacija zakona o „ugotavlja-

Dvoličnost avstrijske manjšinske politike

nju“ Slovencev na Koroškem favorizirala kar najmanjše število pritrdilnih odgovorov in ni po drugi strani prav nič pojasnila glede narodnostnega položaja v deželi. Po vsej nemškonacionalistični propagandni ofenzivi, zlasti tisti leta 1958, ki je skušala utrjevati in utrditi javno delitev manjšine na Slovence in „vindišarje“, in ki je skušala Slovence enačiti z iredentisti, je jasno, kakšen rezultat bi dal predvideni referendum.³²

V šestdesetih letih je bil opazen poskus po vključitvi Bunda der Kärntner Win-dischen v Federalno unijo evropskih manjšin (FUENS).³³

Za nastopanje koroških nacionalistov do slovenske skupnosti v tem času je poučen letak Kärntner Heimatdiensta z dne 6. maja 1960. Velja si ga natančneje ogledati, saj zajema vrsto postavk, ki se še danes pojavljajo o slovenskem vprašanju tako v dnevni politiki kot v nacionalistični publicistiki. Letak poudarjeno govori o tem, da slovenski voditelji (z narodnimi zahtevami op.) grozijo enotnosti Koroške, zahtevajo slovenski teritorij ter obrekujejo in posiljujejo „domovini zvesto prebivalstvo“. Cilj jim je seveda spremeniti južno Koroško v slovensko ozemlje, zahteve manjšine pa gredo tudi „daleč“ preko določil državne pogodbe iz leta 1955. Letak pravi, da je po štetju 1951 največ 3 % deželčanov Slovencev (v prihodnjih letih naj bi po zatirjevanju nemških nacionalistov padlo to število na kvečjemu 2 %). Južna Koroška je bila in je še vedno jezikovno mešan prostor. Mesta, trgi in mnoge vasi so ustanovili Nemci. Za krajevna imena letak pravi, da jih je 56 % nemškega porekla; v celoti pa naj bi imele po štetju leta 1951 le štiri občine slovensko večino! V imenu 28.000 vpisancev leta 1951 v vindišarske jezikovne kategorije letak pravi, da se vsi vpisanci „upirajo temu, da se jih prišteva k slovenski manjšini, ker čutijo pripadnost k nemškemu kulturnemu krogu in (v duhu Wuttejevih tez op.) tvorijo z Nemci sorodstveno in kulturno skupnost. Koroški vindišarji so za to skupnost žrtvovali v osvobodilnem boju kri in življenje ter 10. oktobra 1920 glasovali za Avstrijo“. Brez tega bi „bila južna Koroška del komunistične republike Slovenije“. In še: „Prisilna izročitev koroških vindišarjev voditeljem slovenske manj-

šine bi bilo sramotno izdajstvo nad najbolj zvestimi sinovi naše domovine in zločin proti enotnosti naše dežele“.

Tako kot v dotedanji publicistiki je tudi na tem mestu obvezna dvojezična šola označena za „prisilni pouk“. O gimnaziji za Slovence v Celovcu — ustanovljena je bila 1957 — beremo, da je ta šolski zavod „darilo avstrijske vlade Slovincem“, saj bi po določilih državne pogodbe manjšina ne imela „nobene pravice“ do takega šolskega zavoda (!). Letak med drugim odklanja željo manjšine po ustanovitvi slovenskega šolskega oddelka pri uradu deželne vlade, češ da bi taka ustanovitev pomenila raztrganje celotnega koroškega šolstva. Enako odklonitev najdemo še za podporo privatnim slovenskim šolam, ter za obvezno sprejemanje učencev slovenskega jezika na celovško učiteljske.

Iz jezikovnega področja naj omenimo heimatdienstovo zahtevo po „ugotavljanju“ manjšine kot pogoja uveljavitve dvojezičnih napisov na uradnih poslopih na območju južnega dela Koroške. Značilna je zahteva, da je treba z zakonom določiti pojem „mešano prebivalstvo“, ki jo je v nekem smislu sprejela tudi znana Kreiskyjeva komisija o vprašanih dvojezičnih topografskih napisov februarja 1973, saj je komisija dobila kot prvo nalogo formulirati pojem manjšine in jezikovno mešanega prebivalstva!³⁴

O povrnitvi škode, ki jo je utrpela manjšina v letih druge svetovne vojne, v heimatdienstovem letaku beremo, da je bila izselitev koroških Slovencev leta 1942 „vojni ukrep“ in ne morda posledica nastopanja nemškega nacionalizma do manjšine vsaj od plebiscita dalje. Da se razbrati zagotovilo, da se izseljencem pravzaprav ni godilo slabo in maja 1945 se jih je vrnilo na Koroško celo več kot jih je bilo pregnanih. Vrnjeno jim je bilo zaplenjeno premoženje, v letih 1946—1950 pa so dobili nad 4 milijone šilingov odškodnine. Izvemo tudi, da izplačujejo samo v velikovškem okraju mesečno skora 40.000 šilingov odškodninske rente. V nasprotju s tem pa so Titovi partizani po koncu vojne „odvlekli“ 300 „zvestih Korošcev“ in jih likvidirali; svojem tehrteru ni bila vse do danes priznana nobena odškodnina. V letaku je bila posebna ostrica uperjena proti obnovi spomenika

Predstavniki
kanadskih
Slovencev
so obiskali
sedež ZSO
v Celovcu

padlim slovenskim protifašistom v Velikovemcu, ki so ga nemški nacionalisti razstrelili leta 1953. Vzrok temu pa naj bi bil cilj slovenskih partizanov po „pridružitvi južne Koroške Jugoslaviji“.

O zahtevi manjšine po prepovedi protimanjšinskih organizacij in združenj na Koroškem letak Kärntner Heimatdiensta uvodoma pravi, da „slovenski voditelji še vedno govorijo o nemškonacionalnih organizacijah, če menijo naše domovini zveste zveze in društva“. Njihovo članstvo po trditvi letaka zajema pripadnike vseh političnih strank, „posebej pa še vindišarje“. O ustanovitvi takih organizacij, med njimi tudi Bunda der Kärntner Windischen, letak pravi, da so bile „ustanovljene za varstvo domovine pred šovinističnimi zahtevami slovenskih voditeljev“. O značaju v Kärntner Heimatdienst vključenih organizacij pa beremo, da „vzdušja med obema narodoma ne zastruplja delovanje domovinskih združenj, ampak vedno znova postavljanje brezmejnih zahtev slovenskih voditeljev“.

V zaključnem delu letak postavlja zahtevo, po kateri je treba „v vseh zahtevah zasllišati zastopnike naših vindišarjev“, zahtevo, ki jo je po ustanovitvi omenjene Kreiskyjeve komisije trinajst let kasneje očitno upošteval tudi avstrijski kancler. V letaku je dalje nakazana zahteva po „ugotavljanju“ manjšine po „demokracijskih načelih“. Letak tudi opozarja, da „tako dolgo, dokler ne bo imelo prebivalstvo

južne Koroške priložnost priznati se k svojemu ljudstvu (Volkstum) s splošnim in tajnim povpraševanjem prebivalstva (Volksbefragung) ter s to odločitvijo ljudstva ugotovljena moč manjšine, tako dolgo ne bo prostora za narodnostni mir v deželi“.

V letaku Kärntner Heimatdiensta nakazano protislovensko nastopanje še posebej potrjuje Südpres, glasilo takomenevane Delovne skupnosti za južno Koroško (Arbeitsgemeinschaft für Südkärnten), ki izhaja od leta 1956 na Dunaju. Nadrobno analizo Südpresovega pisanja je objavil Tone Zorn v Vestniku koroških partizanov, št. 4/1971, 50—70, tako da se na tem mestu omejujemo na nekaj najvažnejših opozoril. Vidi se, da se Südpresovo pisanje ustavlja predvsem ob vindišarski „teoriji“ in to skupaj z vsemi že nakazanimi spremljevalnimi pojavi. Ob obravnavanju manjšinskega vprašanja Südpres zavrača vsako primerjanje položaja koroških Slovencev z nemško manjšino na Južnem Tirolskem; osnovni „argumenti“ zavrnitve naj bi pri tem bili plebiscitna odločitev južnih Korošcev leta 1920 za Avstrijo, „nepomembnost“ števila koroških Slovencev v primerjavi z južnotirolsko manjšino ter trditev, da je bila južna Koroška v nasprotju z nemškim manjšinskim območjem v Italiji že od nekdaj jezikovno mešano področje. Krogom okrog Südpresa je seveda na poti že vsakršen poskus ureditve sloven-

skega vprašanja; razumljivo je tudi, da se je list v celoti vključil v že večkrat omenjeno gonjo proti obvezni dvojezični šoli, po letu 1958/59 pa je njegovo pisanje usmerjeno proti morebitni pozitivnejši manjšinski zakonodaji. Sestavni del takega nastopanja je še vedno protikomunizem in nasprotovanje Jugoslaviji kot „komunistični“ in „balkanski“ državi s stalno imperialistično težnjo po južni Koroški.

Razpoložljiva dokumentacija dokazuje, da je postala do zadnjega časa vrsta nacionalističnih pogledov koroško-nemške publicistike sestavina uradne avstrijske politike do slovenske manjšine. To ne dokazuje le odprava obvezne dvojezične šole v petdesetih letih, ampak tudi dogajanja ob sprejemanju zakona o dvojezičnih topografskih napisih leta 1972. Dokument koroškega deželnega glavarja, podan ob tej priložnosti, govori o „tajnem ugotavljanju manjšine“ kot najprimernejšem sredstvu „za razjasnitev slovenskega vprašanja“. Dokument tudi zavrača morebitno ureditev slovenskega vprašanja s teritorialnim načelom, slednje pa utemeljuje s tem, da to načelo „ne pride v nobenem primeru v poštev“, ker da „slovensko oziroma mešano prebivalstvo Koroške ne živi v zaključenih naselitvenih področjih, ampak raztreseno“.³⁵ Dodajmo tudi, da je zdajšnji kancler dr. Kreisky še leta 1959 v dunajskem parlamentu trdil, da živijo pripadniki slovenske manjšine „raztreseno po različnih vaseh“.³⁶

25. oktobra 1972 pa je bil koroški deželni glavar že določnejši, saj je nakazal politično ozadje takega pogleda na slovensko vprašanje. Izjavil je, da je že januarja poudaril zastopnikom „Kärntner Heimatdiensta“, da odpadejo kot izhodišče uveljavitve zakona o dvojezičnih krajevnih napisih tako jezikovni podatki štetja leta 1910 (po tem štetju je bilo uvedeno dvojezično šolstvo leta 1945 op.) kot tudi morebitni teritorialni princip. Ob tej priložnosti je tudi najavil, da je windisch kot občevalni jezik izvzet od slovenščine. Najbolj poučna pa je bila izjava, da bodo s tem enkrat za vselej odpravljene iz sveta ne le prevelike zahteve (Slovencev), ampak tudi gesla kot (tisto o) „Slovenski Koroški“.³⁷ Celovški tisk je ob tem pisal, da je bil tak postopek

do manjšine „koncesija nemško-koroškim skupinam, ki imajo windisch za jezik različen od slovenščine, in ki trdijo, da obstoja vindišarska narodnostna skupina“.³⁸

Pri tem so se avtorji zakona o dvojezičnih krajevnih napisih poslužili jezikovnih podatkov štetja 1961, se pravi tistega štetja, pri katerem so po drugi svetovni vojni naštel najmanjše število Korošcev slovenskega jezika. Upoštevali tudi niso opozorila manjšine o diskriminacijah pri tem štetju, brez odgovora pa je ostala tudi dokumentirana vloga manjšine o nastopih njenih sovražnikov pri tem štetju. Kljub določilom zakonodaje je ostalo nekaznovano javno priznanje Kärntner Heimatdiensta, da so bili jezikovni podatki štetja 1961 po zaslugi te organizacije „korigirani“ na škodo Slovencev.³⁹

Deželni glavar je kasneje poudarjal, da so se ob zakonu o dvojezičnih napisih poslužili štetja 1961 zato, ker je bilo to štetje prvo po podpisu državne pogodbe. Nakazal je tudi, da je to štetje v nekem smislu služilo za ugotavljanje slovenstva na Koroškem v tem smislu, da se lahko „upravičeno domneva, da tisti Korošec, ki čuti pripadnost slovenski manjšini, obvladuje tudi slovenski jezik“. Očitno je, da so bili celo prirejeni jezikovni podatki štetja 1961 po merilih nemških nacionalistov preugodni za Slovence, drugače bi zakonodajalec ne uzakonil kot spodnjo mejo za uveljavitev zakona o dvojezičnih krajevnih napisih 20-odstotni delež jezikovno slovenskega prebivalstva v posameznih krajih (ne občinah!) pri štetju 1961, ampak se je istočasno poslužil tudi „vindišarske teorije“. Z njeno pomočjo je namreč odšel od manjšine vse, ki jim je bila 1961 vpisana vindišarska jezikovna kategorija.⁴⁰ Povojna prizadevanja nemških nacionalistov so s tem dobila avtoritativno priznanje, ki ga je samo še potrdila vključitev dr. Valentina Einspielerja v Kreiskyjevo komisijo za obravnavo zakona o dvojezičnih krajevnih („topografskih“) napisih. Dejstvo, da so vindišarji po podatkih štetja 1971 skoro izginili, ni pri tem nikogar motilo.⁴¹

V zadnjem času sta bili v avstrijski javnosti čuti dve kritični opozorili na diskriminirajoče sestavine vindišarske „teorije“. Povod je dal Simov predhodnik Ferdi-

nand Wedenig s poudarkom, da gre pri „vindišarščini“ za slovensko narečje in da je prišteti osebe z vindišarsko govorico k slovenstvu.⁴² Oglasil se je tudi slavist, profesor nove celovške visoke šole dr. A. Isačenko, ki je s stališa jezikoslovca opozoril, da gre pri takimenovani vindišarski govorici za slovensko narečje.⁴³ Značilno je še, da v javni televizijski oddaji o slovenskem vprašanju na Koroškem oktobra 1972 dr. Valentin Einspieler ni več, kot nekaj let poprej, govoril o jezikovnih razlikah med pisмено slovenščino in koroškim narečjem, pač pa je znova podčrtal vlogo subjektivnega priznavalnega principa in svojo pripadnost nemškemu kulturnemu krogu.⁴⁴

Te poglede na vindišarsko vprašanje očrtujeta še dva uradna dokumenta. Prvi je odgovor avstrijskega zunanjega ministra (Napisano leta 1973).

OPOMBE

- 1 Unsere Heimat, 13. novembra 1947, št. 4.
- 2 Unsere Heimat, 28. februarja 1948, št. 3.
- 3 Slovenski vestnik, 19. oktobra 1949.
- 4 Tone Zorn, Iz povojnih spomenic koroških Slovencev, Borec, 1972, št. 2, 619.
- 5 Neue Front, 26. januarja 1952, št. 4.
- 6 Neue Front, 15. marca 1952, št. 11.
- 7 Nadrobno analizira štetje leta 1951 Vladimir Klemenčič v razpravi Kritični pretes avstrijskega popisa 1951 z ozirom na jezikovno strukturo na Koroškem, Razprave in gradivo Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1960, št. 2, 101–182. — Ob štetju leta 1951 je dal koroški deželni glavar Ferdinand Wedenig 8. maja 1951 Zl. 6981/2/51 glede jezikovnega popisa županom jezikovno mešanega območja Koroške naslednji odlok: „Zu den Gebieten, in denen in der Regel zwei oder mehrere Sprachen als Umgangssprache gesprochen werden, gehören jene Gemeinden Kärntens, in denen gemischtsprachige Schulen bestehen und in denen außer der deutschen Sprache auch Slowenisch oder Windisch als Umgangssprache verwendet wird.“ Tretjega oktobra je sledil predlog deželnega glavarja statističnemu uradu, po katerem naj bi obdelali jezikovne podatke po sedmih jezikovnih kategorijah: 1. slowenisch, 2. slowenisch-deutsch, 3. windisch, 4. windisch-deutsch, 5. deutsch, 6. deutsch-slowenisch in 7. deutsch-windisch (Die Neue Zeit, 22. maja 1952, št. 119). — Jezikovni kategoriji slowenisch-windisch in windisch-slowenisch sta bili očitno že v tem času koroškim oblastem preneumni.
- 8 Naš tednik — Kronika, 3. januarja 1952, št. 1.
- 9 Slovenski vestnik, 17. maja 1952, št. 34.
- 10 Die Neue Zeit, 22. maja 1952, št. 119.
- 11 Gl. op. 9.
- 12 Volkszeitung, 20. maja 1952.
- 13 Die Neue Zeit, 22. maja 1952, št. 119.
- 14 Več o Kärntner Heimatdienst: Tone Zorn, Obnovitev in delovanje Kärntner Heimatdiensta po drugi svetovni vojni, Vestnik koroških partizanov, 4/1971, 23–63.
- 15 Tako Viktor Miltschinsky v Die Neue Front, 18. decembra 1954, št. 51.
- 16 Kärntner Landsmannschaft, št. 1, 1956.
- 17 Volkszeitung, 28. februarja 1956, št. 49.
- 18 Volkszeitung, 13. februarja 1957, št. 49.
- 19 Die Wochen-Presse, 7. decembra 1957, št. 49.
- 20 Prim. Volkszeitung, 13. in 27. februarja 1957, št. 37 in 49.
- 21 Volkszeitung, 17. aprila 1957.
- 22 Več o Bundu der Kärntner Windischen: Tone Zorn, Bund der Windischen, Vestnik koroških partizanov, 1/1972, 41–45.
- 23 Die Wochen-Presse, 7. decembra 1957, št. 49.
- 24 Volkszeitung, 10. februarja 1957, št. 35.
- 25 Prim. Allgemeine Bauernzeitung, 2. junija 1956, št. 22.
- 26 Kleine Zeitung, 19. decembra 1956, št. 291; Slovenski vestnik, 21. decembra 1956, št. 51.
- 27 Slovenski vestnik, 7. februarja 1958, št. 6.
- 28 Slovenski vestnik, 17. aprila 1959, št. 16.
- 29 Gl. Kärntner Nachrichten, 13. februarja 1959, št. 6.
- 30 Naš tednik — Kronika, 12. februarja 1959, št. 6.
- 31 Unterkärntner Nachrichten, 2. avgusta 1957, št. 31.
- 32 Tone Zorn, Med plebiscitom in napadom na Jugoslavijo, Vestnik koroških partizanov, št. 2/1972.
- 33 Tone Zorn, Bund der Windischen, Vestnik koroških partizanov št. 1/1972, str. 51–45.
- 34 Kleine Zeitung, 11. februarja 1973, št. 34.
- 35 Kärntner Tageszeitung, 3. maja 1973, št. 110.
- 36 Kärntner Nachrichten, 19. dec. 1959, št. 50.
- 37 Kärntner Tageszeitung, 26. okt. 1972, št. 246.
- 38 Kleine Zeitung, 20. decembra 1972, št. 290.
- 39 Die Kärntner Landsmannschaft, št. 5, 1968.
- 40 Gl. op. 35.
- 41 Gl. Kärntner Tageszeitung, 20. decembra 1972, št. 290.
- 42 Kärntner Tageszeitung, 12. novembra 1972, št. 259.
- 43 Kärntner Tageszeitung, 25. okt. 1972, št. 249.
- 44 Volkszeitung, 15. novembra 1972, št. 261.
- 45 Prim. Dolomiten, Bozen, 10. marca 1962.
- 46 Kopija dokumenta v arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Tone Zorn

Metode prisilnega raznarodovanja koroških Slovencev s poudarkom na času po drugi svetovni vojni

[Predavanje na VII. kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev v Novem Sadu 6. 10. 1977]

1.

Etnična struktura prebivalstva v severnih in zahodnih obmejnih področjih Slovenije se je v zadnjih stotridesetih letih razmeroma hitro spreminjala in se še vedno spreminja na škodo slovenskega naroda. Izjeme so zelo majhne in časovno omejene. Če lahko ta proces še do sredine 19. stoletja označimo za „nezavedno germanizacijo“ (Fran Zwitter), v času imperializma oziroma v času razvitega kapitalizma, ki tako v Avstriji kot v Italiji še vedno traja, ne moremo govoriti o kakršnikoli obliki „prostovoljnega“ raznarodovanja ali asimilacije nedominantne manjšinske etnične skupine z večinskim prebivalstvom.

Pri koroških Slovencih, kjer se z veliko naglico zmanjšuje njihovo število in ozi naseljitveno področje (tu opuščamo razpravo o monstroznozihi uradnih in poluradnih avstrijskih statistikah in mnenjih ter o nekaterih razlikah v migracijskih in splošnih demografskih bilancah obeh narodnosti), lahko nasprotno z veliko gotovostjo govorimo o **prisilnem raznarodovanju**.

Menim, da je neznanstven in nedialektičen poskus, da se spremembe v narodnostni strukturi v omenjenem času in prostoru objasnijo enostavno z neko „naravno asimilacijo“ tudi takrat, ko nekateri načini in pota denacionalizacije ostajajo malo poznani ali na prvi pogled celo povsem prikriti. Tudi sam hipotetični pojem „naravne asimilacije“ bi — kot narava sama — v sebi že vključeval element boja, torej nasilnost raznarodovanja. Ne da bi tu začel razpravo o filozofskem pojmu absolutne svobode ali o kakršnemkoli determinizmu, lahko na podlagi dosedanjih raziskav zanimam vsak obstoj „prostovoljne asimilacije“ neke narodnosti oziroma posameznih pripadnikov nekega naroda. S tem seveda še ne trdim, da asimilacije ni, ali da bi vsaka oblika asimilacije že samo zaradi svojega nasilnega bistva povzročila vidne in burne preterese.

Preden preidem na konkretnje — zgodovinarsko področje, želim samo še pojasniti motiv svojega dela. Že v razpravah

v okviru partizanskega Znanstvenega inštituta se je v Rogu leta 1944 izkristaliziralo mnenje, da etničnih sprememb iz obdobja imperializma ne smemo sprejeti prav zaradi tega, ker pri njih ne gre več za nikakršno „nezavedno denacionalizacijo“, še manj za „prostovoljno asimilacijo“. Spremembi ni moč objasnjevati in opravičevati z neko „nebolečo naravno asimilacijo“, temveč izrecno s posledicami nasilne in sistematično vodene denacionalizacije s strani — kadar govorimo o severni slovenski meji — avstrijsko-nemških nacionalističnih sil.

Prav v letih narodnoosvobodilne borbe se je proti dotedanjim „dosežkom“ in nadaljnjim načrtom teh sil bil oborožen boj. Z isto pravico se danes slovenska in hrvaška manjšina v sedanji Avstriji bori proti močnim preostankom teh sil. V boju za zaščito svoje narodne biti in obstanka nasploh manjšina uporablja tudi znanstvena spoznanja o dosedanjem zgodovinskem razvoju, o do sedaj uporabljenih metodah svojih sovražnikov. V matični domovini manjšinam pri tem lahko pomagamo in jim moramo pomagati in to ne zaradi nekih preživelih nostalgij, temveč zaradi spoznanja, da so akcije germanizatorjev vse do prve svetovne vojne ter ponovno odkrito v drugi svetovni vojni bile naperjene proti celotnemu slovenskemu narodu ter proti skupnosti jugoslovanskih narodov nasploh. Tako je v bistvu še danes, seveda v spremenjenih družbeno-političnih okoliščinah.

2

Glede virov za zgodovinski pregled oblik prisilnega germaniziranja je treba pripomniti, da je največ konkretnih primerov mogoče najti v tisku, posebej v tisku same slovenske manjšine. Znatno del člankov vsebuje dovolj podrobnosti, po katerih bi lahko preverili zgodovinsko resničnost navedenih dogodkov; npr. točen kraj in čas incidenta, ime žrtve ter celo ime napadalca. Proces germanizacije je prav tako rdeča nit razmeroma obsežne zgodovinske, politološke, sociološke in druge družboslovne literature o koroškem vprašanju; zaradi značaja pri-

čujočega pregleda podrobnejše navajanje virov in literature ter posameznih primerov ostaja naloga objave celotnega elaborata. Avstrijski raziskovalci slovenskega in nemškega jezika so še posebej v najnovejšem času pripravili vrsto bogato dokumentiranih temeljnih raziskav o tem vprašanju. Kot primer naj nam služi analiza raziskovalne skupine o diskriminacijskem odnosu koroških sredstev javnega obveščanja do manjšine (z letošnjih Koroških kulturnih dni), kakor tudi Roberta Saxerja monografska obdelava primera aretacije Filipa Warascha (prav tako objavljena v najnovejšem času). Vsekakor je treba poudariti, da večina primerov diskriminacije še nadalje ostaja neobjavljenih ali celo povsem nedokumentiranih.

3

Ceprav pritisk na koroške Slovence pravzaprav ni nikoli prenehal, je moč že sedaj določiti posamezna obdobja, ko je pritisk izredno narastel ter dobil novo vsebino in obliko. Tako bi v 20. stoletju kot primere lahko navedli razdobja:

1908—1911: odkrit teror nemških razbojniških odredov, popis prebivalstva, razpustitev osrednje slovenske organizacije ter zadnje volitve v avstrijski parlament.

1914—1917 (1918): leta, ko lokalne ko-

roške oblasti svetovno vojno dojamejo kot vojno Germanov s Slovani in v skladu s tem ravnaajo s Slovenci v deželi.

1918—1920: čas boja za koroški del meje med novonastalima Republiko nemško Avstrijo in Kraljevino SHS.

1920—1924 (približno): nemški koroški nacionalisti, že organizirani od samih oblasti v osrednjem Kärntner Heimatdienstu, imajo po plebiscitu proste roke za obračun s slovenskimi sodržavljani, kar ima za posledico izselitev znatnega dela Slovencev, še posebej večine inteligence, v jugoslovansko državo.

1938—1941: ponovna kulminacija protimanjšinskega pritiska po priključitvi Avstrije k nacističnemu nemškemu rajhu.

1941—1945: nesporen vrhunec preganjanj po napadu na Jugoslavijo in v letih druge svetovne vojne; Himmler zapove že dalj časa pripravljeno „končno rešitev“ z izselitvijo 50.000 koroških Slovencev. Uresničen je samo del načrta in iz Koroške izseljenih v Nemčijo tisoč Slovencev, ostali pa trpe pod podobnim okupatorskim terorjem kot prebivalstvo v drugih pokrajinah Jugoslavije. Posledici sta tako oborožena vstaja kakor masovne okupatorske represalije, kjer kazen za pomoč partizanom predstavlja obglavljenje.

V prvih poveljih letih britanske zasedbene oblasti ne dovoljujejo organizirane protislovenske dejavnosti, čeravno same zelo ostro nastopajo proti slovenskemu političnemu gibanju, ki teži za priključitvijo k novi Jugoslaviji. Takoj po podpisu državne pogodbe o obnovitvi Avstrije v maju 1955 in po odhodu britanskih čet se začne masovno zbiranje starih nemško-nationalističnih sil v vrsti organizacij, ki se že na začetku leta 1957 združijo v obnovljeni Kärntner Heimatdienst. Protislovenski izpadi se stalno množe in na koncu leta 1958 ter na začetku 1959 dosežejo svoj prvi cilj z ukinitvijo obvezne dvojezične šole. Vsaj po številu objavljenih člankov je v naslednjih desetih letih protimanjšinskih izgrediv manj, v času razvitega sodelovanja med Slovenijo in Koroško pa je njihovo število pravzaprav minimalno.

S plebiscitnimi prazniki oktobra 1970 in z ljudskim štetjem 1971 začenja ponovno naraščati aktivnost protislovenskih organizacij. V pogromu na dvojezične krajevne napise v jeseni 1972 je moč videti njen vrh. Tudi v letih 1973 in 1974 ostaja število izpadov proti manjšini v celoti zelo visoko, upade leta 1975 in ponovno hitro naraste v letih 1976 in 1977. To časovno razdobje karakterizira sporazum treh vladajočih avstrijskih strank o „ugotavljanju manjšine“, s čimer se sama avstrijska vlada postavi na čelo prisilnega raznarodovanja. Lanska julijska protimanjšinska zakonodaja, novembrska farsa okoli „ugotavljanja manjšine“, odkrit policijski teror proti slovenskim aktivistom ter v najnovjšem času začetni sodni procesi so sadovi tega sporazuma.

4

V času, ko še tako veljavne splošne ugotovitve izgubljajo svoj pomen, če niso z računalniško natančnostjo okvalificirane ter okvantificirane z vsemi možnimi statističnimi pregledi in primerjavami, bi bilo tudi v predmet našega proučevanja potrebno vpeljati več statistike in znanstvene discipline. Na katere elemente bi bilo potrebno posebej opozoriti v sistematičnem pregledu metod prisilnega raznarodovanja?

Na prvo mesto vsekakor sodi poskus odkritega genocida med drugo svetovno vojno. Če za starejša obdobja samo ponovno poudarimo nekaj že omenjenih primerov uradno vodenega ali vsaj povsem toleriranega odkritega terorja nad manjšino (v novjšem času primerljivega le z brezvladjem ob „Ortsstafelkrieg“ oktobra 1972), lahko za čas po drugi svetovni vojni najprej povemo, da je tedaj bilo v tisku registriranih okoli 5000 posameznih primerov različnega ostalega nastopanja proti manjšini ali proti pripadnikom manjšine. Kot rečeno — pa to še zdaleč niso vsi primeri.

S sistematičnim terenskim in arhivskim delom bi bilo moč najti še marsikaterega. Primer: ob raziskavah poteka ugotavljanja manjšine so graški slovenski študentje protokolirali še vrsto doslej nepoznatih nepravilnosti ob ljudskih štetjih leta 1961 in 1971.

Podrobnejšo analizo posameznih izpadov bo potrebno še opraviti. Nekatere skupne značilnosti pa so jasne že po bežnem pregledu. **Bombnih napadov**, ki so jih bolj ali manj posrečeno spravljal v zvezo z nerešenim manjšinskim vprašanjem, je bilo na Koroškem od 10. 9. 1953, ko so razstrelili spomenik triinosemdesetim partizanom v Št. Rupertu pri Velikovu, pa do danes 23, od tega v zadnjih petih letih 13 (od novembra 1976: Komelj, Grabštajn, Svetna vas, Gospa Sveta, Škocijan, Pliberk). Poleg dveh atentatov, ki očitno nista imela narodnostnega ozadja, je policija raziskala le razstrelitev partizanskega pomnika na Robežu. Krivce so tu našli sami pripadniki manjšine. V tem primeru so se „izkazali“ tako avstrijski varnostni organi, ki naj bi bili spomenik skrbno čuvali noč in dan, kot sodne oblasti, ki so iz postopka proti skrutiteljem napravile farso.

Pregled dalje kaže na manjše število **oboroženih napadov** na pripadnike slovenske zamejske skupnosti; na srečo do sedaj še brez človeških žrtv. **Fizični napadi** se vrste skozi vse poveljno obdobje; posledice so bile često težke telesne poškodbe. Po številu napadov izstopajo leta 1947, 1958-59 ter 1972. Žrtve so največkrat slovenski aktivisti ter učenci slovenskih šol, še posebej slovenske gimnazije v Celovcu. Veliko je nadalje primerov **napadov na imetje** pripadnikov manjšine oziroma na lastnino manjšinskih organizacij. Posamezni objekti so bili cilj napadov tudi po več kot desetkrat. Največkrat so bili napadi naperjeni proti dvojezičnim napisom (leto 1972!), proti spomenikom in drugim simbolom, ki pričajo o prisotnosti Slovencev na Koroškem. Samo od leta 1971 je dokumentiranih ducat napadov na partizanska grobišča in spomenike.

Besedni izpadi in grožnje so dobesedno vsakodnevni. Napadalci pri tem pogosto obžalujejo, da nacistična genocidna politika ni v celoti uspela. Podobne napade in izjave je moč najti tudi po časopisju, ki v večini tako ali tako zastopa protimanjšinska stališča in s tem doprinese k ustvarjanju manjšini sovražnega družbenega ozračja, k stalnemu **psihološkemu pritisku**.

Najbolj vidni načini pritiska oblasti so vsekakor **policijske preiskave, aretacije** slovenskih aktivistov ter **sodni procesi**, ki potekajo pod najrazličnejšimi obtožbami, skupno pa jim je, da žele ustrahovati pripad-

nike manjšine in jih odvrniti od aktivne borbe za svoje pravice. V povojnem obdobju izstopata tu leti 1946 in 1947, ko je bilo v enem letu tudi po več kot 200 aretiranih. Vprašanje policijsko-sodnih pregonov postane aktualno spet po nočnih napisnih akcijah v letu 1970. Že poleti 1976 je bilo samo ob znanih škocijanskih dogodkih aretiranih 26 ljudi, letos se je število že ponovilo. Po daljših odlaganjih sedaj vodijo sodne procese proti 25 slovenskim aktivistom.

Ekonomski pritisk je razmeroma dobro poznan, vendar v obstoječi literaturi ob splošnih podatkih glede zapostavljanja dvojezičnega področja (neinvestiranje v tamkajšnje gospodarstvo, zapostavljanje infrastrukture ipd.) ter manjšinskih gospodarskih ustanov pogrešamo podrobnih posameznih primerov. Gospodarski pritisk se nadalje kaže v diskriminiranju pripadnikov manjšine pri zaposlovanju in napredovanju v javnih službah, v odnosih med slovenskimi delavci in njihovimi delodajalci, v ugodnostih, ki jih nemškonacionalistični krogi ponujajo fistim pripadnikom manjšine, ki bi bili pripravljeni odpasti od nje. Primer z zemljiščem za slovenski kulturni dom v Celovcu kaže, da so pri namernem povzročanju gospodarske škode ter z njo povezanih vsakovrstnih težav za manjšino dobrodošla in dovoljena že prav vsa sredstva.

Se najboljše je obdelan v literaturi o koroških Slovencih **politični pritisk** na manjšino. Leto se veže v glavnem na neizpolnjevanje zaščitnih ukrepov Avstrijske državne pogodbe ter drugih mednarodnih norm in konvencij. Kot rezultate političnega pritiska, hkrati pa metode nadaljnjega raznarodovanja lahko omenimo: minimalno zastopanje Slovencev v avstrijskem političnem in

ostalem družbenem življenju, sprejemanje in izvajanje proti manjšini in njenim interesom naperjenih zakonov in uredb, stalne upravno-administrativne spremembe, ki teže k načrtnemu zoževanju manjšinskega področja in življenjske sposobnosti, končno tudi že poskušano zanikanje samega obstoja manjšinske skupnosti. Dogodki v zvezi z rednimi popisi prebivalstva, kakor tudi z „ugotavljanjem manjšine“ pred letom dni, so bogato dokumentirani. Memorandum koroških slovenskih organizacij po popisu leta 1961 tako predstavlja klasičen dokument o angažiranju številnih uradnih, poluradnih in privatnih organizacij in oseb v boju proti manjšinskim interesom.

Uvajanje in širjenje takomenovane „vindišarske teorije“ je samo en primer — morda res najbolj izrazit — stalno prisotnega poskusa **razdvajanja pripadnikov manjšine**. Še posebej v najnovejšem času so izredno močni pritiski za ločevanje vodstva slovenske manjšine od slovenskega prebivalstva ter poskusi kriminalizacije manjšinskih voditeljev, kar naj bi avstrijske demokrate odvrnilo od solidarnostnega gibanja.

Tako kot na področju zakonodaje, uprave in sodstva, sta **izrinjena slovenski jezik in manjšinsko zastopstvo** na tisočih mogočih in nemogočih načinov še na vitalnih področjih predšolske vzgoje, vseh stopenj in vrst šolstva ter dopolnilnega izobraževanja, kulture, znanosti, sredstev javnega obveščanja, zdravstva in socialnega skrbstva, športa, družabnih aktivnosti ipd.

5

Glede pogostnosti lahko uporabo posameznih metod pritiska, ki naj služi prisilnemu raznarodovanju, delimo na enkratne, ponavljajoče se, določeno obdobje trajajoče ali na stalne. Tako lahko zavrđimo, da

MAN SOLLTE ALLE SLOVENEN
VERGASEN ODER
AUFHÄNGEN, DIESE SCHWEINE
EIN DEUTSCHER GAST!

so bili pripadniki manjšine stalno zapostavljeni npr. pri nastavljanju v javne službe, pa najsi govorimo samo o povojnem času ali pa kar o obdobju od leta 1848 do danes. Oborožene protislovenske bande so na Koroškem le v posameznih zaključenih obdobjih. Kot primer ponavljajoče se metode naj služijo samo oboroženi atentati na slovenske aktiviste, medtem ko so z odkritim genocidom poskusili le med drugo svetovno vojno, torej enkrat.

Ce bi skušali posamezne primere deliti tudi na **načrtovane in na spontane**, bi bilo treba takoj pripomniti, da vsaj po svoji teži veliko večino predstavljajo prvi, pri čemer je moč tudi navidez spontane nasilne reakcije nacionalnih nestrpnosti pripisati posledicam načrtne psihološke vojne proti manjšini.

Objekt — žrtev izpadov je lahko posamezni pripadnik slovenske zamejske skupnosti ali samo ena slovenska družina. Dalje se raznarodovalni ukrepi lahko nanašajo na določen del manjšine: na pripadnike manjšine, ki žive na nekem omejenem geografskem, upravno-administrativnem ali gospodarskem področju, morda samo na določen ekonomski sloj (poznano je npr., da je prvi val izselitev aprila 1942 z redkimi izjemami zadel samo Slovence, ki so imeli večja posestva), samo na to ali drugo demografsko grupo (pri starostnih skupinah so — kot je dobro znano — najboljčutljivejši tarče napadov otroci v šolski starosti in starejše onemogle osebe) ali na določeno politično grupacijo, posamezno kulturno ali športno društvo ipd. Žrtev je v znatnem delu primerov manjšina kot celota; primerov tu ni potrebno posebej navajati. Prav tako je moč šteti k metodam prisilnega raznarodovanja napade na ves slovenski narod in na njegovo matično državo; več kot značilna je npr. izjava avstrijskega zunanjega ministra dr. Pahra, da so Slovenci tako ali tako le „miniaturni narod“.

Kot **subjekt** — nasilnik nastopajo od primera do primera, bodisi s svojim aktivnim delovanjem bodisi zaradi svojega pasivnega odnosa do zaščite manjšine: politične stranke, zakonodajalec, vlada z aparatom birokracije, policija in vojska, sodstvo, javne privatne ustanove (med katerimi posebej omenimo šolske in cerkvene organe), protimanjšinske organizacije (oblasti jih kljub izrecnim določilom 5. odstavka člena 7 Avstrijske državne pogodbe ne samo tolerirajo, ampak celo dovoljujejo policijskim in državnim funkcionarjem, da v njih igrajo vodilno vlogo) ali posamezni protislovenski aktivisti. V številnih primerih so to ljudje, ki bolj ali manj zavestno padejo pod vpliv nemškonalistične propagande; za primer, že priveden do absurda, naj

spomnimo tu na desetletno deklico, ki so ji na shodu Heimatdiensta porinili v roke prosluli transparent „Das grobe Gift! Slowenisches Gymnasium“.

Metode germanizatorjev bi dalje lahko delili tudi glede na njihovo uspešnost, torej glede na posledice, ki jih imajo za slovensko manjšino. Ne glede na to, da pritiski in napadi večinoma ostajajo brez željenega učinka ali da celo dosežejo nasprotni učinek in povečajo borbena pripravljenost in življenjsko žilavost manjšine, je treba reči, da so v stotridesetih letih v marsikaterem pogledu dosegli svoj zastavljeni cilj. **Cilj in posledica** nasilnega raznarodovanja pa sta jasna: zmanjšanje števila Slovencev ter oženje manjšinskega teritorija.

Vzroki in povodi protislovenske dejavnosti so se v zgodovini nedvomno spreminjali. Najprej lahko omenimo željo po okrepitevi centralizirane državne oblasti, nato ekonomske razloge vladajočega razreda (sprva še polfevdalnega, sedaj razvitega kapitalističnega), strankarske interese politične grupacije na oblasti, z najrazličnejšimi predsodki pomešan idejni odpor proti Slovincem, ko so ti še veljali za sinonim za reakcionarnost in konservativizem, nasprotno pa posebej po drugi svetovni vojni odpor proti progresivnim idejno-političnim spremembam v matični domovini kot tudi v delu same slovenske manjšine in končno še male osebne interese posameznikov.

6

Na koncu bi hotel ponovno opozoriti na ugotovitev iz uvoda, namreč na to, da sodi germanizacija koroških Slovencev v vrsto nasilnih dejanj, začetih z imperializmom 19. stoletja. Navzlic vsem družbeno-političnim spremembam v svetu se ideje in delovanje koroških nemških nacionalistov, ki jih danes najbolje predstavlja „vlada v senci“ — Kärntner Heimatdienst, ne menjajo. Nasprotno, ostajajo močna nepremagana stalnica. Zaradi tega družbenega anahronizma, ki v nekaterih podrobnostih ohranja značaj pravega živalskega atavizma, se s slovenskim zgodovinarjem in proučevalcem koroške stvarnosti Jankom Pleterskim upravičeno lahko povprašamo po „zrelosti (take) Koroške za današnjo Evropo in današnji svet“. Odgovor na nič kaj retorično mišljeno vprašanje je lahko opozorilo, da militantni nacionalizem s svojo izredno močjo in organiziranostjo ter v povezavi z oživljajočim se neonacizmom ogroža ne le obstoj slovenske manjšine v Avstriji, ampak celotno koroško in avstrijsko družbo ter hkrati mir in mednarodno sodelovanje v tem delu Evrope.

Janez Stergar

Spremembe občinskih meja na Koroškem v obdobju od 1945 do 1971

(Odlomek iz širše študije o volitvah)

Do zadnje velike reorganizacije občin na avstrijskem Koroškem, ki je začela veljati 1. januarja 1973, so se občinske meje v obdobju od 1945 do 1971 spreminjale skoraj vsako leto. Takoj po vojni so meje nekaterih občin spremenili zaradi prejšnjih, v času nacizma izvedenih reorganizacij, v poznejšem času pa so bile spremembe meja pogojene z različnimi socialno-ekonomskimi činitelji.

Nekateri avstrijski „uradni“ avtorji razlagajo spremembe občinskih meja po vojni s sledečimi vzroki: Eden glavnih vzrokov naj bi bila sprememba socialne in gospodarske strukture občin, tudi podeželskih. Nadalje naštevajo med po-

membne vzroke še vedno večjo pomembnost tako imenovanih „centralnih naselij“ (zentrale Siedlungen); pomnožene naloge in pravice občin, kakor tudi povečano finančno zmogljivost, ki je osnova večji samozavesti in večji iniciativnosti občin.¹ Drugi pa poleg teh vzrokov navedejo kot vzrok za spremembo občinskih meja tudi neugodne geografsko-topografske pogoje občin.² Iz tega torej sledi, da so tudi teoretično zagotovljene vse možnosti tisti politiki, ki bi hotela z reorganizacijo občin na Koroškem oslabiti politične pozicije slovenske manjšine v najmanjši politično-upravni enoti. Noben od odločujočih faktorjev namreč niti z besedo ne omenja dejstva, da se s spremembo občinskih meja spreminja tudi etnično stanje v občini, kar ima lahko v manjšinski varstveni politiki Avstrije dalekosežne posledice.

Nas na tem mestu zanimajo predvsem spremembe občinskih meja tistih občin, ki jih največkrat imenujemo „slovenske“, torej tistih, ki so sodile v takojmenovani „Manjšinski šolski zakon iz leta 1945“. Spremembe meja teh občin niso pomenile za njih prebivalce le povečanje ali zmanjšanje občinskega ozemlja, zmanjšanja ali zvečanja izdatkov za upravo občine ali morda celo plačevanja manjših ali večjih davkov, temveč so imele neposreden vpliv tudi na položaj pripadnikov slovenske manjšine, ki je v takih občinah živel. Največkrat so pri reorganizaciji občin težili k združevanju manjših občin k večjim, kar je med drugim imelo za posledico, da so poprej pretežno slovenske občine prišle v okolje pretežno nemške občine in da se je njihov do tedaj bolj ali manj močan vpliv na upravo in politično življenje občine bistveno zmanjšal ali celo izničil. Eden glavnih pokazateljev, kako so spremenjene meje občine vplivale na razmerje sil med Nemci in Slovenci, ali

Samopomoč v Pliberku

bolje, kako so te spremembe zmanjšale politično moč Slovencev znotraj občine, nam pokažejo volilni rezultati.

V povojnem obdobju do leta 1972 so na Koroškem iz 57 prejšnjih manjših občin naredili 26 večjih, devet drugih občin pa so razdelili med sosednje. Spreminjanje meja je šlo počasi in postopoma, največ sprememb pa najdemo v letu 1963/64, ko je bilo spremenjenih tudi največ „slovenskih“ občin. Reorganizacija je bila izvedena vedno tako, da se v glavnem, vsaj po prebivalstvu, niso spreminjali tudi sodni okraji. Obenem pa je treba opozoriti, da so bile spremembe občinskih meja v času in na področju, ki ga obravnavamo, največkrat pogojene z malenkostnim prilagajanjem „naravnim mejam“ občine, pri manjšem delu občinskih sprememb pa so prišli v poštev prej omenjeni vzroki za spremembe občinskih meja.

Spremembe občin so se v sodnih okrajih, iz zakona o obveznem dvojezičnem osnovnem šolstvu iz leta 1945, od zahoda proti vzhodu odvijale takole:

V sodnem okraju Šmohor so se spremenile občine Brdo, Sv. Štefan v Ziljski dolini in Blače. Sprememba je doletela tri od štirih občin dvojezičnega obveznega šolstva v sodnem okraju Šmohor. Leta 1963 je bil del kraja Potoče priključen občini Mičice. Priključenih je bilo 12 ha zemlje in 43 prebivalcev (Landesgesetzblatt für Kärnten 1963). Pri parlamentarnih volitvah leta 1962 je imela občina Brdo 848 volilnih upravičencev, občina Mičice pa 508. Po ljudskem štetju leta 1961 pa je imela prva občina 1374 in druga 811 prebivalcev. Istega leta je občina Sv. Štefan na Zilji oddala občini Blače 81 ha nenaseljene zemlje ter s tem premaknila občinsko mejo na sredo reke Zilje. (LGBL für Kärnten, 1963/250). Obenem je zaradi istega vzroka tudi občina Blače oddala občini Sv. Štefan na Zilji 2 ha nenaseljene zemlje (Ibid.). Poleg teh občin so se v sodnem okraju Šmohor reorganizirale še nekatere druge občine tako, da se je število občin v sodnem okraju zmanjšalo od 131 pri volitvah leta 1945 na 9 pri volitvah 1971 leta.

Poleg sodnega okraja Velikovec, kjer so bile občine le neznatno spremenjene, in sodnega okraja Dobrla vas, kjer se do leta 1972 ni spremenila nobena občina, je sodni okraj Beljak pri občinah, ki so

sodile v dvojezični manjšinski šolski zakon 1945, doživel najmanj pomembnejših sprememb. Še največja je bila sprememba občine Marija na Zilji. Leta 1958 je ta občina iz katastrske občine Marija na Zilji oddala občini Beljak 1 hišo, 1 zazidljivo zemljišče in 10 kmetijskih zemljišč. Občina Beljak pa je iz katastrske občine Perava oddala občini Marija na Zilji 1 hišo, 1 zazidljivo zemljišče in 61 kmetijskih zemljišč. S tem je nastala nova občinska meja, ki je potekala po reguliranem teku reke Zilje, obenem pa je ta meja pomenila tudi novo razmejitev med političnima okrajema Beljak dežela in Beljak mesto. Občina Beljak je z opisano spremembo pridobila 3 prebivalce, občina Marija na Zilji pa približno 28 ha površine (LGBL 1958/8, 9). Občina Beljak je imela pri deželnozborskih volitvah leta 1956 20.624 volilnih upravičencev, občina Marija na Zilji pa 1204. Štetje prebivalstva leta 1951 nam pokaže podobno sliko; občina Beljak je imela takrat z delom političnega okraja Beljak dežela 30.066 prebivalcev in 4031 ha površine, občina Marija na Zilji pa 1958 prebivalcev in 2188 ha površine. Druga občinska sprememba je bila sprememba imena občini Smerče (Emmersdorf). Leta 1959 se je ta občina preimenovala v Čajno v Ziljski dolini (Nötsch im Gailtal) (LGBL 1959/23). Pri drugih občinah beljaškega sodnega okraja ni bilo sprememb.

Med sodnimi okraji, ki so doživeli velike občinske spremembe, je tudi sodni okraj Rožek. Obe spremembi sta nastali v letu 1963. Prvo so tega leta razdelili občino Lipa pri Vrbi. K občini Rožek so priključili katastrsko občino Tmara vas s 454 ha površine in 413 prebivalci. Pri parlamentarnih volitvah 1962 je imela občina Rožek 428 volilnih upravičencev, pri ljudskem štetju 1961 pa 707 prebivalcev in 909 ha površine. K občini Vrba ob Vrbskem jezeru pa so pridružili katastrski občini Dolje in Lipa, skupaj 849 ha površine in 1116 prebivalcev. Ta občina je imela pri istih volitvah 1409 volilnih upravičencev, pri istem štetju pa 2039 prebivalcev in 703 ha površine (LGBL 1963/218). Občina Loga vas je doživela manjšo spremembo. Izgubila je del kraja Semislovče, ki je bil priključen občini Rožek. S tem se je občina Rožek pove-

čala za 21 ha in 27 prebivalcev (LGBI 1963/245). Občina Loga vas je imela pri parlamentarnih volitvah 1962 1423 volilnih upravičencev, pri štetju 1961 pa 2148 prebivalcev in 1565 ha površine. Ker so vse občine tega sodnega okraja sodile v manjšinski šolski zakon 1945, se je njihovo število od volitev leta 1945 do volitev leta 1971 zmanjšalo le za razdeljeno občino Lipa pri Vrbi.

Sodni okraj Celovec je doživel največ sprememb. Že leta 1957 sta se združili občina Bilčovs z 2026 ha površine in 812 prebivalci ter občina Zgornja Vesca z 899 ha površine in 494 prebivalci (LGBI 1957/50). Prva je imela pri predsedniških volitvah leta 1957 497 volilnih upravičencev, druga pa pri istih volitvah 288 volilnih upravičencev. Istega leta se spremeni občinska meja tudi pri občinah Radiše in Žihpolje. Prva občina je oddala dele katastrske občine Hinterradsberg s kraji Zabrdno in Strančiče občini Žihpolje. Izgubila je 364 ha površine in 77 prebivalcev. Radiše so imele pri volitvah 1975 316 volilnih upravičencev, Žihpolje pa 621, pri štetju 1951 je imela prva občina 528 prebivalcev in 1938 ha površine, druga pa 985 prebivalcev in 2450 ha površine. (LGBI 1957/39).

Naslednjega leta 1958 so se spremenile občinske meje tudi v občini Kotmara vas, to pot v korist občine Borovlje, ki pa sodi že v sodni okraj istega imena. Popravek meje je bil tako majhen, da ne pomeni važnejše spremembe v razmerju

sil med obema sodnima okrajema. Občina Kotmara vas je dala občini Borovlje 2 zazidljivi zemljišči s skupaj 5 prebivalci in 55 kmetijskih zemljišč v izmeri 56 ha. Nova meja med občinama je postal regulirani tok reke Drave. Občina Kotmara vas je imela pri predsedniških volitvah leta 1957 1073 volilnih upravičencev, občina Borovlje pa 3633 (LGBI 1958/45). V prvem povojnem ljudskem štetju na Koroškem leta 1951 so našli v občini Kotmara vas 1624 prebivalcev in izmerili 2550 ha površine, v občini Borovlje pa 5208 prebivalcev in 5298 ha površine.

Leta 1962 se je spremenilo tudi ozemlje občine Žrelec. Zaradi regulacije reke Gline je morala ta občina odstopiti občini Celovec 5 ha nenaseljenega ozemlja (LGBI 1962 5 in 6). Ob veliki reorganizaciji koroških občin leta 1963 so se najprej spremenile meje občin Vetrinj in Hodiše. Občina Vetrinj je oddala občini Hodiše pristavo v izmeri 9,5 ha s 8 prebivalci. Zmanjšana občina je imela pri parlamentarnih volitvah leta 1962 2206 volilnih upravičencev (LGBI 1963/239), povečana občina pa pri istih volitvah 794. Po štetju 1961 je štela občina Vetrinj 3344 prebivalcev, ki so živeli na 1867 ha površine, občina Hodiše pa 1268 prebivalcev in 2825 ha.

Najbolj sta se v letu 1963 spremenili občini Kotmara vas in Bilčovs. Kotmara vas se je povečala za kraj Vesavo, ki je meril 301 ha in bil naseljen z 58 pre-

Solidarnostno
gibanje
je za
dvojezičnost

bivalci. Kraj je bil prej v občini Bilčovs. Kotmara vas je imela pri volitvah leta 1962 1180 volilnih upravičencev, Bilčovs pa 812. Pri ljudskem štetju 1961 pa je imela zvečana občina 1887 prebivalcev in 2493 ha površine ter zmanjšana občina 1353 prebivalcev in 2926 ha površine. (LGBI 1963/240). Ob občinskih spremembah 1963 se je občina Bilčovs še enkrat spremenila. Od občine Škofiče je dobila eno hišo iz kraja Otož, katere posest je obsegala 0,35 ha, naseljena pa je bila s šestimi prebivalci. Škofiče so imele pri volitvah 1962 1003 volilne upravičence, pri štetju 1961 pa so našteali 1711 prebivalcev na 2861 ha površine. (LGBI 1963/241).

Občine v sodnem okraju Celovec so bile v razdobju do leta 1971 še dvakrat spremenjene. Obakrat so spremembe doletele občini Škofiče in Hodiše. Leta 1969 je občina Hodiše izgubila na račun občine Škofiče 6 nenaseljenih zemljišč (LGBI 1969/53). Dve leti zatem pa je ista občina izgubila še 4 nenaseljena zemljišča v izmeri 0,3 ha, ki so jih priključili občini Škofiče (LGBI 1971/77). Tudi druge občine v sodnem okraju Celovec so bile v imenovanem obdobju spremenjene ali celo združene. Pri volitvah leta 1945 je imel ta sodni okraj skupaj 24 občin, pri volitvah leta 1971 pa se je število zmanjšalo na 23 občin, s tem, da ob spremembah leta 1955 v sodnem okraju Celovec najdemo še občino Wölfnitz.

Poleg že omenjene majhne korekture meje med občinama Kotmara vas in Borovlje, ki smo jih prikazali pri sodnem okraju Celovec, so se v sodnem okraju Borovlje občinske meje le še enkrat menjale. Leta 1963 je prišlo do popolne združitve občin Borovlje in Medborovnica v občino, ki od tedaj naprej nosi ime Borovlje. Združili sta se torej občini, ki sta imeli: Borovlje 5354 ha in 5672 prebivalcev ter Medborovnica s 1512 ha in 1016 prebivalcev (LGBI 1963/224).

Pri preostalih dveh sodnih okrajih, v katerih so v obravnavanem času še bile spremembe občinskih meja, je proces reorganizacije nekoliko bolj zamotan in sega tudi v čas nacizma v Avstriji in na Koroškem. To je bil čas, ko so oblasti želele izvesti dalekosežno reorganizacijo občin v deželi in so v ta namen, med drugim, začele ustanavljati tudi takoimeno-

vane „upravne skupnosti“ (Verwaltungsgemeinschaften — do leta 1942) in za nas bolj pomembna „županstva“ (Bürgermeistereien). Iz občin, ki so sodile v „manjšinski šolski zakon 1945“, so takrat ustanovili tri „županstva“: eno za občine Pliberk, Blato in Libuče, drugo za občini Železna Kapla in Bela ter „županstvo“ Suha za občini Libeliče in Žvabek.³ Te združitve pa naj bi bile kratkotrajne in naj bi jih nova Avstrija takoj po vojni odpravila.

Sodni okraj Železna Kapla je bil sestavljen iz največ dveh občin, Železne Kaple in Bele. Že leta 1939 so oblasti občini združile in ustanovile že omenjeno „županstvo“ Železna Kapla (Verordnungsblatt für den Amtsbereich des Landeshauptmannes für Kärnten 1939/14; po Glanzer-Unkart, Die Neuordnung der Gemeindestruktur in Kärnten im Jahre 1972, Klagenfurt 1973, Amt der Kärntner Landesregierung, str. 27/28). Takoj po vojni leta 1945 je ta združitev očitno še držala. Pri državnoborskih volitvah istega leta najdemo namreč v uradnih statističnih volilnih rezultatih v sodnem okraju Železna Kapla le eno občino istega imena, iz rezultatov samih pa je razvidno, da gre za združeno občino.⁴ Že od prvih naslednjih volitev leta 1949 pa do vključno volitev leta 1963 nastopata občini v uradnih objavah volilnih rezultatov spet samostojno, čeprav v uradnih publikacijah deželne vlade o reorganizaciji občin na Koroškem ne zasledimo akta, ki bi za nacizma združeni občini zopet razdružil.^{4a} Šele z zakonom leta 1963 so občini zopet združili pod skupnim imenom Železna Kapla. Občina Bela je imela takrat 19.946 ha površine in 2455 prebivalcev, Železna Kapla pa 222 ha površine in 1444 prebivalcev (LGBI 1963/231).

Na podoben problem naletimo tudi pri spremembah občin sodnega okraja Pliberk. Tudi tu ustanovijo leta 1939 „županstvo“ Pliberk, v katero združijo občini Pliberk in Blato (VBlf.d.A.d.L.f.K. 1939/24; po Glanzer-Unkart... str. 28). Štiri leta nato so k „županstvu“ Pliberk priključili še občino Libuče (Verordnungs- und Amtsblatt für den Reichsgau Kärnten 1943/5; po Glanzer-Unkart... str. 28). Rezultati volitev 1945 nam kažejo, da občini Blato in Libuče nista samostoj-

no upoštevanj, primerjava rezultatov teh volitev z rezultati naslednjih volitev leta 1949 pa nam dokazujejo, da so bile vse tri občine še vedno upoštewane kot celota.⁵ Uradne publikacije deželne vlade tudi za te tri občine ne dajejo odgovora, kdaj so jih spet razdružili, čeprav nastopajo kot samostojne občine od volitev 1949 do vključno volitev 1963. Tega leta jih združijo v skupno občino Pliberk. Ob ponovni združitvi je imela občina Libuče 1340 prebivalcev in 2539 ha površine, občina Blato 1501 prebivalcev in 4159 ha površine, občina Pliberk pa 1144 prebivalcev in 271 ha površine (LGBL 1963/230).

„Županstvo“ so leta 1939 ustanovili tudi za občini Libeliče in Žvabek, pod imenom Suha (VBl.f.d.A.d.L.f.K. 1939/21; po Glanzer-Unkart... str. 28). S 1. julijem 1942 sta bili obe občini izbrisani iz sodnega okraja Pliberk in političnega okraja Velikovec ter priključeni sodnemu okraju Št. Pavel v političnem okraju Wolfsberg (V.-u.ABl.f.d.R.K. 1942/93; po Glanzer-Unkart... str. 28). Uradno sta obe občini ostali v okviru sodnega okraja Št. Pavel do leta 1946, ko ju je druga avstrijska republika priključila nazaj k sodnemu okraju Pliberk (LGBL 1946/22). Očitno pa je bila dejanska sprememba izvršena že prej, saj najde-

mo obe občini v sodnem okraju Pliberk že v objavi uradnih volilnih rezultatov za parlamentarne volitve leta 1945.⁶ Samostojni sta občini ostali do leta 1957. Takrat sta se združili v novo občino Suha (LGBL 1957/53). Ob združitvi je imela občina Libeliče 1025 prebivalcev in 2434 ha površine, občina Žvabek pa 467 prebivalcev in 1199 ha površine. Sodni okraj Pliberk je imel pri volitvah leta 1945 štiri občine, pri volitvah 1971 pa le tri, v vmesnem času se je število občin dvigalo oziroma padalo skladno z omenjenimi reorganizacijami.

Ostal nam je le še sodni okraj Velikovec, katerega občine so le neznatno spreminjali. Edina sprememba je doletela občini Tinje in Važenberk. Leta 1954 je občina Tinje oddala občini Važenberk nekaj kmetijskih zemljišč v izmeri 0,36 ha, ki so bila do tedaj v sestavu katastrske občine Homberk. Istočasno pa ji je občina Važenberk iz sestava katastrske občine Krakolach vrnila nekaj kmetijskih zemljišč v izmeri 3,53 ha (LGBL 1954/2). Občina Tinje je po ljudskem štetju 1951 merila 1314 ha, občina Važenberk pa 5994 ha. Število občin je pri vseh volitvah v obravnavanem času ostalo nespremenjeno.

Dušan Nečak

OPOMBE

- 1 Glanzer-Unkart: Die Neuordnung der Gemeindestruktur in Kärnten im Jahre 1972. Amt der Kärntner Landesregierung, Klagenfurt 1973, str. 28
- 2 Ibid; Alfred Humitsch: Die territoriale Entwicklung der Ortsgemeinden in Kärnten. Amt der Kärntner Landesregierung, Klagenfurt 1962, str. 50 in 56
- 3 Glanzer-Unkart... str. 27

- 4 Die Nationalratswahlen vom 25. November 1945, Bearbeitet vom Österreichischen Statistischen Zentralamt, Wien 1946, str. 77
- 4a Glanzer-Unkart... str. 27–34; Alfred Humitsch str. 50–66
- 5 Die Nationalratswahlen vom 25. November 1945... str. 77; Die Nationalratswahlen vom 9. Oktober 1949, Bearbeitet vom Österreichischen Statistischen Zentralamt, Wien 1950, str. 80
- 6 Die Nationalratswahlen vom 25. November 1945... str. 77

Slovenska šola v Italiji

Slovenci v Italiji živijo v avtonomni deželi Furlanija-Juljska krajina, v treh od njenih štirih pokrajin (provinc) Trst, Gorica in Videm in v 34 občinah, od katerih so nekatere popolnoma slovenske, druge s slovensko večino in italijansko, furlansko in nemško manjšino, tretje pa z italijansko ali furlansko večino. Slovenske šole pa obstajajo le v dveh pokrajinah (v tržaški in goriški) in 11 od 34 občin.

Praznina v obstoju slovenskih šol na ozemlju, kjer živijo Slovenci Furlanije-Juljske krajine, izhaja iz določenih zgodovinskih in političnih pogojev. Štiri različna s Slovenci poseljena območja v Furlaniji-Juljski krajini (Kanalska dolina, Beneška Slovenija z Rezijo, goriška in tržaška pokrajina) so imela specifično zgodovinsko in politično usodo.

Beneška Slovenija z Rezijo se je že leta 1866 znašla v okviru italijanske države, ki je takoj pristopila k ukinitvi slovenskih župnijskih šol, nastalih med 1851 in 1866, ko je območje pripadalo habsburškemu beneško-lombardskemu kraljestvu. Italijanska država je iz „nacionalnih“ razlogov, t. j. predvsem iz strateško-ekonomskih, političnih in nacionalističnih interesov, ustanovila v Beneški Sloveniji in Reziji gosto mrežo italijanskih šol, da bi odpravila slovenski „tujek“ v italijanskem nacionalnem telesu. Zaradi tega je bilo izključeno vsako šolanje v slovenskem jeziku razen učenja krščanskega nauka po župnijah, v kolikor niso tako posvetne kot cerkvene oblasti tudi to učenje preganjale.

Po prvi svetovni vojni je Kanalska dolina, ki je bila do tedaj sestavni del koroške dežele, pripadla Italiji na podlagi Saint Germainse mirovne pogodbe (1919). V sedanjih treh občinah Kanalske doline — Trbiž, Naborjet-Ovčja vas in Tablja — so bile šole utraktivistične, kar je dejansko pomenilo, da je slovenščina služila kot pomožen jezik za nadaljevanje učenja v nemščini. Takoj po prvi svetovni vojni so bile takšne šole ukinjene. Od tedaj dalje niso več poučevali slovenščine.

Z rapalsko pogodbo (1920) sta Slovensko Primorje in Istra pripadli Italiji. Prva leta so slovenske šole, ki so obstajale na Tržaškem in na Goriškem kljub velikemu odporu italijanskih nacionalističnih krogov, saj so na vse načine že pred prvo svetovno vojno skušali onemogočiti, da bi nastale slovenske šole v tržaškem in goriškem mestnem središču, še dalje delovale navzlic utesnitvam, ki so jih uporabljale italijanske zasedbene in politične oblasti. Z nastopom fašističnega terorja, nato pa fašizma so bile slovenske šole ukinjene.

Ob začetku druge svetovne vojne ni bilo torej niti ene slovenske šole na območjih, kjer so živeli Slovenci, medtem ko so italijanske oblasti do potankosti izpolnile gosto mrežo italijanskih šol po najmanjših naseljih.

Kljub vsemu se je šolanje v slovenskem jeziku nadaljevalo v nekaterih zasebnih krogih, kar je lahko privedlo do aretacij, sodnih preganjanj in internacij. Zaseben in konspirativen način šolanja je vsekakor zajemal pičlo število učencev, medtem ko je velika večina slovenskih otrok morala posecati italijanske šole, kar je povzročilo še danes težko ugotovljivo škodo. Zlasti v Beneški Sloveniji, Reziji in Kanalski dolini ter v bližini obeh velikih mestnih središč in v samih mestnih središčih (Trstu in Gorici), kjer živijo Slovenci, je pomanjkanje šolanja v sloven-

skem jeziku povzročilo pospešeno raznarodovanje, ki se je bliskovito širilo, saj je znano, da je šola steber vsakega naroda.

Ob množičnem oboroženem uporu Slovencev proti nacizmu in fašizmu, zlasti pa po septembru 1943 ob razpadu fašistične Italije so si slovenske antifašistične sile pod vodstvom osvobodilne fronte zadale nalogo, da že v teku vojne nudijo primorskim Slovincem možnost izobraževanja in šolanja v slovenskem jeziku. Na ta način so nastale slovenske partizanske šole, ki se niso razširile le v frontnem zaledju, pač pa tudi v od sovražnika kontroliranih naseljih in središčih. Tako so nastale slovenske šole tudi na Tržaškem in v samem Trstu, na Goriškem in v sami Gorici in celo v Beneški Sloveniji.

Ob zaključku vojnih operacij je torej na Tržaškem in Goriškem obstajala široka mreža slovenskih šol. Popolnoma različna pa je bila usoda Beneške Slovenije, Rezije in Kanalske doline. Beneška Slovenija in Rezija sta skoraj takoj po osvoboditvi ponovno prešli pod italijansko upravo, ki je brezobzirno odpravila vsak poskus ali vsak predlog za nastanek slovenskega šolstva. Kanalska dolina, ki je skupno s tržaško in z delom goriške pokrajine ostala pod anglo-ameriško vojaško upravo, je prav tako ostala brez slovenskih šol, medtem ko so zasedbene oblasti obnovile italijansko šolstvo.

Na Tržaškem in Goriškem so zasedbene oblasti ohranile dejansko stanje, čeprav so se morali Slovenci odločno zavzemati za vsako šolo posebej, zlasti pa za srednje šole, ki so nastale „ex novo“. S podpisom mirovne pogodbe z Italijo (10. 2. 1947) so Kanalska dolina, Beneška Slovenija, Rezija in sedanja Goriška ponovno pripadle Italiji. Vračajoča se Italija, ki si je prav v tistem času dajala novo, formalno smelo demokratično ustavno ureditev, je kljub raznim poskusom utenjavanja pustila na Goriškem že obstoječe slovenske šole, medtem ko ni hotela odpreti slovenskih šol v Beneški Sloveniji, Reziji in Kanalski dolini. Na Tržaškem, kjer so ostale anglo-ameriške zasedbene oblasti, je slovenska šola še nadalje obstajala, čeprav je doživljala večje pretrse zaradi čedalje bolj očitnih namenov anglo-ameriških upraviteljev, da privilegirajo italijansko na škodo slovenskega prebivalstva.

Po podpisu Londonskega sporazuma (5. 10. 1954) se je Italija vrnila v Trst. Posebna priloga Londonskega sporazuma je med drugim precizno določala število in sedež slovenskih šol in Italija se je obvezala, da bo formalizirala obstoječe stanje. Vendar je poteklo sedem let, preden je izšel prvi zakon o slovenski

Mešani
pevski zbor
SPD Radiše

šoli v tržaški in goriški pokrajini (19. 7. 1961). Iz tega zakona pa so bile že v naslovu izključene možnosti slovenskega šolanja v videmski pokrajini, kjer so živeli beneški, rezijanski in kanalski Slovenci. Na ta način je bila diskriminacija tudi zakonsko formalizirana, kar je prinašalo nepopravljivo škodo izvzetim Slovincem. Drugi zakon o slovenski šoli v goriški in tržaški pokrajini je izšel 22. 12. 1973 in je popravil nekatere očitne pomanjkljivosti prvega ter predvidel posvetovalno komisijo za slovensko šolo na deželni ravni.

Sedanje stanje slovenske šole v Furlaniji-Julijski krajini je naslednje: na Goriškem in Tržaškem je vrsta slovenskih šol, medtem ko ni šol za Slovence v videmski pokrajini, kjer se določeno število otrok in odraslih uči slovenskega jezika na zasebnih tečajih, ki jih prirejajo slovenska kulturna društva in organizacije.

Vse obstoječe slovenske šole so državne razen nekaterih otroških vrtcev, ki so občinski.

Številčno stanje slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem je naslednje:

	skupno	tržaška pokrajina	goriška pokrajina
Otroški vrtci:	40	30	10
Osnovne šole (od 6. do 11. leta starosti):	52	38	14
Nižje srednje šole (še vedno obvezno šolanje; od 11. do 14. leta starosti):	8	7	1
Višje srednje šole (od 14. do 19. leta starosti):	6	4	2
Strokovne in posebne višje šole:	4	2	2

Višje srednje šole so naslednje: Trgovski strokovni zavod v Trstu, Klasični licej v Trstu in Gorici, Znanstveni licej v Trstu, Učiteljske v Trstu in Gorici.

Strokovne in posebne srednje šole so: Strokovna šola za trgovino v Gorici, Strokovna šola za industrijo in obrtništvo kot odsek enake italijanske šole v Trstu, tečaj za otroške vrtnarice v Trstu in Gorici.

Na podlagi navedenega seznama postaja jasno, da se je v povojnem obdobju pojavila za slovenske šolarje in dijake velika praznina: slika šolskih usmeritev na višjih srednjih šolah nam dokazuje, da je premalo tehničnih in strokovnih višjih srednjih šol, ki bi omogočile zaposlitev slovenskih mladeničev po opravljeni maturi. Na Tržaškem obstaja le trgovski strokovni zavod, medtem ko sta strokovni šoli v Trstu in Gorici le nepopolni šoli, ki ne izobražujeta tehnikov, pač pa le kvalificirano osebje. Že vsa leta po vojni se Slovenci v Italiji zavzemajo za ustanovitev strokovno tehnično industrijskega zavoda, ki naj bi omogočil šolanje srednje tehničnih kadrov, ki jih zahteva sedanja stopnja družbenega in gospodarskega razvoja.

Pomanjkanje strokovno industrijske oz. tehnične višje srednje šole z vsemi možnimi smerni predstavlja težko praznino, ki jo slovenska narodnostna skupnost v Italiji čuti zaradi odhoda dela mladih maturantov na italijanske tehnične višje srednje šole, kar pospešuje asimilacijo in raznarodovanje.

Popolna praznina obstaja na področju šolanja slovenskih vajencev in delovnih ljudi, strokovne usposobitve, kvalifikacije in preusmeritve. Organizacije, ki se bavijo s tem šolanjem, in deželna vlada, ki je v zadnjem času postala pristojna za strokovno usposabljanje, niso organizirale slovenskih tečajev. To pa pomeni, da mladeniči in mladinke, ki se po obveznem šolstvu usmerijo v proizvodnjo, nimajo na razpolago slovenskih tečajev in morajo posecati italijanske tečaje, kar

prav tako pospešuje asimilacijo in raznarodovanje. Slovenske organizacije se vso povojno dobo zavzemajo za spremembo tega stanja.

Vpis v slovenske šole od osvoboditve do danes je doživeljal različne faze. Prvo povojno obdobje (1945—1947) je bilo najugodnejše. Tedaj je slovenska šola na Tržaškem in na Goriškem doživela svoj pravi prepород, ker se še niso postavljali na njeni poti politični, gospodarski, družbeni in mednarodni zaviralni mehanizmi. Takoj po podpisu mirovne pogodbe, t. j. v šolskem letu 1947/48, pa je število v slovenske šole vpisanih otrok začelo padati, ker je začel delovati vsestranski pritisk sprčo odločitve, da slovenski kraji na zahodnem robu Primorske ne bodo priključeni k Jugoslaviji. K temu se je leto pozneje (šolsko leto 1948/49) pridružil politični spor med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo, kar se je z vso silo občutilo tudi med zamejskimi Slovenci na zahodnem robu slovenskega etničnega ozemlja. K temu je še dodati ponovni prihod Italije na Tržaško (oktobra 1954). Število vpisov je zelo strmo padalo do šolskih let 1963/64/65, ko je doseglo dno. K političnim dejavnikom, ki so povzročali slabitev slovenske šole, je še treba dodati gospodarske in družbene pritiske, psihološki teror nad diplomiranci slovenskih šol, spremembo demografskih razmer, izseljevanje v tujino (samo s Tržaškega se je v letih med 1954 in 1957 izselilo po nekaterih računih 14.000, po drugih računih pa 22.000 ljudi, med katerimi je bilo veliko Slovencev).

Postopna sprememba razmer v Italiji, večja občutljivost za slovenske probleme pri italijanski večini, razširitev demokratičnih pozicij, čedalje večja specifična teža naprednih in demokratičnih strank, vse to je povzročilo tudi določen preobrat pri pritiskih na slovensko narodnostno skupnost, ki je kot živo telo reagirala z večanjem vpisov otrok v slovenske šole. Tako se je začel proces stalnega, čeprav skoro neznatnega naraščanja vpisov. Danes se vpiše v prvi razred osnovne šole na Tržaškem in Goriškem povprečno 380 otrok (približno 270 na Tržaškem in 110 na Goriškem).

Vso povojno dobo se je na Tržaškem vpisalo v prvi razred osnovne šole približno 15.000 otrok (10.500 na Tržaškem in 4.700 na Goriškem). Od teh je maturiralo 2574 (do šolskega leta 1976/77): 2030 na Tržaškem in 544 na Goriškem.

To pomeni, da je od vseh otrok, ki so se od 1945 do 1977 vpisali v prvi razred osnovne šole, maturiralo nekaj izpod 17 %. Da bi bila slika jasnejša, so mature potekale na naslednji način:

Klasični licej, Trst	293
Klasični licej, Gorica	223
Učiteljišče, Trst	420
Učiteljišče, Gorica	314
Znanstveni licej, Trst	582
Trgovski zavod, Trst	735
Trgovska šola, Gorica	7

Vpis na visoke šole v Trstu, Vidmu, Ljubljani in drugje pa je dokazal, da nadaljuje študij približno 50 % dijakov, ki so opravili maturo. Za Tržaško so na razpolago podatki za vpis na univerzo do leta 1975: od do tedaj 1797 opravljenih matur je bilo 870 vpisov na univerzo in na razne visoke šole. Na Goriškem pa so na razpolago podatki do akademskega leta 1976/77: od 544 opravljenih matur je 221 vpisov na univerzo in visoko šolo.

V akademskem letu 1976/77 je s Tržaškega in Goriškega študiralo na univerzi in na visokih šolah 308 študentov, kar predstavlja prav lepo število, čeprav je osip med maturo in visoko šolo precejšen. Po številu vpisanih na razne fakultete je razvidno, da se Slovenci predvsem usmerjajo k filozofiji, medicini in ekonomiji.

Daleč za temi fakultetami, vendar še vedno zadostno zastopane so fakultete za jezike, strojništvo in naravoslovne vede, slabo pa so zastopani pravo, politične vede, pedagogija in farmacija. Iz tega se da razbrati, da se slovenski dijaki pogostoma usmerjajo k humanističnim predmetom in medicini, medtem ko niso dovolj zastopani tehnični poklici. Vsekakor je to med drugim izraz pomanjkanja ustreznih višjih srednjih šol tehnične smeri. V bistvu je slika slovenskega izobraženstva še vedno v veliki meri „preindustrijska“, česar ni kriva narodnostna skupnost, ki so jo razmere v sedanji dobi zaradi pomanjkanja ustreznega šolstva silile v neustrezno zaposlitveno usmeritev.

Problemi slovenske šole v Italiji so predvsem strukturnega značaja. Vsaka manjšinska šola je v prvi vrsti odvisna od okvira, v katerem živi. Politične razmere, predvsem pa odnos med silami, ki podpirajo narodno manjšino v njenem boju za ureditev vseh razmer in za uresničenje dejanske zaščite na vseh ravneh ter silami, ki temu nasprotujejo, pogojujejo razvoj manjšinskega šolstva. Nobeno manjšinsko šolstvo, ki je odvisno od dobre ali slabe volje večine, ne more popolnoma uspevati, ker prihaja do objektivnih in subjektivnih težav, ki direktno ali indirektno odvrčajo najmanj zavestne sile manjšine od manjšinskega šolstva. Zato se Slovenci v Italiji zavzemajo za šolsko avtonomijo, ki naj bo le okvirno pogojena od splošne šolske ureditve v italijanski državi, medtem ko naj dovoli, da se slovenska šola sama upravlja, sama skrbi za število, vrsto in stopnje šol, za pedagoški kader, za tekste, eksperimentiranja, metodologijo, vsebino in programe. Do sedaj je bila slovenska šola izraz italijanske centralizirane oblasti, ki je vedno pogojevala vsakršen korak slovenske šole, kar je privedlo do spoznanja, da je slovenska šola le prevod italijanske. Z novo, delno ureditvijo šole v Italiji, ko so odgovorne politične in sindikalne sile spoznale potrebo, da mora postati šola izraz družbene stvarnosti, so prišle na dan nekatere možnosti, ki bi omogočile novo strukturo manjšinske šole. Z izvolitvijo demokratičnih organov na šolah se je marsikaj vsaj na papirju spremenilo, se pa ni spremenila njena centralistična struktura.

Zato so se Slovenci začeli zavzemati, da bi v okviru demokratizacije šole, ki jo predvidevajo nekateri zakonski ukrepi, dobili svojo strukturo, t. j. slovenski šolski okraj, ki bi združeval slovenske šole od vrtcev do univerze. Do sedaj so te zahteve naletele na gluha ušesa, kar je povzročilo veliko nezadovoljstvo med Slovenci in med italijanskimi demokratičnimi silami, ki podpirajo slovensko zahtevo. V sedanjem trenutku se ne ve, kaj bo s slovenskim šolskim okrajem, vendar bo morda obisk slovenske delegacije pri predsedniku ministrskega sveta italijanske republike G. Andreottiju avgusta 1977 odprl zeleno luč tudi za posebno šolsko ureditev, ki naj upošteva dve načelni zahtevi: avtonomijo slovenskega šolstva in razširitev slovenskega šolstva tudi na beneške, rezijanske in kanalske Slovence.

KAREL ŠIŠKOVIČ

VIRI

- S. PAHOR, Promemoria sui problemi scolastici degli Sloveni, Trst 1977 (ciklostil)
K. ŠIŠKOVIČ, Pravna ureditev slovenske šole, v zborniku „Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji“, Trst 1976, str. 65—75
K. ŠIŠKOVIČ, Zaključki na posvetu o slovenskem šolstvu v Italiji, v zborniku „Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji“, Trst 1976, str. 245—251
P. STRANJ, Razvoj in številčno stanje slovenskih šol, v zborniku „Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji“, Trst 1976, str. 76—85
SLOVENSKI RAZISKOVALNI INŠTITUT, Novejši podatki o vpisu Slovencev na tržaško univerzo, Trst 1977 (ciklostil)
SLOVENSKI RAZISKOVALNI INŠTITUT, Nekaj podatkov o problematiki izobraževanja in zaposlovanja na Tržaškem, Trst 1975, (rokopis)
SLOVENSKI RAZISKOVALNI INŠTITUT, Nekaj podatkov o problematiki izobraževanja in zaposlovanja na Goriškem — Analiza maturantov slovenskih višjih srednjih šol v Gorici od 1945 do 1976, Gorica 1977, (rokopis)

Taborišče Buchenwald

v spominih koroškega Slovenca

Nacisti so uredili koncentracijska taborišča, da bi zlomili odpor nemškega ljudstva proti fašistični diktaturi. Prvi jetniki so bili nemški antifašisti, pozneje pa so nacisti odvlekli v taborišča rodoljube iz vseh napadenih dežel.

Eno izmed teh taborišč je bil zloglasni Buchenwald. Graditi so ga začeli leta 1937 v neposredni bližini Weimara, na kraju, kjer so ustvarjali veliki duhovi nemške kulture, med njimi tudi Goethe. Prvotno se je taborišče imenovalo Ettersberg, pozneje so ga preimenovali v Buchenwald, ki je šel v zgodovino kot kraj strašnega trpinčenja, ponižanja in smrti neštetihih pripadnikov 32 narodov Evrope. Obračun je strašen: v času od 16. 7. 1937 do 31. 3. 1945 je prišlo v Buchenwald 238.980 jetnikov, v taborišču je zgubilo življenje 56.545 jetnikov, okoli 161.000 oseb je bilo poslanih na delo v vojno industrijo ali v druga taborišča (samo v letu 1944 je SS „zaslužila“ z oddajanjem delovne sile 60.624.229,70 mark); ko je bilo taborišče 11. 4. 1945 osvobojeno, je število jetnikov znašalo še okroglo 21.000 oseb.

Danes je bivše taborišče Buchenwald mednarodni spomenik, kjer monumentalne skulpture ponazarjajo grozodejstva, ki so jih zagrešili nacisti v imenu nemškega herrenvolka nad pripadniki številnih narodov; simbolizirajo pa tudi nepremagljivo borbenost svobodoljubnega človeštva. Ob Cesti krvi pripovedujejo reliefi o življenju in trpljenju, o boju in zmagi človeškega nad nečloveškim v Buchenwaldu. Cesta narodov, ki jo obdajajo spominska obeležja vseh držav, katerih pripadniki so bili med jetniki, povezuje velika množična grobišča. Po široki Cesti svobode pa vodi pot na prostrani trg, kjer se dviga proti nebu stolp z buchenwaldskim zvonom, ki s svojim zamolklim glasom spominja na prisego iz Buchenwalda: Uničenje nacizma z njegovimi koreninami je naše geslo — izgraditev novega sveta miru in svobode je naš cilj!

OOO

Aretiran sem bil leta 1939, bilo je v petek ob treh zjutraj. Bil sem med prvimi koroškimi Slovenci in sploh Slovenci, ki je bil deležen nacističnega nasilja. Orožnik, ki me je peljal v Celovec, me je „ponujal“

po vseh mogočih uradih, ker očitno ni vedel, kam naj me pelje. Končno je le zvedel, da me mora oddati na gestapi, kjer so me brez vsakega zaslišanja odvedli v celico.

Za menoj so se zaprla težka vrata zapora in čudni občutki so me obšli, ko sem prvič v življenju videl in doživel kaj takega. Za trenutek sem postal. Potem sem videl, da sedi za mizo človek. Šel sem bliže in spoznal Rada Wuteja, urednika takratnega „Koroškega Slovenca“ v Celovcu. Vprašal sem ga, če morda on ve, zakaj sva zaprta. Odgovoril mi je, da tudi njemu ni znano; obenem pa mi je zaupal, da ima še ključke od pisarne pri sebi (kako je potem ključke oddal, se ne spominjam več). Ko sem se povzpел na okno celice in pogledal na dvorišče, sem videl, kako so orožniki vodili jetnike enega za drugim. Med njimi sem zagledal še drugega znanca — učitelja Franca Aichholzerja iz Dobja pri Baškem jezeru.

Mislil sem, da nas bo kdo rešil, ker sem med vožnjo v Celovec povedal sedanjemu sodniku v Borovljah Hanzu Gregoriju, da sem aretiran. Še sem gledal skozi okno in videl prihajati po dvorišču Jožeta Nograška, poleg njega pa jugoslovanskega konzula Novaka. To mi je dalo upanje na rešitev. Toda zmotili smo se. V zaporu smo ostali še en dan in eno noč.

Naslednji dan so nas poklicali, da se moramo pripraviti na odhod. Prepričani smo bili, da bomo šli domov, zlasti ker so nam vrnil denar. Stali smo pred pisarno gestape in se veselili, da bomo kmalu izpuščeni. Nenadoma pa smo zagledali verige, s katerimi so nas vklenili kot zločince po dva in dva skupaj ter nas odpeljali na železniško postajo. To je bilo zjutraj ob uri, ko je največ ljudi iz raznih krajev prihajalo na delo v Celovec. Skozi gnečo so nas privedli v oddelek vlaka, kjer smo od strahu obsedeli brez besed. Vlak je odpeljal, mi pa nismo vedeli, kam se peljemo. Nekdo od potnikov je vprašal gestapovca, ki nas je stražil, kdo in kaj da smo, nakar mu je odgovoril, da smo „maroderji“.

Šele tedaj, ko je lesni trgovec Pristovšek prosil gestapovca, da bi smel oddati važne listine za les, ki je bil naložen na postaji, sem ugotovil, da smo v Beljaku. Potem smo se peljali proti Spitalu in dalje

na sever. V Salzburgu so nas pred postajo čakali zeleni policijski avtomobili, ki so nas prepeljali na dvorišče kaznilnice. Poslali so nas v celico 8. Čez dan so se enkrat odprla vrata celice in privedli so še dva jetnika. Eden je bil še v umazani delovni obleki. Pogovarjala sta se, vendar ju nisem razumel. Potem, ko sem se pridružil njunemu pogovoru, pa sem zvedel, kaj se dogaja in kaj je Dachau — povedala sta mi, da sta bila tam že eno leto.

Deset dni smo bili zaprti v salzburških zaporih. Deseti dan so nas odpeljali v celico, v kateri je bilo prostora za več kot dvajset ljudi. V tej celici je bil tedaj en sam pripornik, ki je povedal, da je celica samo prehodna, to se pravi, da vodi od tu pot ali domov ali pa v taborišče. Na stenah so bila napisana imena pripornikov z Dunaja, iz Bregenza in drugih krajev; poslani so bili v taborišče Dachau.

Odprla so se vrata in v celico so pripeljali nadaljnjih petnajst zapornikov. Bili so iz Gradca in so nam povedali, da nas bodo poslali v taborišče Buchenwald. Po neprespani noči brez odej smo se naslednjega dne že znašli v Münchenu, kjer se nam je pridružil še štirideset „Parteiinvalidov“; skupaj so nas potem odpeljali proti kulturno znamenitemu mestu Weimar.

Bila je nedelja. Na postaji so nas mimo več sto zbranih radovednežev gnali v vojaške kamione. Ker so bili sedeži razporejeni počez, smo stopali kar po njih. Kakor zahteva olika pri civiliziranih ljudeh, sem počakal, da bi vstopil tovariš, ki je hodil pred menoj. Naenkrat pa me je esesovec silovito brcnil s škornjem, da sem padel na noge tovarišem, ko so že sedeli. Na ukaz tega esesovca sem potem tako moral ležati vseh osem kilometrov do taborišča.

Ob prihodu v taborišče so nas nagnali s kamionov v vrsto, za nami pa so se zaprla težka železna vrata. Postavili so nas ob dolg zid in sledilo je strogo povelje, da moramo stati tako, da se z nosom dotikamo zidu. Po dolgem času smo morali dvigniti roke kvišku. Če je pri tem kdo odmaknil nos od zidu, je esesovec takoj opazil in začel reveža suvati v tilnik, dokler ni pritekla kri. Roke je bilo treba držati kvišku prosto, ne naslonjene na zid, in to tako dolgo, da so začele omahovati. Začutil sem udarce po rokah in šele pozneje sem opazil kri za rokavi. To skupno mučenje je trajalo dve uri, ob koncu pa je pet tovarišev obležalo mrtvih.

Potem so nas peljali k frizerju, ki nas je ostrigel do gola. Od frizerja so nas gnali v „efekten kamro“, kjer smo se morali sleči, dobili pa smo cikle, v katerih smo tekli tristo metrov do kopalnice. Med potjo

je na vsakih dvajset metrov stal esesovec s palico. Čim je opazil, da kdo ni dovolj hitro tekkel, so že padali udarci po golem telesu. V kopalnici so bile prhe z zelo vročo vodo, da je pretepena koža strahovito pekla. Po kopanju smo se vrnili v „efekten kamro“, kjer so nam dali cebraste uniforme, ne oziraje se na to, ali po velikosti komu ustreza ali ne.

Nazadnje so nas nagnali v barake. Prišel sem v barako 32. Ker sem bil med mlajšimi zaporniki, so me dali na tretji pograd, ki je bil najvišji, kar je pomenilo veliko plezanja gor in dol. Ko smo polegli, je prišel vodja bloka, prav tako zapornik. Svetoval nam je, kako se moramo obnašati in česar ne smemo — smel pa tako nisi nič.

Zjutraj so nas zbudili s piščalkami. Za umivanje in postiljanje smo imeli točno odmerjen čas. Za zajtrk smo dobili pol litra črne kave in kruh s koščkom margarine. Kruh sem takoj pojedel, ker nisem vedel, da je za ves dan. Po zajtrku so bile vaje, kako je treba pozdravljati esesovce. Pozdravljati smo jih morali tako, da smo se odkrili, vendar jim nismo smeli pogledati v obraz. Tudi pri apelu smo morali biti razoglavi. Učili so nas tudi korakati.

Po teh vajah nas je vodja bloka peljal na „apellplatz“, kjer so čakali esesovci za popisovanje. Eden od njih je napravil nagovor in nam povedal, kakšna bodo vprašanja; kdor nanje ne bi odgovoril po pravici, bo šel v bunker ali na vislice. Prvo vprašanje je bilo, komu bom pisal in na kateri naslov ter kakšen je moj poklic. Takoj so začele padati klofute. Na vprašanje, katere narodnosti sem, sem odgovoril, da sem Slovenec, za tuja jezika, ki ju obvladam, pa sem navedel italijanski in nemški jezik. Spet so padale klofute in esesovec je rekel, kako more biti nemščina tuj jezik, ko pa sem nemški državljan.

Tretjega dne so me dali na delo v kamnolom. Tam ne bi zdržal niti mesec dni. Imel sem srečo, da me je neki Nemec iz Münchna, ki je bil kapo v komandi 4, spravil v to komando, ko je videl, kako hiram. Tudi v tej skupini je bilo težko delo, vendar boljše kot v kamnolomu.

V komandah ni bilo samokolnic, ampak samo nosilnice, ki sta jo nosila po dva človeka. Če je kdo premalo naložil, ga je esesovec poslal nazaj, da jo je z lopato napolnil. S polno nosilnico si moral hoditi v koraku, s prazno pa hitro teči. Temu so pravili „tempo“. Tisti, ki niso bili vajeni težkega dela, so oslabei in obležali; vse do apela jih nismo smeli pobrati. Potem smo jih morali nositi, čeprav smo se sami komaj še držali na nogah. Največ smo delali izven žice. Ko smo se vračali v taborišče, je moral vsak prinesiti s seboj

kamen različne velikosti. S temi kamni smo tlakovali „apelplatz“. Dokler ni bil tlakovan, smo v dežju stali v blatu do kolen.

Prišla je prva zima. Spali smo na mrzlem, v posteljo smo smeli samo v srajci, odeja pa je bila samo ena. Ob nedeljah smo šli na delo izven taborišča. Nositi smo morali surove bukove hlode, ki so imeli premer 30 centimetrov, dolgi pa so bili do štiri metre. K hlodu smo stopili eden ob drugim in na povelje smo morali hlod dvigniti in ga nositi v koraku. Ob taki nošnji je bilo več ljudi ob življenje, največ Židov. Delati smo morali vsako nedeljo, razen tistega bloka, ki je bil popoldne na vrsti za kopanje. Prosti smo bili samo za največje praznike, takrat so šli esesovci na dopust; vendar nam je prosti čas malo koristil, kajti ostali smo brez hrane.

Leta 1940 je bila huda zima in zapadlo je precej snega. Ko smo sneg odkidali, so nas nekega dne v decembru po apelu pustili stati vso noč in vse dopoldne, tako da je obležalo veliko zapornikov mrtvih na „apelplatzu“. Ostali pa smo premraženi odšli v barake. Po kosilu smo morali zopet na „apelplatz“ in tedaj smo zvedeli, zakaj smo morali stati toliko časa v mrazu:

Na koncu taborišča je stal svinjski hlev, ki je bil pod civilno upravo. Neke noči je zmanjkalo en prašič, ki so ga esesovci ukradli in pojedli. Da bi se opravičili pred upravo, so rekli, da smo prašiča ukradli zaporniki. Po kosilu so nas nagnali, da poiščemo v snegu ukradenega prašiča. Iskanje je trajalo dolgo v noč, vendar je bilo brez uspeha. Drugega dne je bil normalen apel, vendar nas je skrbelo, kaj bo z nami. Temperatura zunaj je bila 18 stopinj pod ničlo. Zopet je precej zapornikov

obležalo, ostale pa so nas nagnali v barake. Čakali smo na hrano — to je bil liter „juhe“ iz svinjske pese — vendar zaman. Ostali smo tri dni brez hrane. S tem bi bila kazen zaradi ukradenega prašiča verjetno prestana, če ne bi zaporniki, ki so bili prestražani, pojedli odpadke z vozička, s katerim so ostanke hrane iz SS kasarne peljali v svinjski hlev. Zato je bila kazen podaljšana na sedem dni in v tem času smo dobili le enkrat kavo, malo kruha in liter juhe.

Po sedmih dneh smo odšli na delo zunaj žice. Zaradi prestane kazni in lakote so nekateri pojedli vse, kar so videli, tudi gnilo, zmrznjeno travo. Posledica je bila nalezljiva bolezen. Zaradi tega nas niso več pustili na delo izven taborišča, marveč so nas poslali pospravljati bukovino v gozdu. Delali smo od pete ure zjutraj do noči — poleti in pozimi, po potrebi pri žarometih.

Neke noči se je oglasil alarm in luči so ugasnile. Slišali smo brnenje letala in potem eksplozije bomb, ki so padale izven taborišča v bližini stanovanj SS oficirjev in komandanta taborišča. Komendant je bil velik grobijan, doma iz Bavarskega. Nikoli prej ga še nismo slišali govoriti, tisti dan po bombardiranju pa se je oglasil na apelu. Obdolžil je Žide, da so krivi bombardiranja, ker so nekateri dobili dovoljenje za izselitev, med njimi tudi inženir, ki bi lahko natančno opisal, kje so stanovanja SS oficirjev. Ob bombardiranju sta padla dva oficirja.

Nam po tistem dogodku ni bilo več treba delati pri električni razsvetljavi. Židje pa so bili na podlagi komandantovih obdolžitev strogo kaznovani. Nekatere so pretepli do smrti, drugi so za dalj časa do-

Glavni vhod v nekdanje taborišče Buchenwald

bili samo polovične obroke hrane. Nadaljnja kazen je bila, da so morali iz dva kilometra oddaljenega kamnoloma nositi na ramenih kamenje za tlakovanje cest okoli taborišča. Nositi so morali ob „tem-piranem maršu“. Takrat sem videl nečloveško trpljenje Židov, iz katerega je bila edina rešitev v tem, da je obupanec skočil iz vrste proti stražarjem, ki so ga potem ustrelili. (Taki stražarji so dobili „nagrada“ — 5 mark za ustreljenega zapornika).

Leta 1939 so pripeljali v taborišče prve Čehi. Ne spominjam se točnega števila, mislim pa, da jih je bilo nekaj sto, med njimi največ izobražencev. To so bili zdravniki, inženirji, pravniki in politični funkcionarji, zlasti komunisti. Dodeljeni so bili isti komandi kot jaz in že prvi dan ozmerjani in pretepeni, ker niso znali pri-jeti za kramp in lopato. Med nami niso ostali dolgo časa, lepega dne jih ni bilo več na delo.

S Čehi sem kmalu dobil stik in postali smo prijatelji. Potem sem jih videval samo še pri apelu, na delu ne več. Kadar se je kaj takega zgodilo, je bilo vedno vprašanje, ali pomeni to za prizadete gotovo smrt, ali pa boljšo komando. Dali so jih v dva posamezna bloka in postali so — kot sem zvedel — „izbrani zaporniki“. Povedali so mi, da lahko prejema vsak drugi mesec paket z 2 kg hrane in dvakrat na mesec pošto, pa tudi delati jim ni bilo več treba. Take ugodnosti so dobili menda zato, ker je takratna fašistična vlada Češke intervenirala na merodajnem mestu. Kljub temu so ostali v taborišču vse do leta 1945. Ker so tekom let pripeljali vedno več taboriščnikov raznih narodnosti, so Čehi poklicali za tolmače v SS pisarno.

Pozimi leta 1940 sem delal pri gradnji krematorija. Nedaleč od nas so začeli postavljati še eno bodočo žično ograjo. V ograjo so postavili nekaj velikih šotorov, zatem so pripeljali deske za spalne pogo-
grade ter odeje. V to ograjo so pričeli vdolovati še malo ograjo iz bodoče žice in vanjo dali samo odeje. Ko je bilo vse pri-pravljeno, so v nekaj dneh pripeljali nekaj tisoč Poljakov in jih dali v to ograjo. Že ob prihodu je bilo videti, da so hudo se-stradali. V to ograjo so imeli dostop samo esesovci, le hrano so jim razdelili naši. Sicer pa je bil dostop prepovedan zato, da so esesovci lažje pretepali na pol zmrz-njene in izstradane Poljake.

(Znano je, da so Nemci na splošno, tudi Avstrijci, imenovali Poljake „polnische Schweine“. Zakaj? Ker so bili zanje Polja-ki, pa tudi ostali Slovani, manjvreden na-rod. Prav v drugi svetovni vojni pa je nem-ški narod pokazal, kako nizko in nečlove-ško kulturo ima! — Ko so bili pred leti v

Št. Jakobu na dopustu trije Nemci, med njimi dva jurista, sem prišel z njimi v po-govor. Pogovarjali smo se tudi o politiki in eden od njih je dejal, da je krivično, ker dolžimo za vse gorje v vojni samo Nemce, ko pa je bil Hitler vendar Avstri-jec. Odgovoril sem mu, da je žalostno, da so si Nemci, ki se imajo za pameten in visoko kulturn narod, izvolili prav tega av-strijskega osla in se pustili od njega vo-diti. Strinjali so se z menoj.)

Posebno strašna usoda je doletela tistih nekaj sto Poljakov, ki so jih nagnali v malo ograjo. Tam so jim celo hrano pri-našali in delili esesovci sami — toda le zato, da so jih še med jedjo lahko prete-pali. Šlo je za ljudi, ki so jih obdolžili, da so iz zasede streljali na Nemce; pravili so jim „Heckenschützen“. Od teh Poljakov jih je v kratkem času ostalo živih le še okrog osemdeset. Šele po osvoboditvi smo videli, da so prej mrličke pokopavali nedaleč od taborišča, kjer je stal Bismarckov spomenik. Danes stoji na tem mestu največji spo-menik žrtvam Evrope in spominja na na-cistično barbarstvo. Spomenik ima v kro-gu en kilometer in nosi napise vseh nara-dov, ki so trpeli v taborišču. V sredini je stolp, visok šestdeset metrov, na stolpu pa 2000 kg težak zvon, s katerim zvonijo vsako leto 11. aprila — za obletnico osvo-boditve taborišča Buchenwald.

Posebna ograja, ki smo ji pravili „Ro-sengarten“, ni ostala dolgo prazna. Pre-živele Poljake so dodelili drugim delov-nim komandam, v „Rosengarten“ pa so pripeljali druge zapornike. Bili so ruski ujetniki, sami mladeniči, stari le 16 do 18 let. Zvedeli smo, da to niso ujetniki redne vojske, marveč pripadniki delovne brigade. Ravnali so z njimi prav tako nečloveško kot poprej s Poljaki. Esesovci so fante pre-ko ograje obmetavali s kamenjem celo med deljenjem hrane. Od več kot tisoč teh mladih Rusov jih je ostalo živih samo nekaj nad dvesto.

Ko sem prišel v taborišče, le-to še ni bilo dograjeno. Stale so samo lesene ba-rake in šele pozneje so začeli postavljati zidane bloke. Pri gradnji teh blokov sem delal tudi jaz od začetka do konca. Pri zidavi nismo imeli niti ene samokolnice, ampak samo nosilnice — to so bile štiri deske, zbite v kvadrat in visoke približno 30 do 40 cm, ob straneh pa sta bila pri-bita dva kola kot držaja. Za dovažanje materiala, ki smo ga potrebovali pri zi-davi, nismo imeli ne konja ne kamiona. Material smo prevažali z vojaškim vozom, v katerega smo bili vpreženi zaporniki. Ob ojnici so bile železne verige in na njih privezane verige za vprego, na katere so privezali vrvi s pasovi, te pasove si je

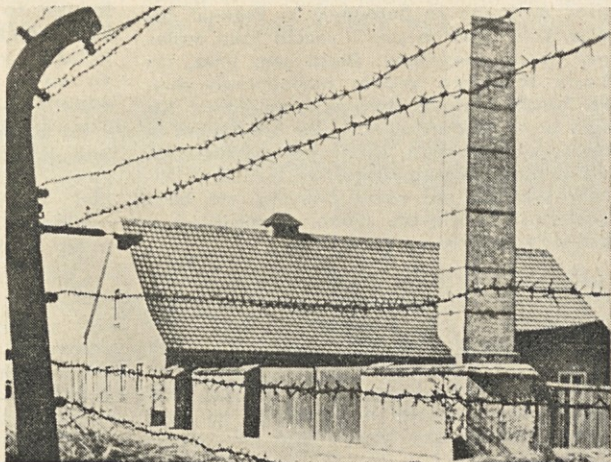
vpreženi dal čez ramena. Ker taborišče ni stalo na ravnini, je voz imel tudi zavoro, pri kateri je bil vsak dan eden izmed vpreženih. Voz so navadno vozili Židje in večkrat sem videl, kaj so počenjali s temi reveži. Primer: Ko so voz peljali skozi glavna vrata taborišča, se je pojavil sadišni esesovec, ki je med smehom tistemu pri zavori ukazal, da jo je odpel. Voz je tekel vse hitreje in z njim izmučeni zaporniki, dokler se voz ni prevrnil in so vpreženi obležali na tleh — mnogi med njimi za vedno.

Potem ko je bil urejen „apelplatz“, smo morali nositi kamenje za tlakovanje ceste za bodečo žico v dolžini 22 km. Pospraviti smo morali tudi ves bukov les, ki je rasel za bloki. Za to delo smo poiskali take zapornike, ki so znali podirati debela in čistiti hlode. Takoj za njimi smo morali pospraviti hlode in veje ter odkopati tudi korenine, da je bilo pripravljeno zemljišče za postavitvev blokov. Hlode smo nosili na ramenih kilometer daleč na žago. To je bilo težavno delo in ne vem, če bi preživel v zunanji komandi. Toda srečo sem imel, da sem leta 1942 prišel v notranjo komando. Pomagal mi je prijatelj, s katerim sva od začetka sedela skupaj za mizo in se večkrat pogovarjala. Bil je funkcionar komunistične partije v Frankfurtu; sedaj v taborišču pa je bil kapo delavnice (Gerätekammer). Obljubil mi je, da me bo spravil v svojo komando. Čez nekaj dni sem res zvedel, da grem lahko z njim v delavnico, kjer sem lahko delal sede. Krpali smo posteljne blazine za bloke, kar je bilo zame lahko delo, saj sem že doma prišil kak gumb na hlače.

V začetku, ko sem prišel v taborišče, niti en dan nismo šli takoj po apelu v ba-

rake. Najprej so k vratom poklicali tiste, ki so bili kaznovani. Vzroki za kazen pa so bili že to, če je kdo med delom stal ali če je izpustil kramp ali lopato in podobno. Ko so bili „kaznjenci“ pri vratih, je esesovec povedal, zakaj in kakšno kazen je dobil posameznik. Odrejenih je bilo navadno pet do petintrideset udarcev na „kozlu“. To je bil navaden stol, dolg kak meter v širino, na dveh straneh pa sta bila pritrjena pasova z zaponko. Kaznjene se je moral vleči na „kozla“ in pripeli so ga tako trdo, da se ni mogel premakniti. Potem se je začelo pretepanje z žilavko. Kaznjene se je moral sam glasno šteti udarce, če pa se je zmotil, je esesovec pričel tepsti znova. Mene je ta kazen na srečo doletela samo enkrat. Če je imel kaznjene dodeljenih več kot deset udarcev, navadno ni več stokal, ker je potem samo peklo. Zadnje udarce je esesovec ponavadi dal čez ledvice, kar ni ostalo brez posledic.

Bile so še druge kazni, zlasti bunker in obešanje za roke na drevo. Iz bunkerja je bilo le malo novic, ker se je malokdo vrnil od tam. Enkrat pa smo le zvedeli nekaj podrobnosti, ko se je iz bunkerja vrnil kaznjene, bivši orožniški polkovnik iz Celovca. Pripovedoval nam je, kako so ga mučili: gol se je moral vleči na bodečo žico in se potem z enim koncem žice v roki valjati do drugega konca. Pokazal je, kakšna je bila njegova koža po tem mučenju. Stranišča niso imeli, ampak samo vedro. Ko je kaznjene opravil potrebo, je moral poklicati stražnika. Ta mu je dal vedro za vrat, čez glavo pa vrečo — tako dolgo, da se je ohladilo. Posebna kazen v bunkerju je še bila, da so kaznjencu zabili zaponko za nohte.

Krematorij v taborišču Buchenwald

V gozdu so kaznjence obežali za roke. Od daleč sem videl, kako je bilo: obesili so jih več skupaj z rokami na hrbtu na kakšno vejo, in sicer tako visoko, da z nogami niso segli do tal. Stražarji so imeli posebno dresirane pse, ki so jih potem izpustili, da so kaznjence vlekli za hlačnice in noge, kar je peklensko bolelo.

Vodstvo zapornikov je bilo skoraj ves čas v rokah političnih. Nekajkrat pa so vodstva tudi zamenjali in so mesta političnih prevzeli kriminalci, ki so bili veliki sadisti. Odstavljene politične zapornike so dodelili težjim komandam ali jih poslali celo v bunker, še prej pa so morali na „kozla“, kjer so dobili petindvajset udarcev.

Odkar sem bil dodeljen delavnici, sem lažje prišel v stik tudi s taboriščnim vodstvom in tako sem lahko pomagal novincem, ki so prišli iz domačih krajev. Vsak dan smo pri tovariših, ki so bili zaposleni v pisarnah poizvedovali, če je kaj novincev in od kod so; vedno smo mislili, da je med njimi kdo iz ožje domovine. Tako sem tudi dobil obvestilo, da so v taborišče pripeljali Jugoslovane. Takoj sem zvedel, v katerem bloku so in čim sem pojedel vsakdanjo juho, sem se odpravil, da jih poiščem. Bili so večinoma z Jesenic, torej moji bližji sosedje, vendar ni bilo med njimi nobenega osebnega znanca. Spominjam se, da so me sprva vikali, nakar sem jim povedal, da se v taborišču vsi tikamo, ker smo vsi prijatelji, saj moramo skupno prenašati trpljenje.

Od vseh se spominjam le treh po imenu: bili so to Vekoslav Figar, Slavko Seračević in Janez Perenič. Povedal sem jim, kako je v taborišču, kako se morajo varovati pri delu, da ne bi bili kaznovani. Ko sem jim povedal, da nas je skupno okoli 80.000 zapornikov, esesovske posadke pa nekaj čez tisoč mož, sta se Seračević in Perenič čudila, kako smo se pustili mučiti tako malemu številu esesovcev. Dejal sem jima, da bosta to dobro vedela naslednjega dne, ko bosta prišla z dela v kamnolomu. Ko sem ju drugi dan obiskal, sta kot prilepljena sedela za mizo, tako utrujena sta bila, da se jima še pogovarjati ni ljubilo. Potožil sem ju, naj malo potrpi, da bom poskušal izposlovati njuno premestitev v boljše komando.

Po kapitulaciji Italije so začeli prihajati Jugoslovani iz italijanskih taborišč. Pri teh transportih so bili tudi Primorci. Ko je prišel prvi transport, sem že delal v komandi „gerätekamer“; tako sem že iz delavnice videl, da jih je precej prišlo. Poiskal sem priložnost in se jim približal, ko so stali v vrsti. Zaradi previdnosti sem jih ogovo-

ril v nemščini in vprašal, od kod so. Povedali so, da so Slovenci. Še sem gledal, da ugledam morda kak znan obraz. Spoznal sem Ribničana Žlindra, ki je svojčas nosil rešeta v naše kraje.

Takoj sem šel v pisarno, kjer sem se zanimal, kam bodo poslali te Slovence. Izvedel sem, da bodo šli v „Doro“, to je komando izven taborišča, kar je pomenilo gotovo smrt. Stransko taborišče „Dora“ je bilo absolutna uničevalnica ljudi; pravili so mu „Himmelfahrtskommando“, ker se je iz tega pekla le malokdo rešil. Poiskal sem Vekoslava Figarja, ki je dobro obvladal nemščino in imel znance med nemškimi tovariši. Skupaj sva odšla, da bi rešila, kar se rešiti da. Žal sva jih uspela rešiti samo devetnajst, med njimi se spominjam le nekaj imen: Janez Alič, Janez Drašlar, dr. Dušan Kermauner, Lojze Krakar in Zvonko Kavčič. Človek si se počutil srečnega, če si lahko komu olajšal trpljenje ali ga sploh rešil smrti.

Premestitev v boljše komando pa je potekala takole: imel sem dva prijatelja, prej politična funkcionarja (eden je bil Karl Rauch z Dunaja, drugi je bil iz Linza), ki sta bila kapo pri največji komandi. Navadno sta me vprašala, če so tisti, za katere sem se potegoval, politično zanesljivi. Potem je kapo odšel na glavno delovno komando in tam povedal, da potrebuje določeno število ljudi. Jaz pa sem mu dal številke dotičnih zapornikov, ki jih je naslednjega dne po apelu poklical, da pričnejo z delom v njegovi komandi. Žal sem na ta način lahko pomagal le nekaterim.

Leta 1944 je bilo za zapornike, ki smo bili nemški državljani, precej olajšav. Vzroke smo videli v dejstvih, da je Mussolini v Italiji propadel, da Stalingrad za Nemce ni bil več dosegljiv, pa tudi zaradi tovarne, ki so jo gradili tik ob taborišču. V tej tovarni so zaposlili večje število zapornikov, tehnike in inženirje. Ni nam bilo več treba po več ur stati na apelu in tudi kazni za nas so postale zelo redke. Za vse druge zapornike pa je ostalo vse pri starem.

Ko so pričeli graditi tovarno, so naredili tudi železniško progo, ki je tekla od Weimarja. Pri polaganju proge je umrlo veliko ljudi, največ Rusov in Poljakov, ki so morali delati brez hrane od jutra do večera, poleg tega pa so jih še pretepali.

Čim je bila tovarna v polnem teku, pa so začeli varčevati z delovno silo. Povečali so bolnico „Revier“ in poklicali vse zdravnike, ki so bili prej zaposleni v delovnih komandah. Ker med nemškimi zaporniki ni bilo nobenega zdravnika, so morali zaposliti zdravnike drugih narodnosti. Prva zdravnika sta bila Čeha. Prej je

bil v bolnici samo en zdravnik, ki je bil esesovec; vse ostalo delo pri bolnikih so opravljali strežniki, ki so bili vseh vrst rokodolci. Esesovski zdravnik je prišel na pregled bolnikov samo od časa do časa in še takrat je polovico bolnikov poslal na delo.

Bilo je leta 1940, ko nekega dne nisem mogel stopiti na noge. Na apel so me morali odnesti, potem pa so me peljali v bolnico. Toda čez tri dni me je zdravnik poslal na delo. Komaj sem se privlekel do bloka in se vsedel za mizo. Starosta bloka me je opozoril, da ne morem sedeti, ker bi me lahko dobila kontrola in bi bil še on kaznovan. Meni pa je bilo vseeno in imel sem srečo, da tistega dne ni bilo kontrole. Naslednjega dne sem moral na delo, vendar nisem mogel delati; zame sta delala dva tovariša, sam pa sem pazil, da sem imel lopato v roki, če je prišel esesovec.

Ne spominjam se več, kdaj je bilo, ko sem dobil obvestilo, da so prispeli novinci, in sicer Jugoslovani iz taborišča Dachau. Za take kaznjence je bilo navadno določeno težko delo v kamnolomu. Med temi novinci sem spoznal prijatelja in znanca iz Ljubljane dr. Staneta Mahkota (sedanje ga šefa nove bolnišnice v Ljubljani). Takoj sem šel k Figarju, ki je potem spraval Staneta v revir. To je bila za nas Slovence in Jugoslovane velika sreča, ker je lahko veliko pomagal in lajšal bolečine marsikomu. Še danes sem mu hvaležen in mislim, da takih ljudi ne bi smeli nikoli pozabiti.

Bombardiranje okrog taborišča je postajalo vedno pogostejše. Taboriščno vodstvo je predlagalo komandi, da bi izbrali skupino zanesljivih zapornikov in organizirali gasilsko stražo. Esesovci so predlog sprejeli in vodstvu dovolili, da je samo izbralo kaznjence za to skupino. Med njimi sem bil tudi jaz. Dodelili so mi bloke, kjer so bili Rusi, Poljaki in Čehi. Dobili smo široke

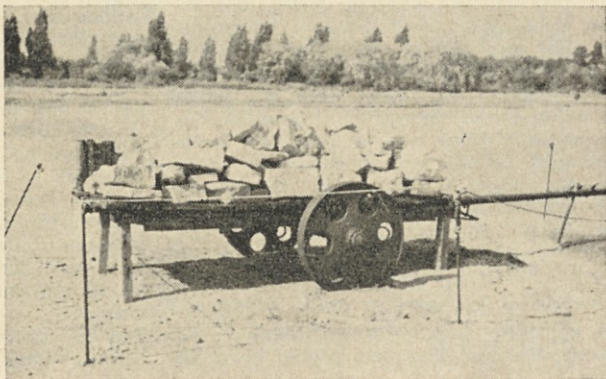
bele pasove, ki smo jih v primeru alarma dali na roko in potem lahko hodili okoli barak.

Prva nevarnost bombardiranja je bila 24. avgusta 1944. Mirno smo bili na delu, ko se je oglasila sirena; to je pomenilo, da se bližajo letala. Bilo je še dopoldne, kar je bilo nenavadno, ker so običajno prišli šele zvečer. Ker sem bil na straži, sem takoj vzel pas in stekel ven. Na dvorišču je ležalo polno stekla, ker so bila razbita vsa okna. Šel sem naprej in videl, da se vali proti barakam gost črn dim. Prepričan sem bil, da gorijo barake. Priletel je nov val bombnikov, zato sem se vrnil. Ker je bila naša delavnica zgrajena globlje v zemljo, sem vzel kramp in lopato za primer, da bi se stavba podrla.

Ko se je zunaj nekoliko umirilo, sem šel pogledat, kaj je z barakami. Dim se je dvignil in videl sem, da barake še vse stojijo, da pa je gorela velika delavnica, ki smo ji pravili tovarna. Tu so delali najprej za vojsko, potem tudi za taborišče. Ogenj je bil zato tako velik, ker je bilo tu mnogo lesa, pripravljenega za žaganje. Ker je bil med bombardiranjem uničen tudi vodovod, nismo mogli gasiti.

Bombardiranje je bilo tako precizno, da v taborišče samo ni padla niti ena bomba, zato pa so onkraj bodeče žice stolkli vse. Esesovski oficirji so iskali zavetje pri nas v taborišču; bali so se za svoje življenje in so nas imenovali celo kamerade. Članom gasilske straže so dali tudi žganje in vino — vendar se je to zgodilo samo 24. avgusta, ob prvem bombardiranju.

Smolo pa so imeli zaporniki, ki so delali v tovarni izven taborišča. Ko so začele padati bombe na objekte, so si hoteli življenje rešiti z begom v gozd, ki je bil tik za tovarno. Toda v gozdu so naleteli na straže, ki so začele nanje streljati. Od mno- žice je ostalo le nekaj živih, vse druge so

Voz, ki so ga jetniki morali vleči ob prepevanju — zato so to človeško vprego imenovali „pojoče konje“

ubile bombe. Ko so esesovci videli, da v taborišče ni padla niti ena bomba, so začeli graditi bunker na „apelplatzu“; vedeli so, da so za žico lahko brez skrbi za svoje gnusno življenje.

Po razsulu fašistične Italije so se razmere v taborišču nekoliko izboljšale, edino lakota je ostala. Od časa do časa smo dobili pakete Rdečega križa iz Francije, Švedske in Holandije. Vendar je to veljalo samo za nemške državljane; med drugimi narodi samo za Slovence, ker je bila Slovenija takrat vključena v Reich. Pri razdeljevanju paketov pa so se Slovenci izkazali ter so prijateljsko delili z ostalimi tovariši, kar je bila zasluga predvsem tovariša Figarja.

Se pred bombardiranjem so začeli postavljati barake na severnem koncu taborišča. Ko so bile prve barake dograjene, sem dobil nalog, da pripravim določeno število pogradov. Ker slame ni bilo, smo se poslužili lesene volne; poleg tega sta prišli po dve odeji na ležišče. Čez nekaj časa so začeli prihajati transporti z vlakom po novi progi. Ne vem več, koliko tisoč zapornikov so pripeljali. Bili so iz raznih krajev, tudi Slovenci, največ pa Madžari in med njimi predvsem Židje. V teh barakah je bila karantena, zato so jih ogradili z bodečo žico. V nekaj dneh se je med temi ljudmi pojavila neka nalezljiva oblika tifusa. Kar nas je imelo opravka s temi barakami, so nas cepili proti tifusu — vendar samo zato, da ne bi tudi esesovci nalezli bolezni.

Pri enem od teh transportov so me obvestili, da so vmes tudi Slovenci. Čeprav sem vedel, da se za rešitev teh ljudi ne bo dalo ničesar napraviti, sem takoj šel v pisarno, da pregledam seznam, če je morda kak znanec vmes. In res sem opazil ime Janeza Levarja, ki sem ga poznal še iz Ljubljane. Našel sem primeren vzrok, da sem lahko šel v barako, kjer sem glasno zavpil ime Levar. Takoj se je oglasil s svojim svojstvenim glasom in prepoznal sem dramskega igralca Levarja. Prišel je z ležišča čisto počasi, kajti bil je tako sestra dan, da ga je bila sama kost in koža. Povedal je, da je zelo lačen. Ker sem tu in tam dobil kak paket, sem mu lahko dal nekaj kruha, margarine in sirupa. Potem si je zaželel goveje juhe, da bi si opomogel. Skušal sem jo preskrbeti, zato sem šel k Figarju, kjer pa sem zvedel, da je edina možnost priti do juhe — tatvina. In po tej poti smo tudi prišli do nje. Končno pa je zdravnik Stane Mahkota uredil, da je prišel Levar v bolnico.

Neverjetno je, kako so ljudje gladovali. Dan za dnem so umirali od lakote in za tifusom. Nekega dne sem videl, kako so

ležali mrlički drug na drugem, da jih niti prešteti ni bilo mogoče. Krematorij jih ni zmogel sežigati sproti. Kaj so delali živi s trupli, pa sploh ni mogoče povedati — preveč je strašno. In taki prizori so se vrstili dan na dan.

Ker je prišlo vsak dan več transportov, je zmanjkalo lesene volne za pogađe. Dobil sem nalog, da moram po slamo na postajo. Šli smo z vozičkom. Pripeljal je vlak z novim transportom ujetnikov, ki so bili večinoma Madžari. Bilo je pozimi in močno je snežilo. Zapornike so pripeljali v odprtih vagonih. Stali so vsi prezeblji, z odprtimi usti so gledali v nebo in lovili snežinke, da bi pogasili žejo. Mi jim nismo smeli dati vode. Potem so vagone odprli. Mnogi jetniki niso mogli hoditi, zato so jih naložili na vozičke in jih odpeljali v barake. Ko so bili vagoni izpraznjeni, sem ob stenah videl mrlične, na katerih so prej sedeli njihovi živi tovariši.

Leta 1945 so se v taborišču pričele dolocene olajšave. Kar nas je bilo v notranjih komandah, smo bili ob nedeljah popoldne prosti in smo lahko tudi kadili (seveda, če je kdo imel cigareto) po cestah med barakami, kar je bilo prej prepovedano. Prosti čas smo izkoristili za sestanke. Vendar smo se smeli sestajati le v skupinah po trije, samo v gozdu se nas je znašlo tudi po pet skupaj. Med vsemi narodnostmi v notranjih komandah, po številu šestnajst, je bila vzpostavljena zveza. Bilo je mnogo takih, ki so obvladali po več jezikov in tako smo lahko izmenjavali misli. Pričeli smo se pripravljati tudi za kulturno delo in lahko brez pretiravanja povem, da smo bili Slovenci in drugi Jugoslovani posebno aktivni. Zame so bili ti sestanki toliko vredni kot politična šola.

Naše kulturno delovanje se je začelo z organiziranjem petja. To ni bilo težko, saj je skoraj vsak Slovenec pevec. S Figarjem sva obhodila bloke, kjer so bili Slovenci, in dobila sva dobre pevce. Sestavili smo oktet, v katerem je bila zastopana cela Slovenija — Kranjci, Štajerci, Primorci in jaz kot Korošec, ki sem prevzel tudi vodstvo. Peli smo pesmi, ki smo jih že vsi znali. Pri vajah in nastopih nas je na harmoniki spremljal dr. Boris Zidarič iz Ljubljane. (Kako smo prišli do harmonike, se ne spominjam več.) Peli smo v barakah in blokkih. Na sporedu smo imeli venčerk narodnih, ki smo ga začeli s koroško „N'mau čez izaro“, zaključili pa s pesmijo „Slovenski smo fantje“; poleg tega smo peli tudi umetne pesmi. Najbolj so se za slovensko pesem zanimali Španci in Francozi, ki so nas tudi največkrat povabili na „gostovanje“.

Za skupno „jugoslovansko“ kulturno de-

Io smo ustanovili pevski zbor tridesetih članov. S tem zborom smo imeli velik uspeh pri vseh narodnostih v taborišču. Peli smo pesem „V boj, v boj“ ob spremljavi pihalne godbe Čehov. Za petje in godbo je pesem priredil Kazimir (?), dirigent Varšavske filharmonije. Venček, ki ga je pel naš oktet, sem mu moral zapeti in je vse melodije priredil za orkester; v njegovi priredbi so venček pozneje igrali tudi v varšavskem radiu.

Tretja pomembna kulturna prireditev pa je bila igra s petjem (ne vem več njenega naslova). Ker je bila v igri tudi ženska vloga, mi pa nismo imeli nobene ženske, smo izbrali najmlajšega, nežnega fanta Zvonka Hanzla, ki je bil v krilu kar imeniten, pa tudi dober igralec.

Nekega dne v februarju 1945 je komandant taborišča zapovedal, da se moramo vsi politični zaporniki nemškega državljanstva zbrati ob določenem času v veliki skladiščni baraki. Prišel je z moralnim govorom. Povedal je, da nas je klical zato, ker je zvedel, da je v taborišču skrito orožje. Postalo nam je tesno pri srcu, ko smo pomislili na morebitne posledice. Komandant je še dejal, da so orožje privlekli „psi druge narodnosti“ nam nemškimi državljanom (naenkrat zanj nismo več bili svinje, postali smo državljani!). Zagotavljal nam je, da bomo po končani vojni takoj izpuščeni, če povemo, katere „svinje“ so prinesle orožje in kje ga imajo. Za konec pa je še zagrozil, da vsakogar, ki bi o tej stvari zinil besedo pred inozemci, čaka „kozel“ in potem bunker.

Molče smo se razšli. Tistega dne se tudi nisem upal sestati s kakim Jugoslovancem, saj nisem vedel, če že nimajo v barakah postavljene „cinkarje“, ki so izdajali naše pogovore, da so si „zaslužili“ boljše hrano. Vendar je to šlo samo tako dolgo, dokler so jih esesovci potrebovali; potem so takega izdajalca dali nam v roke in hitro je prišel v tako komando, kjer je po kratkem času „šel po gobe“.

Kljub vsem obljubam in grožnjam smo takrat orožje obdržali in je prišlo prav na dan osvoboditve taborišča dne 11. aprila 1945.

Po tolikih letih trpljenja pa so bili zadnji dnevi pred osvoboditvijo duševno in telesno najbolj mučni. Prvi tak dan je bil, ko zjutraj ni bilo običajnega žvižganja za vstajanje. Kljub temu smo se oblekli in pripravili za apel. Čakali smo na povelje, vendar tega ni bilo. V strahu smo pričakovali, kaj to pomeni. Po dolgem času se je po zvočniku oglasilo povelje, da moramo biti ob 12. uri na „apelplatzu“, pripravljeni za marš. Nihče pa ni vedel, kam naj bi šli.

Ker sem bil pri gasilski straži, so me klicali v barako, kjer smo imeli svojo sobo. Po dolgem posvetovanju smo sklenili, da noben blok ne sme priti na apel. Sklep smo takoj posredovali vsem barakam in ker je v taborišču vladala disciplina, so mu vsi sledili. Bali smo se evakuacije, ker smo vedeli, kaj je bilo s tistimi, ki so jih pripeljali iz drugih manjših taborišč na zahodu. Pripovedovali so, kako se jim je godilo na poti: hodili so kilometre in kilo-

metre brez hrane in vode, vsakega one-moglega pa je esesovsko spremstvo takoj ustrelilo.

Ko je bila ura dvanajst, ni bilo nobenega človeka na „apelplatz“. Službujoči esesovec je z močnim glasom grozil, da nas bodo prisilili z orožjem, če v najkrajšem času ne pridemo. Naše vodstvo je bilo prisiljeno popustiti. Potem so sklenili evakuacijo. Šli smo h komandantu in ga opozorili na predpis, po katerem se mora zapisati številka vsakega zapornika, ki bo šel iz taborišča. Komendant je na to pristal in dal na izbiro, na katerem koncu barak naj pričnejo s pripravami za transport. Treba je bilo premisliti, kdo bo šel najprej na „apelplatz“. Začeli so na severnem koncu, kjer so bili asocialci in kriminalci (politični smo bili na vzhodnem koncu). Šli so v njihove barake in jih obvestili, da se morajo pripraviti za odhod in zbrati na „apelplatzu“. Vendar nihče ni hotel iti, čeprav smo jih pregovarjali. Trajalo je tako dolgo, da je „Rapportführer“ poslal oddelek oboroženih esesovcev, ki so streljali v barake in tako jetnike prisilili, da so odšli na določeno mesto.

Določeni so bili tudi zaporniki, ki so vpisovali številke. Delali pa so tako počasi, da so prvi dan zapisali samo 2000 jetnikov, čeprav je bilo določenih več kot 5000. Tako je šlo naprej tudi naslednje dni, vendar je moralo kljub taktičnemu zavlačevanju na tisoče in tisoče zapornikov na transport. Kam so jih odpeljali in koliko je ostalo živih, ne vem več.

Nepopolno je bilo trpljenje ljudi, ki so bili določeni za transport. Popisovanje je trajalo do noči in ker jih ponoči niso hoteli odgnati, so morali do jutra prebiti brez hrane v velikih nedograjenih lopah, ki ob straneh niso imele strehe. Ležali so na goli zemlji, mokri od dežja, brez odej. To je trajalo ves teden do enajstega aprila. Vendar so delali tako počasi, da politični jetniki niso več prišli na vrsto. Potem so nas v nedeljo 8. aprila zopet klicali na delo, vendar hrane razen kave nismo dobili. Tako je šlo vse do srede.

Nikoli v življenju pa ne bom pozabil tiste srede. Bil je 11. april 1945. Ta dan nas niso klicali na apel, pa tudi kave nismo dobili. Vse je bilo tiho, nihče ni prišel iz barak; še jaz nisem šel, čeprav sem imel bel pas. Naprtli so mi skrb za delavnice, zato sem lahko izbiral in predlagal, koliko ljudi potrebujem za delo. Bili smo sami Slovani — Slovenci, Hrvati, Rusi, Čehi, Poljaki in en Bolgar. Mislim, da se noben drug narod ne bi tako hitro naučil tujega jezika kot Slovenci. Za lažje sporazumevanje sem zbral izraze iz vseh teh jezikov in tako je nastal svojevrsten slovanski jezik.

Med čakanjem smo se zelo malo pogovarjali o tem, kaj bo z nami. Vedeli smo, da Američani niso več daleč od taborišča, čudno pa se nam je zdelo, zakaj ne prodirajo naprej. Šele pozneje smo zvedeli, da so zbrali čete 50 km zapadno od taborišča in potem 11. aprila na hitro udarili proti taborišču in ga obkolili.

Ob 9. uri so esesovci po zvočniku poklicali frizerja Alojza, naj takoj pride h komandantu. Tako bomo torej kmalu zvedeli, kaj se dogaja. Čez eno uro je prišel Alojz s frizersko torbo pod roko. Povedal nam je, da je obril komandanta, ki se je nato odpeljal z avtom in z njim ostali oficirji; pa tudi podoficirji imajo že pripravljene kovčke. Po njegovem pripovedovanju smo bili pomirjeni. Vedeli smo, da se bližajo Američani in z njimi naša osvoboditev.

Prišel je esesovski šofer, ki sem ga poznal. Rekel mi je, naj grem hitro z njim, ker potrebuje sto blazin. Odpeljala sva se proti skladišču in ko sem stopil iz avtomobila, sem zaslišal oddaljeno grmenje topov. Ko je šofer zaslišal streljanje, je hitro naložil stvari in odpeljal brez mene. Zame je bilo vprašanje, kako se bom srečno vrnil do delavnice. Bilo je nevarno, kajti straže na stolpih so bile podvojene. Skakal sem od barake do barake in tako srečno prispel do delavnice, kjer sem tovarišem povedal, da sem slišal streljanje.

Čakanje pa je še dolgo trajalo. Nenadoma se je oglasila sirena in naznanila alarm. Iz zvočnika na glavnem stolpu so pozvali vse esesovce, naj takoj zapustijo taborišče. Postali smo nervozni; vedeli smo, da odhod esesovcev nekaj pomeni. Mislili smo, da nas bodo pred odhodom vse pokončali. Sedeli smo brez besed in zdelo se je, da ima vsak čedalje večje oči. Po dolgem času je sledilo povelje, da morajo straže na stolpih takoj v kasarne.

Ujeti poveljnik letalskega oddelka je pozneje povedal, da je dobil Himmlerjev ukaz, da mora s plinom pokončati vse, kar je še živega v taborišču. Vendar povelja ni izpolnil, ker je vedel, da se bliža ameriška vojska.

Ko so bile odpoklicane straže s stolpov, so najprej električarji prerežali žice, po katerih je bil napeljan električni tok okrog taborišča. V taborišču je bilo vse pripravljeno za „juriš“. Bile so skupine po pet mož, vsaka skupina pa je imela eno puško; več se ni dalo organizirati. Čim so električarji opravili svojo nalogo, so pripravljeni odredi vdrli iz taborišča v kasarne in potem v gozd. Pregnali so ostanke esesovcev in jih precejšnje število ujeli. Večinoma so to bili Rusi, ki so se iz taborišča prostovoljno prijavili v esesovsko formacijo.

Takoj za tem se je po zvočniku oglasil Nemec, za njim pa v vseh jezikih ostalih narodov: VRATA SO ODPRTA, ZASIJALA NAM JE SVOBODA!

Zasledovanje esesovcev po gozdu se je nadaljevalo, da se ne bi kateri v civilni obleki skrili. Res so pri tem pohodu našli polno esesovskih uniform, katerih lastniki so si organizirali civilne obleke in se tako preoblečeni prerili za fronto, kjer so našli zatočišče pri Američanih.

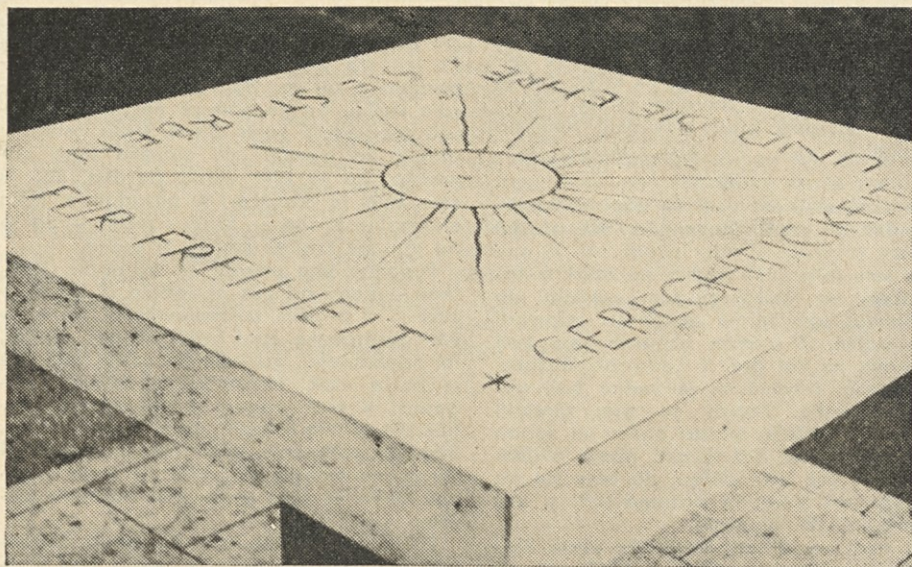
Prvi taboriščni starosta je po zvočniku poklical komiteje na razgovor o nadaljnjem ukrepanju. Prva naloga je bila, da preskrbimo prehrano, kajti že štiri dni smo bili brez nje. Druga naloga pa je veljala pripravam za veliko slovesnost na „apelplatzu“, kjer smo naslednjega dne slavili Dan osvoboditve.

Avstrijski in jugoslovanski komite sta me določila, da prevzamem skrb za repatriacijo Avstrijcev in Jugoslovancev, ki živijo na weimarskem področju. Dobil sem sporočilo, da je v bolnici v Erfurtu nekaj več kot sto žensk iz Slovenije, ki so bile v bližini Buchenwalda, zato so spadale pod naše taborišče. Šel sem v bolnico, da oskrbim njihov povratek v domovino. Tu sem naletel na Korošico, hčer Krznarjeve Mojcije iz Sveč, takrat staro komaj šestnajst let. Povedala mi je, da so še druge delovne komande, ki tudi spadajo pod taborišče Buchenwald. Po vojni pa sem srečal Mojco Verovšek, katere starši so prav tako bili doma na Koroškem. Kaj so doži-

vele in koliko pretrpele, je opisala Mojca sama; njeno pričevanje naj sledi na koncu mojega zapisa.

Ko smo se po osvoboditvi taborišča malo oddahnili in pomirili, smo pričeli spet s političnim in kulturnim delom. Spet sem se lotil petja. Zdaj smo prepevali s povsem drugačnim občutkom kot prej pod nadzorstvom esesovcev. Koncerte smo imeli vse do mojega odhoda meseca julija.

Javil sem se začasno za jugoslovanskega državljanca, ker sem čutil, da bodo vsi prej šli domov kot Avstrijci. Naš transport je šel preko Plzena (Pilsen) na Češkem, do kamor so nas peljali Američani z vojaškimi kamioni, od tam pa z vlakom do Prage, kjer je bil postanek ves dan. Levar, ki je poznal Prago, je dejal, da nam bo pokazal najmodernejši hotel v srednji Evropi. Pred hotelom je bil napis, ki je oznanjal, da imajo pristno turško kavo. Ko sem prebiral napis, sta prišla iz poslopja dva moška. Eden me je v slovenščini vprašal, od kod da sem. S ponosom sem mu odgovoril: iz Ljubljane. Zanimal se je, če koga poznam v Ljubljani, in omenil sem Levarja. Poznal ga je in mi naročil, naj ga hitro pokličem. Povabil naju je v sobo, kjer nama je povedal, da je Darko Černej, prvi jugoslovanski ambasador na Češkoslovaškem. Smilili smo se mu, ker bomo morali tako dolgo potovati v domovino. Ker pa je njegova žena Jelka še tistega dne z letalom potovala v Beograd, se je Darko na letališču pozanimal, če je morda še kak

Žrtvam za svobodo Avstrije je na celovškem pokopališču postavljen spomenik

prostor na letalu. In imela sva srečo. Povedal nama je, da se bova lahko popoldne peljala z njegovo ženo v Beograd. Ker sem bil bolan, nama je preskrbel v letalu prostor za bolnike, kjer sva z Janezom Levarjem med vožnjo lahko ležala.

Ob prihodu v Beograd so naju dali najprej v karanteno (saj bi lahko imela kakšno nalezljivo bolezen), kjer pa nisva ostala dolgo. Ambasadorjeva žena je prišla z avtom po naju in odpeljali smo se k inž. Bohincu, kjer so bili tisti večer zbrani slovenski ministri Marušič (nekdanji ban v Ljubljani, ki sem ga poznal še od takrat, ko smo v ljubljanskem gledališču igrali Miklovo Zalo), Kocbek in Kržišnik, predstavili pa so me tudi Otonu Župančiču. Vsi so poznali Levarja in zaskrbljeni so bili, kako bova prišla v Ljubljano, ker je zaradi porušenih mostov vozilo zelo malo vlakov. Preskrbeli so nama spet prostor v letalu, kjer sva spoznala sina Otona Župančiča, ki naju je v Ljubljani peljal z letališča v Janezovo stanovanje, v katerem je bila tedaj družina dr. Marjana Breclja.

Hitro se je zvedelo, da se je Levar srečno vrnil domov in zvečer so se pri njem zbrali znani kulturniki, med njimi tudi Josip Vidmar, takratni predsednik. V pogovoru je Levar omenil, da sem bolan, nakar je dr. Breclj uredil, da sem šel naslednjega dne za tri tedne v bolnico. Potem pa sem končno odpotoval proti domu — na Koroško. Ko sem z Brda pri Lešah prvič spet zagledal šentjakobsko cerkev, bi najraje od veselja tako glasno zakričal „Svoboda“, da bi me slišala cela Koroška.

To so bila moja doživetja, to je bilo trpljenje, ki sem ga delil z mnogimi znanimi in neznanimi sotrpini. Spomin na tisto dobo brezpravnosti, gorja in krivic pa je tudi opomin, da se moramo vsi še naprej boriti vsepovsod proti oživiljanju nacizma in fašizma.

Šimej Martinjak

Za zaključek pa sledi še zapisek Moje Verovšek o usodi Slovenk v tisti strašni dobi:

Ko sem leta 1939 hodila na obisk k sodrnikom na Koroškem, sem zvedela, da so Šimeja Martinjaka zaprli in odpeljali v taborišče. Z vsakim obiskom sem bolj spoznala, za kaj gre. V Ledincah, Rožeku, Št. Jakobu, povsod se je vedno bolj govorilo nemško, čeprav so prej govorili nemško le učitelji, morda poštar in župan in še kdo. Tiste dni si pač nisem mislila, da ne bo več tako dolgo, da bom šla na isto pot kot Šimej in pozneje tudi v isto taborišče — Buchenwald.

Ne bom na dolgo opisovala svoje kalvarije interniranke od leta 1942 pa do osvoboditve leta 1945. Že veliko je bilo na-

pisanega o tem, vendar očitno premalo za tiste, ki še danes omalovažujejo našo borbo in podcenjujejo nevarnost nacizma in fašizma.

Najprej sem v Ljubljani okusila, kaj zna italijanski okupator, saj sem po zaporu v sodišču in belgijski kasarni odromala v taborišče na Rab. Tam smo na koruznem polju v Kamporu sami postavljali šotore, v katerih smo preživeli strašno lakoto, povenjenj in smrt prenekaterih tovarišev in otrok.

Ko sem se leta 1943 vrnila domov, sem se kmalu povezala na terenu Šiška z nekdanjimi tovariši, kar pa me je po nekaj mesecih zopet potisnilo tedanjim krvnikom v roke. Seveda se to ne bi zgodilo, če naša ljuba domovina ne bi imela toliko izdajalcev; kako so znali mučiti belogardištni rablji, vedo vsi tisti, ki so preživeli njihova zasliševanja.

Sledil je transport iz Ljubljane v daljno Nemčijo, v zloglasno taborišče Ravensbrück. Takrat sem mislila, da sem star taboriščni maček in da bom že vse vedela, kaj znajo nacistični tirani. Toda, ko so nas popolnoma slekli, obrili in nam kar v glavo zmetali razne kose obleke in čevlje (ne glede na to, ali je imel eden številko štiri-deset in drugi šestintrideset in vsaka obleka na hrbtu vшит križ popolnoma druge barve), sem vedela, da so tu zopet drugačne metode.

V taborišču sem srečala toliko znank iz Hrušice in Jesenic, da sem se kar zgrozila. V nekaj tednih v taborišču smo doživele marsikaj, in to strašnega ponižanja, saj smo morale kakor sužnje vleči železni valj, da je bila taboriščna cesta dovolj gladka. Pri tem pa nas je gestapovka pogosto pri-ganjala z bičem. Nepristano smo se morale slačiti, pa če nam je nekakšna komisija pregledala samo dlani. Naša cebrasta obleka je morala biti zložena tako natančno, da je bila vidna številka. Saj tu smo bile le številke. V posodah z našo minimalno hrano — juha s peso — pa je na dnu bil kupček zemlje in peska.

Ponovno smo morale na transport. Kam, tega nobena od nas ni vedela. Z bičem v roki in z zvostim spremljevalcem psom so nas gestapovke med kriki „Weiter, weiter, ihr Sauhaufen!“ odvedle na nasip, kjer nas je čakal vlak, sestavljen iz živinskih vagonov. V vsak vagon so nas natlačili toliko, da ni bilo bojazni, da bi katere padla. Bilo je potovanje brez hrane. Toda pri vsem tem morala ni padla: iz vseh vagonov se je na jezo gestapovk oglašala pesem.

Prišle smo v delovno komando Schönfeld pri Leipzigu, ki je spadala pod koncentracijsko taborišče Buchenwald. Tukaj

smo doživljale nove strahote. Ne samo, da smo morale dvanajst ur na dan delati v težki industriji, so nas ob vsaki priložnosti mučili in šikanirali. Bile smo v cebrastih oblekah iz grobega blaga brez kakšnega spodnjega perila, za obuvale pa smo imele lesene cikle, ki so dan na dan do krvi ožulile noge. Kadar smo imele dnevno delo, smo morale že ob štirih statih uvrščene po pet na tako imenovanem apelu. Ko pa smo se po dvanajsturnem delu vrnile, so nas na enakem apelu zopet preštevali.

Nešetokrat smo morale po delu za kaznen stat na apelu po dve uri, z dvignjenimi rokami. Za kaj smo bile kaznovane, nam nihče ni povedal. Ko smo zjutraj v temi čakale na apel, pa se je iz naših ust oglasila borbena pesem. Navadno so začele Rusinje, potem pa smo pele vse — Grkinje, Cehinje, Poljakinke in Jugoslovanke. Pridrvele so gestapovke v svojih pekerinah in mlatile z biči po nas, ne oziraje se, kam je padalo, me pa smo hitro skrile svoje glave. Če danes vidim netopirja, se spomnim na tiste gestapovke v pelerinah.

Spominjam se strašnega dogodka na takem apelu: V prvi vrsti je stala Francozinja, ki je imela še od doma lakirane nohte na nogah. Ne vem, kako do takrat tega nihče ni opazil. Nenadoma je to videl komendant, vzel izza pasu bodalo in ji odsekal prste. Zakričala je in se zgrudila, me pa je nismo smele pobrati. Kaj se je dalje zgodilo z njo, nismo nikoli zvedele. Doživele smo še več strahot, ko so pred našimi očmi mučili in streljali zapornice, jih vlačili v temnice in počenjali še druge stvari.

Kadar smo v tovarni doživele bombardiranje, so nas nagnali v kleti, kjer je bilo ob vhodih z velikimi črkami napisano, da je zaklonišče samo za nas, saj so bili že vsi stropi razpokani. Ko pa smo nekoč v taborišču morale v klet, smo sedele na nekih zabojih. Ker je eno od internirank zanimalo, kaj je v njih, je enega odprla in groza: v zaboju je ležalo golo truplo mrtve interniranke. Gestapovke so imele na rokah železne „bikserje“, s katerimi so neusmiljeno tolkle po naših hrbtih, ko so nas po končanem alarmu zopet nagnale na delo.

Naše taborišče je bilo ograjeno najprej

z žico, v kateri je bil električni tok, za njo je bil širok jarek z vodo, potem spet zvita bodeča žica in končno še stražni stolpi z žarometi. V notranjosti je bila stavba razdeljena na več sob, ki pa niso bile predeljene do stropa, tako da so nas iz sredine vse hkrati klicali na delo, na apel, ali pa na kazen. Spale smo na pogradih, ki jih je bilo po šest v višino, pa tako nizko eden nad drugim, da se je bilo težko obrniti.

Za krono trpljenja pa je bil odhod iz našega taborišča. Ne spominjam se datuma, bilo pa je v aprilu 1945. Že zjutraj so bili vsi nemški delavci v tovarni zelo zbegani, enako tudi gestapovke. Neki Poljak nam je na skrivaj povedal, da se pri Leipzigu bližajo Rusi. Okrog desetih so nas gestapovke odvekle iz tovarne. V taborišču so bile že vse zapornice pripravljene za odhod. V eni uri so nas po zvočniku sklicali na dvorišče, od koder je dvanajst tisoč jetnic odšlo na strašno pot.

Hodile smo kar naprej po cesti, brez jedi, brez odmora in spanja. Do takrat nisem vedela, da človek lahko med hojo zaspi. Na nekem polju je stal voz rdeče pese. Nekaj jetnic je od lakote prišlo k vozu, takrat pa je zaregljala strojnica in dekleta so obležala v krvi. Še in še smo na tej poti doživljale strahote, saj so vsako, ki je obnemogla, na mestu ustrelili. Da pred nami hodi prav tak transport moških, smo videle po mrličih, ki so ležali v jarkih ali kar na cesti.

Zavezniki so vedno huje bombardirali nemška mesta. V takih primerih smo se morale hitro vleči na zemljo, med nami pa so se skrivali gestapovci in gestapovke. Po vsakem bombardiranju smo vedele, da se bliža svoboda. Ceste so bile vedno bolj polne nemških civilistov, ki sami niso vedeli, kam naj bežijo. Nas so vlačili od reke do reke, toda povsod so bili mostovi porušeni. Tako smo neke noči ostale same. Na dvorišču, kjer smo prenočile, so se zjutraj pojavili ruski vojaki; naše ruske tovarišice in vse jetnice smo jih pristrčno pozdravile.

Tako smo bile, čeprav daleč od domovine, vendar srečne, ker je bilo konec našega trpljenja.

Knjiga o novejšem avstrijskem parnasu

Le po dolgem in po čez smo pregledovali zajetno knjigo z naslovom „Sodobna avstrijska književnost od 1945 naprej“ (*Die zeitgenössische Literatur Österreichs, seit 1945*, založba Kindler, Zürich 1976, str. 758). Na svetlo dala in napisala uvodno besedilo pisateljica (dr. phil.) Lilde Spiel; prozo je analiziral Paul Kruntorad, liriko Kurt Klinger, dramatikot Gotthard Böhm, esej o radijski igri Hilde Haider-Pregler, o književnosti narodnostnih manjšin Stanislav Hafner in Erich Prunč.

Uvodoma se urednica vprašuje, ali imamo sploh avstrijsko književnost?

Najprej omenja dualizem nacionalnega čustvovanja — celo v času monarhije; odpor do tovrstnega uvrščanja sta izrazila tudi Rilke, Kafka. Dalje omenja dejstvo, da celo mlajše pisatelje, rojene v republiki Avstriji (Bachmann, Celan, Handke, Fried), temeljito obravnavajo v literarni zgodovini pisateljev iz Zvezne republike Nemčije (*Die Literatur der Bundesrepublik Deutschland*, 1973). Že v svojem esejčku o avstrijski bradi (*Österreichs Bart*, zbirka *Kleine Schritte*, 1976) je H. Spielova iskala pojasnila za avstrijsko posebnost predvsem v neke vrste mednarodnem izvoru mnogih sodobnih pisateljev Avstrije, v uvodu k lit. zgodovini pa je povzela: — da se avstrijska zavest pri nekaterih književnikih izraža bojevito, pri drugih nezavedno, pri tretjih je ni, medtem ko četrti to zavest docela zavračajo. Kakorkoli že — sklepa svoje razmišljanje: za povojne tri decenije lahko pač govorimo o „ločenem (posebnem) zgodovinskem razvoju povojne avstrijske književnosti“ (*gesonderte Entwicklungsgeschichte der österreichischen Nachkriegsliteratur*, str. 19).

Precej različno od navedenega pa je mnenje, ki ga je zapisal Friedrich Geyerhofer (*Inventur für den Olymp*, *Neues Forum*, 1976, str. 275) in se glasi: „Ni lahko pritrditi (— da gre za avstrijsko književnost). Na Koroškem žive vsekakor samo Nemci in Avstrijci, ki bojda govorijo ‚vindiš‘. Hkrati pa kritik misli, da gre za tekmovalstvo na zahodnem kulturnem trgu in da je zato urednica avstrijske književne zgodovine v svojem uvodu obširno opisala poglavje o PEN klubu; podnaslovlila ga je „Dubrovnik: duhovna ločitev“ (*Ragusa: Scheidung der Geister*).

Dogajanje med avstrijskimi intelektualci od 1933. leta naprej se mi zdi kar se da značilno. Gre za kapitulacijo klasičnega evropskega izobraženca ob premikih množičnejših družb.* Za nas je zanimiv opis še zato, ker smo v preteklem letu opravili pregled petdesetih let slovenskega PEN (Filip Kalan, *Teh naših petdeset let*, N. Razgledi, 4. 7. 1976; France Koblar, *Moj obračun*, SM 1976).

Z mednarodnim PEN kongresom v Dubrovniku (26.—28. maja 1933) je prišlo do odkritega razdora med tako imenovanimi „narodnimi“ (*völkisch*) in liberalnimi pisatelji. Pod predsedstvom H. G. Wellsa je kongres (sekretar Ould) postavil pred nemško delegacijo dve vprašanji: — kako se je nemški PEN zavzel za svoje preganjane člane in kaj je storil zoper izločanje in zažiganje knjig. Nemška delegacija ni niti utegnila seznaniti mednarodne pisateljske skupščine z načeli nove Nemčije in njenega voditelja Hitlerja, temveč je protestno zapustila prizorišče. Pridružili so se ji nekateri holandski, švicarski in tudi avstrijski delegati; prav zadnji so se obnašali nad vse ponižno in lagali v izjavi, natisnjeni v „*Zagreber Morgenblatt*“, da niso organizirali požiganja knjig uradno nacionalni socialisti in tako naprej (20—21).

Sledil je razkroj, izstopi iz PEN kluba, najprej vidnih nacistov (M. Jelusich et consortes); odklanjali so zavzemanje za K. Ossietzkega, češ da gre za politika, ne pa za pisatelja (B. Brehm, E. V. Handl-Mazzetti, F. Nabl, tudi F. Salten). In kakor je sporočil v pismu F. Th. Csokor (9. 10. 1933), je ostalo kmalu le še 6 članov (on sam, H. E. Jacob, Frischauer, R. Neuman, Sonka in R. Musil).

Naslednjo cezuro pomeni — ko demokratični pisatelji sicer še pišejo svoja dela — februarski obračun z avstrijskim delavskim razredom.

* — pred fašizmom, nacizmom, a tudi pred vprašanji v medn. delavskem gibanju.

Pomislil sem, kako Štefan Zweig ni razumel takratnega dogajanja, kar sam pošteno opisuje v svojih spominih (*Die Welt von Gestern*), in kako drugače je preživel vse to in doživljal Prežihov Voranc (reportaža *Dunaj*),** namreč kot preganjani komunist v tujini, bliže dunajskim množicam kakor večina domačih ustvarjalcev.

Hkrati se začne velika emigracija iz Nemčije v Avstrijo in druge evropske države, za tem pa beg čez ocean; dunajske literarne kavarne in saloni so opusteli, nastopilo je sedem let Vzhodne marke (*Ostmark*).

Dogajanje v soseščini je precej različno od tistega, kar smo preživljali mi, čeprav naj bo Avstrija prva žrtev nacizma. Preskušeni bojovníkom pangermanske misli med pisatelji, kakor so to B. Brehm, E. C. Conte-Conti, R. Hohlbaum, M. Jelusich in F. Spunda, se je pridružila cela vrsta dotlej tihih (18 po številu jih navaja avtorica uvodne predstavitve) spremljevalcev političnega dogajanja (38).

Ko analizira U. K. Ketelsen (*Völkisch-nationale und nationalistiche Literatur in Deutschland 1890—1945*, Stuttgart 1976, 74) nacionalsocialistično književnost, pravi, da je historični roman — med njegovimi uspešnimi avtorji omenja Brehma in Jelusicha — priljubljena literarna zvrst 20. stoletja. S svojo psihološko funkcijo in ideološko artikulacijo je kaj uporaben, pravšen nasprotnik modernim silam. Nacionalsocialisti so ga prevzeli 1933. leta kot nasprotno obliko sodobnemu romanu, ki razkraya družbo, kakršno so si zamišljali. Tudi 1945. leto ne pomeni za tovrstni roman še konca, temveč priča tudi o njegovi kontinuiteti, ki ni vselej literarne narave. Avtorji, doma iz Avstrije, pa se niso le pridruževali vsenemškemu veletoku, temveč so bili dostikrat celo v prvih vrstah nacistične usmerjenosti nemških izobražencev in pisateljev in pa fašistoidne duhovne proizvodnje.

Galerija pred hitlerjansko strahovlado pobeglih (nad šestdeset imen) pisateljev (44—45) izpričuje pisateljsko mednarodno ugledna imena, kakor so to Werfel, Broch, Musil, Zweig itn. (Med emigranti sem spet zamenjal Gusti Jirku- Stridsbergovo, častnikarko, pisateljico, Dunajčanko in prevajalko I. Cankarja, pač zato, ker seznam pisateljev, ki so se upirali nacizmu, ni tolikšen, da bi omenjeno avtorico avtobiografskega dela *Menschen, Mächte und ich* (Mojih pet življenj, slov. prevod), veljalo pozabljati pri tovrstnih pregledih. Kot razmejitev od nacizma v tistih obsevnih časih navaja H. Spielova celo dunajsko narečje kot neke vrste skriven in nerazpoznaven jezik. Dalje, da so A. P. Güterslohu prepovedali pisanje. Nekaj pisateljev se je umak-

** Objava v nemškem prevodu: Prežihov Voranc, Wien; *Die Einheit*, revija št. 11—13, 1950.

Tudi
s protestno
vožnjo
na Dunaj
smo opozorili
na nerešeno
manjšinsko
vprašanje

nilo v druge poklice, drugi so spet pisali za predale, medtem ko so pri nekaj žrtvah nacizma odkrili primere prave odporiške lirike. Nacisti pa so navajali v pregledih (Nadler) tudi dela pisateljice Pavle v. Preradović, čeprav jo je tisti čas v zaporu zaslisevala tajna policija. Lernet-Holenia pa se je npr. preživiljal z „nedolžnimi“ filmskimi scenariji, ko je postal vprašljiv zaradi svojega romana (*Mars im Widder*), v katerem je za armado uporabljal negativno parabolo: — rakovo obolenje. Med žrtvami v Dachauu omenja Emila Alphonsa Reinhardta, našega znanca, saj je napisal 1929. leta spremno besedo k izboru črtic Ivana Cankarja (*Der Knecht Jernej*, prev. g. Jirku, Wien Leipzig, 1929). Dalje so v taboriščih končali pesniki Soyfer, Heider, Löhner, Lili Grün; le malo jih je preživel (Adler, Amery). V kasnejšem času je prišlo tudi do spreobrnitev h katolicizmu, H. v. Doderer, in odvrnitev od velikonemške ideje, kar je različno od primerov, ko so po vojni hoteli rehabilitirati zveste častilce Hitlerja (M. Mell). Kot aktivne nasprotnike nacizma so umorili dvanaest začetnih avtorjev, eden, S. Heider, je padel kot partizan; po vojni so zbrali njih dela v zbornikih: *Dein Herz ist deine Heimat* (Tvoje srce je tvoja domovina), *An den Wind geschrieben* (Napisi v veter) in *Die Steine reden* (Kamni govore), pa tudi v H. Steinerjevi dokumentaciji je zbrano in ohranjeno odporniško pesništvo (*Zum Tode verurteilt — Na smrt obsodeni, Gestorben für Österreich — Umrli za Avstrijo*).

Kaj vse so napisali avtorji v emigraciji? Robert Musil roman *„Der Mann ohne Eigenschaften“* (Mož brez posebnosti, v slov. prevodu Janeza Gradišnika 1962), M. Brod je s H. Politzerjem pripravil zbrana dela Franca Kafke, Herman Broch roman *Tod des Vergil*, Franc Werfel, *„Das Lied von Bernadette“*, Štefan Zweig *„Die Welt von Gestern“* itn. V Londonu sta v okviru tamkaj ustanovljenega avstrijskega emigrant-skega PEN kluba izšli dve pesniški zbirki (*Zwischen Gestern und Morgen, Neue österreichische Gedichte*, in Th. Kramer, *Verbannt aus Österreich*). Mnogi pobegli pisatelji niso dočakali konca vojne, znaten del pa se po njej ni več mogel udomačiti v rojstni deželi.

Tudi to dejstvo je pomagalo, da so se v začetnem obnovitvenem obdobju uveljavljali ljudje, bližnji nacistični kulturni politiki, čeprav so okupacijske oblasti postavile na bladno nacistično, vodilne v kulturnih institucijah. Ob izjemi J. Weinheberja (baje samomor, 1945) so se kmalu oglasili nacistični privrženci s svojimi zagovori Hitlerja, kakor je to B. Brehm (*Schatten der Macht*, 1949, *Der Trommler*, 1960) in njemu idejno sorodni (Waggerl, Mell itd.).

Ob tako presenetljivi nacistični trdoživosti se zdi na začetku kaj skromna četa pisateljev neobteženih z rjavo preteklostjo: Brunngraber, Güterlob, Habeck, Preradović itd. A že v tistem času sta izšli deli dveh iz mlajšega rodu (Aichinger, 1947 in Celan, 1948).

Bo le držalo, da avstrijskega položaja ob koncu vojne ne moremo označiti kot začetno izhodišče iz točke nič — to baje velja za takratno stopnjo zavesti nemških izobražencev. Avstrijski položaj omogoča po nekaj razlagah celo tehtne prednosti (kontinuiteto, tradicijo), vendar nevarnosti — možnosti kvietističnega izogibanja krivdi (19).

Najbrž bo zanimivo bolj v ožjem krogu tistih, ki se posebej ukvarjajo z literaturo, poglavje o vlogi revij, časnikov, feljtona, periodike (*Turm, Plan*). Prav odtod registrirajo vplive iz domače preteklosti: vplive Werfla, Brocha, Kafke; tovrstni sunki ali opozorila pa so prišli najprej iz tujine, npr. kot je to bila Huxleyeva recenzija Brochovega dela *„Vergilova smrt“*. Odtod tudi zasluga, da so mlajši gledali na Krausa, Brechta, Kafko kot na hišne bogove (*Plan*). Ista revija se je tudi konfrontirala z nacističnimi pisatelji (Waggerlom, Carosso, Mellom), uvajala pa tudi mlajši pisateljski rod (Busta, Dor, Celan itd.).

Ker smo že omenjali dvojno izhodišče za prvi povojni rod pisateljev v Avstriji, naj navedemo še podatek o avstrijskih avtorjih v prevodih jugoslovanskih literatur (*Knjiga 76*, str. 253). V petnajstih letih je izšlo po omenjenem viru približno sto knjižnih izdaj avstrijskih avtorjev, od tega 27 v Beogradu, 23 v Ljubljani, 21 v Zagrebu in 13 v Novem Sadu, sedem v Mariboru (Obzorja) in prav toliko na Reki, v Sarajevu in Skopju po eno delo. Na prvem mestu je Štefan Zweig (21 knjig), sledi

Kafka (15 izdaj), prevladujeta „Proces“ in „Grad“; prvo delo je prevedeno tudi v makedonščino. Ob S. Freudu, ki ne sodi med beletrijo, naj omenimo še J. Rotha (sedem knjižnih izdaj) in Rilkeja (6 izdaj) in pa Werfla, pa Musila (pet izdaj). Mlajši rod so komaj prevajali (Handke in Bernhard, po eno delo); prvega omenjenega le v slovenščino „Kratko pismo — dolgo slovo“ (DZS 1973) in „Žalost onstran sanj“ (pravkar izšlo pri CZ 1977), drugega so prevedli v Beogradu, še preden je zaslovel doma. Vsekakor drži, da prevajamo tudi severne sosede zelo naključno in fragmentarično.

Prav posebno vlogo so odigrale še antologije s prispevki mlajšega rodu, med njimi najbolj znana večletna (1951—1954) zbirka *Stimmen der Gegenwart* (Sodobni glasovi).

Periodizacija povojne književnosti, kakor je nastajala v Avstriji, je takale: najprej pride do „rojstva iz zmede“ in to potraja do decembra 1947. Na drugi stopnji, ki sledi, se izoblikuje avantgarda z dunajsko skupino, imenovano Art-club, to je ob času, ko se je v Zvezni republiki Nemčiji združila Skupina 47 in se je domov v Avstrijo vrnilo emigrantsko jedro P. E. N. s Theodorjem Csokorjem na čelu, kar se je dogajalo do podpisa avstrijske državne pogodbe (1955). Odlejš govore o tretji stopnji, ki še traja in se začinja z nastopom graške skupine Forum Stadt-Park.

Tudi avstrijska družba in država sta občasno namenjali literaturi materialne in zunanje manifestativne spodbude. Omenili smo že zbornike mladih, čeprav je M. Dor zapisal še v uvodniku k antologiji *Die Verbannten* (Izgnanci) 1962. leta, da ni med določeno avstrijsko publiko in avstrijsko literaturo nobenih vezi. O Brochu, Musilu, J. Rothu pa vedno več v Beogradu, v Amsterdamu kakor na Dunaju itn. Seveda pa je država le poskerbela tudi za nagrade in za nekaj zunanjih znamenj, da se zanima za lit. ustvarjalce. Že na drugi stopnji je prišlo do razdora avtorjev — do razločevanja med tradicionalisti in skupino, ki se je usmerjala k eksperimentu.

Še prej naj se ustavimo le mimogrede pri posebnem dogajanju — bolje pri bojvnih hladne vojne. Naj to uvedemo s posredno označitvijo prizorišča, čisto določenih značilnosti, pri značilnostih majhnega prostora in gneče na njem. Takole je zapisala avtorica: „Vendar je že takrat učinkovalo čisto določeno nagnjenje k ustvarjanju klik, k spletkarstvu, k prepirom in k navzkrižnemu preganjanju, kar je bilo

V okviru Cankarjevega leta je bila v avli slovenske gimnazije v Celovcu razstava „Cankarjevo gledališče“

že od nekdaj endemično v vseh dunajskih družbenih krogih in poklicnih skupinah. Prostorska ožina mesta, v kateri se je zmerom vselej morala boriti množina samovoljnih nadarjencev za svojo potrditev in uveljavljanje, za javno upoštevanje in za skromna sredstva v majhni deželi, poleg tega so še Dunajčanom prirojena južna nagnjenja k domačemu sporu in prijateljskemu prepiru izpridila načelne teoretske razlike vselej in hitro v osebni prepir.“ V tem prostoru, z značilnostmi precej zaprtega družbenega prostora, je prišlo do pritiskov prav posebne vrste; o tem zvemo iz poglavja o reviji *Forum* (s podnaslovom — avstrijski mesečnik za kulturno svobodo) in o bojkotu Brechta, iz katerega lahko razberemo, kako presenetljivo sta se obnašala med drugimi še posebej dva avstrijska pisatelja — pravcata hoplita hladne vojne (F. Torberg in H. Weigel). V splošnem pojasnilu preberemo: „Da je ta revija kakor pariška *Preuves*, londonski *Encounter* in madridski *Cuaderno* izhajala s podporo *Congres pour la Liberté de la Culture* — kar je svojčas, po razkritju *New York Timesa*, 28. 4. 1966, vzdrževala ameriška tajna služba CIA — in smo zvedeli že iz impresa.“

Med 1958—1964 so si v Avstriji hudo prizadevali, da so Brechta osamili za delj časa le na gledališče *Scala*, ki so ga vodili komunisti. Kot je zapisal recenzent ob graški uprizoritvi, da po predstavi Brechtove igre sicer ne bo več komunistov, a vendarle mogoče nekaj antikomunistov manj. Podobno so polemizirali še razni bojovniki (Weigel v *Forumu* tudi ob uprizoritvi v zahodnem Berlinu). Bila je to vsestranska blokada; *Arbeiterzeitung* (1960) piše o programih avstrijskih gledališč, da je bil to tibi sporazum o Brechtovi izločitvi. Šele po desetletnem premoru so igrali (1963) *Mutter Courage*, za tem *Kavkaški krog* s kredo in šele 1966 v *Burgtheatru* dramo *Galileo Galilei*.

Ob prebiranju kritik v revialnem tisku o novi avstrijski lit. zgodovini iz nemškega jezikovnega občojca me je presenetilo, da se recenzenta v „*Neues Forum*“ (november 1966) in v „*Die Zeit*“ (25. 2. 1977) nista kdo ve kaj pomudila ob omenjenih usmerjenostih in ideoloških represijah, zanimivo opisanih prav pri obravnavanih vprašanjih, ki so pritegnila našo pozornost.

Med novejšo razločitvijo pesniških usmeritev naj le naštejemo: vlogo narečja — v pesništvu, v dramatik; prodor v širši nemški prostor; konfrontacije raznih skupin iz posameznih dežel (*Forum-Stadtpark*) s prevladujočim Dunajem. Nasprotovanje pokrajin pa nima več nekdanjega regionalizma za zastavo, temveč išče svojo potrditev v raznih modernističnih iskanjih, npr. v tako imenovanem lingvizmu, v izčrpanosti jezika itn. Vse to se izsprčuje še v skupinah, celo v zahtevi, da niso dunajski ljudje edino reprezentativni; odtod težnja po posebnem graškem P. E. N. centru. Ob teh težnjah prav iz narave stvari skupin in pa teženj posameznikov je prišlo tudi do bolj ali manj uradnega združenja, pravzaprav institucionaliziranja skrbí za literaturo, z ustanovitvijo „*Österreichische Gesellschaft für Literatur*“ (1961), z ambicijo reprezentativnosti in razsežnosti čez meje avstrijske republike; v tem okviru je bila kopica raznih posvetov, okroglih miz in so podeljevali tudi še priznanja in nagrade. O kulturno politični usmerjenosti navedene „družbe“ pravi avtorica, da je bila ta ustanova dejavna „kot relejna postaja v polju duhovne napetosti med vzhodom in zahodom“; da so „izbrskali“ predvsem izobražence evropske miselnosti, jih vabili, seveda pa se le-to ni zmeraj posrečilo (98). Kljub omenjenim naporom znotraj in zunaj avstrijskega prostora pa so ankete ob desetletnici omenjene družbe povedale, da dve tretjini Avstrijcev sploh ne prebere nobene knjige — pri preostanku pa sta priljubljena avtorja K. Wagerl in J. M. Simmel. Ob drugem omenjenem avtorju zaznavamo določeno priljubljenost tudi v domačih logih, kajti npr. 1975 leta so izšla kar pri dveh slovenskih založbah njegova dela (pri Obzorjih tri in pri CZ eno); neverjetna duhovna sorodnost?

Avtoričino opozorilo v tako obširni ekspoziciji (127 strani), da dela ni opravila s tehniko literarnega zgodovinarja in da je pač opisala dogajanje samo, kakršno se je po njenem razgledu dogajalo, se zdi za vse splošni zunanji pogled odveč, saj nam posredujejo podrobnejše informacije še drugi avtorji (proza, lirika, dramatika, manjšine). Zanimiv se nam zdi zaključek, da tej sodobni literaturi ni mogoče odrehati življenjske moči in da išče tudi avantgarda zvezo s tradicijo — predvsem pa, da je ni mogoče docela „priobčiniti“ (sprejeti v sosedno nemško občino).

Paul Kruntorad je lahko svojo razpravo o moderni prozi (156 strani), ki so jo napisali pisatelji, doma iz avstrijske republike, oblikoval do mnogih posameznosti pri posameznih pisateljih. Zanimajo ga: pisateljev razvoj, prispevek h kolektivni zavesti, stališče do pisanja, semantičen razvoj in kaj pomeni pisateljsko dejanje pisatelju samemu. Nad vse poučna je njegova realna presoja sedanjega položaja knjige v avstrijski republiki. Pred dobrim letom sem si ogledal njihovo knjižno razstavo. Kot razstavi, privediti ne bi imel kaj prigovarjati. Všeč mi je bil otroški in mladinski del, kjer so mladi „potrošniki“ knjige tudi leže na tleh prelistavali razstavljeno. Tudi sam sem segal in prelistaval razstavljeno berilo in si nabiral prospekte. Ob tem sem opazil, da je večina domačih založb povezana z založbami predvsem iz Zvezne nemške republike, nekaj pa tudi iz Švice. Zato se mi zdi razumljivejše, da je avtor analizirane proze potisnil v ospredje dejstvo, kako manjka v Avstriji docela organizirano književno tržišče s kontinuiranim aparatom vred. Malo je časnikov in revij, ki redno spremljajo knjigo in še takrat, ko pride do kritike, je ta obotavljajoča se, nesistematična glede na avstrijske novitete. Deloma, pravi, je temu kriv že sam skromen založniški položaj; šele v novejšem času izide doma štiri do pet del na leto. V glavnem odločajo o knjigi v Avstriji založbe iz Zvezne republike, izhajajoč iz svojega knjižnega trga, svojih časnikov, revij, radijskih recenzij in prav zato ni uporaben terminus literarna javnost pri avstrijstvu in gre ob omenjenem komaj za kaj več kot za topografski pomen (131).

Izhaja tudi iz splošnih podmen, da lahko o avstrijski književnosti govorimo predvsem od Jožefinizma pa do konca monarhije. Pomembnejša kot 1918 leto se mu zdi letnica odhoda „štirih v džipu“ (1955). Po njegovem se Avstrija s pogledom na pripadnost k tretjemu rajhu obnaša ambivalentno. Zdaj pravimo, da smo bili „okupirani“, pa spet, da ne moremo odriniti nekaj povzdigovane zahteve avstrijske socialne demokracije, naj se avstrijski ostanek združi z Nemčijo, in tudi ne navdušenja, s katerim smo pozdravili 1938 dozdevno zasedbo. Šele po državni pogodbi se po avtorjevem mnenju začne razvijati nekakšna neuravnotežena zavest male države, ki da je sposobna obvladati tako amputacijo pred tremi desetletji kakor tudi ambivalenco vojnega časa (131/132). Te skromne nacionalne zavesti še ni mogoče uporabljati za smiselno vez med pisatelji, ki so se rodili v 19. in 20. st., če pomislimo na vrsto z rojstnimi letnicami od konca preteklega do srede našega stoletja.

Kruntoradovo previdno problematiziranje problema avstrijske literature dopolnjuje tisto, kar je napisala Spielova; razumljivo, da se ukvarja tudi s pripovednim načelom, da omenja posebno jezikovno varianto — predvsem pa težave mlajših pri

Oktobrski
tabor
ob Hodiškem
jezeru
je bil
skupna
demonstracija
pripadnikov
obeh
narodov
za demo-
kracijo in
enako-
pravnost

konstituiranju. Vprašanje je precej zapleteno — proti avstrijski literaturi, namreč tovrstni opredelitvi so se oglasila kdaj pa kdaj tudi naslednja vidnejša literarna imena: Aichinger, Bachmann, Böll, Dürrenmatt, Frisch, Grass ... Avtorjev smisel za označitev bistva problema izhaja zmeraj iz analize posameznih ustvarjalcev. Začne z vprašanjem formalnih rešitev, ki naj bi pripomogle k obnovi avstrijskega romana in sploh pisateljeve pripovedi — temelji pa na Brochu, Musilu.

Čeprav pomenijo avtorju pri analizi sodobne avstrijske proze osnovo predvsem dela posameznega pisatelja, najde in opozarja tudi na druge kazalce in družbene vzroke, tako na načelno usmerjenost pisateljske osebnosti kakor tudi na idejno naravnost njegovega dela. O prvih letih omenja, kako je lahko spomin na prvi razpad monarhije s polomom v drugi svetovni vojni pobudil pri mnogih avstrijskih pisateljih mehanizme spodrinjanja (odgovornosti, krivde). Kar endemični se zde tudi rojstni kraji nacističnih pisateljev, saj je bil B. Brehm rojen v Laibach-Ljubljani, Fussegerjeva v Plznu, Jelusich spet na češkem, narodnostno mešanem ozemlju.

O K. H. Waggerlu obrazloži — primer pisatelja sociološkega anahronizma, ter omenja, da delo obseže kot substrat verovanja precej malomeščanskih bralcev (postane nepredvidena uspešnica). Ne da bi se lahko ustavljali ob drugih nekdanih predstavnikih iz posameznih dežel, beremo, kako so J. F. Perkoniga včasih „— pri bolj ozkem pojmovanju — imenovali za največjega domovinskega pesnika“ (139). Razumljivo, da označuje Kruntorad tudi emigrante in tiste, ki so se vrnili in se spet udomacili, vpliv dveh od njih — Torberga in Weigla čez šestdeseta leta. Kdor se je kadarkoli zgubljal po labirintih obilnih pustolovskih romanov Lernet-Holenije, z njegovimi plemiškimi deklasiranci vred, se mu vendarle zdi, da tudi literarnozgodovinski komentatorji včasih ne morejo varčevati s prostorom. Razumljivo, raziskovalca in razlagalca literarnega dogajanja oklepajo dejstva, kot je to količina napisanega ali predvsem pa kakovost, pa čeprav samo občasna, tudi še prevladujoči vpliv v kakšnem okolišu — npr. H. Dodererja med petdesetimi in šestdesetimi leti. Zunaj nemškega jezikovnega prostora bi komaj mogli sprejeti gosto berilo omenjenega pisatelja, pregosto za pozni čas svojega nastanka. O njem pa se človeku naposled porajajo še razni dvomi — kolikor je pisatelj sploh zmogel izpovedati tisto, kar bi človek pričakoval kot izpoved na manj straneh; njegova dunajska trilogija romanov znese 2430 strani (Die Strudlhofstiege). Po tem besednem stopnišču sem se pred leti vzpenjal gor in dol in vseskozi kar najbolj utrujen (Die Dämonen, in še krajši izmed treh, uvodni roman „Die erleuchteten Fenster“). Pri vsem tem pa se človeku razkrije pisatelj še kot pokriti nacist, ki si je v svoj dnevnik zapisal še 1944 leta nekaj o moralni moči rajha — ki da jo čuti ves svet. In še res smo pri nas čutili nečlovečnostne vzgibe te morale — omenjene „velike družbe“ še v tistih letih. O nazadnjaštvu govore poročila o njegovih osebnih ideoloških metamorfozah ali spremembah, opravljenih v besedilih. „Demoni“ so bili najprej Židje itn. (tako po Neues Forum, št. 257, 1976, str. 54 po citatu iz Kruntorada, 174 in H. Spiel, Tangenten, op. cit. 126). Vse to nam pojasnjuje naposled Kruntorad: „Seveda ne smemo v tej zvezi pozabiti, da Avstrija izločuje kakor v oklepaju v celoti v svojem kolektivnem spominu (natančneje bi veljalo govoriti o deficitarnosti) prav tista leta, iz katerih izhaja „edino“ Dodererjevo stališče, ki nam je postalo znano; iščejo zdravilo v pozabi in odrinjajo Freudovo svarilo, da v gospodinjstvu duhovne energije stanovitno spodrinjano nevarno udarja nazaj.“ (174). Tukaj seveda ne moremo obnovljati vse zanimive galerije izpovedovalcev in njihovih stvaritev — od Saika (psihološka smer), avtorjev zabavne ali kako drugače bolj poljudno usmerjene literature, lahko bi rekli že konfekcijske književnosti (Habe, Simmel), mimo iskalcev v območju jezikovne odtujitve (Konrad Bayer) in pa posameznih skupin: dunajske, graške ali pa tistega dela lit. zgod. pripovedi, kako in zakaj so lahko prodrli v območje nemške kulturne industrije (Handke, Bernhard itn.). Kruntorad piše, da je odnos avstrijskega pisatelja do nemškega knjižnega trga še zmeraj podoben odnosu „delavca v tujini“ (je gastarbeiterski) ali da je to odnos grešnega voyeurja (282). Vemo pa za splošno pravilo, da lahko pisatelj piše romane v tistem svobodnem prostoru, ki si ga je lahko priboril sam — ali s stranskim pridobitniškim delom (celo tistim, ki je blizu literature), kar je pač zelo stara modrost literarne sociologije — ali s priložnostnim delom,

s katerim si lahko pokrije življenjske stroške, medtem ko piše roman — seveda če nima kakšne prebende. Tega zadnjega pa je zmeraj primanjkovalo — indeks bralcev pa je v sosedni republiki pod evropskim povprečjem. Ob sklepu še poudarja diskontinuiteto — pa naj že gre za revije ali časnikarsko kritiko, ki je še posebej borna, kljub raznim poskusom, npr. spremljanju del na televiziji. Vse skupaj je le „raztrgan odmev“ (280).

Ker smo že omenjali naše seznanjenje z avstrijsko književnostjo — naj še potrdimo misel o naši nesistematičnosti in naključnosti, čeprav smo dobili Musilovega Moža brez posebnosti komaj deset let za pisateljevimi rojaki (1962) in se je predstavniku avstrijsko-nemškega „nouveau romana“ Handkeju pridružila, ko to pišemo, še H. Zenkerjeva pripoved „Kasbach ali vesplošno zanimanje za morske prašičke“ (založba Borec 1976). Vsekakor pa prevajamo več, kakor prevajajo naše stvaritve severni sosedje.

Kurt Klinger obranja v svojem obširnem opisu dogajanja v liriki (183 strani) že uveljavljeno sistematiko; obilno si je pomagal z navajanjem stihov, kar se zdi koristno. Že uvodoma pa je pobudil naše začudenje s svojo obrazložitvijo, zakaj je v preteklosti prihajalo do tolikšne prevlade določene krajinske motivike — krajine (Landschaftsgedicht). Takole si razlaga pojav: „Prevlada krajinske pesmi in enostranska znanstvena razlaga — skušata svoje premnoge kritične nianse odstraniti z razlagami, če je mogoče, jih sploh ne upoštevata — in ne bi bili mogoči, da jim ne bi stal ob strani svet odbijajoči pojem domovinstva, ki se je skliceval na svojo upravičeno obrambno držo in je za to dejansko lahko pokazal na nekaj resnih dejstev; tega ni bilo mogoče obiti — spomniti na jugoslovanski vdor na Koroško ali na južnotirolsko vprašanje, kar še danes kot senca straši v avstrijski zunanji politiki. V tem je bil stik, po katerem se je lahko vgnezdila potreba za mitologiziranjem „domovine in umetnosti.“ (295)

Kakor se nam zdi navajana miselna pot interpretira sodobne avstrijske lirike še kar zanimiva in ima to pretirano krajinstvo tudi določene možnosti in razsežnosti, vsekakor vezi s tistim posebnim, nam še predobro znanim „domovinstvom“ (kakor so ga in ga še propagirajo razni koroški in štajerski heimatdiensti in kulturbundi), nas je začudilo, da avtor še zmeraj izbaja iz nenatančne opredelitve avstrijsko-jugoslovanskega vojaškega spopada po prvi svetovni vojni; dezinformacija in indoktrinacija o „jugoslovanskem vdoru“ se torej izpričuje tudi še pri povojnem rodu, celo pri izobraženih posameznikih, ki v načelu odklanjajo nestrpno usmerjenost v preteklosti. Če prav pomnim,

---

OTON ŽUPANČIČ

Izjava

Dokler pravica je ob fla teptana,
resnica brez sramu zasramovana,
dokler laž, verolomstvo je v časteh,
dokler svobodo ljubiti je greh;

dokler visoki netijo razdor,
svefniki pridigajo bratomor,
ljubezen kot deselnica brez doma
od vrat do vrat za črno skorjo roma;

dokler nasilstvo in izdajstvo vlada,
ponos, moštvo kot piškav sad odpada —
dotlej v temnico smradno sem zaprt,
in od življenja ni mi hujša smrt.

je na te pomanjkljivosti pri napačnem razlaganju zgodovine opozoril še nedavno tudi C. Gatterer. Res pa bo, da je vse to le v posredni zvezi z literarno zgodovino.

Tudi mnogi pesniki so se pred nacizmom umaknili v tujino in se nekateri izmed njih po vojni vrnili. Nekaj izmed njih je napisalo odporne pesmi (Csokor, Sacher-Masoch, Jun-Broda); zadnja našeta, tudi prevajalka iz slovenščine, s svojim Otroškim pasionom ni naletela n aprijazen sprejem in kakor je zapisal avtor: „So njo, ki ni hotela odrinjanja (odgovornosti zaradi obnašanja v preteklosti), odrinili.“ (208) Med tistimi, ki so bili vse življenje osamljeni, štrlita v ospredje usoda in sporočilo o osamljenosti v tujini (v emigraciji) in doma — Theodorja Kramerja.

Analiza lirike je kar čvrsto zasidrana v avstrijskem stvaritev in ustvarjalcev, saj avtorju pomenita letnici 1918 in 1938 konec in 1945 revitalizacijo. Kar lahko moti našega pregledovalca, je to, da se avtor sklicuje n nekakšen „coctail“, do katerega pride z mešanjem, pravzaprav z glasovno izmenjavo, romunske, slovenske, madžarske in glasov še kakšne provenience (294) — torej pridemo do tovrstne avstrijske identitete. Ali res, mogoče res? Pa nas takšno definiranje kljub vsemu preveč spominja na toliko „štrapacirani“ psevdoučeni žargon v literarni zgodovini in esejistiki z odvisne preteklosti narodov velike monarhije, in na vse tisto, kar se še danes ohranja kot nesmiselni relikti; mogoče je naš kriterij prehud.

Ob zagatni snovi — o pesniku hvalnic Hitlerju Weinheberju — bi si želeli bolj natančnih označitev, takšnih, kakor nam jih posreduje Uwe-K. Ketelsen. Presoja tega nemškega analizatorja nacionalistične literature se npr. glasi (nanašajoča se na Weinheberja): pri takšnem sosodstvu (Heidegger, Schadewaldt, Langenbeck; *ibid.*) spoznamo — da sta izredna podpora, ki so jo Weinheberju nudili nacionalsocialisti, in njegova pomembna slava pri širokem občinstvu, ki je izvirala že od tridesetih let, odkar se je štel k nemškemu antimodernizmu — da je vse to tega „pevca sag“ stiliziralo za jasnovidca, ki pri površnosti in razklanosti časovnih tokov usmerja svoj pogled naprej čez površje zgodovinskega dogajanja na „bistveno“ in „absolutno“. Tako ne štrle ven iz njegovega na prvi pogled politično neangažiranega dela, (njegove) — Weinheberjeve himne Hitlerju in hvalnice vojnim žrtvam.“ (Op., cit., 95.) Le za pokušino dva stiha iz Weinheberjeve pesmice: *Vodji (Dem Führer): Retter, Löser, der die Nacht bezwang / Ernte du auch, dulde Kranz und Sang / itn. (E. Loewy, Literatur unterm Kakenkreuz, 1969).*

Ob morebitnem očitku, da preveč izbiramo razne ideološke označitve, naj pove-mo, da je tovrstnega blaga v tej knjigi na pretek. Najbrž pa je vse naše stoletje čedalje bolj nasičeno z ideološkimi naplavinami vseh sort. Tako nam tudi sam avtor pregleda novejšje avstrijske lirike postreže s poglavji, ki imajo tudi že v naslovu ideološko opredeljenost: „Krščansko svarilo“; z njim nam posreduje pesništvo Paule Preradović, Erike Mitterer itn. Seveda pa se Kurt Klinger še naprej in temeljito ukvarja z nekaj hipotezami, ki si jih je zastavil že na začetku, npr. s preobrazbami in vplivom krajinarstva v liriki. Hkrati je pozoren celo na razvoj posameznikov, oznanjevalcev določenih idejnih usmeritev, npr. na L. Sternovo preusmeritev od socialnega protesta na socialno pedagogiko (308). V našem pregledu ne moremo zaradi obširnosti dela niti v strnjem povzetku obseči vseh tokov, smeri, skupin in še manj posameznike. Pokušamo s svojo zbirjo opozoriti le na splošne usmerjenosti v okvirih posameznih obdobj in vrsti; nekoliko pa je naš razbor določal vsekakor piščev jaz.

Mogoče bi bilo prav, da bi se kaj več ustavili pri bivših vojaki, ki so po vojni še morali računati s preteklostjo vojske (Zand, Guttenbrunner), ali pa povedati kaj o koroški pesnici Chr. Lavant in njeni avtentični, a mistični naravnosti, dalje o Bachmanovi, predvsem pa o Paulu Celanu (1920—1970). Vendar lahko tukaj, komaj na splošno spregovorimo o vprašanih kot o problemih. Celo pri Celanu se lahko le mimogrede pomudimo in vprašamo prav preprosto, zakaj piše Wilpert v „Lexikon der Weltliteratur“ (1963), da se je rodil nemškemu staršem, ko pa to ni natančno — če pa se je rodil v Bukovini židovskim roditeljem, ki so jih pokončali v nemškem taborišču. In tudi uvrstitev, da je avstrijski poet, se nam zdi površna opredelitev, saj je živel povsod drugod več kakor v Avstriji. Ob njegovih pesmih pa se nam zdijo omenjene označitve res le zunanje narave, povezane bolj zunanje z edino vezjo — jezikom. Se-

veda pa je vse to silno daleč od pesnikovega stiha: „...treba je (peti pesmi še onstran) človeka.“

Treba pa se bi bilo ustaviti pri mlajših, pri njihovem eksperimentu, iskanjih, pri uvajanju novih oblik, jezikovnih dvomih in že porabljenem besedišču porabniške družbe. Cele pesniške jate nastopajo, imen ne bi naštevali, ker sama zase premalo povedo. Naj opozorim, da je nekaj dobrih prevodov — seveda tega ni mnogo — mogoče najti v dveh posebnih izdajah. Pred leti so nam majhen izbor pripravili Dialogi „66“, št. 12. Za njimi sta pripravila izpopolnjeno antologijo Jeannie Ebner in Marjan Kramberger v knjigi: *Nova avstrijska lirika* (Obzorja, Maribor 1972). Kakor pojasnjujejo v uvodu, je ta knjiga plod sodelovanja med sosedi. Po tej zamisli je pred letom izšla že antologija *Neue slowenische Lyrik* (založba O. Müller, Salzburg 1971). V prevodih naših pesnikov lahko srečamo pesnike, s katerimi se obširno ukevarjajo tudi v tukaj obravnavani literarni zgodovini; žal ne vseh. Vsekakor bi veljalo še pripraviti in nadaljevati s prevajanjem — tudi še izpopolniti z manjkajočimi in mlajšim rodom. V navedeni antologiji najdemo po nekaj pesmi naslednjih pesnikov (prevajalca navajamo v oklepaju): Chr. Lavant (K. Kovič), Chr. Busta (M. Kramberger), J. Ebner (K. Kocbek), D. Mühringer (M. Kramberger), E. Fried (N. Grafenauer), H. C. Artman (K. Kovič), H. Zand (E. Kocbek), P. Celan (K. Kovič), G. Fritsch (E. Kocbek), F. Mayröcker (N. Grafenauer), A. Hergouth (K. Kovič), I. Bachmann (E. Kocbek), K. Klinger (M. Kramberger), G. Amanshauser (M. Kramberger), A. Okopenko (M. Kramberger), J. Schutting (K. Kovič), H. Plank (N. Grafenauer), E. A. Richter (N. Gra-

Marko Pernhart: Sava s šmarno goro

fenauer), P. Heinisch (M. Kramberger), E. Jelinek (M. Kramberger), W. Kofler (M. Kramberger).

Gotthard Böhm je oskerbel kar izčrpno poročilo o povojnem dogajanju v dramatik (184 strani). Ne da bi tehtali, koliko so tisti, ki so se vrnili po vojni domov, začeli spet tam, kjer so prenehali, ko so morali v tujino — nam Csokorjev razvoj — predvsem pa njegova trilogija izpričujeta, da je ostal idejno sam sebi zvest, medtem ko je novo snov in motive pridobil tudi v tujini. S tem mislimo na trilogijo in drame: *Dritter November 1918* (1923— 1936), *Besetztes Gebiet* (1930) in *Der verlorene Sohn* (partizanska snov, 1947); prvo izmed naštetih dram dosti uprizarjajo (obravnavajo pa zgodovinsko snov: konec monarhije).

Kot povojno posebnost, ki pojasnjuje usmeritve v avstrijski družbi, je videti škandal, do katerega je prišlo, ko so (1951) v Burgtheatru uprizorili Mellovo igro *Zeitbombe 1943*. To uprizoritev je obsodilo glasilo KPA *Volksstimme*, dalje časnik *Weltspresse*: „Germanischer Abend im Burgtheater“ (časnik je bil v rokah britanske okupacijske uprave), medtem ko glasilo socialistične stranke ni imelo negativnega poročila (492).

Dramskih stvaritev v Avstriji ni bilo malo — tudi tukaj se vrstijo rodovi, posamezniki, nastopajo prozaisti in pesniki — vendar mi smo brali le še nekaj opozoril. Najprej je to dunajski kabaret, satira-monodrama z likom tipičnega Avstrijca „Gospoda Karla“, „Travniceka“ malega človeka z Dunaja: njegova stvarjalca sta Helmut Qualtinger in Carl Merz (565).

Od šestdesetih let naprej pa se vse bolj oglašajo protagonisti novih smeri — z ambicijo odporništvu zoper establishment (592). Kakor je pozneje zapisal Gerhard Rühm, so novatorji izhajali iz misli, da ustreza človekovo mišljenje stopnji njegovega jezika in da se je treba pač spopasti z jezikom, če se že hočejo spopadati s človekom. Odtod torej jezikovne inovacije pod vplivom Wittgensteinove filozofske šole. Opravili so to na semantični ravni, zavračali fabulistiko, ki da je že izrabljena in izčrpana kot možnost, odkrivali so narečja — dunajsko in tudi drugih dežel (G. Rühm, K. Bayer, H. C. Artman). Vsi ti „lingvisti“ in še tisti, ki so jim sledili, so bili hudo skeptični, kar zadeva možnosti jezika kot sredstva za sporazumevanje. Dunajski skupini je sledila graška (Handke: Smerjanje občinstva in še drugi), pa še mlajši rod s socialnimi protesti, z narečjem, skepsu, iskanjem (med njimi spet Korošec Peter Turini s svojo „Jago na podgane“: Rozznjogd, 1971). Turini, pa tudi še kdo, ki ga tukaj nismo omenili, bi zaradi svojih iskanj, akcije — pač svojih stvaritev, lahko povedal nekaj tudi nam — vsaj kot sporedje „malega“ gledališča. Tudi naše pregledovanje (posredno seveda) dramske žetve v sosesčini nam pove, da se oglašajo zmeraj novi in novi iskalci (Unger, Pevny), ki pač iščejo vsebine in oblike, da bi s svojo dejavnostjo in informacijo pripravili omrtvičeno družbo k sodelovanju, da bi se otrsela potrošniške letargije; tukaj nismo omenili najbolj ostrih in v nekem pomenu ekscesnih nastopov antigledališča, ki nam jih tudi skuša predstaviti Böhmov opis novejša dramatike.

Hilde Haider-Pregler nas seznana z razvojem radijske, slušne igre (23 strani). Očitno je usoda tudi te zvrsti odvisna od nemškega radijskega omrežja. Razprava o položaju, o usodi in razvojnih težnjah in dognanjih v tej posebni zvrsti dramskih stvaritev je vsekakor koristna še zato, ker so novejša raziskovanja pokazala, kakšne množice sprejemajo slušno, radijsko igro; v delavnikih so to desetisoči, v nedeljah pa so to že stotisoči.

Stanislaus Hafner in Erich Prunč sta napisala trideset strani, hkrati z bibliografijo o književnostih narodnih manjšin (prvi omenjeni uvodno stran, skupaj z drugim o književnosti koroških Slovencev: 9 in četrt strani; spet S. Hafner o književnosti gradiščanskih Hrvatov: 4 strani, isti avtor še o literaturah madžarske in češke manjšine: nekaj nad eno stran. Bibliografijo o koroških Slovencih 3 strani E. Prunč in o gradiščanskih Hrvatih 2 strani W. Steininger.

Ob zanimivi ugotovitvi kritika v „Neues Forum“, da je pri manjšinah bolj znanjavna politična in religiozna (?) funkcija literature kakor pa drugod v Avstriji in velja to hkrati še kot kritika literarnih salonov in raznih drugih krajev zbiranja in raznih nasprotij pri tem — moramo pač poudariti, da to funkcijo plemenitijo pred-

vsem naporu za ohranitev lastnih identitet. Drugi recenzent v „Die Zeit“ pa je sklenil svoje pisanje že z bolj lapidarno presojo, češ da skušajo avtorji izdaje s predstavitvijo manjšinskih literatur zaokrožiti nekaj, kar se zaokrožiti ne da. Nas pri tej predstavitvi delca naše književnosti zanima še nekaj več, kakor pač omenjata obe navajani označitvi. Predvsem sam regionalni (deželni) okvir ne glede na državne razmejitve in upravne meje ni ustrezen, kadar gre za literarnozgodovinska pojasnila. O tem sem nekaj pisal že zdavnaj, in še kdo, ob predstavitvi Nussbaumerjevega dela „Geistiges Kärnten“ (Sodobnost 1958, št. 2—6; S. Barborič, Nova obzorja, 1959, št. 3). Pomisleka vredna se mi zdi tudi trditev S. Hafnerja (673), da namenjajo manjšini glede na njeno število (Größenverhältnisse) preveč pozornosti. V to vrsto ugotovitev lahko vštejemo še navajanje posameznih dr. Veiterjevih (avstrijski izvedenec za manjšine) posplošitev — krilatica o tako imenovani nedognani (omahujoči) narodnosti (schwebendes Volkstum, 674). O vprašljivosti tovrstnih opredelitev, ne da bi pri njihovi uporabi navajali tudi še vzroke za narodnostno odtujevanje — ali „stanje“ narodnosti, vzroke, ki še danes delujejo, sem pisal v „Razpravah in gradivu“ (št. 7—8, 1976). Podobna je tudi trditev: „... da imamo opravek s področjem z naravno kulturno slovensko-nemško dvojezičnostjo“ (Wir haben es ... mit dem Gebiet einer natürlichen und kulturellen slowenisch-deutschen Zweisprachigkeit zu tun“; 674).

Drugače pa bo sestavek o književnosti koroških Slovencev koristen, predvsem za sodržavljane nemškega jezika. Zanimiva se nam zdi posebej označitev položaja koroških Slovencev po prvi svetovni vojni (677—678), čeprav bi si želeli konkretizacije ob trditvi, da je prišlo do „tipično koroške književno pogovorne variante slovenščine (typisch kärntnerische schriftsprachliche Sprechvariante des Slowenischen. 678).

Med odvečne spodrsrljaje štejemo, da je bil Jakob Sket Korošec (679) (dem Kärntner Jakob Sket), ki je bil rojen v Mastinjah pri Sladki gori blizu Šmarij pri Jelšah, če se seveda v sl. biografskem leksikonu niso zmotili. Tudi Prežihov Voranc ni bil najpomembnejši pripovednik Moderne (die Werke des bedeutendsten slowenischen Erzählers der Moderne, Prežihov Voranc; 678). S tem izrazom so sploh že od nekdaj bile težave, a Moderna pri nas — so pač bili: Cankar, Kette, Murn, Župančič. Na Dunaju pa je Herman Bahr napisal npr. 1890 l. esej „Zur Kritik der Moderne“. Voranc je najbrž že bil moderen, nov kot „socialni realist“, kot „novi realist“. Seveda pa smo se začudili, da je mož pisal v trdem jeziku (in harter Sprache).

Bolj s srečno roko se nam zde predstavljeni mladi koroški sodobniki. Ob njih bi si želeli še kakšen stih za pokušino, več pa tudi o njihovi tematski pa tudi stilni orientaciji, saj je napisal npr. Messner knjigo v narečju. V tej zvezi se mi je zdelo zanimivo F. Lipuševo razpravljanje: Literarno ustvarjanje na periferiji dveh kulturnih središč NRazgl., 11. 1. 1974). Končno bo prav koristna tudi bibliografija, če jo primerjamo npr. z F. Zoppovo „Kärntner Bibliographie“.

Žal pa prispevki o literaturah drugih manjšin ne dosegaajo koroškega prispevka; napisani so preveč varčno.

Drago Druškovič

Maksim Gaspari

petindevetdesetletnik

Po dveh pisateljskih srečanjih

Že nekaj let hodim na taka srečanja. Pisateljska srečanja? Pravzaprav se ob takih prilikah zbere pestra mešanica osebnosti in oseb, ki imajo posredno ali neposredno opraviti z literaturo. Po bleščečih referatih se poznajo jezikoslovci, po suverenosti slovijo kritiki, po gorečnosti se odražajo fantasti, nezmotljivo predavajo ideologi, po spret-nem besedičenju se odlikujejo založniki, po zavirljivi iznajdljivosti tekmujejo politiki — in po svoji avtohtoni svojskosti se znajdejo končno tudi pravi ustvarjalci, umet-niki, avtorji.

Omejil bi se s tem zapisom samo na dva letošnja primera: na mednarodno srečanje pisateljev Slovenskega PEN-centra na Bledu od 11. do 15. maja — in med-narodno srečanje pisateljev v Brezah (Fresach) od 20. do 22. maja. Mednarodno? Glede števila obiskovalcev to drži. Glede jezika pa ...?

Na Bledu so bili referati v francoščini, angleščini, nemščini, italijanščini in slo-venščini. Vsak prispevek (tudi diskusijski) so prevedli vsaj v francoščino in angle-ščino, pri čemer se že vsa leta odlikujeta prevajalca Elza Jerebova in Bogdan Pogačnik. Penovci (P. E. N. je mednarodna zveza poetov, esejistov in prozaistov) iz 15 držav so razpravljali na Bledu o aktualni tematiki: „Pisatelj v svetu, ki se ruši in gradi“. — Avtorji iz Severne Amerike, Tajske, Sovjetske zveze, Romunije, Italije, Madžarske, Anglije, Francije, Tunezije, Švice, Nemčije, Avstrije, Jugoslavije (Makedonije, Srbije, Vojvodine, Slovenije) so skušali prikazati, kako „drži vsak v svoji deželi ogledalo svojemu času na način, ki mu ga narekuje njegova pisateljska osebnost“. Slovenski center PEN dokazuje ne samo evropsko, marveč svetovno odmevnost.

Na mednarodnem srečanju v Brezah pa se je letos že šestič referiralo, diskutiralo in internacionaliziralo — samo v enem jeziku. V mednarodnem? Tema je bila „Nasilje — in literatura“. V pozdravnih besedah politika se je trikrat pojavila „železna za-vesa“ in Sovjetsko zvezo je skratka omenil še kot Rusijo. (Zato se je menda nekdo potem pošalil, češ saj je še mnogo skupnega iz k. u. k. stoletij.)

Uvodni referat se je odlikoval po pogumu, ne da bi slepomišlil s frazami in šablo-nami. Trde in realne so bile ugotovitve o BESEDI, ki naj preraste NASILJE, ki se je izvajalo v preteklosti kot SMRTNO POVELJE v istem jeziku, katerega sedaj upo-rablja referent sam. Vprašanje o Lidicah in Auschwitzu je obviselo v prostoru.

Ko se pozneje javi madžarski književnik v diskusiji — in se muči z nemščino — ni pri določeni mizi tiste pozornosti, ki jo je treba izkazati nekomu, ki se trudi v njemu tujem jeziku, da bi ga razumeli. Spomnim se svojega verza: „BESEDA NAJ BO POT DO SOSEDA“. Čustvoval sem z Madžarom in kot môra se je skotilo v meni: Nasilje — jezik — literatura —?

Mobiliziram v sebi ideale človekoljubja in ustvarjalčeve odprtosti, da se ne pogreznem v primerjanje, kako se godi moji materinščini v deželi, kjer živim, pisatelju-jem in pesnikujem. V tragični perspektivi se utrjuje spoznanje: Jezik je le v vzvišeni umetniški izpovedi vez do svobodnega, enakopravnega sočloveka!

A tukaj ni kraj, da bi se zamotaval v mračno psihozo koroške dežele ... Kot osvoboditelj iz krempljev môre zasije iz gmote obrazov in gestikulacij obraz dunaj-skega literata, ki me razveseli z vestjo, da je vdrstil v antologijo, ki bo v kratkem izšla v angleškem jeziku v Londonu, tudi eno mojih pesmi. Pa jo že recitira: „Idyll / I'd like to be a morning ...“ (Tako sta prevedla dva avtorska kolega mojo „Kmečko idilo“). Pozabil sem pri priči tegoba in se otročje razveselil novice. Povedal sem, kaj se je že pripetilo prevajalcu iste pesmi v srbsčino in kako so moje koroške „žganče“ ubesedili v srbski „Raki“.

Na letošnjem srečanju v Brezah ni bilo nobenega avtorja iz Slovenije. Dasi sem član Društva slovenskih pisateljev v Ljubljani, član Slovenskega PEN-centra v Ljub-ljani, član Društva slovenskih pisateljev Avstrije v Celovcu in član nemške koroške pisateljske zveze v Celovcu (Kärntner Schriftstellerverband in Klagenfurt), sem bil vendarle osamljen sredi štiridesetih obiskovalcev iz 9 evropskih držav.

Zato sem bil prav vesel lužiškosrbskega književnika Jurija Kocha, s katerim sem

se поблиže spoznal pred leti na portoroškem srečanju PEN. On je v lužiškosrbskem časopisu „za serbsko kulturo ‚Rozhlad‘“ priobčil v novembrski številki 1976 odlomek iz mojega antipoezičnega cikla „Kako je prišlo moje ime pod kolesa tisočletnega rajba“. Jurij se je prijateljsko pozanimal, kako sem zadovoljen z njegovim prevodom moje pesnitve. V pozitivnem odgovoru sem mu serviral prevedeni verz: „A třcčí let po tym / je čezko być Slowjenć / w Kärnten“. Naj mi bo tukaj dovoljeno omeniti, da je prav ta recital bil doslej preveden v največ tujih jezikov. Tudi v albanščino. V francoskem prevodu (tiskan v reviji Slovenskega PEN-centra „le livre slovène“ 1/2 1976) ga je recital mladi dunajski pesnik v katedrali francoskega mesta Forcalquier, kjer so lani aprila koncertirale moje pevke Obirskega ženskega okteta.

Jurij Koch iz Budyšina v Nemški demokratični republiki je osredotočil svoj referat na tematiko: „Pocestne zgodbe in drugega nič? Nobenih izgledov v svetovni literaturi?“ Iz vidika jezikovne manjšine lužiških Srbov je nakazoval objektivne danosti za obstoj, razvoj in vpliv na bližnjo sosedno simbiozno kulturno izživljanje prav preko takih srečanj avtorjev iz različnih dežel, družbenih struktur in literatur. Kar vzpodbodlo me je, ko je Koch dejal, da država (v njegovem primeru je to večinski narod v Nemški demokratični republiki) ščiti umetnikovo senzibilnost — to pa predvsem v umetniških ozirih manjšine.

Kochove besede so me vzdignile. Oglasil sem se v diskusiji, pa dejal nekako takole:

„Dovolite, da se predstavim kot koroški Slovenec. Sem pripadnik narodne manjšine tukaj v tej deželi, ki je gostiteljica letošnjega mednarodnega pisateljskega srečanja. Sem pripadnik malega naroda Slovencev, ki ga ne najdemo v vrsti narodov-velikanov z nobelovci. Prosim navzoče, naj ne bi izvajali nasilja nad mano v mnenju ali opredeljevanju ali pretehtavanju mojih izvajanj. Moja literarna dejavnost skuša zrcaliti usodnost, življenje, deželo in ogroženost mojega naroda. S pisanjem v jeziku mojih sodeželanov in sodržavljancev predstavljam živo vez v nemški literarni svet. Slutim sorodnost manjšinske literature z Jurijem Kochom in lužiškimi Srbi. Lužiški Srbi so manjšina v nemški večinski deželi. Koroški Slovenci smo manjšina v nemški večinski državi. Glede enakopravnosti moje materinščine v moji domovini pa se ne da primerjati z jezikom, v katerem piše Jurij Koch za lužiške Srbe.

Danes je bilo v tem izbranem krogu izrečenih toliko visokodonečih besedi na tematiko „Nasilje — in literatura“. Dovoljujem si preprost dodatek: Nasilje in literatura drug drugega izključujeta, ako ni med obema: VEST! — Vest je sila, ki obranja dobro. Iz dobrega pa izvira spoštovanje do življenja, do človeka, do jezika, do literature — do umetnosti nasploh. Vest opremi pisatelja, pesnika, umetnika z zavestjo umetniškega ustvarjalca!

V prostoru so obvisale tudi besede Lidice, Auschwitz, Dachau... Ugotavljam, da je v pretekli vojni v Auschwitzu ostala mati moje bodoče žene, da je končala v Ravensbrücku moja sorodnica še ne dvajsetih let, da je za vedno ostal v Dachau moj oče — da so doma pri nas nasilno spravili s sveta mojega devetdesetletnega pradedu nasilneži tretjega rajba. Ne omenjam tega, da bi ustvarjal nesoglasja, ni v meni niti kanca revanšizma niti iskerice za maščevanje — ne, tudi ne, čeprav v tej deželi ob Dravi moj materinski slovenski jezik ni enakopraven. Kljub vsemu soglašam z geslom črnske duhovne pesmi: „Kako sem srečen, samo da živim!“

Tudi drugi so že zapisali, da je aplavz pokazal, kako so šle moje besede zbranim pisateljem v Brezah k srcu — in zavesti!

Ko sem odhajal, mi je Romunc Dragos Vicol dejal v trdi nemščini: „Kratki ste bili, realni ste bili — in vestni ste bili!“ Jurij Koch je s pogledi soglašal. V Bukovini rojeni in vsa leta po vojni na Koroškem živeči in pišoč (veliki Perkonigov prijatelj) poet Georg Drozdowski je priznal: „Ganilo me je. Besede ste mi jemali iz srca!“ Pesnik Renger je pribil: „Dobro si nam povedal!“ Dunajčanu Fuchsu je bilo videti, da se strinja. Beljačan Scherer, ki si že dalj časa prizadeva predstaviti slovensko umetniško ustvarjalnost nemškemu občinstvu, mi je obljubil, da bova z beljaškim kulturnim uradom priredila letošnjo jesen literarni večer z mojimi pesnitvami, prozo in pesmimi z mojo harmonizacijo.

1977

Valentin Polanšek

Zakaj ravno on?

Natakar je s počasnimi koraki pristopil in poltiho, nekoliko strahopetno najavil telefonski klic iz inozemstva. Pravtako malomarno se je zopet odstranil.

Strmel sem za njim kot bi ga ne razumel. Tovariši so se spogledali. Rahla bojaznost je legla na njihove obraze. Med njimi sem iskal bratove oči. Ujemal sem njegov pogled, ki je nemirno potoval po sobi, kot bi iskal odgovora. Napetost popolne tišine je ležala v zraku. Okorno sem odložil žlico, odrinil stol in vstal. Potipal sem bratu po rameh in mu zašepetal: „Vem kaj misliš. Tudi ti se bojiš resnice...“

Noč je bila razburkana. Grozno čakanje na jutranji svit, grom, blisk in vihar, ki se je zaganjal v pošastne borove postave, so me vznemirjali. Hodil sem po sobi gor in dol in poslušal bratovo zahtoho, v odeji zadušeno ihtenje. Jokati nisem mogel. V meni se je trgalo, podiralo. Najraje bi stopil v noč pod dež, se nasmilil na bor, ki se je najbolj upiral viharju in se v luči bliska kazal v vseh mogočih podobah. Razum je obotavljaje dojemal resnico, le čustva so se še upirala. Tam za obzorjem pa se je neskončno počasi delal nov dan.

Gledal sem v goste jutranje oblake, ki so zajemali slano morskovo vodo. Ladja se je počasi zibala po rahlo razburkanem morju. Motor je drdral. Za nami je ostajal otok, peneča voda in neusmiljeni spomini. Da! Tistih borov, ki so mi z vejami žugali in se pritoževali, da ne živijo samo zato, da bi iz njih delali mrtvaške odre in rakve, nikoli ne bom pozabil. Še enkrat sem v mislih prepotoval preteklo ure. Spremljal jih je žalosten telefonski krik, podoben obupanemu jokanju domačih. Začel sem počasi verjeti. Up za upom sem metal preko ladijske ograje v morje. Morski psi so se toplizanje in jih trgali, da so se bele pene rde-

čile, kot bi krvavele. Zgrozil sem se, se obrnil k bratu, ki je tih, zatopljen strmel predse in ni mi bilo težko uganiti njegovih misli. Mirno zibajoč se, kot bi jo nihče ne mogel vreči iz tira, se je ladja zjedala v kalno, pajčevinasto meglo in se pomikala proti obali...

Dolgočasna je bila vožnja. Vsakih pet minut sem pogledal na uro. Zdelo se mi je, da je vmes minila cela večnost, pa sem se bal, da ne bi minila prehitro. Avto je monotono ropotal po vijugasti cesti, luže so se razgrinjale pod gumami in pešci so se pozorno umikali. Brat je sedel za menoj in gledal skozi šipo, po kateri so se lovile kapljice in se spajale v majhne curčke. Ni se ozrl, ko sem ga poklical. Kdaj pa kdaj se mu je skotalila po licih debela solza.

„Podoben mu je. Tudi on je včasih jokal...“ Spet sem se spomnil, čemu se vračam. Edini up, ki je še tlel v meni, je bil dvom. Dvom v včerajšnji dan, dvom v neprespano noč, dvom v resničnost trenutka.

Pa me je vse opozarjalo, da so vsi dvomi zastoj. Bori, cesta, šofer, avto...

Zaprl sem oči. Bal sem se borov, bal sem se vsega, kar je bilo okrog mene. Ne! Nisem hotel zreti v priče resnice. Za vekami je bilo vse drugače, mnogo lepše... pred menoj se je razprostiralo veliko polje, polno rož, ki so se sklanjale v rahli sapici. Tam sem lahko živel. Tako lahko je bilo živeti tam in tako blizu...

Vsi so bili zbrani. Sedeli so v travi in se šalili. Z lahkimi koraki sem se jim pridružil in zaključil krog. On je sedel v sredini in nam razlagal svoje načrte, lepe neuresničljive načrte, pomešane z mladostnim gledanjem na življenje in svet, ter z rahlo, osvežujočo naivnostjo mladega, neizkušnega življenja. Tako na široko in na šaljiv način z vsemi podrobnostmi.

„In vi vse to verjamete? Srečni vi!“ Obraz se mu je zresnil. Njegov glas je postal tih, odrasel in slovesen: „Oditi moram, ne zamerite mi.“ Vstal je, pogledal preko moje glave in odšel.

„Kam pojdeš?“

„Nikamor!“ mi je odvrnil šofer in me začudeno pogledal. Pred menoj je stal pošasten bor in mi žugal, brat se je zdrznil in si z dlanjo obrisal lica. Vključeno brisalo za šipe je brez presledka motilo pot zbranih deževnih kapljic.

Ljudje so prihajali, izrekli so žalje in zopet odhajali. Hiša je bila skoraj premajhna, sorodniki so skrbeli za red. Tiho šepetanje je spremljalo molitev. Začuden nemi in žalostno proseči pogledi so viseli na njem. On jih ni zavračal. Ni odgovarjal na radovedna vprašanja. Še preseča vprašanja domačih so ostala brez odgovora. Mati je hodila iz sobe v sobo, kot bi ga iskala med zbranimi ljudmi. Oče je nemo buljil predse, odsoten, kot bi bil z njim, kot takrat, ko ga je zadnjič poklical. Stopil sem k njemu in ga pobožal po roki. Takrat se niti poslovil nisem od njega. Spal je še, ko sem odhajal. Sedaj pa so tiste neme ustnice, tiste zaprte oči ubijale v meni zadnje upanje in odstranjevale v meni zadnje dvome, za katere sem se še ujemal...

Po pogrebu smo ostali sami. Molče je vsak nekaj pojedel, teknilo pa ni nikomur. Pri mizi, kjer smo se vedno pogovarjali, se smejali, se včasih v mladostni vročerkvosti tudi sprli, pa je ostal prazen stol. Od vseh desetih, ki so obkrožali mizo, je bil največji. Grozna praznina, velika nenapolnjiva vrzel je nastala, vrzel, v kateri so se ostali zgubili. Krog se je raztrgal in nihče ga ne bo več sklenil.

Minilo je osem mesecev. Samotni so bili in nič se ni spremenilo od tistega pogrebne dne. Sedaj na vsakem predmetu visijo spomini, vsak dan se vračajo iste ure. In nato čakamo in čakamo in čakamo. Molče srebamo juho, molče opravljamo delo, molče se razhajamo in molče prihajamo. Le najmlajši so ga že skoraj pozabili. Malokrat ga kdo omeni in še takrat v tisti otroški veri, da se mora kmalu vrniti.

Počasi in previdno stopam po travnikih, kot bi iskal njegove stopinje. Vem, da morajo biti nekje. Tako rad je bil na travnikih, se podil za žogo, iskal črvička za ribe. A ne najdem jih več. Dež jih je zbrisal, trava jih je zarasla in ljudje so jih pohodili. Bili so, pa jih ni več, samo za naše oči jih ni več...

Jože Blajs

Delovna
akcija
naših
planincev
na Bleščeči

Nekje mora sijati sonce

I

Soba, sredi katere je stala, se je kopala v hladnem polmraku, čeprav je bil zunaj že velik dan. Bila je tiha in zapuščena, kot bi nanjo že zdavnaj pozabila človeška noga. Zadnji koraki pa so komaj pred mesecem odšli iz nje.

Sem in tja je to mračno in mrzlo tišino prekinil otroški vrisk, ki se je podil okoli hiše. Skozi priprte naoknice se je vanjo splazil pramen svetlobe in nagajivo poskakoval. Po tleh, stenah, mizi in ji potem, ko se je za trenutek ustavil na njenem obrazu, razdražil oči in ovlažil veke. Hitro je zaprla oči in ko jih je zopet odprla, so se ji nekam čudno, megljeno zableščale.

Obrnila se je od svetlobe in si šla z roko preko oči. Začutila je mokroto na njej in ni vedela, ali je to zaradi svetlobe ali zaradi sobe, v kateri je preživela drugo poglavje svojega življenja in od katere se je sedaj za vedno poslavljal. Nekaj časa je stala tako, potem pa se je počasi premaknila, zarezala z očmi v temo in se z njimi dotipala do predmetov, ki so stali v njej. Še vedno so bili pokriti z istimi prtiči in okraski, kot takrat, ko je prvič stopila vanjo. Samo njihova barva se je nekoliko spremenila zaradi debele plasti prašne sivine, ki jih je prekrivala in jim tako dajala še bolj mračen, pozabljen videz in zazdelo se ji je celo, da ve, prav vse v njej diši po smrti.

Ko je malo pred tem vstopila vanjo, je bila prepričana, da ni ničesar pustila v njej, kot samo nekaj svojih oblek in da se ne bo mudila v njej dlje, kot samo toliko, kolikor je bilo potrebno, da si hitro napolni kovček in odide. Sedaj pa, ko je takole stala sredi nje, so se ji spomini dvignili iz preteklosti in jo objeli z ostro bolečino.

Šele ob dviganju spominov se je zavedla, da veliko, zelo veliko zapušča v njej.

Tukaj, v tej sobi, je prvič začutila hitrejšje bitje srca ob tistem toplem po-

mladnem večeru, ki je prinašal vonj po zelenem prebujanju in nestrpnem pričakovanju nekaj novega, lepega. In ko je tisto novo in lepo ravno tako hitro minilo, kot se je pričelo, je soba zapirala vase in skrivala pred drugimi tisto vroče, do smrti nesrečno hlipanje v blazine, ko je bila prepričana, da se je življenje zanj ustavilo in si je želela samo še smrti. In ko so se ji posušile oči in blazine od tiste prve nesrečne ljubezni, so v njenih nočeh, ko je bilo slišati samo tišino, nastajale ljubezenske pesmi. Prve nikomur namenjene pesmi, ki so se kmalu potem skrile in pozabile v predal.

V njej je shranjevala vsa doživetja in spoznanja iz zunanjega sveta. Tukaj je bilo polno zlagane ljubezni, ponarejene prijaznosti in tudi nekaj svetlih trenutkov, ki jih sicer ni bilo veliko, pa vendar toliko, da so včasih za trenutke prekrili temne.

II

Dotipala se je do predala v omari, ga odprla in z navajeno kretnjo potegnila iz njega v rdeče usnje vezano knjigo. Knjigo spominov, ki so bili vse vprek razmetani po njej in le počasi jih je postavila v zaporedje. Ob vsakem pisanem posvetilu si je sestavljala spomin na osebo, ki ji ga je napisala.

Pred njo so se zvrstili obrazi, mladi, veselih nasmejanih oči in brezskrbno nagajivo zaokroženih ustnic. Poskušala je sebe postaviti med nje, si ravno tako nasmehniti oči in brezskrbno zaokrožiti usta, in ko se je zagledala tam med njimi, se je takoj potegnila nazaj. Zanj je bil sicer vedno prostor med njimi, takrat ko so bili skupaj, mogoče bi ji ga celo danes poiskali, pa se ga je že takrat sama odpovedala. Ko je prvič stopila med nje, se je trudila, da bi bila enaka ali vsaj podobna, toda če se je še tako trudila, bilo je zaman. Njene oči so ostajale resne in okoli ust ji je ležala nezaupljivost in strah. Tistega dne, ko je zadnjič stala med temi obrazi, ji je eden

med njimi kar tako, mimogrede dejal: „Ni odločujoče tisto, kje se človek rodi, v revni ali bogati zibelki, odločujoče je, kaj zagleda prvič, ko pogleda v svet... svetlobo ali temo...“

To so bile mladostno nepremišljene besede, ki niso imele namena ne prizadeti, ne odgnati in tudi njej niso bile namenjene, pa so se kljub temu tako globoko vsedle vanjo, da je odšla. Odpovedala se je svojemu prostoru med njimi, ker je takrat, ko je prvič pogledala v svet, zagledala temo. Niso jo spraševali, ne zažrevali, samo začudeno so jo gledali.

Kljub vsemu pa so bili spomini na tiste obraze edini svetli trenutki v tej mračni, po smrti dišeči notranjosti.

Še nekaj časa je listala po knjigi, potem jo je hitro zaprla, kot bi se zbala, da se ji bodo ti edini svetli trenutki ukradli iz knjige in se porazgubili po temnih, prašnih kotih sobe, kjer jih nikoli več ne bi mogla uloviti. S preveč razneženo kretnjo je še enkrat previdno z roko zdrsela po gladkem usnju, potem ga je položila na dno kovčka in si prižgala cigareto.

S prosto roko se je igrala po mizi in pri tem otipala mrzlo steklo, ki je stalo tam nekje na robu majhne majave okrogle mize. Trdnjeje je prijala steklen predmet in ga potegnila bliže očem.

Bila je to umazana, neokusno izdelana vaza, iz katere je prihajal duh po postanem in gnilobi. Mrzlo jo je spreletelo ob spominu, da je tudi ta vaza del njene življenja in ob pogledu nanjo so se ji iz spomina dvignili drugi obrazi, žogasti in zabuhli. Ob spominu nanje se ji je v želodcu dvignila slabost.

Kot takrat...

III

Sedeli so ob dolgi, raztegljivi mizi, ki se je polno obložena ob dotiku rok nevarno nagibala. Obrazi so jim žareli v pijani vročici in oči so kalno mežikale v luč. Sedela je sredi med njimi, kjer je bil prostor za njiju okrašen s šopkom belih nageljnov. Pogledovala je po obrazih, tistih obrazih, ki so se pravzaprav zbrali zaradi njiju, pa so to že davno pozabili. In tudi on jim je vedno bolj in vedno hitreje postajal podoben.

Široko raztegnjena usta so se jim ob

petju, pitju in kvantanju vlekla postrani, vsa v isto smer postrani, kot bi jih nekdo navezal na elastiko in z vso močjo vlekel k sebi.

V tej množici obrazov je bila sama, tako sama, da jo je do kosti zazebljo od samote.

Tukaj, med njimi, bi lahko vpila, se valjala po tleh, razbijala, se celo slekla in gola plesala po mizi pred njimi, pa je ne bi nihče slišal, ne opazil.

Nekaj je narobe, je pomislila, moralo je biti tako že davno prej, samo da tega ni opazila. Ali je bilo tako skrbno pripravljeno in skrito, ali pa ni hotela. Toda sedaj ni mogla premišljevat o tem. Preveč je bilo vsega za danes, zato je premišljevanje o tem preložila na jutri.

ON je sicer sedel poleg nje in to je bilo tudi vse, kar je v tem času, odkar sta si nadela prstane, dajalo videz, da spada ta skupaj. Nekaj nepomembnih besed v avtu in sedenje poleg. In nič več.

Nazdravljaj je vsem po vrsti, se hihital, pel, kvantal in se nalival, njej pa ni vrgel ne besede in ne pogleda v vsem tem dolgem večeru, ki se je končal z jutrom.

Tudi njen kozarec je ostajal prazen, kljub večnemu klokotanju in prelivanju. Nekajkrat je položila roko na njegov komolec, da bi ga tako opozorila nase, na osebo, ki ji je imel še včeraj toliko povedati. Vročega in lepega.

Danes pa niti toliko ne, kolikor tujec reče tujcu. Samo z roko je odgnal njeno, kot da bi hotel prepoditi nekaj nadležnega, in ji še bolj pokazal hrbet.

Še nekaj časa je sedela tako, sama s seboj, potem pa si je sama nalila kozarec, ga v dušku izpila in se odpravila proti sobi.

Obrazi so napol vstajali, se glasno odmikali in niso niti opazili, zakaj in čemu se odmikajo.

V temnem kotu veže je nekaj šepetalo in se hihitalo, pa ji je bilo tako vseeno zakaj, da je samo stopila čez iztegnjene noge, ki so segale do vrat njene sobe in jih ni niti trše zaprla, potem ko je stopila v notranjost.

„In to je poroka...?“ je pomislila, „moja poroka... o...!“ Več ni prišlo iz nje, kajti v grlu se ji je pojavila debela kepa, se ji z bliskovito naglico razširila vse tja do želodca in ji po-

vzročila bolečino, da se ji je stemnilo ob njej. Globoko je zajela zrak, se prevrnila na posteljo in zarila obraz med blazine.

Telo se ji je krčilo ob močnih sunkih, dokler se ni pričelo počasi umirjati in je samo še včasih zadrhtelo v spanju. Njeno sunkovito dihanje pa je bilo še najbolj podobno stokanju ranjene živali.

IV

Prebudila se je izmučena in premočena od solz in potu.

Zmedeno se je ozrla po sobi. V trenutni zmedenosti ni vedela, kaj se je zgodilo in kaj se še vedno dogaja. Skozi zaprta vrata so prihajali v sobo glasovi, ji butali v ušesa, ji zarezali v misli in jo postavili nazaj v resničnost dogajanja. Bili so še bolj zategnjeni in hripavi, se mešali med ropot krožnikov in kozarcev in se prepletali med hreščenje igle na gramofonu, ki je že davno odigral.

Počasi, težkega telesa, se je dvignila, si popravila obleko in lase, stopila med nje, se vsedla na svoj prostor in vse je bilo tako kot prej...

Kot da ni nikoli odšla.

V

Ozrla se je najprej po obrazih, potem pa skozi okno, kjer se je med razpokami zastora že igral prebujajoči dan in v očeh se ji je zableščalo nekaj mokrega. Počasi se je splazilo do kotička očesa, zlezlo čez njegov rob, gladko drselo po licu in na koncu padlo v kozarec, ki ga je držala v rokah.

VI

Obrazi so omagovali. Polagoma drug za drugim. Glasovi so jim postajali leni, tišji in presekani. Potem so se spremenili v slinasto smrčanje in riganje.

Vse skupaj je bilo še najbolj podobno glasovom iz svinjaka, ki med prebujanjem kličejo hrane.

Tudi on je še nekajkrat odprl usta, kot riba, ki lovi muhe, dvakrat ali trikrat poskušal dvigniti kozarec, pa ga roke niso več ubogale. Spustil ga je, da je ostro zažvenketalo, se med dviganjem nekajkrat nevarno zazibal med mizo in

stolom, potem pa se s pijano muko porinil v sobo. Zaslišala je močan ropot njegovega pristanka in potem v presledkih glasove, ki jih je bilo slišati kot bruhanje, dokler se ni vse umirilo in utihnilo.

Ostalo je samo smrčanje in riganje.

VII

Obsedela je sama med smrčanjem in riganjem, med polnimi pepelniki in na pol praznimi krožniki, med politimi kozarci in šopkom belih nageljnov, ki edini ni spadal v ta smrdljivi pravokotnik v sobi.

Odnese la vazo na balkon, jo previdno postavila v njegov cementni kot in se z vso težo doživetega naslonila na ograjo. Iz jutranje megle so se že prebujale prve hiše. V njih se je pričenal nov dan, medtem ko se zanj včerajšnji še dolgo ne bo končal.

„Mogoče mora biti tako,“ si je dejala, da bi jokavo težo potisnila nazaj vase. „Mogoče pa so vse poroke takšne... tudi to bo minilo... in potem... potem...?“

Nič več ni vedela, kaj naj si odgovori za p o t e m .

Ko se ji je jutranji hlad vsesal v telo, prav tja do kosti, se je počasi obrnila proti balkonskim vratom. Že je segla po kljuki, ko so se ji oči ustavile na beli postavi, ki so jo kazala steklena balkonska vrata. Hitro je stisnila oči pred prividom, da jo je zabolelo v glavi in so pred njo zaplesali rumeni in črni kolobarji. Potem je počasi, previdno razklenila veke. Bela postava je bila še vedno tam. Zastrmela se je vanjo in strmela... strmela vedno večjih in bolj razširjenih, prestrašenih oči. Potem se je oprijela robov vrat, počasi lezla navzdol, bila je že tako blizu, da se ji je čelo prilepilo na cementni prag in se stresla v jokavo histeričnem smehu. „In kaj zdaj...?“ Besede so se trgale iz nje in padale na vse konce čez balkonsko ograjo.

VIII

Iz premišljevanja jo je zbudila pekoča bolečina med prsti. Odvrгла je ogorek v vazo in jo porinila v prejšnji položaj.

„Dovolj je sentimentalnega in jokave-

ga premišljevanja o preteklosti,“ si je dejala med vstajanjem in stopila proti omari. „Prišla sem samo po svoje stvari in se poslovit od sobe“, si je dejala med odpiranjem. Drugega, kateremu naj bi ob slovesu stisnila roko, tako ni bilo. Čeprav je bilo ostalo stanovanje polno korakov. Njegovih in tistih, ki so se imenovali njeni. Njegovi koraki ji niso pomenili ničesar, prav ničesar več. Po ostalih pa ji je bilo hudo, zelo hudo. Kako tudi ne. Saj so bili rojeni iz iste matere in so jih včasih celo skupaj usmerjali. Sedaj pa so se obrnili od nje in se niso več napotili proti njej. Niti enkrat ne.

Pričela je jemati obleko iz omare in jo zlagati v kovček. V vsem tem času se je je nabralo ravno toliko, da jo je zlahka spravila v majhen ročen kovček.

Še zadnjič je potipala po polici, ko je med prsti, tam nekje čisto zadaj, začutila drsečo svilen mehkobo.

Takoj jo je prepoznala, čeprav jo je od takrat videla samo še enkrat. Bila je to bela vezana bluza, ki ji jo je prinesel po tistem dogodku in za katero je že pred njo in potem po njej plačevala visoko ceno.

IX

Dan je bil topel in poletni.

Iz asfalta je bruhala vročina in utrujala korake, ki so bili ob sprehajanju vedno počasnejši in krajši. Ustavljali so

se, si brisali potno čelo in naveličano nadaljevali pot.

Prah se jima je ustavljal med prsti na nogah, na peti in obrazu, ko sta počasi lezla v hrib. Tam na vrhu je bila večja lesena izletniška točka meščanov med tednom in v nedeljah. V njej se je marsikaj počenjalo in veliko pretočilo.

To je bila tudi njegova najljubša točka, tam so se zbirali vsi tisti, s katerimi je preležal in prepil dneve in noči.

Tokrat je šla tudi ona z njim. Prvič in zadnjič. In kadar se je potem ozrla v tisti hrib, z balkona njene sobe ga je bilo prav razločno videti, ji je misel na tisti dogodek od teže in sramu pordečila obraz.

Zdravnik ji je svetoval veliko gibanja in ko mu je ona takrat, ko se je odpravljala, to omenila, je ni ne odklonil ne povabil. In tako je šla.

Trebuh, ki ji je že kar precej narastel od spočetja, jo je v tej vročini utrujal, da se je večkrat ustavila in globoko zajela zrak. To je morala storiti večkrat, velikokrat in ob koncu že po nekaj metrih. Ko je enkrat tako med počitkom spregovorila, ji je odgovorila samo glasna popoldanska poletna tišina. Začudeno se je ozrla naokoli in opazila, da je sama. Popolnoma sama.

Morala je biti že dolgo tako. Šele sedaj se ji je zazdelo, da že dolgo ni slišala še drugega škripanja peska pod koraki. Hotela se je vrniti, pa jo je nekaj sililo naprej, da še sama ni vedela kaj.

Pevski zbor SPD „Gorjanci“ v Kotlari vasi

Prerila se je na vrh in vstopila. Njegov začuden pogled, ki je kukal iznad steklenic in ženskih ramen, je bil že nekoliko kalen in rdeč. Ker ji ni nihče ponudil, naj prisede, je to storila sama. Njen pogled je zbegano rezal cigaretno meglo okrog mize in v tej zbeganosti je hotela nekaj reči, se nasmehniti, pozdraviti, pa ji je vse to obviselo v zraku, ko je zagledala njegove roke in oči. Prvič v njenem življenju, prej je samo slutila, je razločno videla v njem tisto nekaj, kar jo je pozneje navdajalo z gnusom in zaradi česar je tudi odšla.

Njegove oči so se ji nesramno režale, njegove roke pa so lezle pod bluzo in krilo ženske poleg njega. Ob pogledu na vse to se ji je v želodcu dvignila tako hitra in močna slabost, da se je komaj še prerila med mizami ven na prosto... Potem, ko ji je odleglo, se je naslonila na drevo in solze so ji kar same drsele po licih. Hotela je oditi, ko se je spomnila, da je v tisti smrdeči notranjosti pozabila torbico. Stopila je ponjo, jo ne da bi pogledala tja vzela in stekla proti izhodu.

Takrat pa se je izza mize pognal nekdo, jo zadržal in se z vso močjo zadrhl proti njemu:

„Zadosti mi je... slišš... zadosti. Tega ne morem več gledati. Če drugače ne znaš, vsaj odmaknil bi se nekam, da ji ne bi bilo treba gledati te tvoje svinjarije, še posebno sedaj, ko je takšna. Navadna svinja si... daa... veeš!“

Tisti glas je bil vedno glasnejši in bolj zategnjen, prevpil je že vso notranjost in se skozi priprta lesena vrata zgubljal v nastajajočo temo.

Potem je za trenutek vse utihnilo, obviselo v gostem smrdečem zraku.

To je bil res samo trenutek, tisti kratki trenutek, ki nastane po koncu izgovorene besede in pričetku osuplosti tistega, ki mu je namenjena.

ON, ki je nekaj časa presenečeno gledal proti glasovom, se je s pijano majavostjo dvignil, postal nekoliko, potem pa se je z vso silo porinil proti njej in jo zgrabil za vratnik tako tesno, da je komaj lovila zrak pod njegovo pritiskajočo težo. Nekajkrat jo je zazibal sem in tja, kot bi butal vanjo močan veter, potem pa jo je z vso silo vrgel proti glasu na sredo sobe. „Tukaj jo imaš, če ti je toliko za-

njo. Podarim ti jo z mojim pankrtom vred... moje početje pa te nič ne briga. Prav nič... razumeš!“ Potem je dvignil steklenico, naredil nekaj dolgih požirkov, prijel napol slečeno žensko za roko in jo odpeljal v gornje nadstropje.

Njeno telo, ki je ob tem dogodku postalo mehko, je ob njegovem sunku izgubilo ravnotežje, padlo med stole in z vso močjo porinilo glavo v rob mize.

Ostali so se porazgubili po kotih, ona je počasi vstala, si obrisala kri z obraza, najprej naredila nekaj negotovih korakov čez prag, potem pa se je pognala po poti v dolino. Tekla je in tekla, padala, si brisala solze in kri in spet tekla.

Ustavila se je šele v sobi, se vsedla na posteljo in se prazno zastrmela v strop. Ni čutila ne krvavečega in bolečega obraza, ne odrgnjenih kolen. Niti tega ni vedela več, kako in kje je prišla domov.

Samo to je vedela in ponavljala, da mora oditi iz te sobe in tega mesta. Ni vedela še kam in kdaj. Samo to, da bo odšla.

X

Položila je belo vezeno nazaj na polico, zaprla omaro in se izmučena od spominjanja naslonila nanjo. Čeprav se ni hotela spominjati in premišljevati o preteklosti, so spomini kar sami lezli vanjo.

„Ali je mogoče,“ se je prestopila proti mizi. „Ali je mogoče, da nekateri kar koli naredijo, naredijo narobe?“

Bila je najmlajša od šestih, ki so kot koprive rasli v otroštvo, temno in žalostno. Potem se je ostalih pet poskušalo dvigniti na bolje in ker je bilo tisto bolje še nekoliko previsoko, so stopili nanjo, da je šlo lažje. Potem, ko so se navadili, da jo lahko uporabljajo, so krivdo za vse, kar se jim je pripetilo takrat in v poznejšem vijugastem življenju, potisnili nanjo.

In ona je vse sprejela, prenašala in se niti enkrat ni poskušala braniti.

Potem se je vsega že tako privadila, da ji je bilo vseeno. Takrat in tudi še potem, do danes, je odpuščala vsakemu in za vse. Prenašala in odpuščala je vse za šopek rož, čokolado, ponarejene besede in zlagane solze. Tudi oni so se privadili njenega odpuščanja, da so ga na

koncu že kar z mrzlimi pogledi zahtevali.

Če bi že takrat pomislila, da ni dobro velikokrat in vsakemu odpuščati, potem bi bilo njeno življenje verjetno drugačno.

Če so samo premaknili prst, že je letela za njimi kot ponižen pes in se dala odgnati, kadar jim je bila nadležna. Takrat se je zapirala v to sobo in v joku čakala, da jo zopet pokličejo. Če so jo prosili pomoči, je niso vprašali kako in od kje, samo da je bila. Potem pa, ko so si opomogli in je ona zlezla niže, so hitro pozabili nanjo in je še pogledali niso. Zdela se jim je nepotrebno zlo, ki ga pač morajo trpeti poleg sebe, saj drugače ne morejo, kam naj bi odlagali, kadar jim je bilo pretežko.

Ona pa ni hotela od njih nič več kot samo malo ljubezni, čeprav samo toliko, da bi si jo stisnila v pest.

Ko bi ji jo dali, bi je takrat še ne iskala groje.

Tako pa ...

XI

Ko ga je prvič srečala in ji je govoril o ljubezni, zakonu in toplem, svojem prostoru, je vse sprejela z odprtimi rokami, ne da bi prej vprašala za ceno. V tej svoji zagnanosti je bila prepričana, da ji je podarjeno.

Ko pa je kmalu po izmenjavi prstanov zvedela za ceno, je bila tako visoka, previsoka in je ni mogla in ne smela plačati, zaradi svoje mladosti in tistega, ki ga je že v prvem skupnem tednu sprejela od njega.

Sprva ji je bila misel nanj, ki ji ga je spočel ON, odvrtna. Potem pa ga je pričela ljubiti in še preden je prijel na svet, je bil že ves zavrt v njeno nežno skrb in njen, samo njen. Najprej si je morala odmisлити njega, ki ji ga je spočel. Popolnoma odmisлити. In ko ga ni bilo več, je polagoma pričelo rasti za drobno kepico v njej tisto pravo, nežno in veselo polno pričakovanje. Nič več ni bila tako sama. Sedaj je imela nekoga, s katerim se je v dolgih nočeh pogovarjala. Nekoga, ki mu bo lahko brez strahu podajala roko in ki se bo potem, ko bo odrasel, veselega koraka vračal k njej.

„Ali pa tudi ne,“ jo je kar naenkrat objel strah. „Mogoče bo tudi tak kot on, njeni in ona, zavrt v temo!“

Toda takoj je pregnala strah. Saj se ne bo rodil med njimi in tudi živel ne bo z njimi. Zato odhaja. Mora oditi, da bo pogledal v svet nekje drugje, daleč od njih in ob prvem pogledu videl sonce.

Postal bo drugačen od njih, to je dobro vedela, in bo tudi njej pomagal postati.

XII

Sklonila se je, dvignila kovček, pobrala z mize torbico in se napotila proti vratom.

V trebuhu je začutila močan premik. Najprej na eni strani, potem na drugi in na koncu že povsod. Ob tem premiku je kar naenkrat začutila prijetno toploto v sobi in zdelo se ji je celotno, da je postajala svetlejša, prijaznejša. Njegovo opozarjanje je v trenutku pregnalo iz nje vse črne misli, žalost in grde spomine. Seveda vsega tega ne bo mogla pozabiti, toda potisniti v ozadje bo zmogla in morala. Zaradi njega. In on ji pomaga in ji bo pomagal.

Ni imela več dosti časa. Lahko se zgodi že danes ali jutri. Ob tem se je veselo zasmejala in bila je srečna, zelo srečna. Zato, ker se bo on rodil na svetlobi, ki jo je ona vse življenje tako vztrajno iskala in je nikoli prej ni našla. Šele sedaj z njim v sebi ji je bila tudi ona bližja.

Z odločnim korakom je stopila čez prag sobe v tretje poglavje, pa čeprav ni vedela ne kod in ne kam.

Breme dvaindvajsetih let, obeh preživetih poglavij je zdrsnilo z nje kot lahak svilen šal.

Počutila se je popolnoma spremenjeno, prvič v življenju se je počutila tako, polna veselega in lepega. In če bi se sedaj pogledala v ogledalo, bi se verjetno ne spoznala.

„Bova že nekako,“ je odločno dejala trebuhu in ga nežno pogladila. „Slabše, kot nama je bilo do sedaj, ne more biti. Saj nekje, nekje mora tudi za naju sijati sonce!“

Hitro je zaprla vrata sobe in srečnega obraza stopila iz hiše, na ulico, v svetel dan, v mesto in v svet.

Novemu življenju nasproti.

ANITA HUDL

Kje so tiste stezice...

2. del

Zrla je skozi okno v megleno nebo, sivo in oblačno, kakor hladna, tuja beseda, ki še zmerom visi nad grobom sestre Mojce, nad koroško slovensko domačijo in pokrajino...

— Hier ruht Mitzi Weinigg, geborene Juratsch —

Predržno, s cenanim nasmehom je Sepp Weinigg, mož umrle sestre Mojce, gledal Zali v oči. Molčal je. A z zardevlim obrazom in z napetimi ustnicami nabuhnjene premoči, kakor hudournik, ki lahko plane v prostor in se silovito razrašča z vsako besedo v sovraštvu.

Občutila je, da na zemlji pradedov, v zibelki slovenstva blede toplina srca od človeka do človeka. Ne brez vzroka.

Mogočen in mučen, le v besedi deželnih gospodarjev stoji za ovinkom ob Zalini slovenski domačiji napis kraja. Izza njega vdira v srca tema.

Svetloba, ki je ob koncu druge svetovne morije tako obetajoče zažarela, je spet zamrknila v močvirju obljub, slepeče miloščine za slovensko govoričo. Ob životarjenju naj bi jezik — ta živa kri slovenstva — pozabil na stoletno rast, na muke duše in telesa; v njej naj materina beseda utone ali pa kopni v dih.

To Zalino hudo je vstajalo iz vse njene notranjosti, rastlo in se razrastlo v glasen krik:

„Povej! Zakaj si podpisal?“

Ta krik je sprostil prsi. Ozrla se je na svaka Seppa Weinigga. Oholo, brezdušno je gledal z obrazom tujca v rjavu sivino.

„Kako je vse to žalostno,“ je utišala glas in počasi s krenjo, kot bi odvrгла pretežno breme, sedla na klop. Nemočno je spustila roke, pa ji je srce tolklo hitreje, kakor da so legle v mrak,

so po tem kriku prihajale iz ust le še trpeče tihe besede.

„Kako je vse to žalostno,“ je ponovila in malo se je na klopi dvignila opiraje se na eno roko. Vsa fresoča je stiskala z drugo poslednje pismo umrle Mojce. Vsebina jo je trpinčila od jutranje zore do poznega mraka vse dni in noči, odkar ga je našla med knjigami, na polici v kotu izbe. Bilo je med slovenskimi koledarji, ki kot svetli žarki ogrevajo slovensko besedo v razočaranih srcih, ker ji sedanost ni odprla vrat.

Vedno zaničevana in ustrahovana, nikoli v prijateljstvu zalita slovenska beseda na Koroškem pa se kljub vsemu vedno znova dviga iz globin stoletnih korenin. Zato zanjo ne more in ne sme biti smrti!

Ob tej misli se je Zalina žalost prepajala v odpor. V njej se je dvignilo zaničevanje do svaka Seppa in trgalo sorodstvene vezi, ki so že tako tolikokrat hromele. Že davno bi mu morala izreči resnico. To se kot gora dviga v njej in pada spet v neizrečenem valu misli in hotenj. Kako ginevajo nekoč dane obljube! V Seppu tiči zloba, kača, ki se levi, da spet zastruplja pokrajino, njeno rodno zibelko.

Na poti človečnosti po vojni, na tedaj široki cesti svetlobe — Sepp in njemu enaki niso nikoli pristali.

Nemara moram nekoliko počakati, je pomislila, da se ta žalost v meni uleže, ublaži. Seveda trde besede, to ni dobro, te se ovijajo na kamenit steber in se odbijajo od kamna. Seveda to ni dobro, ne, ni dobro. Bes se ji je spremenil v žalost, žalost v stisko, bolečino.

Pogled ji je blodil nekje na tleh, spet se je spogledal z navzočnostjo oholega Seppa, kot bi njegova praznina in predrznost potrjevala nekaj, česar bi

z ničemer ne mogla zrahljati ali odstraniti. Tako je moralo biti tedaj in tudi v prihodnje bo tako. Prešnila jo je slutnja, da je zanj vsa preteklost nekaj dokončnega in naj to sled pusti mimo.

„Kaj bi pojasnjeval. Bila je pač vojna,“ se izvije Sepp iz svoje lastne neprizadetosti. Vojna.

Zrak v izbi je postal težak. V prostor so legle težke misli preteklosti in Zala je dihnila lastno misel, kot bi imela odprto pot, še tja in tja in potem k cilju.

Pred tolikimi leti... vmes je dolga praznina.

Vojna, krvava in grenka, grozotnej-

razpetega med vojno, je trgala iz sebe besedo za besedo, kot bi se srčna kepa dvomov metala v beli dan.

„Kdo te je poslal na našo slovensko domačijo, ko so nas v trdi noči odgnali v taborišče?“ je skrušeno vprašala. „Kdo?“

Za trenutek je premolknila. Presenečenemu Seppu so se na vratu napele žile.

„Kdaj si podpisal?“ je begala beseda v vse kote izbe in se odbijala ob javorovi mizi, ki je kot osamljen spomin na mirne čase še stala v levem kotu.

Zakopala je glavo v dlani in neznozna teža se je naselila vanjo. Še

Marijan de Reggi: Zimske sani

ša kot kdajkoli prej. Po prvem strelu so se nacisti utapljali vedno globlje v kri in temo. Kjer se je uporna iskra vžgala, je bila pogašena in polita s krvjo. Poljane in planine so se lomile v krčevitem boju. Zapor, taborišča, nacistična krvava pot je spletala usodo narodov in stiskala posameznika kot bohotnica do poslednjega diha.

Taborišča! Kar vemo iz temine koncentracijskih taborišč, je le košček v ogromnem krvavem temnem mozaiku vojnih zločinov.

Z votlim glasom, kot bi hotela zasuti globoko jamo človeškega gorja,

vedno je tam sedela, zgrbljena od teže besed, nato pa je dvignila glavo in uprla pogled vanj. Vprašanje je prinašalo s seboj duh po krvi.

Sepp je molčal in gledal v tla. Hotel je dvigniti roko, da bi malomarno potrepljal Zalo po rami, pa mu je v trenutku omahnila. Zajel je sapo in zapel gumb na rjavem suknjiču, ne da bi ji gledal v oči. Rjave suknjiče, vojaške, je cenil. V njih se je počutil najbolje. Iz rokava je gledala žilnata krvotočna roka, tirnica v pretekli vojni na vlaku smrti. Taki tiri so se vili iz heimatbunda v slovenske koroške vasi in

naravnost teh smeri je vodila v smrt.

S svojimi, od kajenja porumenelimi prsti, si je zapel še zadnji gumb suk-njiča, se zravnal, zajel sapo in zavpil: „Strich darüber!“ ne da bi jo pogledal. Še enkrat je trdno prestopil. Negibno in ošabno so gledale njegove oči; niti ene gubice ni bilo na njegovem glatkem čelu.

„Krieg ist Krieg,“ je zamahnil z roko.

Ob tem udarjajočem pogovoru se je potrjevala njena misel, kako ni v njem razumne preudarnosti, kako bi se na dani ukaz spet spreleval v zatiralca. Ničesar ni nikoli zajel iz čustev človečnosti pokojne žene Mojce. Tako se spet razrašča v njem nadutost, se dviga objestno vsenemštvo, ki na novo prižiga ogenj v vrtincu kalnih voda.

„Zakaj scvršstvo in laž, ko si nas toliko želi prijateljstva in resnice,“ je menila.

Prižgal je cigareto, dim v gostih kolobarjih je zameglil prostor.

„Nadutež,“ je bruhnilo iz nje. Zdrznila se je in kot bi obvisela noč, se je dušila v besedah: „Ko je mlada ljubezen peljala sestro Mojco po vojni prek Drave na tvoj dom, si pa navidezno na stečaj odprl vrata spoštovanju do obeh jezikov. Kako si gojil ta cvet, da je roža usahnila? Vsadil si dvom v srca Mojčinih otrok...“

Besede so se pretrgale.

Spoštovanje do obeh jezikov se je rušilo, je tlelo v njej. — Wenn du was werden willst, sprich deutsch — je odmevalo v dan in mostovi niso vzdržali. Mehke trave ob mostu ste poteptali. In tako minevajo časi. Mi, ki živimo in bomo živeli, gradimo ob porušenem mostu vedno nove brvi in nove stezi-ce...

„Guten Tag, Tante,“ ji je na cesti iz skupine zaklicala pred dnevi nečakinja Gretka in šele tik ob njej je tiho zgnetla: „Dober dan, teta,“ ter z očmi precenjevala daljavo do prijateljic. Morda bi se ji smejale — „Bist du slowenisch, windisch? Schade!“ Lahko bi rekle celo: „Schäm dich!“

Tega srečanja v mestu se je spomnila, kot bi se ta grenkoba spojila s spominom na minulo vojno. Od tedaj pa je že toliko let.

Sepp je jezno stopil k Zali in s sunkovitim gibom vrgel roko na pismo, ki ga je krčevito držala v roki s kopijo nekoč podpisane izjave. Ob tem pa je zagledal ustnice, ki so dobile težo, zagledal Zaline oči — in se umaknil. Slovenski rod, pošten in pogumen, je zrl vanj, da so njegove roke omahnile ob rjavem suk-njiču.

„Verflucht,“ je siknil in se obrnil. Med podboji vrat je še enkrat pogledal na Zalino krčevito stisnjeno pest. Ob trdih korakih prek veže je v sebi nejevoljno brisal svojo vest: — Seveda sem podpisal, bila je totalitarna vojna. Kljub temu podpisu bi se lahko vrnili na domačijo. Pač pa niso preživeli taborišča — je še odmevalo po veži.

Na javorjevi mizi, kjer sta nekdanje oči in mati rezala kruh svojim štirim otrokom, je Zala ravnala izjavo Seppa Weinigga, podpisano med vojno na gestapu.

— Verwalter des beschlagnahmten Bauernhofes für die Festigung des Deutschtums...

Übernommen für Eigentum...

Unterschrift: S. W.

Črna šahovnica podpisane izjave, vrnjena na gestapovski urad, je postavila nad slovenskega človeka v zaporu in taborišču najhitrejšo smrt...

Potem ni več dolgo sijalo upanje. Še tako veliko vero v vrnitev na domačijo je presekala zlovesča roka prevzemnika — Nemca.

Sepp Weinigg! Nikoli nisi poznal gospodarja slovenske domačije Matjaža Jurača, pa si pretrgal njegov življenjski dan, in ga pahnil v noč, iz katere se ne rodi več dan. Zavestno si zakorakal v temo nacistične vesti. Morda si z njimi še današnje dni...

Zala ni več dvomila. Resnica sega v daljno preteklost; silila je čez misel, da je to pokopalo tudi sestro Mojco, ki jo

je ljubezen po vojni povezala z Weiniggom. Shirala je ob tej črno beli tiskovini, ki se je nekega temačnega dne zarežala iz oguljenih dokumentov njenega moža Seppa.

In vprašanje vesti ali krivde, je razmišljala Zala dalje. Nasilna smrt je pravilo vojne. Katere vojne? Čigave vojne?

Zaprla je oči in se tesneje zavila v ogrinjalo. Mrazilo jo je.

Bele mejnike iz dneva v dan prerašča nasilje, z divjim strupenim trstičjem in plevelom. Sonce je visoko, visoko na nebu; vlažen in zasenčen je čas, ki objema danes to koroško zemljo.

Nove misli so jo spet ogrele. Ne, tako ni mogoče končati. Še bomo orali in gradili, dvignili most in vnovič posejali poteptano travo.

Dvignila je glavo in vzela na polici zaprašeno gramofonsko ploščo. Prvič po Mojcini smrti je pesem tiho valovila v hiši, in z njo je pokrila bolečino, a upanje je vstajalo...

*N'mav čez izaro,
gor čez gmajnico
kjer je dragi dom
z mojo zibelko...*

Zdelo se je, da celo podobe očeta, matere, sestre Ane in Mojce, uokvirjene na polici zdaj odsevajo svetlejši. Od takrat ni bilo več Weinigga na Juračevo slovensko domačijo.

Neko pomlad pa je v ta tihi dom spet prišla nečakinja Gretka. To "pomlad" je prinesla veselo, s šopkom cvetja, nabranega ob žuborečem potoku spodaj za travnikom, ki visi navzdol, kot bi ga čudno vleklo v dolino. Pomlad, zelena svetloba!

K hiši je dekle začelo prihajati pogosteje, a vselej po gozdni poti in obstalo pred vrtno lopo, vedno enako blizu, da se je klic "teta, ali si doma" objel s šumenjem potoka. Potem je prihitela do praga in teti Zali stisnila v roke nabrani šopek pomladnih rož.

"Kako, da ne prideš po cesti, daleč je skozi gozd ob potoku in čez travnike?" ji je dejala teta.

"Nočem, nočem mimo fistega zamrznjenega križpotja, mimo novega krajevnega napisa, ki poraja vihar in mržnjo. Ledeno hladno boljčijo tam besede v naš čas, je dejal moj prijatelj Andreas. Nemške besede pa niso prav nič krive, da ne smejo biti v družbi slovenskih. To ni prav, Andreas tudi misli tako in mnogi drugi. Njegov oče pa se jezi nanj.

"Sie haben ja alles, alles," ugovarja sinu.

"Vater, vergleiche mit Südtirol," ugovarja Andreas.

Tedaj njegov oče, počivajoč na ležalniku, želi zaspati. Andreas se smehljajoč odstrani. Naj spi, — mi pravi, ko bi se le prebudil svež in bolj osveščen. — Tak je moj prijatelj Andreas, da veš, teta."

Zala osupne. Stoječ na pragu hrastovih duri zagleda mladeniča, ki se približuje po travniku.

"Dober dan," in že ji seže v roko vedrega obraza in jasnih oči.

"Ali mi boš malo pomagala," se obrne h Gretki. "Resnično sem tožen nad seboj, ker ne znam tekoče govoriti slovensko, a imam mnogo prijateljev, ki znajo po vaše in naše... Ne zamerite," je prijetno počasi razlagal.

"Ali imate kakšno slovensko slovnico ali knjigo," se je domislil ob odhodu.

"Imam, imam," je dejala Zala in na stežaj odprla vrata.

Čez gozdove in travnike je zasijal žarek. Dve mladi brezi ob križpotju sta ob novi krajevni tabli zašelesteli in jo s svojimi vejami pokrili. Pripognil ju je veter, da ta madež ne zre v pomladni dan.

Mlada prijatelja obeh narodnosti sta si nabrala slovenskih in nemških knjig. Zala pa zdaj čaka, da bi tudi avstrijsko slovensko Koroško presvetlila človeška svetloba.

Pavla Rován

Svet mojega ušesa

Odpuščam vam, če moje zgodbe ne boste vzeli tako zares, kot če bi jo pripovedovala na vaš deževni dan. Vem, vsak po svoje si je razporedil vid, sluh, tip, vonj in okus, kakršne volje je bila učiteljica že v osnovni šoli. Zase vem, da sem vidu izmišljala največje daljave, tako da sem včasih celo spregledala najbližje podrobnosti, in da sem se čutom dolgo predajala le v skrivnih sanjah. Glej, čudno, a če se tega spomnim v teh dneh, spoznavam, da se vseeno nisem nikoli kesala. Morebiti edinole v sedmem razredu, ko sem našla gospoda Mihela in mamó z razkritimi nogami v našem koleslju. Takrat sem potem vso noč mižala in tiščala glavo v posteljno blazino ter si z nohti izpraskala rano na vratu. A ko danes vidim starega sivega Mihela, ko se mi prijazno nasmehne in sname klobuk z glave, pomislim, da sem takrat nepremišljeno stavila na števila, ki imajo svojo veljavo na ruleti nekega drugega življenja.

Človek velikokrat pomisli na kakšno svojo stvar šele, ko jo zgubi ali jo opazi na drugih. Za trenutke zapreš oči in ko jih nenadoma spet odpreš, opaziš na zidu veliko večšo, ki maloprej še ni bila s tabo v nobenem bistvenem razmerju, samo visela je na ometu in čakala na temo in na to, če se ji bo v temi odprla kakšna neizmišljena luč. Spet pozneje zdvomiš, če si res slišal, kako je na bližnjo postajo zapeljal vlak ali pa je bilo to le nekoč davno v zgodbi, ki si jo poslušal kot otrok. Le malokdaj si rečeš, svet je tak, kakršnega vidiš ali čuješ, a ga vseeno obtožuješ, da se prehitro seli na sever ali jug.

Zmerom bolj se mi zdi, da je imel Mick, ki je dolga leta prihajal v našo hišo, izmišljeno ime, da si ga je kar tako potrdil neke v Ameriki ali Avstraliji, kamor se je dvakrat odpravil na delo, morebiti zato, ker sem si veliko podrobnosti iz njegovega življenja sama izmislila, najraje ob deževnih dneh ali ob nedeljah popoldne. Morebiti sem si izmišljala zgodbe o njem tudi takrat, kadar je sedel ob meni v družbi. Šele pozneje sem namreč ugotovila, da sem preslišala veliko stvari, o katerih je pripovedoval. Užival je, če je lahko naglas poimenoval besede, ki smo jih imeli za čisto vsakdanje, iz njegovih ust pa so nenadoma zazvene le kot srhljivke ali veličastne nalepke. Spomnim se, kako sem nekoč vprašala: „Kdaj se je to zgodilo?“ Zdrznila sem se, ko je Marjana zakričala vame: „Oh, pa saj je že dvakrat povedal! Je treba tebi res vsako stvar trikrat povedati?! Si gluha ali pa...“

Zvečer sem si skušala v postelji v trdem miru razložiti vsako njeno besedo, si znova razpeti lok njenega naglasa, saj nenadoma nisem mogla razumeti življenja, ki me je vrgel v bridke misli. Sem bila v družbi le raztresena in so mi misli bežale v druge radovednosti in želje, pa sem preslišala pomembnosti iz Mirkovega pripovedovanja. Potem pa me je objela tesnoba, da sem morala znova prižgati luč na posteljni omarici. Soba, v kateri sem spala že dvanajst let, vse od materine smrti, se mi je zazdela veliko manjša, ko da je vsa založena s težkimi zavesami. V njej ni bilo več nobenega včerajšnjega trenutka, nobenega otipljivega vogala, nič ustvarjenega, vse je nekdo brez reda in cilja nanosil vanjo. Ne, ni bil še pravi občutek zagrenjenosti, četudi se mi je zdelo, da samo sebe goljufam z resnico, ki sem jo že dolgo poznala. Tudi še ni bila vdana trudnost, ki se te poloti, potem ko lahko verno zgubiš upanje. A bila je tišina, ki se neustavljivo razširi iz neznanega bakrenega kota in je ne moreš več ustaviti

in se znenada tudi ne moreš premikati v njej. Misli so mi razpuščeno krožile okrog enega samega spoznanja, s katerim v hipu odvržeš iz svojega življenja vse, kar sem si kdaj izgovorila v deklških večerih. Ne verjameš, da zunaj na cesti še hodijo ljudje in njihovi večerni koraki odmevajo daleč po trgu, dasi v bližnji gostilni že dolgo pijano odmevajo. Ne premakneš ušesa, ker bi rad še prej ugotovil, če je mračnik že vzprhotal skozi podstrešno lino in zaplaval v svojo noč. Naposled sem le zbrala toliko moči, da sem odprla okno na cesto. Noč pa je bila veliko tišja, kot so bila moja pričakovanja.

Vse, kar se nabira v človeku, prihaja iz njegovega življenja, to zdaj vem veliko bolj, le da se mi zdi, da teče del našega življenja tudi po globljem tiru in se le kdaj pa kdaj dotakne našega vidnega, otipljivega, vendar niti sam niti kdo drug nikoli ne zapelje po njem. Zdaj sem se nenadoma začela zaganjati v ta svoj neulovljivi tir, da bi na njem odkrila prag, ki si ga še nisem zaznamovala. Tako mi je eno spoznanje razkrilo drugo, oh, kako brezkončna veriga, za katero bi pravzaprav morala že zdavnaj poskrbeti.

Spet sem bedela v dolge večere, da bi se spomnila dosedanjih let, ki so se mi nazadnje zmerom skrhala ob pomisli na večnost, a sem vseeno še znala živeti, ko da še nikoli nisem pogledala v kakšno ogledalo. Zdaj pa je postalo vse iz spomina pomembno. Kot deklico so me v šoli zmerom poslali v prve klopi, ker je mati že prvi dan opozorila učiteljico, da slabše slišim. A takrat sem to jemala kot prednost, da sem bila lahko bliže učiteljici. Pozneje so ljudje govorili z mano zmerom glasneje kot z drugimi, še preden je izrekel svojo sodbo zdravnik. Vse bolj sem bežala od ljudi v svojo gluho vdanost in samoto. Kadar pa si take odrešitve le nisem mogla privoščiti, sem vidno prikimavala sogovor-

Mešani pevski zbor „Podjuna“ SPD „Edinost“ v Pliberku

nikom, če tudi nisem vsega natanko slišala, ali pa sem obračala svoje uho tako neopazno, da sem srečno varala sebe in druge.

Potem so prišla leta, ko sem svojo bolečino poskrila v izšolano vsakdanjost. Navadila sem se celo na grobosti in ponižanja ali pa sem morebiti le bežala od njih v svoje prisposode. To sem zlasti začutila, kadar sem sama slonela na oknu in gledala na glavno cesto v trgu, po kateri so na vse strani hiteli ljudje. Nisem pa se več zganila niti ob največjih prismodarijah svojih prijateljic. Žuborenje trškega potoka sem jemala kot navaden prisluh, kakšnega drugega odkritja pa si pravzaprav sploh nisem želela. Fantje so hodili skozi mojo sobo, ko da ta sploh ni imela štirih sten, temveč le zavese, ki jih lahko odpihneš z vsako moško sapo. Priznati pa moram, da je marsikateri med njimi pustil na meni skoro suženjsko znamenje. V službi se niso zmenili zame, odlagali so mi le papirje na mizo, jaz pa sem jih osem ur vstavljala v pisalni stroj, ki ga že nisem več slišala.

Potem se je v meni vse nenadoma spremenilo. Najbolj vsakdanje reči so postajale zame pomembne, ko da so me vrgli iz nekega življenja, ki sem mu bila doslej slepo vdana. Preden sem zvečer zaspala, sem si vsekakor želela še priklicati korake na cesti, ne da bi odprla okno. Nadvse sem se razveselila, če sem zaslišala sosedo, ki je na pragu pričakala svojega okajenega moža, čeprav sem si to veselje že naslednji trenutek zagrenila s spoznanjem, sosedo sem slišala le zato, ker kriči ob takih trenutkih s trikratno močjo, da trgu na novo naznani svojo nepreklicno prisotnost. Hodila sem čez cesto na neprimernih mestih, nato pa po pasje uživala, ko so mi vozniki glasno trobili, le smehljala sem se jim, ko so mi žugali s pestmi skozi šipe. Šla sem v cerkev in poslušala orgle in klečala še potem, ko so verniki že odšli. In tedaj sem znova padla iz svojih prevar v tišino, ki se mi je naznanjala kot preddverje pekla.

Tišina se je razraščala v meni do bolečine in je že zgubljala zadnji stik z mojo vsakdanjostjo. Ob večerih so prihajali s trškega pokopališča sosedge, ki so me skušali do kraja ubiti s svojo gluhočo, potem ko so si s prstjo zamašili ušesa in usta. Staremu Brložniku pa so molčali celo prsti na rokah, čeprav je vse življenje preigral z njimi na orglah. Ko da so poslali k meni prav vse, ki so se dotlej skrivali po sencah. Vse bolj me je bilo strah, da bom zamudila, kar spominja na naše življenje z najlepšimi prazniki in da mi bo spomin umrl prej, preden bodo privreli iz mene še kakšni vzdih. Nikoli ne bom zvedela za prave trenutke, ki pridejo po rahlem dežju. Ležala bom na postelji, ne da bi slišala, kako se ponoči kuhajo kamni v temeljih naše stare hiše.

To je trajalo nekaj dolgih let, čeprav njihovega štetja tudi sama nisem prignala do prave doumljivosti. Pravzaprav se je to dogajalo z mano vse do dne, ko sem po naključju prebrala, da je naredila medicina v zadnjem desetletju nesluhteni napredek in da tudi operacija ušesa že postaja vsakdanji poseg. Bilo mi je, ko da sem spregovorila z nekom, ki ni bil ljubosumen na moj pekel.

Zdaj še ni minil mesec dni, ko sem se vrnila. Zdravnik je prekipel od zgovornosti, ko da je imel nekje v svojih prostorih skrite še druge dokaze za mojo odločitve. Vseeno pa ne morem zdaj, ko je mimo, navesti niti enega njegovega stavka, ki bi se ne opotekal v meni.

Ne bom pozabila, kako sem se najprej nekajkrat sprehodila gor in dol po trgu. Bilo mi je, ko da se pomikam skozi neskončno širok in dolg predor, v katerem preizkušajo hrumenje letal. Vendar sem ta svoj zavesni sprehod jemala kot zmagoslavno igro, ki ji je morebiti usojeno, da na enem mestu zbere vse zamujene šume in glasove. Uho mi je žejno vsrkavalo govorico ljudi, prisluhnila sem

tudi manj znanim ljudem, a nihče si ni najbrž zares razlagal tistega, kar sem čutila. Pasji lajež ni imel nobenega prizvoka zahrbtnosti, ko da živali v takih trenutkih dosti hitreje prilezejo na površje.

Ob večerih sem se dolgo premetavala po postelji, a sem spočetka vse jemala le kot preplašenost ali zbežanost, ki se je po toliko letih prebudila v meni. Dopolovedovala sem si, naj se končno zgrne vame vse, kar se na tej zemlji kakor koli preživlja z glasovi. Bala sem se le, da bi se mi še sveža rana v ušesih razparala in bi se povrnila v gluhe dneve. Občutek blažene spremembe je bil še tako močan, da sem si s hrupom mašila vse koticke spomina. Pod odejo sem si s sklenjenimi rokami pripovedovala o dneh, ki so me čakali.

Potem se je spet vse začelo z Mirkom, ko da se je zdaj postavil na govorniški oder in me z najvišjimi glasovi zvaljal v svojo zgodbo. Dokazoval nam je, da v človekovem življenju pač prevladujejo tiste barve, ki si jih kdaj sam ob kakšni nenapovedani priložnosti po neumnem razlije. Njegovi glasovi so se že prehitevali v kričanje in v mojem ušesu odmevali v boleči odurnosti. Prestopicala sem se na mestu, da so že vsi pogledovali vame. Že sem mislila, da bo vsega konec in bom umrla v ubijajočem glasu, ko sem se le odtrgala in zbežala. Ko so gledali za mano, so si gotovo rekli, saj že veste, da se je odločila za operacijo.

Že sem si domišljala, da sem kamor koli ubežala, a je v nočeh postajalo v sobi vse preresnično. Mirkovo pripovedovanje ni usihalo v prazno, ni se zgubljal v pozabo, temveč so se njegovi glasovi še pomnoževali, ko da zadevajo ob predmete, ki so bili razpostavljeni po sobi. Soba se mi je nenadoma zazdela veliko večja in ko da je zgubila vse zavesa, neugotovljive so se zlile s stenami in se

Moški pevski zbor SPD „Vinko Poljanec“ v Škocjanu

spreminjale v skrivne zvočnike. Znašla sem se v potuhnjeno ošumljenem prostoru, v katerega imajo vsi vstop od vseh strani in se grede lovijo tudi z živalmi.

Legla sem in si tiščala glavo v blazino, toda ljudje so vseeno z razglašenimi koraki prihajali mimo okna, si glasno prisegali na vse, kar so v svojem življenju že poželi, pri dne pa so se prerivali na govorniških odrih. V bližnji gostilni so poskakovali kot pustne šeme, se v krikih metali skozi okna in vrata. Najmanj pa so mi prizanašali tisti, ki so vso noč spuščali na streho kamenje ali morebiti le zrele kostanje. Merili so tako natanko, da sem lahko sproti določevala mesta, na katera je padalo, hkrati pa sem do sekunde točno ugotavljala premore med padci. Vstajala sem in si prižigala luč, si z debelimi rutami obvezovala glavo, za dolgo uro obsedela v postelji ali pa sem odšla v kuhinjo in si natočila kozarec vode. Toda s tem sem si nakopala le še novo muko. Komaj sem potem legla, sem zaslišala kaplje, ki so uhajale iz pipe in niso bile nič manj hrupne od kamenja, celo grozljivo so udarjale še potem, ko sem znova vstala in pipo do kraja zaprla. Prepričana sem bila, da sem obudila v sebi vse šume in glasove, kar jih je spremljalo razvoj od ribe do človeka.

Skušala sem ubežati v prve šolske klopi, da bi se vsaj za nekaj trenutkov oddahnila. Seveda sem se samo ogoljufala z blagodejnostjo bega, resničnost pa je ostajala neizprosno z mano. Že sem blagrovala glasove, ki sem jih v svojem življenju preslišala, a nisem bila vajena, da bi znala izbrati med njimi. Nisem mogla verjeti, da na trški cesti nikoli ne utihnejo avtomobilski motorji in človeški koraki. Pri belem dnevu sem sanjarila o puščavnikih, ki se zatekajo v gluhe pustinje, o samotarjih, ki se zapirajo za debele zidove.

Čakala sem in upala, da bo minilo nekaj dni in noči in se bom navadila in bom živela kot drugi, a zdaj pisalni stroj ne utihne v meni tudi potem, ko pridem iz službe, ponoči prihajajo s trškega pokopališča sosedge, glasno odpirajo svoje in druge grobove, telesa jim šklepetajo, ko da so z vsem orožjem na bojnem pohodu. Grede trkajo na trška okna, zaslišim jih že, komaj vstopijo v ulico. Stari Brložnik pa zavije v cerkev in znova igra na orgle, bučijo, da se mi vse telo spreminja v eno samo uho, ki so ga razpeli na najbolj javnem mestu, Pušnikov Franc pa se spet sredi noči odpravi na šiht in v bližnji tovarni udarja na vsa nakovala, ki jih najbrž nikoli več ne bodo ustavili. Slišim letalo, ki se sredi noči spušča na naš trg, preden bo odhrumelo dalje čez nočno nebo. Udarjam z glavo ob posteljno stranico, a nič več tolažbe ni v tem, kar je že bilo mrtvo, ne pozna usmiljenja. Človek naposled sam izzove, kar mu je bilo prihranjeno.

Spoznavam, jutro bo že, jaz pa bedim že od rojstva, glasovi in šumi postajajo vse bližji in bolj razločni ter boleče ponavljajoči. Poslušam vse tisto, kar sem zamudila v svojem življenju in kar bi šlo mimo mene, ko da nikoli nisem živela.

LEOPOLD SUHODOLČAN

OTON ŽUPANČIČ

Veš, poet, svoj dolg?

Veš, poet, svoj dolg!
Nimaš nič besed!
Kaj zagrinjaš se v molk!
Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo:
vsi jo bomo povzeli za tabo.

Vem, o vem svoj dolg,
v prsih tu me žge;
naj se mi grlo odpre,
bom zavijal ko volk,
na vseh štirih bom stal vrh planine,
škripal in hlupal med pečine.

Vrh Možaklje bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegaš jo bo čul,
Krim odmev bo dal;
v vse vetrove jo bom tresel,
eden jo bo na Pohorje nesel.

Gozd in gora poj,
silen ženimo hrup;
boga gmajna, le vkup
le vkup, le vkup z menoj,
staro pravdo v mrak tulimo,
da se prefulimo skozi to zimo.

Še bo kdaj pomlad,
še bo napočil zor;
takrat volčji zbor
pojde lovce klat:
plani čez Savo, plavaj čez Dravo —
zob za zob in glavo za glavo!

Kreditna banka Maribor

Podružnica Ptuj

HIŠA VAŠEGA ZAUPANJA

sport oprema

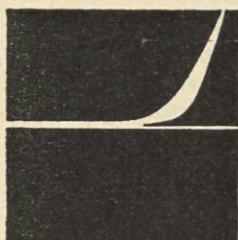
Tacenska c. 29
61210 Ljubljana-Šentvid
Jugoslavija

ima v svojem proizvodnem programu:

- kvalitetno telovadno orodje in opremo garderob,
- opremo za letna športna in otroška igrišča,
- opremo za otroške telovadnice,
- rekvizite za lahko in težko atletiko,
- razne artikle za rekreacijo, vodne tobogane in plavalne bazene
- opremo za TRIM kabinete
- „Meloplast“ in „Alliance“ šolske table s priborom
- opremo avtomatskih kegljišč.

Podjetje strokovno montira vse vrste telovadnega orodja v športnih dvoranah, izvrši montažo šolskih tabel in avtomatskih kegljišč.

Za cene in vsa ostala obvestila se obračajte direktno na upravo podjetja,
tel. 51-455

Aerodrom Ljubljana

64210 BRNIK, tel. 064 - 25 7 61

Aerodrom Ljubljana predstavlja s svojo lego, ki je na prehodu iz srednje v južno Evropo in iz zahodne v vzhodno Evropo, široko okno v svet za slovensko, kot tudi ostalo jugoslovansko področje, pritegne pa tudi gospodarske in turistične tokove iz sosednje Avstrije in Italije.

Letališče razpolaga z moderno pristaniško stavbo, ki lahko sprejme letno do 1.000.000 potnikov, kot tudi z mednarodnim blagovnim terminalom, ki je opremljen za paletno-kontejnerski prevoz blaga na vse kontinente.

Mednarodne linije:

Frankfurt, Zürich, London, Pariz, Amsterdam

Domače linije:

Beograd, Sarajevo, Skopje, Titograd, Dubrovnik, Split

Med važne dejavnosti letališča spadajo tudi:

- carine prosta trgovina
- organiziranje letalskih izletov (letni oddihi na Jadranu, sejmi doma in v inozemstvu)

ELEKTROTEHNA

n. sol. o.

TRGOVSKO,
IZVOZNO,
UVOZNO IN
PROIZVODNO PODJETJE

LJUBLJANA, TITOVA CESTA 51

SGP TEHNIK

ŠKOFJA LOKA

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE TEHNIK
64220 ŠKOFJA LOKA

GRADI OBJEKTE VISOKIH, NIZKIH IN VODNIH
GRADENJ

PROJEKTIRA OBJEKTE VISOKIH GRADENJ IN

OPRAVLJA VSE VRSTE KOMUNALNIH DEJAVNOSTI

TOVARNA ELEKTROKOVINSKIH IZDELKOV — MARIBOR

ELEKTROKOVINA

SVETILKE

Proizvajamo svetilke za fluorescenčne, živosrebrne, natrijeve in navadne žarnice za vse vrste zunanje in notranje razsvetljave.

Velika izbira svetilk za industrijo, kmetijstvo, gostinstvo, gospodinjstvo, šole, trgovine, urade, ambulate, razstave, vrtove, parke, avtomobilske ceste, športne objekte in podobno.

ELEKTROMOTORJI

- trifazni, asinhronski motorji s kletko, za moči od 0,09 do 7,5 kW
- enofazni asinhronski motorji s kletko, zaprte izvedbe za moči od 0,12 do 2,2 kW
- elektromotorji z zunanjim rotorjem

ROTODINAMIČNE ČRPALKE

- horizontalne
- vertikalne
- podvodne
- hladilne

BRUSNI STROJI

- za suho čelno brušenje

RINEŽI

- elektrohidravlični mehanizmi

ELEKTROKOVINA - 62000 Maribor,

Tržaška c. 23 - telefon: (062) 32-251 - p. p. 170
telex: YU 33-131

Posojilnica Pliberk

telefon (0 42 35) 25 83

se priporoča za vse

denarne posle
ter **menjavo valut**

Vsem somišljenikom,
znancem, prijateljem, gostom in
odjemalcem želim,
da se Vam v novem letu 1978
izpolnijo vse Vaše želje, posebno pa
naša skupna želja, da bi nas naši
sodeželani končno priznali
kot enakopravne sodeželane.

TRGOVINA IN GOSTILNA

JANKO OGRIS

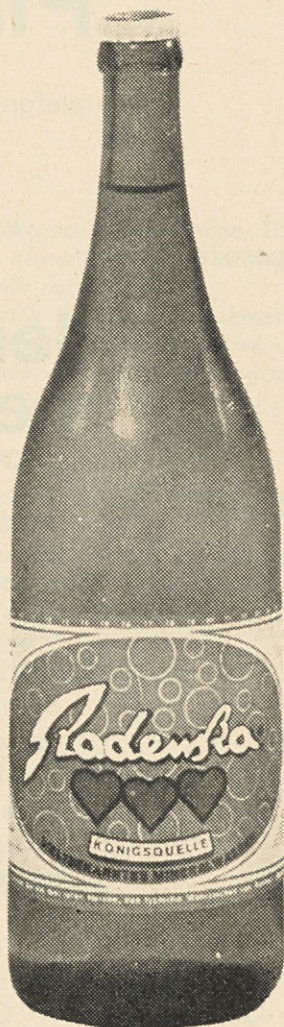
9072 BILČOVS - TEL. ŠT. (0 42 28) 24 14

ZDRAVA IN
OSVEŽUJOČA

SVETOVNO ZNANA
NARAVNA
MINERALNA VODA

Tudi na Koroškem priznana in razširjena mineralna voda

Glavni zastopnik za Koroško in Vzhodno Tirolsko:
Firma Kristijan Breznik A-9020 Celovec, Völkermarkter Straße 99

KDOR POTUJE Z OMNIBUSOM, SE ZAUPA SIENČNIKU

N u d i m o V a m :

- vodstvo v domačem jeziku
- mednarodne izkušnje
- ugodne cene
- moderne avtobuse
- prijetno domačnost

Zato se bomo vsepovsod vozili samo z

A V T O P O D J E T J E M

Sienčnik

9 1 4 1 D O B R L A V A S

in se

udeležili potovanj s tem podjetjem z dolgoletno tradicijo

Kmečko gospodarska zadruga Št. Jakob v Rožu

telefon (0 42 53) 341

- krije vse potrebe v gospodarstvu in gospodinjstvu
ter se vam priporoča

PENZION IN GOSTIŠČE

Janez Wutte-Luc

V E S E L E

OB ZABLATNIŠKEM JEZERU

se priporoča za vse gostinske usluge

VSE BANČNE POSLE OPRAVLJA
ZA VAS

Posojilnica Ločilo

r. z. z n. j.

(WURZENPASSGRILL)

Zglasite se pri nas, ko se peljete čez Koren ali v Italijo!

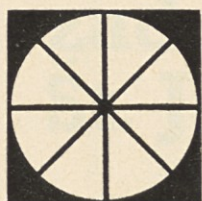
M O D N I S A L O N

Brigita Županc

- Izdeluje po meri vso žensko modno konfekcijo
- Ugodne cene in individualna postrežba

ŽELEZNA KAPLA — SPODNJI KRAJ
telefon (0 42 38) 341

TEKSTILINDUS KRANJ

proizvaja
bogata sortiman tiskanih, pestrotiskanih in
enobarvnih tkanin

- ☐ ŽENSKÉ OBLEKE
- ☐ MOŠKE SRAJCE
- ☐ LETNO IN ZIMSKO PERILO
- ☐ POSTELJNINA IN DEKORACIJA
- ☐ JERSEY

Obiščite naš

INFORMATIVNO PRODAJNI CENTER v hotelu
CREINA v Kranju, Koroška cesta 6

Prepričajte se

o bogati izbiri tkanin iz našega proizvodnega programa

Odlična postrežba in

tovarniške cene tkanin bodo še povečale vaše presenečenje

HOLZ

KOHLE

KOKS

BRIKETTS

HEIZÖL

Erwin Münch

(vorm.)

KLAGENFURT
VILLACHER STRASSE 187

Lager: ALOIS-SCHADER-STRASSE 5

TEL. (0 42 22) 21 7 23

JUGOBANKA

Informationsbüro

Argentinierstraße 22-II/4-11

A-1040 WIEN

tel. (02 22) 65 64 40

JUGOBANKA LJUBLJANA

Sedež :

61000 — LJUBLJANA, Titova cesta 32
tel. (061) 310-388, 320-044
teleks 31 288

Filijala :

62000 — MARIBOR, Razlagova 11
tel. (062) 27-551, 27-554
teleks 33 277

Ekspoziture :

61000 — LJUBLJANA, Pražakova 14
61000 — LJUBLJANA, Šiška, Celovška 106
61000 — LJUBLJANA, Bežigrad, Titova 64
63000 — CELJE, Titov trg 7
64270 — JESENICE, Maršala Tita 20
69000 — MURSKA SOBOTA,
Staneta Rozmana 5
66210 — SEŽANA, Partizanska cesta 7
62000 — MARIBOR, Svetozarevska ulica
65000 — NOVA GORICA, Kidričeva ulica
(hotel Agronavti)

Kako pošljete denar v Jugoslavijo

Za olajšanje pošiljanja denarja v Jugoslavijo je JUGOBANKA sklenila sporazum z GENOSSENSCHAFTLICHE ZENTRALBANK A. G., WIEN (GZB). Morda je za vas najpreprosteje zaviti v prvo pošto in poslati denar v Jugoslavijo: to je možno, če uporabljate dvojezične poštne nakaznice ERLAGSCHEIN. Če se odločite, da boste denar poslali prek banke, s katero imamo sporazum, pa so vam na voljo dvojezične bančne položnice ZAHLSCHEIN. ERLAGSCHEIN so tiskani v blokih po 10 obrazcev in jih brezplačno pošilja sedež JUGOBANKE ali pa jih lahko dobite v informativnem centru JUGOBANKE na Dunaju. ZAHLSCHEIN se dobi brezplačno kot posamezen obrazec v Avstriji pri omenjeni banki (GZB) in pri vseh Raiffeisenkassen, Raiffeisen-Landeszentralen. V obeh primerih je pošiljanje denarja brezplačno. Stroške nosi Jugobanka.

Denar lahko pošljete:

- na svoj devizni račun pri JUGOBANKI
- na devizni račun druge osebe, ki ga ima pri JUGOBANKI
- na devizni račun, ki ga imate v kakšni drugi banki
- na določen naslov (dinarsko izplačilo).

Če uporabljate ERLAGSCHEIN ali ZAHLSCHEIN, bodite prepričani, da bo vaš denar pravočasno prišel tja, kamor ste ga poslali.

MARIBORSKA LIVARNA MARIBOR

Proizvodnja in prodaja:

stiskane in vlečene palice ter profili
iz bakrovih zlitin
ulitki tlačnega litja iz aluminijevih,
bakrovih in cinkovih zlitin
palice in profili nizkolegirnega bakra
s posebnimi lastnostmi
kontinuirno lite palice in cevi ležajnih
bronov
centrifugalno lite cevi ležajnih bronov
vodovodne armature
sanitarne armature
ogrevalne armature
bloki bakrovih in aluminijevih zlitin
odkovki bakrovih zlitin
alumijski radiatorji

62 000 Maribor Kejžarjeva 11 Jugoslavija

Telefon: centrala 22-961
prodaja 21-372
nabava 21-307
izvoz 21-247

Telex: 33144·

inex adria airways

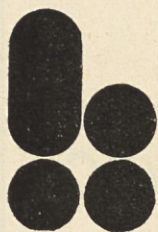
INEX ADRIA AVIOPROMET LJUBLJANA

Ob Novem letu 1978 želi Inex Adria aviopromet vsem koroškim Slovencem obilo zadovoljstva in zdravja z željo, da se poslužujejo letalskih uslug, ki jih nudi to podjetje tako v domačem kot tudi inozemskem prometu.

LETALA DC-9 SO GARANT UDOBNOSTI, HITROSTI IN VARNOSTI

Inex Adria aviopromet, Ljubljana, Titova 48   tel. 061/313-366

belinka

tovarna kemičnih izdelkov
61001 Ljubljana
poštni predal 5-I
telefon h. c. 061/314 177
telex 31 260 yu bel

PROIZVODNI PROGRAM:

- natrijev perborat, tehnični
- vodikov peroksid: tehnični, medicinski, pro analysi
- demineralizirana voda
- BELI, belilo za strojno in ročno pranje
- SADOLIN PX-65, sredstvo za zaščito in oplemenitenje lesa
- BELINKA BLESK, čistilo in loščilo za keramiko, marmor in umešni kamen
- BELINKA EPAL, oddelilno sredstvo za kovinske opaže in opaže iz trdega lesa
- BELINKA BOMAL, oddelilno sredstvo za opaže iz mehkega lesa
- PERKARBAMID
- KALIUM PERSULFAT, puris
- AMONIUM PERSULFAT, puris

Poslužite se

Posojilnice in menjalnice Celovec

r. z. z n. j.

Kolodvorska 1 v Celovcu (Priesterhaus)

ki

- izvaja za Vas vse bančne posle,
- sprejema hranilne vloge in Vam pomaga s posojili ter
- Vam svetuje v vseh denarnih zadevah

ROJAKI IZ KOROŠKE IN SLOVENIJE !

Ko pridete v Globasnico,
obiščite našo

**A & O - TRGOVINO
IN GOSTILNO**

z dvorano
za vsakovrstne prireditve

Smrečnik - Šoštar

GLOBASNICA

TEL. (0 42 36) 23 10 01

TOVARNA AVTOMOBILOV IN MOTORJEV

- TOVORNJAKI
- AVTOBUSI
- SPECIALNA VOZILA
- ZRAČNO HLAJENI DIESELSKI MOTORJI
- SPECIALNE AVTOMOBILSKE
NADGRADNJE
- TIRNA VOZILA
- TOPLOVODNI KOTLI IN TOPLOVODNA
TEHNIKA
- ODLITKI
- ODKOVKI

Posojilnica Železna Kapla

se priporoča za vse denarne in bančne posle, kot so

- tekoči bančni računi
- prenakazila
- hitri in ugodni krediti
- izplačila pokojnin, penzij in plač
- trajni nalogi za plačila stanarin in drugih rednih gospodinjstkih plačil

V s e n a l o g e i z v e d e m o z a u p n o

DELOVNA SKUPNOST PODJETJA

Istra-benz

IZREKA ISKRENE ČESTITKE
K 70. OBLETNICI
OBSTOJA IN DELOVANJA
SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE
NA KOROŠKEM

Kmečko gospodarska zadruga Brnca

---

krije vse potrebe
v gospodarstvu
in gospodinjstvu

ter vam je
s svojimi uslugami
vedno na razpolago

Gorjanci

- AVTOPROMET
- GOSTINSTVO IN
- TURIZEM

NOVO MESTO - STRAŽA

priporoča prevoz potnikov in blaga ter gostinske storitve

V vseh denarnih poslih
vam je vedno na razpolago

vaša

Posojilnica Podljubelj - Slovenji Plajberk

Uradne ure pri Šašlnu,
Slovenji Plajberk 59

POSLUŽITE SE
DOMAČEGA
DENARNEGA ZAVODA

Posojilnica Glinje

Emona hoteli TOZD Hotel Slon

Hotel z modernim komfortom v strogem centru mesta. Restavracija s prvorazredno mednarodno kuhinjo. Narodna restavracija s tipično dekoracijo, s slovenskimi in jugoslovanskimi specialitetami. Nočni bar z mednarodnim artističnim programom. Kavarna z godbo, odlična slaščičarna, šenčnat vrt. Bistro Slon z delikateso, ekspresom in snack barom. Lepo urejeni klubski prostori in banketna dvorana za konference, sprejeme, slavnostna kosila, cocktail parties in razne prireditve. Menjalnica v hotelu.

Naslov: 61000 Ljubljana, Titova 10

P. O. Box 33, tel.: 24-601/616, telex: 31254 YU Slon,

telegram: Slon Ljubljana

Cankarjeva založba

KOPITARJEVA 2
61000 LJUBLJANA

DESET NAJBOLJŠIH ROMANOV VSEH
ČASOV — PO VAŠEM IZBORU — ZA
VAŠ OKUS

Balzac: **Zgubljene iluzije**

Bulgakov: **Mojster in Margareta**

Cervantes: **Veleumni plemič Don Kihot
iz Manče**

Jones: **Od tod do večnosti**

Steinbeck: **Vzhodno od raja**

Tolstoj: **Vojna in mir**

Dostojevski: **Bratje Karamazovi**

Stendhal: **Rdeče in črno**

Hesse: **Stepni volk**

Tagore: **Dom in svet**

Zbirka obsega 15 knjig in jo lahko naro-
čite pri Cankarjevi založbi v Ljubljani,
Kopitarjeva 2 (tel. 061-323-841), pri nje-
nih zastopnikih in v vseh knjigarnah.

**KNJIGE IZ ZBIRKE DESET ROMANOV —
KNJIGE ZA VEČ GENERACIJ**

GRADBENO PODJETJE

INŽ.

Alojz Mertel

V ROŽEKU

se priporoča za gradbena dela
vseh vrst.

Zagotovljena je solidna in
hitra izvedba naročil.

Kadar se mudite v Železni
Kapli, obiščite tudi

TRGOVINO

Majdič

- Postrežemo v domačem jeziku
- Cene so zmerne
- Nakup možen tudi v dinarjih

KO OBIŠČETE SLOVENIJO

obiščite tudi naše trgovine, gostišča in Turist hotel
trgovsko-gostinskega podjetja na veliko in malo

„POSAVJE“ BREŽICE

IZDELUJEMO
VSE VRSTE
MOŠKE IN ŽENSKÉ OBUTVE
TER
ZAŠČITNO OBUTEV

GORENJSKA PREDILNICA

Š K O F J A L O K A

Kidričeva cesta 75

**Nudi tekstilni industriji in široki potrošnji
svoje izdelke:**

- volnene, sintetične, bombažne česane in mikane preje ter efektne sukance,
- modne „LOKA-JERSEY“ pletenine vseh vrst (sintetične in iz mešanic) za vsak letni čas,
- „LOKA“ preje za ročno pletenje v različnih mešanicah in barvah v sodelovanju s svetovno znano firmo BAYER.

Z NAJBOLJŠIMI ŽELJAMI OB NOVEM LETU

Vas vljudno vabimo
v naše gostišče,
da ohranimo naše stare,
dobre odnose.

Nasledniki Jožefa Malleja

ŠT. LENART V BRODEH - ST. LEONHARD/LOIBLTAL
9163 UNTERBERGEN - PODGORA

TRGOVINA — GOSTILNA — BENCINSKA ČRPALKA —
LASTNI PARKIRNI PROSTOR — POSTREŽBA V SLOVEN-
ŠČINI — PRODAJAMO TUDI ZA DINARJE

slovenija

avto

tehnična trgovina, izvoz-uvoz in servisi
ljubljana, celovška 150, telefon: 57-351, telex: 31-237yu slavto, p. p. 35

SLOVENSKI KRAS VAS VABI!

Gostom nudimo prenočišče in prehrano v gostinskih in hotelskih objektih:

HOTEL MAESTOSO, Lipica,
tel. 067/73-009/541

HOTEL TABOR, Sežana,
tel. 067/73-381

HOTEL TRIGLAV, Sežana,
tel. 067/73-361

MOTEL-AVTOCAMP, Kozina,
tel. 066/81-151

lipica
1580 - 1980

Priporočamo:

Ogled Škocijanskih jam pri Divači, ogled 400 let stare kobilarne, program dresurnega jahanja v Lipici ter kraški specialiteti teran in pršut.

Športne in rekreativne možnosti:

jahanje, jahanje ponijev za otroke, šola jahanja za začetnike in nadaljevalni tečaji, vožnje s kočijo

plavanje v pokritem plavalnem bazenu

kegljanje

sprehodi

glasba za ples in program v nočnem baru

Informacije in rezervacije: KRAS Sežana, TOZD Hoteli in gostinstvo, turistična komerciala, tel. 067/73-361.

Zahtevajte brezplačne prospekte in pismene informacije.

SGP GRADBINEC

K R A N J

NAZORJEVA 1

- izvaja vse vrste visokih, nizkih in hidrotehničnih gradenj
- izdeluje investicijske elaborate, projektira, izdeluje tehnično dokumentacijo in inženiringe (izvajalski in investitorski)
- opravlja strojne storitve, prevoze in Transporte vseh vrst, izvaja ključavničarska, kleparska in mizarska dela
- proizvaja vse vrste gradbenega materiala, polizdelke, izdelke in elemente
- prodaja na debelo in drobno gramozne agregate vseh vrst
- opravlja vse vrste storitev za nastanitev, prehrano in rekreacijo za lastne potrebe in tretje osebe

„Kovinotehna“ Celje

TOZD zunanja trgovina

U   V   O   Z
I   Z   V   O   Z

ZASTOPSTVO TUJIH FIRM ZAGOTAVLJA POPOLN IN
KVALITETEN ZUNANJETRGOVINSKI SERVIS

OB VAŠEM IZLETU V KORTE
OBIŠČITE TUDI

GOSTILNO „FRANCL“

KJER VAS ČAKAJO

- PRIJETNA DOMAČNOST
  - SOLIDNA POSTREŽBA IN
  - ZMERNE CENE
-

KOMPAS ★★★★★

vaš partner v Jugoslaviji ... in zunaj nje !

Vsaka agencija zagotavlja, da želi vas in vaše kliente. Mi, KOMPAS JUGOSLAVIJA, smo pripravljeni, da vam to dokažemo z zanesljivostjo, prilagoditvijo, elastičnostjo.

KOMPAS, gostinska in turistična organizacija z več kot 50 poslovalnicami po vsej Jugoslaviji, od severa do juga, pa vzdolž jadranske obale, z loviščem, kampingom in svojo žičnico, vam ponuja:

- najbolj uspešne avtobusne ture s spremljevalcem
- 60.000 zakupljenih postelj
- svoje hotele vseh kategorij
- avtobusno in Rent-a-Car službo najvišje kakovosti
- izvežbane vodnike

Za vas lahko načrtujemo, organiziramo, rezerviramo, zakupujemo, alovmaje, zastopamo.

Izrazite svoje želje, izpolnili jih bomo.

Če se ogledujete po agenciji, ki bo povsem zadovoljila vse vaše potrebe, tedaj je najbolj preprosto, da se oglasite pri nas. Največji smo in najbolj izkušeni.

KOMPAS JUGOSLAVIJA
PRAŽAKOVA 4
61000 LJUBLJANA
Tel.: 327-661, 327-761
Telex: 31-209

Ko opazite ta znak,
vedite, da ste si v
Jugoslaviji našli
najboljšega partnerja.

KOMPAS
JUGOSLAVIJA

Z A I Z V E D B O
V S A K O V R S T N I H
B A N Č N I H
P O S L O V

se priporoča

Posojilnica Hodiše

IN MENJALNICA

TELEFON
(0 42 73) 23 70

Smo med drugim partnerji papirne,
tekstilne in tobačne industrije.
Zaradi tega tudi vaš partner.
Izkoristite naše dolgoletne
mednarodne izkušnje.

agema

A-1020 DUNAJ, HOLLANDSKA 2
Tel. (02 22) 26 25 32, Telex: 07/6761

V vseh denarnih poslih
vam je vedno
na uslugo
vaša

**Posojilnica
Bilčovs**

tel. (0 42 28) 24 1 02

in se vam priporoča

Podjetje za električne instala-
cije vseh vrst in izdelavo mo-
dernih stikalnih naprav

STROKOVNA
ELEKTROTRGOVINA

Ing.

T. Schlapper

ŠT. JAKOB V ROŽU

tel. (0 42 53) 216

Projektiranje in izvedba vseh
električnih kurjav

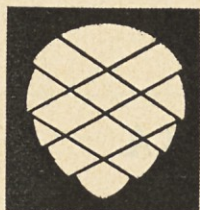

TRADE MARK

JUGOTEKSTIL
IMPEX

61001 LJUBLJANA, Titova 1-3 P.O.B. 237 A,
Telefon: 23-942, Telex: 31393 YU JTX LJ

Gorenjka

HOTELI „GORENJK“
KRANJSKA GORA IN
JESENICE
TER
ŽIČNICE V KRANJSKI GORI

PRIPOROČAJO
SVOJE USLUGE

REDNA LETNA KNJIŽNA ZBIRKA PREŠERNOVE DRUŽBE 1978

V letu 1978 bo Prešernova družba izdala za svoje člane te knjige:

PREŠERNOV KOLEDAR 1979

Boris Režek:

LJUDJE OB MEJI, roman

Miško Kranjec:

ČARNI NASMEH, povest

Miran Ogrin:

VZHODNI VETER, potopis

Draga Černelč in Stojan Plesničar:

ALERGIJA IN ALERGIČNE BOLEZNI

Broširano zbirko bodo naročniki prejeli za 100.— din, v celoplatno vezano zbirko (koledar bo broširan) pa za 170.— din.

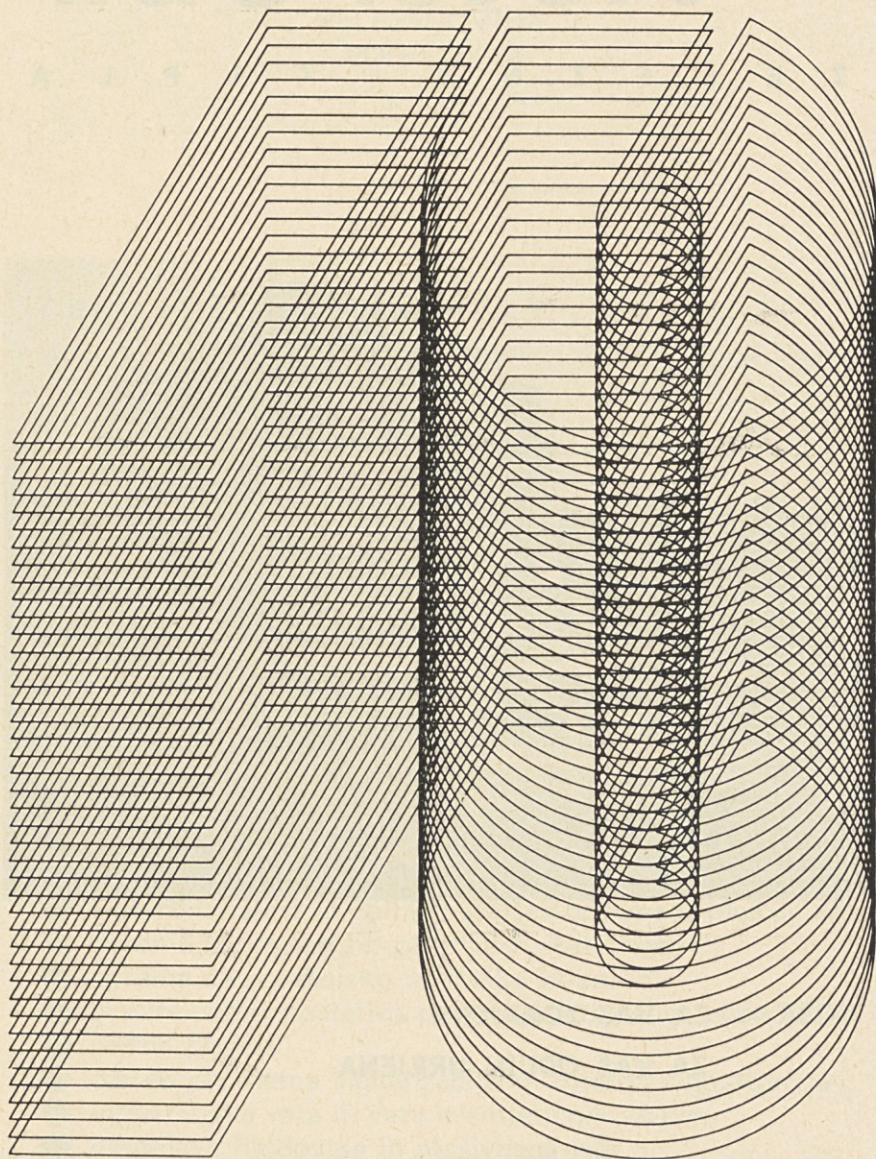
Člani, ki bodo poravnali naročnino do 30. junija, bodo prejeli še nagradno knjigo:

Alan White:

PODNEBJE UPORA, roman

simbol,
ki zagotavlja
varnost,
zaupnost,
natančnost in ekspeditivnost

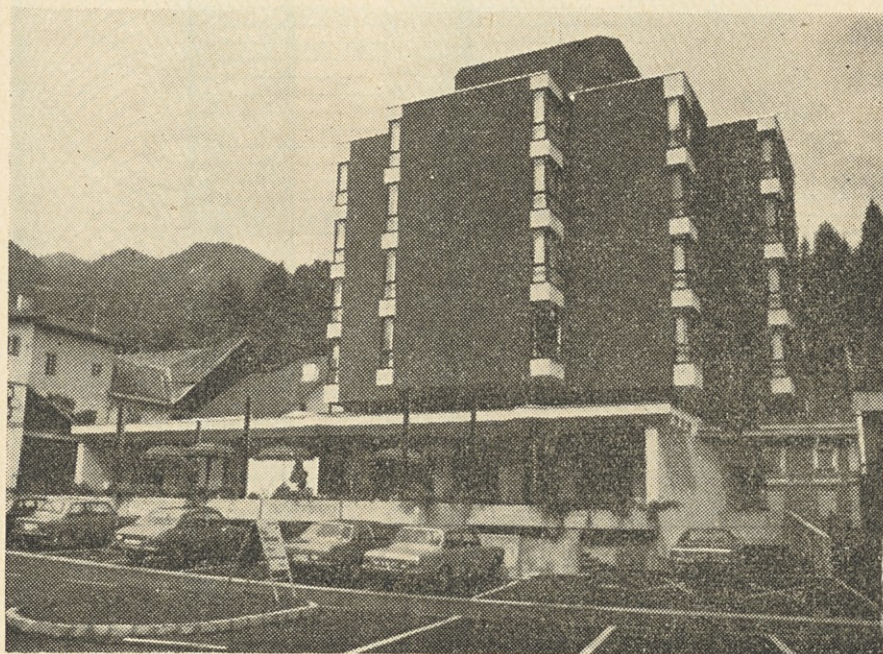

Ljubljanska banka

Hotel Obir

Ž E L E Z N A   K A P L A

HIŠA — ZA VAS ZGRAJENA
ZA VAŠ ODDIH UREJENA

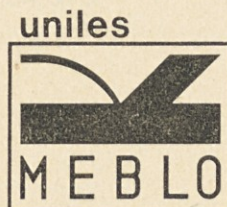
CARIMPEX

UVOZ IN
VELETRGOVINA
S POHIŠTVOM

CELOVEC - KLAGENFURT

GABELSBERGERSTRASSE 24 - TEL. (0 42 22) 82 4 98

**INDUSTRIJA POHIŠTVA IN
NOTRANJE OPREME
NOVA GORICA**

Proizvodni program:

- pohištvo za vse bivalne prostore, razen kuhinj
- Jogi vzmetnice, Jogi postelje, Jogi vzglavniki
- oblazinjeno sedežno pohištvo
- svetlobna telesa in deli kopalniške opreme iz pleksiglasa
- oprema iz plemenitih plastičnih materialov
- oprema za predšolsko in šolsko mladino
- prešite odeje, posteljna pregrinjala in druga posteljnina
- iverne plošče
- cestno prometna signalizacija in interna signalizacija
- industrijska vata in vata iz sintetičnih vlaken
- predelava hlodovine in masivnega lesa

A V T O P R O M E T
G O S T I N S T V O
I N T U R I Z E M

Gorjanci

N O V O M E S T O - S T R A Ž A

PRIPOROČA PREVOZNE USLUGE IN

GOSTINSKE STORITVE V HOTELU METROPOL IN

GOSTIŠČU L O K A V NOVEM MESTU

Kokra

**VELETRGOVSKO IN
PROIZVODNO PODJETJE
K R A N J**

n. sol. o.
telefon 23 070, telex 34 575

- TEKSTIL
  - GALANTERIJA
  - PLASTIKA
  - POHIŠTVO
-

intrade

zunanjetrgovinska organizacija

ZA LES

SUROVINE IN

KOVINE

9020 KLAGENFURT / CELOVEC

HOFFMANNGASSE 12

TELEFON (0 42 22) 70 8 91

TELEX: 42304

**VSE
SO
ENAKE
!?**

Naš odgovor je

**KOLESTON
KOLESTON**

je barva za lase.

Vsebuje kolestral kremo, ki neguje
lase.

KOLESTON
v 60 niansah.

ILIRIJA-VEDROG
Kozmetika NARTA

SLOVENSKE ŽELEZARNE

tovarna vijakov

plamen kropa .p.o.

POŠTA: 64245 KROPA

TELEFON: 70-137, 70-168

BRZOJAV: PLAMEN KROPA

ŽIRORAČUN: 51540-601-11784 SDK RADOVLJICA

TELEX: YU PLAMEN 34524

ŽELEZNIŠKA POSTAJA PODNART

EXPORT-IMPORT
KOVINOTEHNA
CELJE

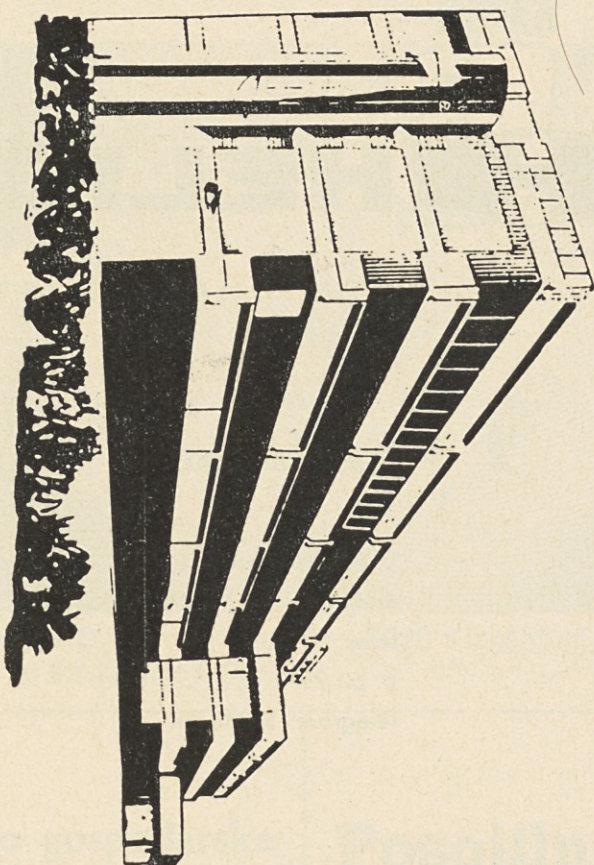
IZVOZ — UVOZ

TRGOVINA NA VELIKO

TRGOVINA NA MALO

INŽENIRING

ZASTOPSTVO TUJIH FIRM

KEMIČNA INDUSTRIJA

61230 DOMŽALE

Ljubljanska cesta 114

telefon: h. c. 72-711 72-722

telex: 31275

p. p.: 23

telegram: KEMILAK

BARVE — LAKI — EMAJLI — ŠKROBI — LEPILA —
UMETNE SMOLE — DODATKI ZA BETON

**NOREA
REPRO**

NOREA-REPRO - Linsengasse 59 - 9020 Klagenfurt/Celovec
Telefon (0 42 22) 86 0 96

**Kmečko gospodarska
zadruga**

Št. Janž v Rožu

vas oskrbuje z vsemi gospo-
darskimi in gospodinjskimi
potrebščinami

**Posojilnica
Št. Janž
v Rožu**

- sprejema hranilne vloge
- daje posojila
- izvaja razne denarne
posle

LITOSTROJ

TITOVİ ZAVODI LITOSTROJ

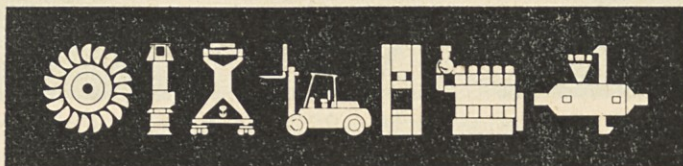
TELEGRAM: LITOSTROJ LJUBLJANA
TELEPRINTER: 31 100

TELEFON: 56 021
POŠTNI PREDAL: 308

IZDELUJEMO:

HIDROELEKTRARNE
ČRPALNE NAPRAVE
INDUSTRIJSKA DVIGALA
IN VOZILA
PROCESNE NAPRAVE

ZOBNIŠKE PRENOSNIKE
DIESELSKE STROJE
PREOBLIKOVALNE NAPRAVE
TIPIZIRANE SKLOPE
NEOBDELANE IN
OBDELANE ULITKE

ČASOPISNO GRAFIČNO PODJETJE

MARIBORSKI TISK

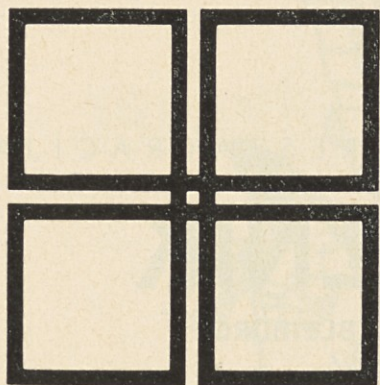
TOZD TISKARNA

MARIBOR, Tržaška c. 14 in Svetozarevska c. 14

Izdelujemo kopirne obrazce-komplete imenovane MATISK, tiskamo knjige, revije, časopise, prospekte, etikete, zaklopnice, ovojni papir in druge tiskovine v knjižnem, ofsetnem in anilinskem tisku. Izdelujemo šolske zvezke, trgovske knjige in papirje.

Proizvajamo vse vrste potiskane in prevlečene papirne ter kartonske embalaže, albume in druge izdelke galanterijskega knjižništva.

induplati

Induplati je podjetje
z nad 50-letno tradicijo in
nad 1000 zaposlenimi.

Pestrost, harmoničnost
desenov in usklajenost barv

je že dolga leta odlika kreacije tovarne. Kljub temu, da Induplati ne more izdelati vsega blaga, ki si ga kupci žele, vendarle uvaja novosti v svoj proizvodni program.

In kaj proizvaja:

- vse vrste zaves (edinstvene v Jugoslaviji so rustikal zaves)
- markizno platno
- tkanino za filtre
- namizne garniture
- prte
- vse vrste šotorov
- kamionske cerade
- kontejnerje
- koridorje
- montažne hale
- zračne hale

Prisrčno Vas vabi

HOTEL — RESTAVRACIJA

BREZNIK

A-9150 PLIBERK/BLEIBURG

tel. (0 42 35) 20 26

Izvrstna kuhinja, negovana vina, prijetni in rustikalno-domači prostori, turistične sobe — kategorija A

Obiščite tudi naš lepi

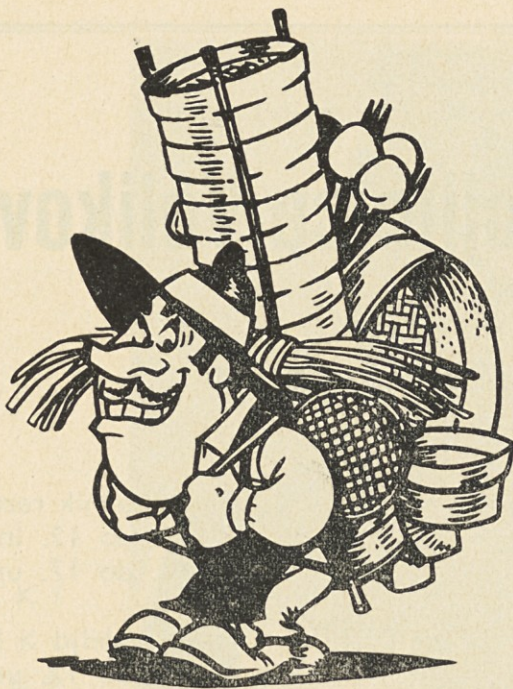
AVTO-CAMP BREZNIK (STRANDCAMPING „TURNERSEE“)

**v Spodnjih Vinarah ob Zablatniškem jezeru
Unternarrach am Turnersee**

- specialitetna restavracija
(tudi samopostrežba)
- lastna plaža
- otroško igrišče

Avtobusne turiste postrežemo v najkrajšem času po zmer-
nih cenah. Zmogljivost kuhinje do 100 oseb!

OKNA - VRATA - POLKNA

inles industrija stavbnega pohištva Ribnica, Partizanska 3
Telefon : h.c.(061) 87-125

Poslužite se v vseh denarnih zadevah

Posojilnice Velikovec

2.-Mai-Straße 10
telefon (0 42 32) 355

ter naše poslovalnice na **Djekšah**

Uradne ure v Velikovcu: vsak delavnik razen sobote
od 8. do 12. in
od 14. do 17. ure

Na Djekšah: vsako nedeljo
od 10. do 12. ure

V vseh denarnih poslih
in pri menjavi valut
vam je vedno
na razpolago

Posojilnica Šmihel pri Pliberku

in se vam priporoča

NEDRČKI
STEZNIKI
KOPALNE
OBLEKE
KRAVATE

IZDELKI V STILU NOVEGA ČASA

- za vsako postavo
- za vsak okus
- v vseh modnih barvah

Lisca
SEVNICA

INDUSTRIJA TEHTNIC IN FINOMEHANIKE
63000 CELJE, OPEKARNIŠKA 2

Proizvaja:

vse vrste tehtnic za industrijo, kmetijstvo, transport, osebno uporabo, trgovino, razne proizvode finomehanike, risalne deske, plinske in oljne gorilnike, itd.

hp talis

FIVOVARNA
TOVARNA ALKOHOLNIH IN BREZALKOHOLNIH
IZDELKOV
KISARNA

M A R I B O R
n. sol. o.

PRIKOLICE ADRIA VAŠ DOM V NARAVI

Romantika in izziv nomadskega življenja v naravi z udobnostjo 20. stoletja:

dnevno bivališče, kuhinja s plinskim štedilnikom, nerjavečim pomivalnikom, izdatno plinsko ogrevanje, spalnica.

ROMANTIKA IN AVANTURA V LASTNEM DOMU

Z ADRIA prikolico postanete član največje camp družine Evrope.

ADRIA prikolice vzbujajo zanimanje in občudovanje na vseh cestah in campih domovine in sveta.

Servisi in rezervni deli na 500 mestih po Evropi.

INDUSTRIJA MOTORNIH VOZIL
NOVO MESTO

Posojilnica Dobro! vas

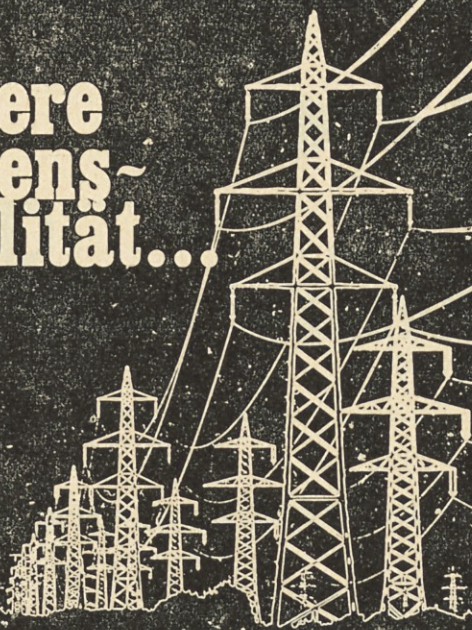
PLIBERŠKA CESTA 6
TELEFON (0 42 36) 206

SE
PRIPOROČA
ZA
OPRAVILO
VSEH
DENARNIH
IN
BANČNIH
POSLOV

**für
höhere
Lebens-
qualität...**

**... STROM - ENERGIE
VON HEUTE
UND MORGEN**

UNIVERSAL

trgovsko podjetje na veliko in malo

J E S E N I C E

TAPO

Proizvodno podjetje pohištva in opreme

LJUBLJANA, Celovška 317

Izdeluje kvalitetno, sodobno oblikovano oblazinjeno pohištvo, tako za javne prostore, kino dvorane, pisarne, kakor tudi za stanovanja.

Intereuropa

K O P E R

- opravlja vse posle v mednarodni špediciji
- nudi blagu kompletne storitve in
- prevzema prevoze z lastnimi kamioni

TOZD predelava Vipava

Priporočena priznana vipavska vina:

Rebula Merlot

Barbera VIPAVEC

Iskra

KAJ JE ISKRA

Iskra je največje jugoslovansko elektroindustrijsko združenje, ki ustvarja četrtno vrednosti proizvodnje jugoslovanske elektroindustrije.

29 000 SAMOUPRAVLJAVCEV

Povprečno število vseh sodelavcev Iskre v letu 1976 je znašalo 28 232, od tega 1835 z visoko in višjo izobrazbo, 3755 s srednjo in 6650 kvalificiranih delavcev. Hkrati je Iskra lani štipendirala ali šolala 3708 oseb.

66 TOZD — 47 TOVARN

Iskra združuje 66 temeljnih organizacij združenega dela, ki tvorijo 7 delovnih organizacij proizvodnega tipa in 4 delovne organizacije skupnega pomena. Slednje so: komercialna organizacija Iskra Commerce, Institut za produktivnost in metrologijo, Center za avtomatsko obdelavo podatkov in Iskra-invest servis.

PROIZVODNJA

Iskrine proizvodne kapacitete so grupirane v 7 specializiranih delovnih organizacijah: industriji telekomunikacij, industriji za avtomatiko, industriji elementov, industriji za avtoelektriko, industriji izdelkov široke potrošnje, kovinsko-predelovalni industriji ter industriji kondenzatorjev. Fizični doseg proizvodnje se je lani povečal za 16,8 %.

TRŽENJE

Iskra ima lastno domačo in zunanjo tržno organizacijo. Zunanjo organizacijo tvori 7 trgovskih podjetij in 8 predstavništev ter dve proizvodni organizaciji, katerih realizacija je v lanskem letu presegla 130 milijonov dolarjev, od česar izvoz 67 milijonov dolarjev.

Domača tržna organizacija razpolaga s 14 filialami, 27 trgovinami, 34 servisnimi centri in več kot 300 pogodbenimi servisnimi delavnicami, ter z inženiring biroji in številnimi montažnimi enotami na deloviščih.

RAZISKAVE IN RAZVOJ

Na raziskavah in razvoju dela v Iskrinih proizvodnih organizacijah 1600 strokovnjakov, od česar več kot 500 z visoko izobrazbo.

Razen tega razpolaga Iskra z lastnim inštitutom za kakovost, ki opravlja testne meritve, preskuša funkcionalnost, trajnost in zanesljivost izdelkov.

Iskrini industrijski in grafični oblikovalci so prejeli že preko 230 domačih in mednarodnih nagrad in priznanj.

Iskra

KEMIČNA INDUSTRIJA MEDVODE

DONIT

TELEFON: 71 106

TELEX: 31 365

**Proizvodni
program**

---

tehnični laminati
elektroinstalacijski vozli in razdelilne omarice
poliesterski izdelki in elektroimregnacijski materiali
tesnit
tesnila
filtri
lepila
smole
mase za stiskanje
odpreski
žične in plastične mreže
keramika
polirne in brusne paste
antene
gumbi

VELEŽELEZNINA

Merkur

KRANJ

vam nudi v svojih skladiščih na debelo in trgovinah na drobno v Kranju, Ljubljani, Radovljici in Škofji Loki veliko izbiro železninskega blaga in blaga za gradbeništvo kot tudi blaga za široko potrošnjo.

OBIŠČITE NAS, POSTREGLI VAM BOMO SOLIDNO IN POCENI

RTV-Ljubljana

PRODUKCIJA KASET IN PLOŠČ

LJUBLJANA, Tavčarjeva 17 - tel. 313-030

- simfonična glasba
- zborovska glasba
- mladinska in otroška glasba
- radijske igre za otroke
- zabavna glasba
- domača zabavna glasba
- rock
- jazz

na kasetah in gramofonskih ploščah

Mohorjeva družba v Celju

Najstarejša slovenska založba

- **REDNA ZBIRKA 1977 (koledar 1978)**
6 knjig: broš. 100 din, vez. 160 din
- **IZREDNE KNJIGE**
Verske, vzgojne, znastvene, kulturno zgodovinske, leposlovne, priročniki, slikanice
- **DRUŽINSKA REVIJA „NOVA MLADIKA“**
Vsak mesec 32 strani, več strani v štiri-barvnem tisku
- **REVIJA „ZNAMENJE“**
poglobljeno obravnavanje verskih vprašanj v okviru slovenske stvarnosti

ZAHTEVAJTE NAŠ KNJIŽNI PROSPEKT!

Mohorjeva družba, p. p. 36, Zidanškova 7, 63001 CELJE
Poslovalnica v Ljubljani: Poljanska c. 4

TRGOVINA
V BILČOVSU

Gašper Ogris-Martič

tel. (0 42 28) 24 18

SE VAM PRIPOROČA

„ITAS”

INDUSTRIJA
TRANSPORTNIH
SREDSTEV
IN
OPREME

Kočevje

63 214 ZREČE

UMETNI BRUSI IN NEKOVINE

PROIZVODNI PROGRAM:

1. UMETNI BRUSI

- v bakelitnem vezivu
- v magnezitnem vezivu
- v keramičnem vezivu

2. PREDELAVA NEKOVIN

- dolomitna moka za steklarstvo in kemično industrijo kot polnilo
- ognjevarne mase CONOM za izgradnjo in reparaturo industrijskih peči do 1700° C

3. REZALNI STROJI

- stroj za rezanje RS-300 lastne konstrukcije za rezanje vseh vrst profilov jekla in barvastih kovin

Telefon: (063) 760-050 - Telex: 33-582
Telegram: COMET ZREČE

P R I P O R O Č A M O S E I

Založba Obzorja Maribor

o. sub. o.

TOZD ZALOŽBA OBZORJA MATICA MARIBOR o. sub. o.
MARIBOR, Partizanska 5

Izdaja izvirno slovensko literaturo, znanstvene in strokovne knjige, prevode uspešnic iz svetovne literature, revije itd. V tovarni gramofonskih plošč Helidon, Ljubljana, izdaja in proizvaja gramofonske plošče s sodobno in klasično glasbo.

Gorenjski sejem Kranj

prireja v letu 1978
naslednje sejemске prireditve:

od 7. do 16. aprila

XVII. mednarodni kmetijski in gozdarski sejem

od 5. do 12. maja

III. mednarodni sejem malega gospodarstva

od 30. maja do 4. junija

VI. mednarodni sejem opreme in sredstev civilne zaštite

od 11. do 20. avgusta

XXVIII. mednarodni sejem „Gorenjski sejem“

od 10. do 17. oktobra **XI. sejem opreme**

od 16. do 26. decembra **XIX. novoletni sejem**

Državna založba Slovenije

Lojze Ude: **KOROŠKO VPRAŠANJE**

Knjiga Lojzeta Udega, enega naših najboljših poznavalcev koroškega vprašanja, prinaša izbor njegovih razprav in zapisov, pripravljenih v letih 1946—1973. Dotikajo se aktualne koroške in avstrijske problematike, kot se je kazala v času njihovega nastanka. Čeprav sta od vrste razprav in zapisov potekli že skoraj dve desetletji, je še vedno živa njihova aktualnost. In prav v sedanjem trenutku je bolj kot kdaj potrebno soočenje Udetove knjige z današnjim položajem koroških Slovencev.

Cena: pl. 185 din

Ferenc, Kacin-Wohinz, Zorn: **SLOVENC V ZAMEJSTVU** Pregled zgodovine 1918—1945

Na podlagi na novo dostopnih virov v domačih in tujih arhivih in literature so avtorji podali zaokroženo podobo zgodovinskega razvoja Slovencev v zamejstvu v navedenem obdobju.

Cena: pl. 150 din

MALA SPLOŠNA ENCIKLOPEDIJA I-II-III

Nad 32 000 gesel (brez podgesel), 3184 črno-belih fotografij, risb in portretov, 163 barvnih fotografij, umetniških in drugih strokovnih prilog, 51 zemljevidov in 194 tabel, shem in razpredelnic — vsega skupaj 2200 strani velikega formata (19x27 cm) v 3 knjigah.

MALA SPLOŠNA ENCIKLOPEDIJA I., 608 strani, pl. 450 din

MALA SPLOŠNA ENCIKLOPEDIJA II., 812 strani, pl. 550 din

MALA SPLOŠNA ENCIKLOPEDIJA III., 766 strani, pl. 600 din

Komplet vseh treh knjig, pl. 1600 din

SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

I. knjiga (A—H), 844 strani, polus. 300 din

II. knjiga (I—Na), 1032 strani, polus. 550 din

Knjige dobite v vseh slovenskih knjigarnah, pismeno pa jih lahko naročite pri inozemskem oddelku

DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE
Titova 25, 61000 Ljubljana

Signal

je belo-rdeča zobna pasta.
Vsebuje URLIUM, ki ščiti zobe
pred zobno gnilobo.

ILIRIJA-VEDROG

Signal

**ščiti
tudi tvoje
zobe.**

ZASTOPSTVA   IZVOZ-UVOZ   SERVISI   KONSIGNACIJE

61000 LJUBLJANA, TITOVA CESTA 81

Zastopamo
tuje
proizvajalce
s področij:

GRADBENE MEHANIZACIJE
BIROTEHNIČNE OPREME
KEMIKA LIJ
TEKSTILA
GUM
PLASTIČNIH MAS
ter
AGROKEMIKA LIJ

Temeljne organizacije Gozdarstev
ŠKOFJA LOKA,
PREDDVOR,
TRŽIČ,
TOZD Gozdno gradbeništvo,
transport in mehanizacija in
OBRAT ZA KOOPERACIJO

Gozdnega gospodarstva Kranj

gospodarijo z gozdovi na kranjskem gozdnogospodarskem območju ter nudijo potrošnikom svoje usluge in gozdne proizvode.

V TRGOVINI S STROJI

Max Traun

PLIBERK/BLEIBURG

po ugodnih cenah in plačilnih pogojih

- vse poljedelske stroje
- šivalne stroje
- radio-aparate
- kolesa in motorna kolesa

DELOVNA ORGANIZACIJA
ZA ZUNANJO TRGOVINO

PRIMORJE EXPORT

NOVA GORICA - JUGOSLAVIJA
VIPAVSKA CESTA 11

ALPETOUR

ŠKOFJA LOKA

- prevozi potnikov
- prevozi tovora po Jugoslaviji in Evropi
- izdelki kmetijske mehanizacije
- servisi težkih vozil
- lastni hoteli v Bohinju, na Pokljuki, v Kranju, Škofji Loki, Izoli in Strunjanu
- žičnice na Voglu, Krvavcu, Starem vrhu in Pokljuki
- turistične poslovalnice v Ljubljani, Škofji Loki, Kranju, Radovljici in na Bledu
- organizacija izletov po vaših željah, prodaja vseh vrst letalskih vozovnic
- obnova avtoplaščev VU BANDAG
- mednarodna špedicija „EUROŠPED“ Ljubljana

Mihael Antonič

- TRGOVINA
- GOSTILNA
- STISKALNICA
ZA SADJE

REKA PRI ŠT. JAKOBU V ROŽU

**GRAND
HOTEL UNION**

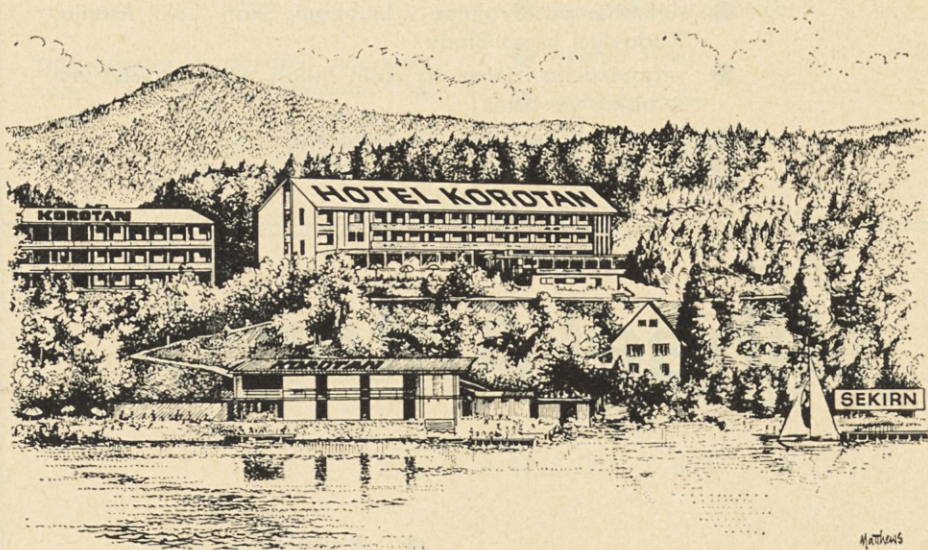
LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA CESTA 1

**HOTEL - RESTAVRACIJA - VRT
KAVARNA IN DNEVNI BAR
SMREKARJEV HRAM
TAVČARJEV HRAM**

DOBRODOŠLI! WELCOME! WILLKOMMEN! BINVENUS! BENVENUTO!

HOTEL KOROTAN

zadružno gostinsko podjetje v **Sekiri ob Vrbskem jezeru - A 9081 Sekirn**
am **Wörtherse-Südufer** odprto od aprila do oktobra

200 postelj, 6 bungalovov, savna, tenis igrišče, lastna kopališča ob jezeru, ribji lov, restavracija, nova terasa in „Taverna“ ob cesti, disco-tekta. Parkirni prostor za več kot sto avtomobilov.

Tel. 0 42 73 - 22 54 (Hotel Korotan) 0 42 22 - 21 29 (Posojilnica Celovec)
0 42 36 - 220 (22 20) Hotel Rutar Dobrla vas

MARIBOR

LESNA
STAVBNA
IN
POHIŠTVENA
INDUSTRIJA

MARLES — SREČA V VAŠEM DOMU

ZDRAVILIŠČE ROGAŠKA SLATINA

ROGAŠKA SLATINA ponudi dnevno tržišču tisoče steklenic dveh bistveno različnih vod:

- **DONAT Mg** zdravilna, po bogastvu magnezija (1237 miligramov na liter) brez primere v Evropi.
(Ni primerna za mešanje z vini, kajti zaradi velike količine mineralnih snovi vino potemni.)
- **TEMPEL** namizna, prijetnega okusa, odlična za mešanje z vini in drugimi pijačami; vsebuje nadpovprečne količine magnezija (127 mg/l), kalcija in drugih koristnih mineralov.
Obe mineralni vodi iz Rogaške Slatine sta bakteriološko popolnoma čisti!

Dokazano je delovanje magnezijeve naravne mineralne vode DONAT Mg:

DONAT Mg krepi sposobnost jeter, da nevtralizirajo strupene snovi v organizmu. Pospešuje obnavljanje toksično poškodovanih jeter.

DONAT Mg pospešuje zdravljenje posledic kroničnega alkoholizma.

DONAT Mg uspešno zdravi bolezni žolčnika, kronično vnetje, atonijo in diskinezijo.

DONAT Mg zaradi bogastva magnezija pomirjujoče deluje na živčni sistem. Preventivno deluje proti krčem, ki jih povzroča pomanjkanje magnezija (spazmofilija)!

Pitje **Donata Mg** ne koristi samo bolnikom, temveč tudi zdravim ljudem.

TRGOVSKO
PODJETJE
KRANJ

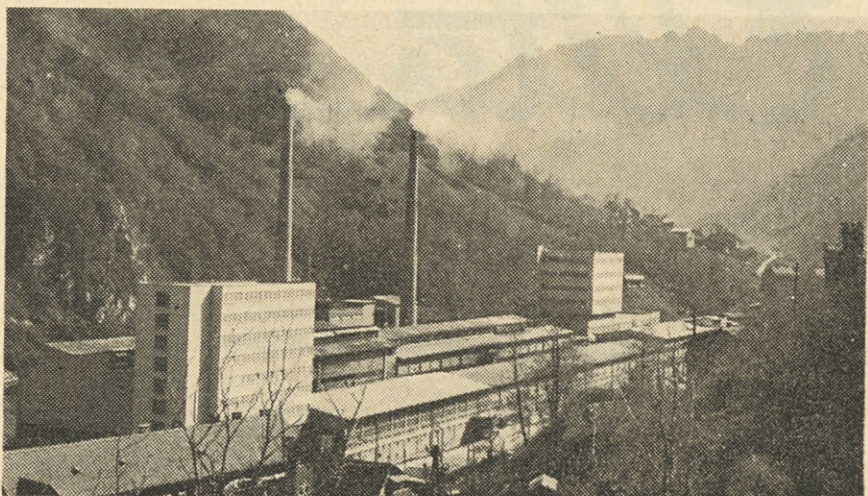
nudi v svojih specializiranih prodajalnah

- ženska in moška konfekcijska oblačila
- pletenine
- perilo — bluze — majice
- nogavice
- zavese — preproge — posteljnino
- metersko blago
- otroška oblačila in vse za dojenčka
- galanterija — drogerija — foto

v Kranju,
Kamniku,
Škofji Loki,
na Jesenicah
in Bledu

STEKLARNA HRASTNIK

Steklarna Hrastnik v Hrastniku je proizvajalec stekla za razsvetljavo, gospodinjstvo in farmacevtsko industrijo, kakor tudi za embalažo v prehrambeni in kozmetični industriji.

Svoje izdelke izvaža v vse evropske države, kakor tudi v ZDA, Afriko, Azijo in Avstralijo.

Komunalno, obrtno in gradbeno podjetje Kranj - z n. sol. o.

- TOZD KOMUNALA KRANJ
- TOZD OBRT KRANJ
- TOZD GRADNJE KRANJ

universal

TRGOVSKO PODJETJE
NA VELIKO IN MALO

J E S E N I C E

Na dopust in nakup v Podjuno!

(Garten Eden), je zapadno od Dobrle vasi ob gozdu. Obsega več hektarjev površine, ima veliko kopališče, vabi tudi domačine, da se brez tkanin sončijo in kopajo. Camping-trgovina, restavracija, kaminbar. Pokrit bazen in savna v naravi ter osem počitniških stanovanj, deloma priključenih na centralno kurjavo, nudijo tudi v zgodnji vi- gredi in pozni jeseni možnost lepega družin- skega dopusta.

HOTEL RUTAR

Na južnem Koroškem v središču Podjune v Dobrli vasi/Eberndorf, tam kjer je RUTAR CENTER, je bil v letih 1961/62 zgrajen hotel. Leta 1970 sta bila dograjena pokrit bazen in savna. Večina od 34 sob ima balkon na južno stran, kjer je poslopje obrastlo s trto, ki obrodi v jeseni sladko grozdje, kar dokazuje, da je Dobrila vas še v območju toplega sredozemskega podnebja.

Smučišča v bližini in predvsem na Peci nudijo gostom možnost zimskega športa.

RUTAR LIDO CAMP

okrevalni center, znan preko me- ja Evrope kot raj za naturiste

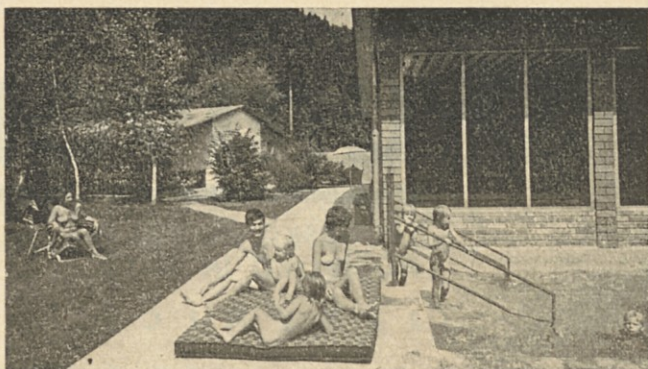

HOTEL

RUTAR

A 9141 DOBRILA VAS
EBERNDORF

TEL. 0 42 36 - 220 (22 20)

RUTAR CENTER

DOBRLA VAS/EBERNDORF

Sodobna in največja trgovina južne Koroške.

„Vse za dom in gospodarstvo ugodno dobavi in na dom dostavi!“

A&O MARKT RUTAR

Samopostrežna trgovina nudi veliko izbiro vsakdanjih potrebščin in to po ugodni ceni. Lastniki in sodelavci obvladajo oba deželna jezika. V poletnem času slišiš tudi holandsko, francosko in angleško govorico. Plačuje se v raznih valutah, tudi v dinarjih, in to po ugodnem tečaju.

„TAVERNA“ RESTAVRACIJA „HOTEL RUTAR“

celo leto odprta — jedila in pijače po ugodni ceni. Velika jedilnica in mali udobni prostori. Domača gostilna za vsakogar

GOSTILNA IN TRGOVINA RUTAR

ŽITARA VAS/SITTERSDORF

DISCOTEKA celo leto — vsako soboto — odprta.

SUPERMARKT IN CAFE

OB KLOPINJSKEM JEZERU - KLOPEINER SEE

(odprto maj—september)

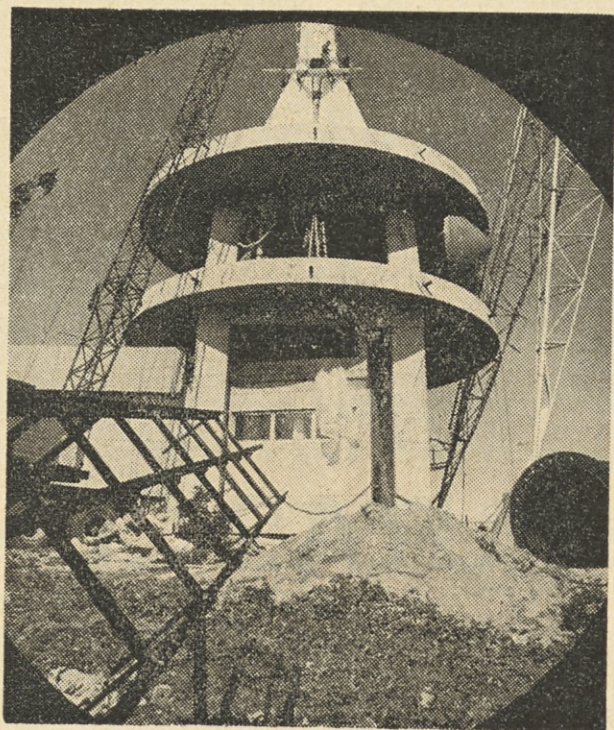
ANTON IN AGNES RUTAR
ŠT. VID V PODJUNI

Radio televizija Ljubljana

LJUBLJANA
TAVČARJEVA 17

Zavod Radiotelevizija Ljubljana si prizadeva, da bi s svojo mrežo radijskih in televizijskih oddajnikov in pretvornikov omogočil vsem svojim poslušalcem in gledalcem kar najboljše spremljanje programov.

Pomemben del te mreže je tudi oddajnik na Plešivcu nad Slovenjgradcem, ki je posebej zanimiv za poslušalce in gledalce na Južnem Koroškem. Oddajnik je bil pred kratkim adaptiran in tako pričakujemo, da se bo sprejem radijskega in televizijskega programa izboljšal.

Oddajnik Plešivec oddaja I. radijski program na ultrakratkih valovih 92,4 MHz, II. radijski program na ultrakratkih valovih 90,1 MHz, I. in II. TV program pa na kanalu 6 oz. 49.

Zavod Radiotelevizija Ljubljana želi svojim poslušalcem in gledalcem v letu 1978 čimboljše sprejem.

Steklo Ljubljana- TOZD „Spektrum“

PROIZVODNJA — INŽENIRING

L J U B L J A N A, B E L J A Š K A 4

GRADBINCI INVESTITORJI PROJEKTANTI

Da vam olajšamo iskanje in vas rešimo prenekaterih skrbi, vas nameravamo sproti obveščati o novitetah našega razširjenega poslovanja. Nudimo vam bogat asortiman repro-materiala, opravljamo pa tudi specialna dela pri:

- projektiranju
- vodenju objektov in
- opremi

Dejavnost, ki vam jo predstavljamo, je

● **specializirana prodaja repromateriala in sicer:**

- keramičnih ploščic domače proizvodnje in uvoznih,
- vseh tehničnih stekel, sten iz kaljenega stekla, plastičnih kupol, ogledal, steklenih prizem itd.

● **prevzemanje in izvajanje doma in v tujini**

- keramičarskih in
- zasteklitvenih del

Poleg tega izvajamo opremo hotelov s hotelskim porcelanom renomiranih evropskih firm, jedilnim priborom in steklenino.

S tem vam je nudena zaključena celota sodelovanja pri izgradnji in opremi predvsem hotelskih objektov in poslovnih stavb.

Za eventualne tehnične in komercialne informacije se izvolite obrniti na nas in radi vam bomo ustregli.

Koledarski del	1—29
Štefan Pinter: Ob stoletnici rojstva Otona Župančiča	30
Dr. Franci Zwitter: Misli ob 70-letnici ustanovitve Slovenske prosvetne zveze	33
Valentin Polanšek: 70-letnica Slovenske prosvetne zveze	37
Hanzi Weiss: Pogled nazaj in razgled naprej	39
Janka Ogris: Pogled v našo preteklost	41
Dr. Mirt Zwitter: Burni časi obnove in utrditve	43
Andrej Kokot: Misli ob našem jubileju	48
Beseda predsednikov krajevnih prosvetnih društev	52
Štefan Balažič: Kulturna ustvarjalnost koroških Slovencev — prispevek v kulturno zakladnico slovenskega naroda	72
Martin Zakonjšek: Sodelovanje Zveze kulturnih organizacij Slovenije z zamejskimi Slovenci	74
Klavdij Palčič: Manjšinska skupnost nosilec ideje odprtosti in sožitja	78
Dr. Avguštin Malle: Življenje in delo SPZ v sedmih desetletjih njenega obstoja	80
Dipl. inž. Feliks Wieser: Pred nami je dolgoročna borba	93
Karel Prušnik-Gašper: Zgodovina in razvoj protifašističnega boja na Koroškem	96
MarS: Jubilejno leto Miklove Zale	109
Danijela Kežar: Naša pot čez Atlantik	118
Joško Wrolich: O težavah slovenskega učitelja	123
Ančka Kokot: Pomembna naloga dijaškega doma SŠD v Celovcu	125
Teodor Domej: Nekaj misli ob pogledu na delovanje Zveze slovenske mladine	127
Valter Gutovnik: Pomen mladinskega delovanja	130
Jože Mečina: O nastanku in razvoju pevskega zbora SPD „Rož“ v Šentjakobu	132
Danilo Prušnik: Ob tridesetletnici organiziranega slovenskega športa na Koroškem	134
Pavel Zdovc: Od brižinskih spomenikov do cesarskih patentov	144
Andrej Vovko: Podružnice „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem 1885—1918	151
Tone Zorn: Vindišarska „teorija“ na avstrijskem Koroškem po drugi svetovni vojni	162

Janez Stergar: Metode prisilnega raznarodovanja koroških Slovencev s poudarkom na času po drugi svetovni vojni	176
Dušan Nečak: Spremembe občinskih meja na Koroškem v obdobju od 1945 do 1971	181
Karel Šiškovič: Slovenska šola v Italiji	186
Šimej Martinjak: Taborišče Buchenwald v spominih koroškega Slovenca	191
Drago Druškovič: Knjiga o novejšem avstrijskem parnasu	204
Valentin Polanšek: Po dveh pisateljskih srečanjih	218
Jože Blajs: Zakaj ravno on?	220
Anita Hudl: Nekje mora sijati sonce	222
Pavla Rovan: Kje so tiste stezice ...	228
Leopold Suhodolčan: Svet mojega ušesa	232

P e s m i

Oton Župančič: Miklova Zala	32
Izjava	211
Veš, poet, svoj dolg	237
Marko Kravos: Beseda ni konj	47
Leva desna	122
Tolažba	66
Jozej Turk: Lepoto jaz ljubim teh naših dobrav	70
Suženj	79
Jesenska idila — Hitro minejo leta	133
Za slovo	150
Milka Hartman: Posekana lipa	92
Leopold Cvelf: Listje pada ...	95
Andrej Kokot: Ostrine jezika	107

Koroški koledar 1978

Izdala in založila:

Slovenska prosvetna zveza
v Celovcu

Uredil:

Rado Janežič

Za vsebino odgovoren:

Andrej Kokot

Celovec, Gasometergasse 10

Tisk:

Založniška in tiskarska družba
z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Sedaj v svoji novi hiši Vam nudi

ZVEZA SLOVENSКИH ZADRUG V CELOVCU

IZVEDBO VSEH DENARNIH POSLOV

Hranilne vloge ● Žiro računi ● Mezdni konti ● Premijsko varčevanje ● Stanovanjsko varčevanje ● Krediti ● Ekspresno prenakazovanje in plačevanje v tuzemstvu in v inozemstvo

MENJALNICA
po najugodnejših tečajih
Safeji
Depot knjižic in vrednot

Poštni predali
Nočni tresor
Povezava z bankami v državi
in preko nje

A-9020 CELOVEC

Telefon (0 42 22) 70 565
70 566
70 567

PAVLIČEVA 5—7

Telex 04/2162

študijska knjižnica

DZ 05

KOROŠKI

1978

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
KAPLJE

059(436 5=163 6)

1081944

COBISS o

1908

1909 1912 1915 1918 1921 1924 1927 1930 1933 1936 1939 1940
1910 1913 1916 1919 1922 1925 1928 1931 1934 1937 1940 1941
1911 1914 1917 1920 1923 1926 1929 1932 1935 1938 1941 1942